

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

С.М. Домбровська, С.А. Вавренюк, В.В. Палюх

**ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ В
УКРАЇНІ**

Монографія

Харків
2020

УДК [351:378:796.011.3](477)

Монографію розглянуто та рекомендовано до друку Вченою Радою
Національного університету цивільного захисту України
Протокол № 10 від 30.04.2020

Рецензенти:

Бєлай С.В. - начальник кафедри військово-соціального та психологічного забезпечення оперативнотактичного факультету Національної академії Національної гвардії України, доктор наук з державного управління, професор.

Парубчак І.О. - завідувач кафедри публічного управління та адміністрування Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. З.С. Гжицького, доктор наук з державного управління, професор.

Державне регулювання фізичної культури та спорту в Україні
Монографія. С.М. Домбровська, С.А. Вавренюк, В.В. Палюх НУЦЗУ, 2020.
313 с.

Монографію присвячено вирішенню актуального для науки державного управління завдання щодо обґрунтування теоретичних засад та розробки практичних рекомендацій з удосконалення механізмів державного регулювання фізичною культурою й спортом в Україні. Визначено значимість державного регулювання фізичної культури й спорту для досягнення цілей соціальної політики, що сформульовано в цілій серії програмних документів державного рівня. Обґрунтовано, що економічний блок загальної концепції розвитку галузі дотепер чітко не сформульований, це ускладнює ефективне функціонування кожного з елементів системи. В таких умовах наукове обґрунтування економічних і правових механізмів розвитку державного регулювання фізичної культури й спорту, дослідження класичних праць по теорії державного регулювання розвитку суспільних відносин у цілому й фізичної культури й спорту, зокрема, є надзвичайно актуальним.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у тому, що основні положення й висновки монографії можуть використовуватися фахівцями під час написання підручників і навчальних посібників, створення навчально-методичної літератури; в роботі органів державної влади та у процесі державного регулювання фізичною культурою й спортом в Україні.

С.М. Домбровська
С.А. Вавренюк
В.В. Палюх
НУЦЗУ, 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКОМ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ В УКРАЇНІ	8
1.1. Поняття та значення фізичної культури і спорту	8
1.2. Принципи та сутність державного регулювання фізичної культури та спорту	21
1.3. Наукове обґрунтування формування здорового способу життя як соціально-філософська основа державного регулювання	40
1.4. Закономірності державного регулювання розвитком фізичної культури і спортом	61
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКОМ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ В УКРАЇНІ	77
2.1. Організація державного управління та законодавство у сфері фізичної культури і спорту в провідних країнах світу	77
2.2. Методологічні основи дослідження системи державного регулювання фізичною культурою і спортом	98
2.3. Виховні функції фізичної культури і спорту серед студентської молоді	120
2.4. Основні завдання державного регулювання розвитком фізичної культури і спорту в Україні	133
РОЗДІЛ 3. МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКОМ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ В УКРАЇНІ	150
3.1. Фінансовий механізм державного регулювання фізичної культури і спорту в Україні	150
3.2. Організаційно-правовий механізм державного регулювання фізичної культури і спорту в Україні	164
3.3. Механізми активізації державного регулювання фізичної культури і спорту в Україні	186

3.4. Впровадження сучасних механізмів державного регулювання фізкультурно-оздоровчою діяльністю як пріоритетного напрямку в державній політиці	198
--	-----

РОЗДІЛ 4. РОЗВИТОК ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФІЗИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ І СПОРТОМ В УКРАЇНІ	218
---	------------

4.1. Складові моделі системи державного регулювання розвитком фізичної культури і спорту в Україні	218
--	-----

4.2. Розробка стратегічних засад реформування сфери фізичної культури і спорту в Україні	232
--	-----

4.3. Стратегічні підходи до вдосконалення системи фізичної культури і спорту в Україні	250
--	-----

4.4. Удосконалення й оптимізація системи державного регулювання у сфері фізичної культури й спорту	266
--	-----

ВИСНОВКИ	280
-----------------	------------

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	284
-----------------------------------	------------

ВСТУП

Початок ХХІ століття характеризується посиленням процесів глобалізації. Ця загальносвітова тенденція вплинула на вибір стратегії розвитку економіки й соціальної сфери України, що визнає необхідність активізації людського фактора й таких його компонентів, як рівень освіченості суспільства, стан здоров'я громадян і їх активне довголіття. У світлі змін, що відбуваються в країні, переживають період трансформації всі галузі соціальної сфери, у тому числі і фізична культура й спорт. Сучасна стратегія соціальної політики держави націлена на вирішення демографічних проблем і передбачає стабілізацію народжуваності й зміцнення родини, поліпшення стану здоров'я населення, збільшення тривалості життя.

Державне регулювання розвитком сфери фізичної культура й спорту, будучи однією з галузей соціальної сфери, виступає важливим інструментом у реалізації завдань соціальної політики держави. Разом з тим, максимальному використанню потенціалу фізичної культури й спорту для підвищення якості життя українців перешкоджають такі фактори, як відсутність системності в управлінні; нечітке визначення пріоритетів; недостатній рівень бюджетного фінансування; відсутність стимулюючих механізмів для приватних структур, що інвестують в розвиток галузі; правова неоформленість взаємин між державою й недержавними суб'єктами господарської діяльності. Втрата системного регулювання галузю як цілісною системою привела до зниження обсягу фізкультурно-спортивних послуг, надаваних населенню, що не сприяло оздоровленню націй.

Актуальність багатьох проблем обумовлена внутрішньогалузевими характеристиками й особливостями розвитку державного регулювання фізичної культури й спорту, незважаючи; на те, що значна кількість цих проблем є типовими для економіки країни в цілому, включаючи такі суміжні

для фізичної культури й спорту галузі соціальної сфери як освіта, охорона здоров'я, культура, соціальне забезпечення. Серед особливостей, що впливають на характер економічних відносин в області державного регулювання фізичною культурою й спортом, виділяються наступні: різноманіття форм діяльності, структур управління, схем підпорядкованості й взаємодії, обумовлених різноманіттям видів спорту, спортивних і фізкультурних досягнень, типів і видів змагань: Множинність спортивних заходів загальноукраїнського й міжнародного рівня також належить до них.

Значимість державного регулювання фізичної культури й спорту для досягнення цілей соціальної політики сформульована в цілій серії програмних документів державного рівня, що визнають потенціал галузі найменш витратним і найбільш ефективним засобом форсованого морального й фізичного розвитку суспільства. Разом з тим, економічний блок загальної концепції розвитку галузі дотепер чітко не сформульований, що ускладнює ефективне функціонування кожного з елементів системи. У цих умовах наукове обґрунтування економічних і правових механізмів розвитку державного регулювання фізичної культури й спорту, дослідження класичних праць по теорії державного регулювання розвитку суспільних відносин у цілому й фізичної культури й спорту, зокрема, є надзвичайно актуальним.

Науково-теоретичні, методологічні, структурно-функціональні, організаційно-змістові, нормативно-правові основи функціонування та концептуальні засади вдосконалення системи державного регулювання в Україні розкриті в наукових працях провідних учених В. Авер'янова, В.Бакуменка, С. Домбровської, Д. Карамішева, В. Коврегіна, В.Князева, О.Кулинича, І. Лопушинського, В. Огаренко, В. Садкового, В. Сиченко, М.Латиніна, С.Майстро, В.М.Олуйка, І. Парубчака, В. Шведун та ін.

Питання досягнення збалансованої та оптимальної організаційної структури системи державного регулювання фізичною культурою і спортом, механізми та теоретико-методологічні основи державного

регулювання галуззю фізичної культури і спорту розглядали такі вчені, як С.Вавренюк, І.Гасюк, М.О.Олійник, Б. Сіренко, В.М.Платонов, Ю.М.Шкретій та ін.

Однак, сучасними авторами не розглянуті проблеми й напрямки розвитку фізичної культури й спорту й удосконалення системи державного регулювання ними, не охоплюється увесь комплекс складних організаційно-правових і фінансово-економічних механізмів державного регулювання галузі. Дотепер не знайшли висвітлення багато питань, що вимагають теоретичного осмислення. Зокрема, серйозного аналізу вимагає система державного регулювання діяльності суб'єктів фізкультурно-спортивного руху й, як наслідок, обґрунтування нової структури органів і механізмів державного регулювання галуззю з урахуванням ролі громадських організацій в управлінні українським спортом.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКОМ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ В УКРАЇНІ

1.1. Поняття та значення фізичної культури і спорту

Значення фізичної культури й спорту в сучасному світі засноване на визнанні безумовної важливості фізкультурно-спортивної діяльності для людини, держави й суспільства в цілому. Необхідність залучення всієї сукупності засобів і методів фізичної культури й спорту пояснюється насущною потребою зміцнення здоров'я, поліпшення фізичної підготовленості й формування здорового способу життя в підростаючого покоління.

Протягом останніх років у нашій країні спостерігається тривожна тенденція зниження рівня здоров'я населення. Залишаються високими показники смертності, захворюваності й інвалідності населення. За показниками життєвого рівня Україна займає лише 60-е місце у світі. Чисельність населення неухильно продовжує падати. Смертність за останні 10 років виросла майже на 40% і на сьогоднішній день депопуляція зберігає сталий характер [14].

У цей час велика кількість людей мотивовано відчувають потребу в оздоровленні й здоровому способі життя, усвідомлюючи, що їхнє матеріальне благополуччя і якість життя прямо пов'язане зі станом здоров'я. Вони сприймають здоров'я як матеріальну цінність, і фізична культура й спорт стають для них засобом його збереження.

Для розуміння сутності державного регулювання фізичною культурою й спортом велике значення має правильне розуміння основних вихідних

категорій і понять, застосовуваних у даній сфері. Їх за можливістю більш чітко визначення є однієї з найважливіших проблем спортивного права.

Найбільш широким, збірним і багатогранним у розглянутій сфері є поняття «державне регулювання фізичною культурою». Для більш глибокої й правильної уяви про зміст цього поняття його доцільно зрівняти з поняттям державне регулювання культурою [18].

Взагалі сама культура представлена в результатах матеріальної й духовної діяльності людини. Він пізнає культуру, зафіксовану в духовних і матеріальних цінностях, діє в соціальному середовищі як носій культурних цінностей, створює нові цінності, необхідні для розвитку культури наступних поколінь.

До явищ фізичної культури (як елемента загальної культури) відносяться ті способи, види й результати людської діяльності, які спрямовані на перетворення людиною своєї власної природи. Ця частина загальної культури, яка впливає безпосередньо не на предмети зовнішнього середовища, а на саму людину, що є частиною цієї природи, на його якості, можливості, здатності.

У відповідності з Законом України «Про фізичну культуру й спорт»[68] фізична культура — це складова частина культури, область соціальної діяльності, що представляє собою сукупність духовних і матеріальних цінностей, створених і використовуваних суспільством з метою фізичного розвитку людини, зміцнення його здоров'я й удосконалення його фізичної активності.

У цім визначенні відбита сама широка уява, що поєднує в собі всі види й форми прояву фізичної культури. З нього випливає, що фізична культура базується як на матеріальних, так і на духовних основах.

Фізична культура й спорт — органічна частина загальнолюдської культури, його особлива самостійна область. Разом з тим це специфічний процес і результат людської діяльності, засіб і спосіб фізичного вдосконалення особистості.

Фізична культура впливає на життєво важливі сторони індивіда, отримані у вигляді задатків, які передаються генетично й розбудовуються в процесі життя під впливом виховання, діяльності й навколишнього середовища. Вона задовольняє спеціальні потреби в спілкуванні, грі, розвазі, у деяких формах самовираження особистості через соціально активну корисну діяльність [83, с.92].

Державне регулювання фізичною культурою являє собою сукупність виконавчих органів та законодавчих документів, матеріальних і духовних цінностей. До перших ставляться виконавчі та законодавчі органи, законні та підзаконні акти, до другої – спортивні спорудження, реманент, спеціальне устаткування, спортивне екіпірування, медичне забезпечення. До третіх можна віднести інформацію, твори мистецтва, різноманітні види спорту, гри, комплекси фізичних вправ, етичні й правові норми, що регулюють поведінку людини в процесі фізкультурно-спортивної діяльності й інше.

Результатом діяльності у фізичній культурі є фізична підготовленість і ступінь досконалості рухових умінь, навичок, високий рівень розвитку життєвих сил, спортивні досягнення, моральний, етичний, інтелектуальний розвиток.

Таким чином, фізичну культуру можна розглядати як особливий рід культурної діяльності, результати якої корисні для суспільства й особистості в соціальному житті, у системі освіти й виховання, у сфері організації праці, повсякденного побуту, здорового відпочинку. Фізична культура проявляє свій виховний, освітній, оздоровчий, екологічний вплив. Сказане означає, що фізична культура здійснює вплив не тільки на біологічну основу особистості, але й на її біосоціальну цілісність. Тому неможливо судити про фізичну культуру особистості, лише опираючись на розвиток її фізичних можливостей, без обліку думок, почуттів, ціннісних орієнтацій, спрямованості й ступеня розвиненості інтересів, потреб, переконань. Використанням фізичних вправ як засобів лікування захворювань і відновлення функцій організму, порушених

або втрачених внаслідок захворювань, травм, перевтоми й інших причин займається оздоровчо-реабілітаційна фізична культура. Її різновидом є лікувальна фізична культура, яка має широкий комплекс засобів і методів (лікувальна гімнастика, дозована ходьба, біг і інші вправи), пов'язаних з характером захворювань, травм або інших порушень функцій організму. Існують так звані фонові види фізичної культури. До них відносять гігієнічну фізичну культуру, включену в рамки повсякденного побуту (ранкова гімнастика, прогулянки, інші фізичні вправи в режимі дня, не зв'язані зі значними навантаженнями) і рекреативну фізичну культуру, засоби якої використовуються в режимі активного відпочинку (туризм, фізкультурно-оздоровчі розваги) [103].

Однієї з різновидів є професійно-прикладна фізична культура, за допомогою якої створюються передумови для оволодіння тієї або іншою професією й ефективного виконання роботи.

Формування знань, умінь і навичок цілеспрямованого й ефективного використання засобів фізичної культури здійснюється в процесі фізичного виховання. Система фізичного виховання являє собою тип соціальної практики, який склався в державі, основною функцією якого може слугувати організація й регулювання діяльністю з фізичного вдосконаленню громадян. Метою української системи фізичного виховання є сприяння формуванню основ фізичної культури особистості, як найважливішого компонента в загальній культурі людини, формування розумного, гідного вигляду сучасної людину способу життя.

Стаття 2 Закону України «Про фізичну культуру й спорт» визначає аматорський спорт як багатогранний масовий спортивний рух, як органічну частину системи фізичного виховання громадян і виявлення перспективних і талановитих спортсменів у різних видах спорту[68].

Аматорський спорт (масовий спорт або «спорт для всіх») дає можливість мільйонам людей удосконалювати свої фізичні якості й рухові можливості,

зміцнювати здоров'я й продовжувати творче довголіття, а виходить, протистояти небажаним впливам на організм сучасного виробництва й умов повсякденному життю.

Ціль занять різними видами масового спорту — зміцнити здоров'я, поліпшити фізичний розвиток, підготовленість і активно відпочити. Це пов'язане з необхідністю підвищити функціональні можливості окремих систем організму, скорегувати фізичний розвиток і статура, підвищити загальну й професійну працездатність, опанувати життєво необхідними вміннями й навичками, приємно й корисно провести дозвілля, досягти фізичної досконалості.

Державне регулювання системи фізичного виховання в Україні має своє організаційне оформлення, якому як виду галузевої людської діяльності сприяє забезпечення правової регламентації на рівні органів державної влади, що перетворює галузеву діяльність у галузь державного управління.

Як справедливо відзначається в літературі, галузь державного регулювання - це вид діяльності людей, інституціолізований в організаціях, лінійно підлеглих одному центру. У досліджуваній сфері організаційне оформлення забезпечує наукову, методичну, технічну, нормативну єдність, раціональну кадрову й фінансову політику [59, с.92].

Як і будь-яка сфера, фізична культура й спорт потребує правового оформлення, яке: 1) надає всій системі фізичного виховання оптимальне регулювання, цілеспрямованість і гарантованість; 2) створює умови для розробки довгочасної програми розвитку цієї системи; 3) визначає стабільність ресурсного забезпечення системи фізичного виховання в цілому й на цій основі вдосконалює форми і методи керівництва.

Як особливий предмет державного регулювання - фізичне виховання врегульоване законодавчими й підзаконними актами різної юридичної сили. При цьому серед правових інститутів галузі спортивного права можна виділити загальні, галузеві, підгалузеві й функціональні. Формою вираження

правових інститутів є окремі акти представницьких органів і органів державного регулювання, положення й статuti, правила й інструкції [70].

Ядром системи законодавства про фізичне виховання є правові норми, тобто нормативні приписання, що виступають субстанцією, первинним елементом системи державного регулювання й встановлюють цілі, завдання, принципи й соціальні функції фізичної культури й спорту, права, обов'язки, компетенцію органів управління, адміністрації й посадових осіб установ і організацій фізичного виховання й спорту й т.п.

У справі успішного розвитку й регулювання фізичною культурою й спортом значну роль відіграє Конституція України.

Конституція проголошує право кожної людини на охорону здоров'я. Відповідно до Конституції України фінансуються державні програми охорони й зміцнення здоров'я населення, ухвалюються заходи щодо розвитку державної, муніципальної й приватної систем охорони здоров'я, заохочується діяльність, що сприяє зміцненню здоров'я людини, розвитку фізичної культури й спорту, екологічному й санітарно-епідеміологічному благополуччю.

Згідно з Конституцією України загальні питання фізичної культури й спорту перебувають у спільному веденні держави. За предметами спільного ведення видаються державні закони й інші нормативно-правові акти держави.

Чинне законодавство визначає, що розвиток фізичного виховання громадян є частиною діяльності української держави з охорони здоров'я населення.

Таким чином, фізичне виховання виступає складною комплексною системою державного регулювання, що вимагає адекватної сукупності нормативно-правових актів і організаційних форм управління.

У процесі фізкультурно-спортивної діяльності суб'єктів розглянутої системи виникають правові відносини, що характеризуються своїми специфічними особливостями. При цьому важливо відзначити, що державне регулювання охоплює дві групи зазначених відносин.

Першу групу становлять відносини, правове опосередкування яких неминуче в силу їх особливого юридичного змісту. Тому незалежно від сфери виникнення вони вимагають юридичної регламентації. Це, у першу чергу, право-зупиняючі відносини. Так, порушення громадського порядку під час проведення спортивних змагань породжує обмежувальні адміністративно-правові відносини.

Другу групу утворюють відносини, що складаються при державній організації фізичного виховання громадян або при сприянні держави розвитку фізкультурного руху. Мова йде про функціонування механізму, який завжди вимагає відповідного державного регулювання. Виходячи із цього, у системі фізичної культури й спорту можна виділити відносини, урегульовані нормами права, і відносини неправові, регламентовані соціальними нормами, звичаями, традиціями, і т.д. Однак, відзначимо, що в дійсності такі розмежування найчастіше неможливі, тому що реальні відносини в сфері фізичної культури й спорту є завжди комплекс, одночасно регульований багатьма соціальними й правовими нормами, кожна з яких впливає на свою частину (елемент, сторону) цього відношення. Наприклад, відносини між учасниками шахового матчу в основному врегульовані відповідними правилами змагань, тобто носять організаційно-правовий характер. (Однак на реальне відношення між шахістами виявляють вплив і морально-етичні норми, і спортивні традиції, що в остаточному підсумку й утворює різноманіття спортивних правовідносин) [81].

Усе це свідчить про те, що в сфері фізичної культури й спорту слід уникати зайвого необґрунтованого адміністрування, особливо тих відносин, де не потрібно прямого державного втручання.

В умовах ринкових відносин інтереси фізкультурно-спортивного руху настійно вимагають максимального підвищення ініціативи й заповзятливості. При цьому зростає роль чіткої організації масовою фізичною культурою. Із двох можливих правил (варіантів) «Можна робити тільки те, що дозволене» і

«Можна робити все, що не заборонене» пріоритет у фізкультурно-спортивному русі (особливо в діяльності установ спорту, їх самоврядуванні) слід віддати останньому, оскільки воно не сковує ініціативу й активність фізкультурників і спортсменів. Перший же варіант більш прийнятний у діяльності державних органів регулювання фізичною культурою й спортом. Спортивне законодавство повинне дати простір тем ринковим тенденціям і формам, які набирають усе більшу силу й відповідають інтересам громадян, суспільства й держави. Саме цим шляхом йдуть органи державного регулювання фізичною культурою й спортом, прийнявши ряд нормативних актів, що знімають деякі заборони й обмеження в діяльності фізкультурно-спортивних об'єднань дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спортивних споруджень і т.д.

Специфічні особливості юридичної природи спортивних правових відносин визначені й тим, що фізкультура й спорт несуть у собі й виконують, як ми вже відзначали, ряд функцій іншого порядку, а саме: економічну, ідеологічну, підготовку до оборони, культурно - розважальну, виховну. Залежно від цього організаційні відносини в сфері фізичної культури й спорту здобувають характер економічних, соціально-культурних, ідеологічних і інших відносин. Крім того фізична культура й спорт мають яскраво виражений оздоровчий характер, тому державне регулювання організації таких відносин є різновидом оздоровчих і особистісних. Досліджувані спортивні відносини являють собою також частина міжнародних відносин. Міжнародні зв'язки українських спортивних організацій і українських спортсменів здійснюються з міжнародними організаціями й спортсменами більш ніж 100 країн і зростають із кожним роком [121, с.20].

Для того, щоб краще розібратися в сутності державного регулювання фізичною культурою й спортом в Україні, усвідомити певні риси системи в цей час, необхідно зробити короткий екскурс в історію радянського й пострадянського періоду й розглянути еволюцію організаційно-правових форм

державного регулювання фізкультурним рухом у країні на основі історико-ретроспективного аналізу проблеми.

Аналізуючи правову проблему управлінських відносин, що існували між органами державного регулювання спеціальної компетенції (спорткомітетами), між спорткомітетами й суспільними фізкультурно-спортивними організаціями, можна відзначити наступне:

- По-перше, між вищими і нижчестоящими спорткомітетами існували в значному обсязі «вертикальні» управлінські відносини. Метод регулювання цих відносин — імператив. Хоча в наукових працях цього періоду й зверталось увагу на «активну роль» об'єктів регулювання (у якості яких можна розглядати нижчестоящі спорткомітети), все-таки практика регулювання фізичною культурою й спортом свідчила про зворотне — про значну залежність нижчестоящих спорткомітетів у вирішенні фінансових, кадрових питань, матеріально-технічного забезпечення від вищих спорткомітетів.

- По-друге, здійснюючи загальне регулювання діяльністю фізкультурно-спортивних суспільств, спорткомітети в значній мірі порушували їх «суверенітет», перетворювали їх у придаток адміністративно-командної системи. Хоча в діючих нормативних актах і були зафіксовані правові підстави для спостереження за діяльністю добровільних фізкультурно-спортивних об'єднань (ДФСО), не розробленість механізму реалізації управлінських відносин між розглянутими суб'єктами приводила до негативних явищ у практиці фізкультурно-спортивного руху [131, с.12].

Обґрунтовуючи суть державної політики й проведених реформ у системі державного регулювання в шістдесяті роки, потрібно сказати, що наприкінці 50-х - початку 60-х рр. новий політичний курс держави («Програма будівельників комунізму», «холодна війна», боротьба за мир, спроби входження у світову співдружність і т.д.) активізують усі сфери суспільства, включаючи й фізичну культуру й спорт. Однак у сфері фізичної культури й спорту це, у першу чергу, характеризувалося тенденцією до відокремлення

спорту. Тут політика й ідеологія робили ставку на перемоги у великому спорті для демонстрації «переваг» соціалістичного ладу. Саме в спорт стали стягатися кращі наукові й викладацькі кадри, матеріальні й фінансові ресурси країни. Надалі державне регулювання сферою спорту перетворилося в багато-організаційну соціально-політичну систему, де місце фізичній культурі як такій уже не було. До кінця 70-х рр. спорт став задовольняти тільки свої запити [127].

Вивчаючи змістовне наповнення нормативно-правових актів того часу, слід сказати, що прийняті спільно партією й урядом, вони були значною мірою конституційно недійними.

Оцінюючи роль держави в регулюванні фізичною культурою й спортом у радянський період функціонування суспільства, можна відзначити певну діалектичність цього питання. З одного боку, загальна мета державної політики, що полягає в зміцненні економіки й обороноздатної мощі СРСР за допомогою проведення фізкультурно - оздоровчої роботи серед населення, посилення патріотичних почуттів у спортсменів і вболівальників, насамперед на міжнародній арені, була досягнута. Створена з ініціативи й під керівництвом партійних і державних органів система регулювання підготовкою фізкультурників і спортсменів (у першу чергу в рамках різних структур) змогла протягом значного часу підтримувати досить високий рівень вирішення проблем оздоровлення, рекреації, лікувальної реабілітації радянських громадян [114].

Однак будучи менш масштабним зліпком із усього радянського суспільства, державні й суспільні системи фізичного виховання не могли не випробувувати на собі елементи застою, волюнтаризму, панування адміністративно-бюрократичних методів державного керівництва. Уся політизація спорту (особливо вищих досягнень), прагнення до перемоги за всяку ціну руйнували гуманістичні початки фізичного виховання. При цьому й сам професійний спорт, незважаючи на підвищену увагу, у порівнянні з

масовим, став випробовувати недолік матеріальних і грошових ресурсів. Рамки соціалістичної організації економіки не могли запропонувати професійному спорту, що народжується, організаційно-правову модель його економічного забезпечення.

У країні було потрібно змінити вектори державної політики у сфері фізичної культури й спорту. Ефективне державне регулювання у сфері фізичної культури й спорту є важливою складовою частиною державної соціально-економічної політики[45].

Адже органи державної влади здійснюють діяльність в області фізичної культури й спорту відповідно до цілей й завдань державної політики в розглянутій сфері суспільних відносин. Закон України «Про фізичну культуру й спорт» визначив, що спеціальний уповноважений орган виконавчої влади в області фізичної культури й спорту здійснює забезпечення державної політики в розглянутій сфері суспільних відносин. Таким чином, перш ніж розглядати питання про окремі напрямки діяльності й повноваження державних органів в області фізичної культури й спорту, що становлять їх компетенцію, необхідно безпосередньо перейти до цілей і завдань справжньої державної політики та провести порівняльно-правовий аналіз їх закріплення в Україні й закордонних державах.

Визначення цілей і завдань державної політики в області фізичної культури й спорту й закріплення їх у відповідних нормативних актах визначається рядом факторів. При цьому окремі автори використовують поняття «мотивів» залучення держави в спорт. Першорядне значення, на їхню думку, має насамперед форма державного устрою, а також «історичні традиції, політичні й соціально-економічні умови, система суспільних і культурних цінностей, демографічні й освітні характеристики».

Основи законодавства про фізичну культуру й спорт визначали мету й завдання законодавства України, а отже і державну політику у розглянутій області суспільних відносин. Згідно із цією нормою законодавства України

про фізичну культуру й спорт було введено поняття про «всебічний розвиток людини, формування потреби у фізичному й моральному вдосконалюванні, створенні умов для занять будь-якими видами фізичної культури й спорту, організації професійно-прикладної підготовки, профілактики захворювань, шкідливих звичок і правопорушень». Закон України « Про фізичну культуру й спорт» визначив мету державного регулювання розглянутих суспільних відносин лише як створення умов для розвитку масових і індивідуальних форм фізкультурно-оздоровчої й спортивної роботи в різних підприємствах, установах, організаціях і з різними категоріями населення. Подібний підхід був застосований і в Законі про спорт Франції 1984 р., що передбачав розвиток фізичної й спортивної активності й у якості мети державного регулювання у сфері суспільних відносин [20].

На наш погляд, це значно звужує розуміння необхідності державної регламентації максимально можливого числа суспільних відносин в області фізичної культури й спорту. Так, у рамках Ради Європи прийнята Конвенція про насильство й невартій поведінці глядачів на спортивних заходах (особливо під час футбольних матчів 1985 р.), безпосередньо присвячена координації зусиль держав-членів Ради Європи й інших держав-учасників Європейської культурної конвенції, що підписали дану Конвенцію, з метою «попередження й приборкання насильства й невартої поведінки глядачів» шляхом вироблення й перетворення в життя спеціальних заходів. Цей документ безпосередньо спрямований на забезпечення профілактики правопорушень в області фізичної культури й спорту, необхідність якої визнано в якості однієї з найважливіших цілей правового регулювання фізичної культури й спорту. Крім того, етичні принципи й моральні цінності, проголошені Олімпійською хартією, Міжнародною хартією спорту й фізичного виховання ЮНЕСКО, а також Спортивною хартією Європи, безсумнівно, повинні забезпечуватися шляхом закріплення у внутрішньо-національному законодавстві, а досягнення в якості мети [77].

Невдалий, на наш погляд є підхід до визначення завдань державного регулювання фізичної культури й спорту в законі України «Про фізичну культуру й спорт», оскільки аналіз положень таких загальноєвропейських міжнародно-правових актів, як Міжнародна хартія фізичного виховання й спорту 1978 р., Спортивна хартія Європи 1992 р., впливає, що основним завданням внутрішньо-національного законодавства в розглянутій сфері суспільних відносин повинне бути гарантування права громадян на заняття фізичною культурою й спортом, а також функціонування системи реалізації цього права.

Грунтуючись на вищесказаному, можна зробити висновок, що визначення компетенції державних органів у сфері фізичної культури й спорту прямо залежить від законодавчої мети і завдання державної політики в розглянутій області суспільних відносин. Саме тому відповідні положення Закону України «Про фізичну культуру й спорт»[68] потребують серйозного коректування.

Немаловажне значення для розуміння сутності державного регулювання впровадження нової політики в сфері фізичної культури й спорту має аналіз принципів цієї політики.

Питання про принципи нової політики в області спорту має як теоретичне, так і практичне значення. Теоретичне пов'язане з виявленням сутності, соціальної ролі й класифікації принципів, а практичне - з розробкою механізму їх реалізації. І в тому, і в іншому випадку мова йде про фундаментальні основи державної політики й практики регулювання взагалі й в області фізичної культури й спорту, зокрема. У зв'язку із цим аналіз соціально-політичної сутності й змісту принципів (з погляду повноти справжнього дослідження) є невід'ємним компонентом вивчення державних проблем фізичної культури й спорту в Україні.

Таким чином, у процесі демократичних перетворень в Україні виникли суспільні форми організації фізичної культури й спорту. Створені й одержали

міжнародне визнання Олімпійський комітет України, федерації (союзи, асоціації), інші суспільні об'єднання й організації за видами спорту, що сприяють його розвитку .

У цей час у розвитку фізичної культури і спорту відзначається:

- зростання популярності й авторитету міжнародних спортивних організацій, їх вплив на формування соціальної політики в країнах світового співтовариства;
- зростання державної підтримки (на державному й регіональному рівнях) національних спортивних організацій, що входять у світове спортивне співтовариство, включаючи фінансову, правову й соціальну;
- фінансування державою підготовки спортсменів, спортивного резерву, здійснення державних заходів соціальної захищеності й заохочення спортсменів, тренерів і фахівців;
- активна участь великих торгово-промислових груп і компаній у розвитку інфраструктури спорту й надання спонсорської допомоги в підготовці спортсменів до Олімпійських ігор;
- широке використання наукових досягнень у підготовці спортсменів;
- зближення професійного й олімпійського спорту.

1.2. Принципи та сутність державного регулювання фізичної культури та спорту

Слід підкреслити, що державна політика й державне регулювання невіддільні друг від друга й взаємозалежні між собою. Відоме твердження, що політика є мистецтво управління. По своєму масштабу впливу політика держави охоплює всі сфери життя суспільства, у тому числі фізичну культуру й спорт. Тут також проявляється двоїстий характер державного регулювання.

З однієї сторони державне регулювання фізичної культури й спорту має соціально-політичну сутність, наповнюється політичним змістом, а з іншого - носить організаційний характер, практичну спрямованість. По суті державне регулювання фізичної культури й спорту є практичне перетворення в життя політики держави в цій області [94].

Принципи державної політики в області фізичної культури й спорту знаходять своє об'єктивне вираження (фіксування) у правовій формі, у зв'язку із чим здобувають юридичний характер і виступають у якості офіційних орієнтирів для відповідних суб'єктів правовідносин у цій галузі. Принципи, як і мета державного регулювання, неодмінно повинні бути закріплені в законодавчих актах держави. Тільки в цьому випадку вони переходять із області наукових категорій у площину їх практичної реалізації. Особливо це важливо для формування правової бази системи фізичної культури й спорту, де принципи державної політики виступають у вигляді вихідних установок для державного регулювання відносин в області спорту [21, с.212].

Іншою важливою властивістю принципів державної політики в області фізичної культури й спорту є те, що вони надають стабільність організаційній структурі й функціонуванню системи державного регулювання даною галуззю. Це особливо важливо в сучасний період, коли вже зложилися всі державні інститути в Україні й створені сприятливі передумови для стабілізації системи державного регулювання фізичною культурою й спортом і функціонування в умовах ринкових відносин.

Нарешті, слід звернути увагу на виховний вплив принципів державної політики в області фізичної культури й спорту на посадових осіб органів управління, спортсменів, тренерів і інших працівників спортивних організацій і об'єднань. Дотримуючись приписань правових норм, керуючись вимогами правил поведінки, зазначені особи в такий спосіб усвідомлюють зміст цих вимог і приписань і, відповідно, зводять закладені в законодавстві принципи державної політики в області фізичної культури й спорту до рівня їх

особистих переконань. У зв'язку із цим зростає значення правового виховання спортсменів, тренерів, посадових осіб органів державного регулювання й інших фахівців спортивних організацій і об'єднань.

В області фізичної культури й спорту проявляють себе принципи різного рівня (масштабу) дії, а тому вони неоднозначні по своєму місці й ролі в системі державного регулювання галуззю. Дана обставина безпосередньо впливає на класифікацію принципів. Насамперед, слід назвати принципи, дію яких поширюється на всю сферу державного регулювання. Їхнє основне значення для всього суспільства й держави переводить їх у ранг конституційних (основних), у зв'язку із чим вони закріплені в основному законі держави. Поряд із цим діють принципи державної політики в області спорту, тобто принципи з обмеженою сферою дії. Їх логічно назвати галузевими. Дані групи принципів взаємозалежні, взаємодіють між собою й становлять фундаментальну основу організаційної побудови й функціонування системи фізичної культури й спорту [23, с.55].

До конституційних (основних) принципів державного регулювання треба віднести: єдність державної влади й управління; законність; пріоритет права, і законних інтересів громадян перед інтересами держави; рівноправність громадян в участі в державному управлінні (регулюванні); облік суспільної думки й гласність у державному управлінні; територіально-галузева; оптимальна комбінація централізація й децентралізація в державному регулюванні; міжнародне співробітництво. Дана група принципів виражає соціально-політичну сутність і функціонування системи державного регулювання. Вони досить докладно описані в спеціальній літературі. Тут слід обмежитися лише вказівкою на те, що в області фізичної культури й спорту вони наповнюються конкретним змістом.

Що стосується галузевих принципів державної політики й управління в області фізичної культури й спорту, то вони доповнюють конституційні (основні).

Однак на відміну від останніх, що мають широку сферу дії, галузеві виражають специфічні особливості системи фізичної культури й спорту й характер державної політики в ній. Службова роль даної групи принципів полягає в тому, що вони становить основу для відокремлення державного регулювання фізичною культурою й спортом від суміжних галузей управління соціальної сфери (охорони здоров'я, освіти, культури і т.д.).

Галузеві принципи державної політики в області фізичної культури й спорту закріплені в статті закону України «Про фізичну культуру й спорт» [68]. До них ставиться безперервність і наступність фізичного виховання різних вікових груп громадян на всіх етапах їх життєдіяльності; врахування інтересів усіх громадян при розробці й реалізації державних програм розвитку фізичної культури й спорту, визнання відповідальності громадян за своє здоров'я й фізичний стан, визнання самостійності всіх фізкультурно-спортивних об'єднань, рівність їх прав на державну підтримку; створення сприятливих умов фінансування фізкультурно - спортивних і спортивно-технічних організацій, олімпійського руху України, освітніх установ і наукових організацій в області фізичної культури й спорту, а також підприємств спортивної промисловості.

Слід зазначити, що визначення сутності й класифікації принципів - проблема складна. Принцип - категорія насамперед наукова, оскільки встановлюється в результаті великої аналітичної роботи з виявлення сутнісних явищ і зв'язків в області фізичної культури й спорту, у той же час принцип регулювання є категорія суб'єктивна, тому що формується людьми. Тому цілком природно зростають вимоги до професійної підготовки тих, хто офіційно визначає ці принципи для наступного закріплення в законодавчих актах.

Галузеві принципи повинні відбивати якісні особливості фізичної культури й спорту як об'єкта державного регулювання, відтворювати структуру закономірностей його розвитку в суспільстві. Увесь зміст

управління (особливо державного) полягає в обов'язковому обліку виявлених закономірностей, у забезпеченні необхідних умов (матеріальних, організаційних і ін.) для найбільш повного їхнього прояву в суспільній практиці. До таких закономірностей належать:

- а) безпосередній зв'язок фізичної культури й спорту з політичною орієнтацією держави;
- б) органічний зв'язок фізичної культури й спорту з охороною здоров'я громадян;
- в) істотний зв'язок фізичної культури й спорту з вихованням особистості;
- г) необхідний зв'язок фізичної культури й спорту з виробничою й військовою практикою.

Зазначені закономірності в остаточному підсумку пробивають собі шлях до формування генеральної мети, завдань, функцій, організаційної структури й принципів державного регулювання галузю. Інакше кажучи, закономірності розвитку фізичної культури й спорту виступають тими об'єктивними критеріями, які виражають фундаментальні основи функціонування системи державного регулювання фізичною культурою й спортом. З відомим ступенем умовності принципи державної політики в області фізичної культури й спорту можна сформулювати у вигляді наступних орієнтирів [35, с.190]:

- 1) загальнодоступність фізичної культури й спорту;
- 2) оздоровча спрямованість фізичної культури й спорту;
- 3) всебічний розвиток особистості при занятті фізичною культурою й спортом;
- 4) професійно - прикладна спрямованість фізичної культури й спорту;
- 5) міжнародна спортивна інтеграція.

У якості юридичної бази їх практичного застосування виступають як загальні конституційні норми, так і спеціальне законодавство про фізичну культуру й спорт.

Загальнодоступність фізичної культури й спорту - принцип, що впливає із соціальної природи Української держави. Фізична культура й спорт є надбанням усього суспільства, а тому загальнодоступні кожній людині. Відповідно до даного принципу існують рівні можливості для всіх верств населення займатися фізичною культурою й спортом. Така практика цілком узгодиться із закордонним досвідом організації фізичної культури й спорту і його правового забезпечення. Зокрема, у Законі Франції від 16 липня 1984 р. № 84-610 « Про фізичну культуру й спорт» (ст. 1) зазначене, що розвиток фізкультурної й спортивної діяльності зачіпає інтереси всього суспільства, а тому участь у її реалізації є право кожного незалежне від статі, віку, здатностей або суспільного становища [247].

Успішному перетворенню в життя принципу загальнодоступності фізичної культури й спорту в Україні сприяє, насамперед, проведена державою система соціально-економічних заходів, спрямованих на підвищення добробуту громадян (підвищення мінімального розміру заробітної плати, регламентування тривалості робочого часу, надання для відпочинку вихідних і святкових днів, оплачуваної щорічної відпустки і т.д.), створення матеріально-спортивної бази, підготовка тренерсько-викладацьких кадрів і інших фахівців, фінансування фізичної культури й спорту і т.д. Усе це створює сприятливі передумови для того, щоб кожна людина мала реальну можливість для реалізації свого права на повноцінний відпочинок і заняття фізичною культурою й спортом.

Принцип загальнодоступності фізичної культури й спорту в Україні має свою міцну правову основу. На законодавчому рівні закріплене право громадян на заняття фізичною культурою й спортом (у тому числі в якості професійної діяльності), на вступ у суспільні спортивні об'єднання, на участь в управлінні фізичною культурою й спортом, на користування спортивними спорудженнями й послугами безкоштовно або на платній основі і т.д. Ніхто не може піддатися якої-небудь дискримінації в області фізичної культури й

спорту за мотивами походження, соціального, посадового й майнового положення, статі, раси, національності, язика, відносини до релігії, переконань, місця проживання або будь-яким іншим обставинам.

Оздоровча спрямованість фізичної культури й спорту - принцип, що виражає обов'язкову вимогу досягнення позитивного оздоровчого ефекту в процесі занять фізичною культурою й спортом. Даний принцип орієнтує учасників правовідносин в області фізичної культури й спорту (державні органи, суспільні об'єднання, спортсмени і т.д.) на неухильне дотримання норм і правил безпеки проведення спортивних заходів, виконання методичних вказівок правильної організації занять фізичною культурою й спортом для зміцнення здоров'я їх, що займаються й, фізичного розвитку.

Відомо, що від стану здоров'я кожної людини залежать в остаточному підсумку економічні й соціальні успіхи розвитку суспільства. Тому для держави небайдуже, як ставляться громадяни до свого здоров'я й здоров'я оточуючих людей. У Конституції України закріплене право громадян на охорону здоров'я, на сприятливу для життя й здоров'я громадян навколишнє середовище і інше. Дані конституційні норми одержали розвиток у чинному законодавстві [213].

Так, в Основах законодавства України про охорону здоров'я визначені правові, економічні й соціальні основи охорони здоров'я громадян країни, встановлений порядок участі державних органів, фізичних і юридичних осіб (незалежно від форми власності) у реалізації конституційного права громадян на охорону здоров'я. Відповідальність громадян у збереженні й зміцненні здоров'я свого й навколишніх осіб зведена в ранг принципу державної політики охорони здоров'я громадян [68].

Принцип оздоровчої спрямованості фізичної культури й спорту забезпечується системою заходів, що включає раціональне використання спортивних приміщень і територій, правильну експлуатацію спортивного реманенту й устаткування, зміст місць занять фізичною культурою й спортом

відповідно до санітарно-гігієнічних норм і правил, основними організаційно-профілактичними заходами забезпечення безпеки й зниження травматизму при здійсненні навчально-тренувального процесу спортивних змагань і т.д. У цьому напрямку передбачається надання медико-санітарної допомоги особам, що займаються фізичною культурою й спортом, а органи санітарного нагляду здійснюють контроль над станом приміщень і територій, використовуваних для занять фізичною культурою й спортом.

Всебічний розвиток особистості в процесі занять фізичною культурою й спортом - принцип, що виражає вимога про необхідність забезпечення в процесі навчально-тренувальних занять всебічного й гармонічного розвитку людини, взаємозв'язки всіх сторін виховання (розумового, фізичного, морального і т.д.). Заслугує на увагу офіційне трактування даного принципу в Законі Франції від 16 липня 1984 р. «84-610» (ст. 1): фізкультурна й спортивна діяльність становить важливий фактор гармонічного розвитку, здоров'я й розквіту кожного члена суспільства; вона є основним елементом виховання, культури й суспільного життя. Аналогічні положення знайшли відбиття в законодавстві про спорт США, Іспанії, Італії, Греції, Португалії й інших країн.

На жаль, у законодавчих актах країн СНД принцип всебічного розвитку особистості в процесі занять фізичною культурою й спортом (і відповідно його офіційне трактування) відсутній. Лише в Законі України «Про фізичну культуру й спорт» (ст. 12) у частині фізкультурно-оздоровчої діяльності в навчально-виховній сфері (мається на увазі система освіти) підкреслюється, що фізичне виховання становить органічну частину загального виховання, покликана забезпечувати розвиток фізичних, морально-вольових, розумових здатностей і професійно-прикладних навичок людину.

Як показав зроблений аналіз, професійно-прикладна спрямованість фізичної культури й спорту - принцип, що виражає забезпечення в процесі

проведення навчально-тренувальних занять та підготовку до суспільно - корисної діяльності, у тому числі до виконання військового обов'язку.

Поряд з дотриманням єдності навчання й виховання вирішується специфічне завдання з'єднання загальної й спеціальної (професійно - прикладної) фізичної підготовки з урахуванням сучасного виробництва й військової практики[227].

Законодавство зобов'язує підприємства й організації (незалежно від форм власності) виділяти кошти на розвиток фізичної культури й спорту, у колективних договорах передбачати створення умов для занять фізичною культурою й спортом, у тому числі забезпечення професійно-прикладної фізичної підготовки, а також реабілітаційних заходів протягом робочого часу й відновлення після праці, відновлення; фізична підготовка військовослужбовців і особового складу правоохоронних органів носить службово-прикладну спрямованість і забезпечує виконання ними військового боргу й службових обов'язків; фізична культура й спорт використовується також у якості ефективного засобу фізичної й соціальної реабілітації інвалідів (відповідно до програм і рекомендацій медичних установ). Заняття фізичною культурою й спортом у системі освіти в остаточному підсумку також пов'язані з підготовкою фізично розвитої молоді до майбутньої трудової діяльності й службі в Збройних Силах України. Загальне керівництво фізичною підготовкою громадян допризовного віку до військової служби здійснюють регіональні органи Міністерства оборони України(військові комісаріати).

Принцип міжнародної спортивної інтеграції - принцип, що виражає єдність національного й міжнародного спортивного (олімпійського) руху. Даний принцип насамперед пов'язаний з основною лінією в області зовнішньої політики України. Згідно з Конституцією України визнає й поважає принципи й норми міжнародного права, проводить політичне співробітництво й добросусідські відносини між державами, їх рівності й невтручання у внутрішні справи один одного, мирне вирішення міжнародних суперечок,

відмовляється від застосування першим збройної сили. На основі цього розширюються міжнародні зв'язки України, у тому числі в області фізичної культури й спорту.

У той же час міжнародна спортивна інтеграція має свої специфічні особливості. Спортивні зв'язки тут відрізняються від зв'язків в інших областях культури тим, що обов'язково мають місце офіційні змагання (світові, континентальні, олімпійські) з виявленням вищих спортивних результатів за допомогою спеціальних критеріїв. Входження України в міжнародний спортивний рух неминуче пов'язаний з приведенням національного законодавства про спорт у відповідність із міжнародно-правовими актами (Олімпійська хартія, правила проведення міжнародних змагань за видами спорту й ін.). Тому принцип міжнародної спортивної інтеграції орієнтує вповноважений орган у справах спорту й суспільних спортивних об'єднань України на проведення роботи з координації й узгодження своєї організаційної структури й функціонування з міжнародними нормами й регламентами в області спорту.

Іншою особливістю принципу міжнародної спортивної інтеграції є наявність інституту представництва суспільних спортивних об'єднань України в міжнародних. Так, відповідно до Олімпійської хартії (гл. 4 ст. 31 п. 3) офіційне представництво зі спорту в міжнародному спортивному русі є виключним правом національного олімпійського комітету України (а не держави в особі вповноваженого органа зі справ спорту). Дана міжнародна норма одержала закріплення в Законі України « Про фізичну культуру й спорт». Це стосується також виключного права національних спортивних федерацій представляти Україну в міжнародних організаціях і на міжнародних змаганнях з відповідних видів спорту. Причому виступу збірних команд країни на Олімпійських і Азіатських іграх, а також інших змаганнях під патронажем Міжнародного олімпійського комітету здійснюються під Державним Прапором України.

У країні повинна бути створена ефективна організаційно-правова система державного регулювання та моніторингу фізичної підготовленості й розвитку, фізичного здоров'я різних категорій і груп населення, у першу чергу дітей і учнівський молоді. Результати моніторингу дадуть можливість оперативно аналізувати ситуацію й розробляти програми, спрямовані на формування здоровішого способу життя громадян. Тому неодмінним тут виступає принцип законності.

У його основі стосовно до спортивних відносин, що складаються у сфері фізичної культури й спорту лежить правило: дозволяти все, крім забороненого законом. У літературі його відносять до загально дозволеного типу державного регулювання. Цим правилом у своїй підприємницькій діяльності керуються зокрема фізкультурно-спортивні установи й організації. Органи ж держави, впливаючи на спортивні відносини, повинні застосовувати інший принцип - заборонене все, крім прямо дозволеного (дозвільне регулювання).

Цей принцип проявляється у відношенні як процедури, інших нормативно-правових актів, що діють у сфері фізичної культури й спорту, так і його змісту. Зміст нормативного акту повинне відповідати ідеалам правової держави й громадянського суспільства, початкам гуманізму, загальноприйнятим нормам і принципам міжнародного права.

Принцип вільної економічної діяльності. Даний принцип проголошений у Конституції України. Відповідно до нього кожний має право на вільне використання своїх здатностей і майна для підприємницької й інший не забороненої законом діяльності.

Принцип економічної діяльності має на увазі права суб'єкта спортивної діяльності починати в будь-який не забороненої законом формі (наприклад, право на заняття професійним спортом) із застосуванням будь-яких допущених до обороту видів майна; право на одержання, використання й передачу достовірної інформації; захист від примусової й неправомірної фізкультурно-спортивної господарської діяльності як у силу впливу інших

суб'єктів, так і в силу вказівок органів державної влади; можливість оскаржити рішення і дію держави і її органів, а також органів місцевого самоврядування й посадових осіб, якщо ці рішення й дії генерують обмеження даної волі; право на захист законних інтересів економічно слабкої сторони в процесі спортивної підприємницької діяльності (наприклад, захист прав споживачів спортивних товарів і послуг).

У той же час ця воля не повинна виходити за встановлені державою межі й може бути обмежена на підставі закону в інтересах держави й суспільства в тому ступені, у якому це необхідно для захисту основ конституційного ладу, моральності, здоров'я, екологічної безпеки, прав і законних інтересів інших осіб, забезпечення оборони країни й безпеки держави (наприклад, ліцензування окремих видів спортивної діяльності, сертифікації фізкультурно-оздоровчих і спортивних товарів і послуг). Звідси випливає й наступний загально-правовий принцип.

Принцип державного (економічного, фінансового й т.п.) регулювання ринкових відносин. Очевидно, що ринкова економіка може функціонувати лише в умовах державного регулювання. Прийняття нових основних ринкових законів - Конституції України, Господарського кодексу України, дозволило здійснити перехід від адміністративно-командних методів управління господарством країни до економічних, фінансовим (податкове, грошово-кредитне, бюджетне регулювання) і іншим важелям регулювання діяльності підприємств, більша частина яких перетворилася в самостійно господарюючих суб'єктів. При цьому в основі коштує проблема дотримання балансу приватних інтересів учасників господарської діяльності у сфері фізичної культури й спорту з публічними інтересами держави й суспільства.

Вивчення об'єктивного й суб'єктивного в спортивному праві дозволяє розкрити взаємозв'язок і взаємозалежність комплексного характеру спортивних відносин і комплексних способів правового впливу на них з боку держави, зацікавленого у встановленні для фізичної культури й спорту

інститутів, принципів, джерел спортивного права. Методологічно важливо тому погодити питання про формування спортивного права не тільки з існуванням предмета й методів правового регулювання, але й визнанням вирішальної ролі держави у встановленні єдиних для всієї системи фізичної культури й спорту спеціальних принципів. І хоча їх зміст визначається сутністю спортивних відносин, самі принципи не можуть формуватися й діяти поза фізкультурно-спортивної політики й правотворчої діяльності держави.

Спеціальні принципи спортивного права з'являються після того, як зложилися відповідні спортивні відносини. Останні обумовлюють зміст правових принципів, що одержали нормативне закріплення в нормах спортивного права. Спортивно-правова доктрина повинна виходити, у такий спосіб із з'єднання аналізу економіко-політичної обумовленості принципів права з рішучим визнанням їх суб'єктивного характеру.

Виділяючи в якості класифікаційної ознаки галузі принципи правового механізму державного регулювання, ми враховуємо й те, що принципи, ідеї й категорії відповідають тим суспільним відносинам, які відповідають рівню розвитку матеріального виробництва[259]. Принципи будь-якої галузі державного регулювання виконують регулятивну функцію: сприяють установленню відправних керівних початків державного регулювання суспільних відносин. Це означає, що існування регулятивних функцій, властивих правовим принципам - об'єктивна необхідність і нормальне явище державно-управлінської форми покликаної внести впорядкованість у розвитку суспільних відносин.

Цей висновок про існування спеціальних (специфічних) принципів у відповідній області суспільних відносин є відправним положенням в обґрунтуванні вчення про визнання принципів як факторів суб'єктивного порядку як найважливішої ознаки виділення спортивного права в комплексну інтегровану галузь державно управлінських відносин. Спортивне право об'єктивне по своєму походженню, змісті, закономірностях розвитку. Воно

складається на базі політичних рішень держави під впливом принципів державного регулювання спортивних відносин. Аналіз спеціальної літератури з питань державного регулювання фізичної культури й спорту дозволяє зробити висновок, що під спеціальними принципами спортивного права слід розуміти виражені в нормах права нормативно-управлінської ідеї, поняття, які визначають зміст цієї галузі права, надають цілісність, єдність сукупності правових норм, об'єднаних за предметом й методам державного регулювання в спортивному праві. До них можна віднести наступні:

1) точне й послідовне дотримання права українських громадян на охорону здоров'я й занять фізичною культурою й спортом;

2) забезпечення здоровішого навколишнього середовища й умов життя, які сприяють активним заняттям фізичною культурою й спортом, самореалізації й вихованню почуттів власної значимості, а також дозволяють громадянам повністю реалізувати свій життєвий потенціал;

3) забезпечення громадянам рівних можливостей займатися фізичною культурою й спортом незалежно від їхніх доходів і добробуту;

4) пріоритетність розвитку фізичної культури й спорту серед соціально незахищених груп населення (діти з багатодітних родин, діти - сироти, інваліди);

5) відповідальність державних органів виконавчої влади України, органів місцевого самоврядування, організацій, а також посадових осіб за забезпечення права громадян на заняття фізичною культурою, спортом і створення необхідних умов для реалізації цього права;

6) взаємодія державних органів виконавчої влади в області фізичної культури й спорту із суспільними фізкультурно - спортивними організаціями;

7) демократизм системи управління сферою фізичної культури й спорту;

8) єдність нормативної правової бази фізичної культури й спорту на всій території;

9) створення сприятливих умов фінансування фізкультурно- спортивних і спортивно-технічних організацій, олімпійського руху України, освітніх установ і наукових організацій в області фізичної культури й спорту, а також підприємств спортивної промисловості;

10) закріплення за державою регулюючих функцій у сфері спортивного підприємництва;

11) господарська і юридична самостійність, матеріальна зацікавленість і відповідальність фізкультурно-спортивних комерційних організацій за результати підприємницької діяльності;

12) повага й дотримання міжнародних зобов'язань в області фізичної культури й спорту;

13) реальність і гарантованість суб'єктивних прав учасників спортивних правовідносин.

Будучи юридично закріплені, ці принципи пронизують собою основні правові норми й інститути спортивного права.

Таким чином, принципи як основи, державної політики в основі державного регулювання фізичної культури й спорту виражають найбільш істотні сторони (прояву) структури й функціонування системи управління даною соціальною галуззю й виступають в якості офіційних орієнтирів у практиці державного регулювання.

Звертання до основних правових актів, що регулюють відносини в сфері фізичної культури й спорту, спеціальним роботам, які присвячені цій проблемі, і практиці діяльності фізкультурно - спортивних організацій дозволяє визначити основні напрямки державної політики в сфері фізичної культури й спорту:

Цей напрямок припускає, насамперед, створення необхідних умов для розвитку фізичної культури й спорту серед різних категорій населення. Слід зазначити, що протягом останніх десятиліть замість корінної модернізації системи державного регулювання підвищенням людського потенціалу

відповідно до вимог сучасного життя здійснювалися лише косметичні перетворення. Для створення загальнонаціональної управлінської моделі фізкультурно-спортивного руху, вирішення проблем зміцнення фізичного здоров'я людей необхідна єдина стратегія дій різних міністерств і відомств, громадських організацій, фінансово-промислових об'єднань, підприємств, комерційних структур, учених і фахівців. Ця стратегія повинна бути спрямована на створення максимально сприятливих умов для оздоровлення громадян України в трудових колективах, в освітніх установах, за місцем проживання, у місцях відпочинку.

У державному регулюванні відносин у сфері фізичної культури й спорту, що носить переважно публічний характер, основне місце займають позитивні дії, тобто на осіб покладають обов'язки активного змісту. Зокрема, С.С. Алексєєв інтерпретує в певному змісті державну відповідальність як юридичний обов'язок правопорушника після вирішення конкретного державного органа перетерпіти заходи державно-примусового впливу.

Однак у застосуванні права, що припускає здійснення владної індивідуально-правової діяльності, спрямованої на вирішення юридичних справ, що в остаточному підсумку зводиться до використання державного примусу, необхідно відокремлювати властиво реалізацію державно - владних повноважень відповідних органів по перетворенню юридичних норм у життя, з одного боку, і застосуванню примусовий заходів як санкції правової відповідальності, тобто покладання додаткового, несприятливого обтяження, з іншої сторони.

У державно-управлінській літературі вказується, що фактичними обставинами, що обумовлюють застосування примусовий заходів, як правило є наявність перешкод до здійснення суб'єктивного права, невиконанню юридичних обов'язків, правопорушення, що вимагає покладання юридичної відповідальності.

Стосовно до області фізичної культури й спорту, та зокрема, до спортивних правовідносин, такий поділ означає наступне: для розуміння суті аналізу візьмемо як приклад процес реалізації фізичного виховання в освітніх установах. Невиконання освітньою організацією повністю або частини вимог, передбачених, наприклад, державним освітнім стандартом вищої освіти зі здійснення фізичного виховання, не тягне за законом юридичної відповідальності цієї організації, тобто ніякого додаткового обтяження, несприятливого для навчального закладу - санкції - застосовані в цьому випадку за загальним правилом не буде, тому що закон не оформляє таке невиконання правової норми як правопорушення. При цьому допускається по суті порушення права особистості на заняття фізичною культурою відповідно до державного освітнього стандарту, в якому констатується обов'язок освітньої організації дотримуватися встановлених стандартом вимоги. Тому при недотриманні норм стандарту в аспекті проведення роботи з фізичного виховання до освітньої організації повинні бути застосовані примусові заходи, що зобов'язують виконати освітній стандарт у повному обсязі. Однак ці заходи не викликають і не обумовлюють ніяких додаткових рекомендацій для навчального закладу, а лише змушують виконати свій обов'язок реалізацією передбачених законом вимог.

Трохи інша ситуація виникає у випадку надання освіти на платній, договірній основі, коли обидві сторони - освітня організація, студент (його батьки) - беруть на себе певні зобов'язання, передбачені договором і обумовлені чинним законодавством, зокрема в галузі освіти, а також установлюють юридичну відповідальність за їхнє невиконання. Так, освітня організація, як правило, вводить у договір в якості однієї з умов плати неустойки за несвоєчасну оплату навчання, розірвання договору - за несплату в строк і т.п., а, студент (його батьки) має право зажадати встановлення відповідних санкцій за невиконання зобов'язання навчати відповідно до встановлених вимог.

Такі санкції як додаткові заходи впливу, досить несприятливі для порушника договірних зобов'язань, носять майновий, цивільно-правовий характер.

Таким чином юридична відповідальність в області державного регулювання фізичною культурою й спортом має свої специфічні особливості та регулюється правовим механізмом державного регулювання.

По-перше, необхідно враховувати, що сама сфера фізичної культури й спорту є свого роду системою взаємозалежних, але аж ніяк не однорідних спортивних відносин (педагогічних, майнових, особистих немайнових, управлінських, трудових, соціальних і т.п.). Це обумовлює та обставина, що їх регулювання не є єдиним відносно предмета державного регулювання, а отже, і методу. У цьому випадку поєднуються в систему різні за характером правового впливу на них суспільні відносини. У свою чергу, до кожної групи відносин, що входять до складу спортивних, застосовується свій, тільки їй властивий метод державного регулювання. Відповідно, і правову відповідальність в області фізичної культури й спорту необхідно аналізувати стосовно до порушення відповідних галузевих норм, що регулюють адміністративні, сімейні, інші відносини, і розглядати цивільно-правову, адміністративну, карну, дисциплінарну відповідальність. Названі види відповідальності, підстави й умови їх виникнення, властиві їм санкції встановлюються у відповідних галузях права.

По-друге, в силу названих підстав правова відповідальність в області фізичної культури й спорту носить комплексний характер, що обумовлене видовою різноманітністю суспільних відносин, що формуються в цій сфері, яке в результаті стосовно до конкретної групи правовідносин: цивільно-правових, фінансових, адміністративно - правових, конституційних, трудових і інших - визначає й свої специфічні особливості правової відповідальності - підстави, зміст правопорушення, види санкцій.

У зв'язку із цим на практиці, застосовуючи той або інший вид відповідальності, необхідно насамперед локалізувати групу суспільних відносин, стосовно до державного регулювання якої буде визначатися правова відповідальність. Залежно від цього й класифікуються, вибираються відповідні правові норми в законодавстві, що встановлюють конкретний вид відповідальності, що, крім усього, тягне й свою форму (судову, адміністративну, дисциплінарну) здійснення відповідальності й застосування заходів відповідальності. Необхідність диференціації суспільних відносин визначається й потребою встановлення кола суб'єктів юридичної відповідальності. Так, при розгляді відповідальності, що виникає в державному регулюванні спортивних відносин, склад таких суб'єктів може включати громадян - спортсменів, фізкультурників, тренерів, спортивних суддів, установи фізичної культури й спорту, їх посадових осіб, а також держава, органи державної влади, зокрема органи державного регулювання фізичною культурою й спортом, їх посадових осіб.

По-третє, особливий характер носить правова відповідальність, яка виникає безпосередньо у зв'язку зі здійсненням тренувального процесу, тобто у ході виховання й навчання. Інакше кажучи, державне регулювання спортивних відносин повинне обумовлювати й виникнення у зв'язку із цим певної юридичної відповідальності, що має специфічний характер, у тому числі по суб'єктивному складу, змісті правовідносин, санкцій.

По-четверте, в аналізі правової відповідальності у сфері фізичної культури й спорту необхідно враховувати соціальну цінність, значимість самого спорту й у зв'язку із цим оцінювати як протиправні діяння, які зазіхають на права й волю громадян у сфері фізичної культури й спорту, зокрема, на спортивні правовідносини.

В-п'ятих, особливість юридичної відповідальності в області фізичної культури й спорту - слабка захищеність спортивних правовідносин карним і

адміністративним правом, своєрідність заходів виховного характеру, що не передбачають державного примусу.

Названі обставини обумовлюють в основному рекомендаційний характер аналізу правової відповідальності у сфері державного регулювання фізичної культури й спорту, що має на увазі формулювання суцільно рекомендаційних пропозицій до коректування чинного законодавства.

1.3. Наукове обґрунтування формування здорового способу життя як соціально-філософська основа державного регулювання.

Наприкінці ХХ - початку ХХІ століть спостерігається чергова зміна світогляду людства. Розвиток самопізнання людини поступово відходить від переважаючих суто матеріалістичних філософських засад та зосереджується на активних дослідженнях більш тонких - енергоінформаційних аспектів життя. Новий масштаб оцінки і зв'язку окремих ланцюгів знання в єдності світобудови змінив загальну наукову парадигму. Нове уявлення про феномен людини потребує визнання її багатовимірною істотою, яка проявляється як свідомість, занурена в біологічну оболонку. З метою її пізнання використовується цілісний, системний підхід, що базується на новітніх досягненнях науки [51, с. 92-93].

Здоров'я є дуже складною категорією уособлюючи результат взаємодії індивіда і середовища: умов його існування, провідних мотивів його життєдіяльності та світовідчуття в цілому. Здоров'я багато в чому ще залишається абстрактно-логічною категорією, а теоретичний аналіз її сутності можливий тільки за допомогою моделей. У цьому відношенні перспективним є функціональний підхід, у відповідності з яким здоров'я людини слід оцінювати за його здатністю здійснювати природні життєві функції.

Досконалість цих функцій у людини може бути охарактеризована в тому числі і кількісно - резервами енергетичного, пластичного та регуляторного їх забезпечення.

З урахуванням найвищих рівнів організації людини формуються і прояви здоров'я. «Здоровою може вважатися людина, - писав ще в 1941 р. американський теоретик медицини Г. Сигерист, яка відрізняється гармонійним фізичним та розумовим розвитком і добре адаптована до навколишнього фізичного та соціального середовища. Вона повністю реалізує свої фізичні та розумові здібності, може пристосовуватися до змін у навколишньому середовищі, якщо вони не виходять за межі норми, і вносить свій внесок у благополуччя суспільства, відповідно до своїх здібностей» [10, с. 12-13].

Визначення здоров'я, сформульоване в преамбулі Статуту ВООЗ у 1948 р., ґрунтується на тих положеннях, які висунув Г. Сигерист: «Здоров'я - це стан повного фізичного, душевного і соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб або фізичних дефектів» [132, с. 90-93]. Існує ще більше сотні дефініцій здоров'я, проте вони, як і наведені вище, не можуть задовольнити потреби практичної охорони здоров'я. Вони або носять загальний методологічний характер (визначення Г. Сигериста і ВООЗ), або обмежуються частковостями. Початок становлення принципів здорового способу життя - це наукові розробки поняття індивідуального здоров'я, його механізмів та шляхів управління цими механізмами. Людину почали розглядати як цілісну систему в постійних процесах самоорганізації, які відновлюють її внутрішній порядок, тобто здоров'я, були окреслені шляхи та напрямки керування здоров'ям. Активну позицію оздоровлення неможливо обґрунтувати без визначення сутності індивідуального здоров'я, його механізмів, якими слід управляти.

Новий підхід до дослідження проблем індивідуального здоров'я пов'язаний і з принциповими змінами в уявленнях про особливості оточуючого світу. У той же час усвідомлення суті здоров'я дозволяє робити

далекосяжні висновки щодо глибинних причин погіршення суспільного здоров'я на пострадянському просторі. Мова йде про дослідження І.А. Гундарова (1995, 2000 рр.), в яких показано, що різке погіршення суспільного здоров'я в Україні у великій мірі зумовлено руйнуванням духовних ідеалів суспільства, ніж супутніми соціально-економічними факторами[109].

Стає очевидною необхідність формування нової стратегії фізкультурно-оздоровчої діяльності, здатної відновити втрачену гармонію в діяльності механізмів самоорганізації живої системи і особистості. Таким чином, людство стоїть на порозі управління здоров'ям індивіда, зміцнення і гармонія механізмів самоорганізації живої системи. В основі здоров'я індивіда - феномен життя, або життєздатність, що забезпечується типовими спеціалізованими структурами [11, с. 36]. Маючи на увазі людину як вищу форму реалізації феномену життя, слід пам'ятати про її здатність пізнавати і відтворювати через призму свого розуміння картину навколишнього світу, відчувати своє місце серед собі подібних і самовиражатися через соціальну активність. Ці здібності характеризують емоційно-інтелектуальні та духовні аспекти здоров'я людини як вищі прояви її цілісності.

Здоров'я - категорія не тільки медико-біологічна, але і соціальна [107]. Виконання індивідом своїх соціальних функцій можна трактувати як прояви здоров'я. Чим вища здатність індивіда реалізувати свої соціальні функції, тим вищий рівень його здоров'я. Від відповідності життєвих установок, намагань індивіда і проявів здоров'я формується та чи інша ступінь благополуччя: фізичного, душевного і соціального [5, с. 4]. Причини більшості соматичних проблем у сучасної цивілізованої людини закладені у психічній сфері і становлять фіксовану у фізичному тілі негативну інформацію у вигляді негативних думок та емоцій. Таким чином, розкриваючи суть здоров'я на рівні людини як єдиного цілого, будується нова практика формування фізкультурно-оздоровчої діяльності.

Серед найважливіших для соціогуманітарного аналізу фізичної культури є наступні процеси: інтенсивність міжкультурних комунікацій; постійне зростання рівня і масштабів медіа впливу; процеси візуалізації сучасної культури; експансія масової культури[4, с. 201-205]. Кожна з цих тенденцій у більшій чи меншій мірі суміжна з особливостями розвитку структурних, функціональних, аксіологічних, смислових характеристиках. Як свідчить аналіз, фізична культура, як і соціальна практика чи соціальний інститут виступає макромоделлю соціальної системи, економіки і культури в цілому[17]. Тому і характер запиту на фізичну культуру, форми і зміст знаходяться у прямій залежності від особливостей епохи, соціальної ситуації, ідеологічних та світоглядних особливостей, що упродовжуються у масову свідомість. Репрезентація фізичної культури як особливої соціальної практики формуються представниками соціокультурних практик: політиками масових комунікацій, бізнесу, мистецтва, освіти.

Ще одна значима ознака, з точки зору соціокультурного характеру фізичної культури – це витребуваність її як «символічного маркера» соціального статусу, соціальних очікувань індивіда[19]. Це стає очевидним в умовах високого рівня диференційованості, стратифікації суспільства: це і різна міра доступності клубів для занять елітними видами спорту; і можливість отримання спортивної форми тих чи інших марок; рівень реалізації бажань щодо участі в ексклюзивних формах активного дозвілля. [22]. Це наповнення заняттями фізичною культурою як одного з складних диференційованих механізмів, який зі всією очевидністю проявляє себе в умовах трансформації всього соціокультурного простору, має наповнювати його новим смислом, підлягати державному регулюванню фізкультурно-оздоровчої діяльності в суспільстві (рис.1.1).

Як свідчить аналіз фізкультурно-оздоровчої діяльності, така практика виконує і соціально-інтегруючу функцію, яка забезпечує не тільки реальну, стільки символічну інтеграцію. Забезпечення колективної ідентичності

являється однією з найважливіших соціальних функцій культури, яка виявляє інтеграційний потенціал спорту і виступає як його найважливіша символічна атрибутка. Затребуваність потенціалу фізичної культури пов'язана з його направленістю на цінність вищого, демонстративно-очевидного результату чи публічного успіху. У сучасному соціокультурному просторі дана цінність є домінуючою, що визначає високу міру її актуалізації.

Рис. 1.1. Завдання державного регулювання фізкультурно-оздоровчої діяльності з метою дотримання здорового способу життя

Також, це відображення у внутрішньому духовному світі людини всього багатоманіття фізичної природи, краси, культури тіла, всього того, що зветься вселюдськими цінностями; це вимоги, звернені до волі; цілі, які стоять перед людиною: значущість тих чи інших фізичних і духовних факторів буття для особистості; ідеали, норми, які задовольняють як фізичні, так і духовні потреби[8, с. 15-16]. Фізичні цінності виконують роль аксіологічного ґрунту вибору потреб, інтересів, переживань, цілей, планів, способів реалізації, наслідків діяльності. Вони відображують внутрішній стан буття людини або у загальнонаціональному аспекті, так як вони є формою існування людини[25, с. 18]. Це продукти духовної діяльності, вартість яких не зменшується і не зникає внаслідок їх споживання, як взагалі це буває з матеріальними цінностями.

Здоров'я - найбільша соціальна цінність; добре здоров'я - основна умова виконання людиною своїх біологічних і соціальних функцій, фундамент її самореалізації [24, с. 205-210]. Провідною соціальною інституцією, відповідальною за здоров'я людини є фізкультурно-оздоровча діяльність щодо попередження захворювань. Зростаючі можливості клінічної медицини не призводять до радикальних змін у здоров'ї населення. Безсумнівно, розвиток клінічної медицини необхідний, але при цьому слід чітко собі уявляти, що вона не здатна вирішити проблему збереження здоров'я населення. Цей висновок підтверджується також і тим, що людство не в змозі використати сучасні досягнення для всіх, хто цього потребує, через все зростаючу дорожнечу діагностичних і лікувальних методів, здатних поглинути весь бюджет навіть розвинених країн.

Реалізація життя як основної функції структури визначається діяльністю всіх її елементів. Людина як вищий прояв феномену життя, активно формує середовище проживання, регулює тим самим ступінь впливів на свій організм. Зокрема, особистість сама здатна визначати цей ступінь впливу. Видається нелогічним характеризувати ступінь досконалості живого ознаками

«недосконалості» його функцій. Так само нелогічно аналізувати його окремі компоненти, намагаючись скласти уявлення про діяльність усієї системи. Навпаки, логічним є цілісний підхід, що ґрунтується на визначенні досконалості, гармонії та ефективності діяльності всієї системи [152, с. 34].

Основи здорового способу життя можуть бути сформульовані у наступних принципах:

- розглядати здоров'я індивіда як самостійну категорію, сутність якої може бути кількісно і якісно охарактеризована прямими показниками через його механізми або прояви, маючи ці показники, здоров'ям можна «керувати» - формувати, зберігати, зміцнювати;

- здоров'я розглядається як більш загальна категорія в порівнянні з хворобою – окремі випадки здоров'я, коли рівень його знижений або є його дефекти, основна властивість процесів здоров'я в цих випадках – компенсація патологічного процесу;

- підхід до людини та її здоров'я - інтегративний, системний, людина розглядається при цьому як складна біоенергоінформаційна система із строгою ієрархією своєї організації.

Фізичне здоров'я визначається ступенем досконалості, резервами та гармонією механізмів самоорганізації біосистеми. Психічне здоров'я - це здатність людини адекватно відображати навколишню дійсність, тобто формувати в своїй свідомості суб'єктивний образ навколишнього світу. В основі психічного здоров'я сфера емоцій, почуттів, мислення. Психічний рівень організації людини забезпечує цю сферу життя, яку ми називаємо соціальною, і асоціюється з метою існування індивіда - потребою реалізації себе як особистості. Під духовністю розуміють особливу діяльність свідомості, спрямовану на досягнення сенсу життя, свого місця у ньому. Саме на цій основі відбувається формування життєвої установки.

Якість життя - комплексна характеристика рівня, а також об'єктивних і суб'єктивних умов життя населення, що визначають фізичний, ментальний,

соціально-культурний розвиток людини, групи або спільноти людей[106]. Якість життя населення даної території або держави визначається низкою економічних, соціальних, техногенних, демографічних, екологічних, географічних, політичних і моральних чинників.

У країнах колишнього СРСР, а зараз і в Україні фізкультурно-оздоровча діяльність характеризується системою статистичних показників, що визначають особливості відтворення населення, запас фізичних сил або дієздатність, особливості адаптації до умов навколишнього середовища. Відповідно до уявлень експертів ВООЗ, які реалізовані в більшості країн світу, суспільне здоров'я має характеризуватися групами показників [148, с.112-113]. Здоров'я складається з відношення до свого здоров'я та здоров'я інших людей, дотримання здорового стилю життя, виконання медичних приписів та призначень, медичної активності.

Ставлення окремої людини, соціальної групи або всього населення до свого здоров'я в значній мірі залежить від місця здоров'я в шкалі рейтингу соціальних цінностей, яке опосередковується установками людини на його підтримку і зміцнення. Саме ці установки формують поведінку самозбереження. Найбільш важливі його фактори: збалансоване не надлишкове харчування, раціональний відпочинок і достатня фізична активність, здорова сексуальність, вміння справлятися зі стресовими ситуаціями, планування сім'ї, відсутність шкідливих звичок. Під терміном «управління здоров'ям» розуміють формальний процес, що складається з наступних етапів: збір і аналіз інформації про індивідуальне здоров'я, побудова програми керованих дій, їх реалізація, оцінка адекватності та ефективності процесу управління [143].

Зрозуміти феномен здоров'я людини можливо тільки з позиції системного, цілісного підходу до неї. При цьому слід враховувати як зовнішні, так і внутрішні аспекти функціонування людини. Зовнішні аспекти представляють її діяльність у навколишньому середовищі, від якої вона

залежить і з якою постійно обмінюється інформацією, енергією та речовиною. У навколишньому середовищі людина виконує свої біологічні, соціальні та творчі функції, витрачаючи на це певну енергію. Ефективність виконання даних функцій залежить від внутрішнього стану людини, його прийнято називати здоров'ям, здоров'я має об'єктивні і суб'єктивні, що спираються на самопочуття, критерії оцінки [153]. Здоров'я, як об'єктивний стан, у залежності від світогляду і точок зору авторів має безліч визначень.

Абстрактно-філософське поняття здоров'я - це внутрішній системний порядок, внутрішній порядок у структурі людини; цей порядок підтримується механізмами здоров'я або - механізмами самоорганізації [166, с. 18]. Оскільки система організується інформаційними потоками, зв'язками, то ці механізми по суті своїй є зв'язки в системі. Зв'язки бувають різні: прямі й зворотні, які гальмують і активізують, сильні та слабкі, паралельні впливу. Висока, благородна мета робить життя людини більш тривалим, здоровим, щасливим і творчим, механізми здоров'я в структурі людини функціонують постійно. У здорової людини вони підтримують здоров'я, у хворого - відновлюють його, проте стан цих механізмів може бути різним. Активність цих механізмів можна підтримувати, підвищувати, спрямовувати, тренувати, створювати умови для прояву.

Сьогодні поки що важко уявити собі інтегральний показник гармонії цілісної людини. Можливо, його і не існує, оскільки різні рівні структурної організації людини «говорять різними мовами». Проте, відомо багато окремих проявів гармонії в людині, особливо в її фізичному тілі. Таким чином, об'єктивними, адекватними і чутливими критеріями здоров'я слід визнати енергетичні та інформаційні критерії. Однак, не слід забувати і про суб'єктивний стан людини, його самопочуття.

Відповідно до цього у визначенні суті здоров'я можуть бути обрані ключові слова «гармонія», «енергія» і «самопочуття» [206, с. 118]. Поняття здоров'я у сенсі внутрішнього системного порядку більш широке, ніж поняття

хвороби, що виступає частковим порушенням цього порядку. Оскільки ідеального здоров'я у людини практично не буває, часткові його порушення відображають ступінь дисгармонії у функціонуванні різних органів і систем і є звичайним атрибутом загальної картини здоров'я. Тому, крім загальної кількісної оцінки, станові здоров'я прийнято давати ще й якісні характеристики.

З позиції цілісного підходу до людини, здоров'я порушується і частково відновлюється постійно в процесі життя. Основною причиною цих порушень у більшості сучасних цивілізованих людей є негативна інформація психічного рівня (негативні емоції і негативні думки), що становить суть психологічних проблем. Зараз людство переживає особливий період, коли змінюється напрямок інтересів від технократичних завдань до вивчення людини, її взаємин із зовнішнім середовищем, розкриття таємниць психічної діяльності.

В духовно-екзистенційному сенсі фізична культура – це гармонія душі із світом, потреба в принципах фізичної краси, єдність фізичного, матеріального і духовного елементів людської діяльності, в якій основне місце займають фізичні і духовні домінанти культури [79]. Кожна людина має усвідомити тілесність свого буття і своєї духовної цінності, щоб існування і діяльність людини набули смислу, а це в кінцевому рахунку залежить як від самої людини, так і від тих соціокультурних умов суспільства, в якому живе людина, від здатності людини до саморегуляції своєї суті і своїх потенційних можливостей.

Управління здоров'ям - це управління механізмами здоров'я, тобто механізмами самоорганізації живої системи, їх активація, зміцнення, гармонізація різними впливами [155, с. 46-97]. При цьому виділяються аспекти формування, збереження і зміцнення здоров'я. Збереження здоров'я містить у собі дотримання принципів здорового способу життя і повернення втраченого здоров'я, якщо його рівень набув тенденцію до зниження. Під зміцненням здоров'я розуміють примноження його за рахунок тренувальних дій. Оскільки

з віком рівень здоров'я природно знижується, його підтримання на відповідному рівні вимагає активності.

Процес збереження та зміцнення здоров'я підлягає управлінню: воля, намір - це усвідомлене бажання; саме воля є головним важелем управління здоров'ям [219]. Якщо ж здоров'я слід відновлювати, то тут необхідна також віра в успіх справи, відомо безліч героїчних прикладів людей, які повернули здоров'я шляхом самостійної роботи і піднялися до вершин життя; сьогодні узагальнюється інформація про методи роботи зі здоров'ям за допомогою свідомості. В умовах становлення і розвитку української держави одним з найважливіших завдань постає забезпечення здоров'я населення, формування здорового способу життя, особливу роль відіграє фізична культура.

Інтегративний підхід становить методологічну основу практики управління здоров'ям, впливи, які використовуються при цьому, є переважно природними. Оздоровлення - це повернення здоров'я на безпечний рівень шляхом активізації його механізмів та психосоматичної гармонізації[16]. Починати процес оздоровлення можна з будь-якого з цих моментів, з того, який найбільш значущий у даний період, проте всі аспекти повинні бути охоплені в кожному конкретному випадку. Гармонізація взаємин людини з навколишнім середовищем - це шлях оптимізації середовища і пошуку адекватних форм життєдіяльності в ній з урахуванням спадковості та конституції людини [228, с. 17-25].

Також - це оцінка регіону проживання, його екології, можливостей збереження здоров'я конкретної людини в даному місці; дослідження екології малого життєвого простору та корекція негативних моментів та підбір оптимальних для нього в даних умовах форм обміну з зовнішнім середовищем [232, с. 10-13]. Комплекс оздоровчих методів, який безпосередньо впливає на емоційно-інтелектуальну сферу передбачає вміння працювати як з усвідомлюваною, так і з неусвідомленою сферою психіки, що її при цьому трансформує. Можна йти зворотним шляхом: первинно впливати на фізичне

тіло, отримувати при тому вторинний психічний оздоровлюючий ефект. При цьому можуть використовуватися спеціальні прийоми роботи з тілом, за такого підходу людина оздоровлюється і психічно, і фізично [233, с. 113].

Здоров'я людини залежить від чинників зовнішнього середовища, в якому вона живе, від внутрішнього стану самої людини і від її способу життя. Поняття способу життя пов'язане з уявленнями про рівень і якість життя, рівень життя – це кількісна характеристика зовнішніх умов існування. Якість життя визначається як ступінь впевненості людини в тому, що її потреби задовольняються, а необхідні для досягнення щастя і самореалізації можливості надаються. Якість життя оцінюється за внутрішнім станом людини, ступенем його задоволення. Система життя, в якій вимоги задовольняються достатньою мірою та в оптимальному режимі, що дозволяє знайти психосоматичну гармонію і зберегти здоров'я на безпечному рівні, отримала назву здорового способу життя [236, с. 104-105]. Оскільки люди різні за своїм конституційним властивостями і рівнем еволюційного розвитку, то й здоровий спосіб життя у кожної людини має свої індивідуальні особливості.

З позицій викладеного розуміння феномена здоров'я людини походить визначення поняття здорового способу життя: це все в людській діяльності, що стосується збереження і зміцнення здоров'я, все, що сприяє виконанню людиною своїх людських функцій через діяльність з оздоровлення умов життя – праці, відпочинку, побуту [258]. Проблема формування здорового способу життя досить ретельно висвітлюється в багатьох соціально-філософських, педагогічних, соціологічних, медичних працях [248]. Особливої актуалізації ця проблематика набула у другій половині ХХ століття як у світі в цілому, так й в Україні. Тенденції розвитку країн колишнього Радянського Союзу протягом 80-90-х років змусили суспільство по-новому поставитись до складових здоров'я та формування здорового способу життя, зокрема молодого покоління.

Слід підкреслити, що цим питанням приділяють увагу різні науки – медицина, гігієна, охорона здоров'я, екологія, педагогіка, психологія, соціологія, фізична культура і нова наука – валеологія. Формуванню здорового способу життя в учнівської молоді, формуванню ціннісних орієнтацій підлітків на здоровий спосіб життя, організації здорового способу життя школярів, медико-біологічним та психолого-педагогічним основам здорового способу життя, принципам формування здорового способу життя молоді присвячені наукові праці [16, с. 51-55]. За сучасними уявленнями здоров'я розглядають не як суто медичну, а як комплексну проблему, складний феномен глобального значення.

Тобто здоров'я визначається як філософська, соціальна, економічна, біологічна, медична категорії, як об'єкт споживання, вкладу капіталу, індивідуальна і суспільна цінність, явище системного характеру, динамічне, постійно взаємодіюче з оточуючим середовищем [215, с. 201]. На даний час усе більше утверджується точка зору, відповідно до якої здоров'я визначається взаємодією біологічних та соціальних чинників, тобто зовнішні впливи опосередковані особливостями функцій організму та їх регуляторних систем, існує визначення здоров'я як стан оптимальної життєдіяльності людини [12, с. 60-63].

Під психікою розуміють сферу емоцій, почуттів і мислення, психічне здоров'я, поряд з фізичним, є складовою загального здоров'я; психічне здоров'я асоціюється з метою існування людини – потребою самореалізації як особистості, психічне здоров'є забезпечує соціальну сферу життя [39]. Людина реалізує себе в суспільстві тільки в тому випадку, якщо вона має достатній рівень психічної енергії, що визначає її працездатність і в той же час достатню пластичність, гармонійність психіки, що дозволяє адаптуватися до суспільства, бути адекватною до його вимог.

Як у понятті фізичного, так і психічного здоров'я, присутні два ключових слова – «сила» і «гармонія» [235, с. 71-73]. Ці критерії в прямих і

непрямих висловлюваннях є основними при характеристиці психічного стану та діагностики психічного здоров'я. При вивченні соціальної адаптації найбільш важливим є показник психічної та поведінкової адекватності і, якщо на біологічному рівні ці механізми є автоматичними, то на психічному головним є елемент усвідомлення.

Тому поряд з автоматичними механізмами, існує акт активного управління – волі, людина може свідомо допомагати собі у вирішенні психічних проблем. Сучасні дослідження показали, що ті, хто регулярно займався фізичними вправами, мали менше проблем із втомою в повсякденному житті, відчували себе спокійніше і розслаблено, мали більше впевненості в собі, демонстрували вищу продуктивність праці і, в цілому, були в гармонії із самим собою [151].

Опубліковані сотні наукових робіт, в яких стверджується позитивний вплив фізичної активності на психічне здоров'я: вона сприяє зменшенню депресії і стану патологічного страху, а також позитивно впливає на розумові здібності людини [105]. Результати робіт дають підстави вважати, що пам'ять та інтелектуальні здібності людини також можуть бути поліпшені в результаті фізичної активності. Таким чином, за допомогою регулярних занять фізичними вправами можна значно протистояти нескінченному потоку стресу, тривоги і депресій, характерних для нинішнього століття. Фізичні вправи можуть виконувати роль своєрідного захисного буферу, який зменшує напругу і стрес повсякденного життя, а також позитивно впливає на настрій, фізичний та психічний стан людини.

Під терміном «духовні аспекти здоров'я» розуміють особливу діяльність свідомості, спрямовану на досягнення сенсу життя, свого місця в ньому, саме на цій основі відбувається формування життєвої установки [201]. Духовність – категорія, яка носить завжди позитивний потенціал, в її основі – любов до всього існуючого, під впливом того чи іншого ступеня духовності на нижчих рівнях організації людини формуються критерії добра і зла, визначаються

мотиви поведінки за відношенням до себе та навколишнього світу. Ця категорія важко піддається науковому аналізу, але, як показують дослідження останніх років, має надзвичайне значення у формуванні суспільного та індивідуального здоров'я [159, с. 15].

Підтвердженням цього положення можуть служити наукові факти, що вбачають пряму залежність рівня смертності від ступеня духовного неблагополуччя. Перелічені показники характеризують, по суті, той же рівень матеріального достатку, це відноситься і до тривалості життя, якщо розраховувати його з моменту народження, а не більш зрілого віку. В такому випадку воно дуже залежить від дитячої смертності, яка безпосередньо визначається економічним благополуччям держави та рівнем розвитку охорони здоров'я. Якість життя відображає суб'єктивне сприйняття людиною її фізичного, психічного і соціального функціонування.

Управління здоров'ям передбачає одержання та осмислення інформації, прийняття рішення та його реалізацію. Основу методології цієї практики складає інтегративний, холістичний підхід, який розглядає людину як цілісне в його множинних зв'язках із зовнішнім середовищем, методики. Оскільки ключовими словами в визначенні здоров'я прийняті «гармонія» і «енергетична потужність», тому під формуванням здоров'я мають на увазі постійне спрямування соматичного і психічного розвитку людини по шляху створення гармонійної структури, з максимальними можливостями [149, с. 202-210].

Основне формування здоров'я припадає на ранні етапи життя, на період активного соматичного формоутворення і психічного становлення. Однак, оскільки людина постійно змінюється, формування здоров'я підлягає контролю протягом усього життя, особливо в критичні періоди розвитку людини, коли відбувається зміна гормонального статусу і організм, як система, перебуває в нестійкому стані. Від грамотного «налаштування» людини у ці періоди життя залежить ефективність її подальшого

функціонування [250]. При цьому слід враховувати взаємозв'язок і взаємозалежність фізичного і психічного здоров'я.

На процес формування психіки припадає особлива відповідальність, це пов'язано зі значенням першого психічного досвіду в житті людини [251]. Наявність першого досвіду – це своєрідна матриця, що структурує подальше психічне життя індивідуума і визначальна в подальшому характері сприйняття ним подібних ситуацій. При цьому, аналогічні враження травмують психіку, підсумовуються, посилюються і можуть формувати психокомплекси. Будь-яке виховання – це адаптація людини до соціального життя, пов'язана з накладенням певних заборон і відповідно придушенням деяких власних бажань. Кожна соціальна формація вимагає свого набору необхідних заборон. Проте перевищення «критичної величини» при цьому веде до негативних результатів, і саме цей аспект, поряд з корекцією наслідків психотравмуючих ситуацій. Загальним фактором ризику для розвитку багатьох соматичних захворювань є рівень здоров'я індивіда нижче «безпечного». Крім цього, існує ціла низка наукових даних, отриманих емпірично, які демонструють взаємозв'язок деяких параметрів організму з ризиком виникнення захворювання або тривалістю життя [203, с. 89-91].

Культура здоров'я – це важливий складовий компонент загальної культури людини, що визначає формування, збереження та зміцнення її здоров'я; культурна людина є не тільки «споживачем» свого здоров'я, але і його «виробником» [147]. Високий рівень культури здоров'я людини передбачає її гармонійне спілкування з природою й оточуючими людьми. Елементом культури здоров'я є уважне і правильне ставлення людини до самої себе, прагнення до самопізнання, формування, розвитку і самовдосконалення своєї особистості. Культура здоров'я – це не тільки сума знань, обсяг відповідних умінь і навичок, але й здоровий спосіб життя гуманістичної орієнтації [73, с. 11]. Рівень культури здоров'я визначається знанням резервних можливостей організму і вмінням правильно використовувати їх.

Аргументоване обґрунтування необхідності бути здоровим і прагнення стати таким – це і є елементи культури здоров'я, якими повинна володіти кожна сучасна людина. Стосовно питання збереження та зміцнення індивідуального здоров'я людини існують певні групи протиріч, пов'язані з рівнем фізичного, соціально-психологічного й духовного благополуччя людини. Ці протиріччя відбивають, головним чином, зовнішню сторону її життєдіяльності і являють собою лише наслідок більш глибоких внутрішніх, соціально-економічних, політичних і, як результат, особистісних процесів, які й становлять сутність проблеми розвитку сьогоденного суспільства, освіти й, зокрема, здоров'я.

З позицій соціальної педагогіки проблема наразі, очевидно, обумовлена розривом невідповідністю між різко зрослими політичними, матеріальними, духовними можливостями і рівнем базової культури людей [177]. Культура здоров'я – це найважливіша складова базової культури й одне з головних умов активного повноцінного життя.

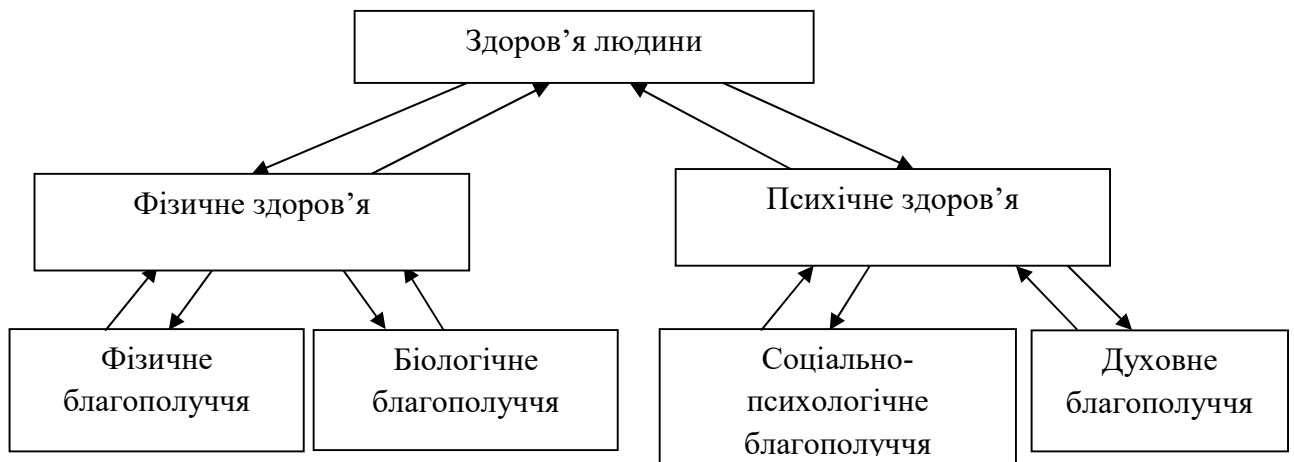

Рис. 1.2. Здоров'я людини у взаємозв'язку з природно-соціокультурним середовищем

Здоров'я людини тісно пов'язане зі станом навколишнього природно-соціокультурного середовища (рис.1.2). Тому й корекція культури здоров'я

повинна базуватися на принципі взаємозалежності рівня особистого благополуччя й рівня благополуччя середовища життєдіяльності й сфери спілкування. Здоров'я людини як його фізичне, біологічне, соціально-психологічне й духовне благополуччя можливе тільки в благополучному оточенні. Фізичне благополуччя визначається як відчуття фізичного комфорту: гнучкості тіла, сили й міцності опорно-рухового апарату, кістково-м'язової системи тощо; воно припускає добре самопочуття, бадьорість, енергійність, працездатність і відсутність симптомів хвороби [125, с. 232-233].

Фізичне благополуччя формується такими групами факторів: гімнастика; міцний сон; водні процедури, купання, масаж; загартовування; правильне дихання, фізіотерапія; анатомічно людина створена для фізичного руху. М.М. Амосов неодноразово підкреслював: щоб перебувати в психологічній і фізичній рівновазі, людина повинна перемагати природну лінь, змушувати себе рухатися, інакше неминучий конфлікт між тим, як людина влаштована, і тим, як вона живе [7, с. 29-31]. Гіподинамія приводить до застою крові й порушення обміну речовин, фізичне навантаження – це найпростіший і діючий спосіб зняття стресу, підвищення рівня фізичних кондицій організму й працездатності.

В основі біологічного благополуччя знаходиться здатність саморегуляції систем організму – це гармонія фізіологічних процесів і, як наслідок, максимум адаптації фізичної й розумової працездатності[82]. Біологічна підструктура є фундаментом формування пристосовування, витривалості, працездатності й психологічної підсистеми особистості в цілому, а порушення саморегуляції спричиняють зміни більш високих фізіологічних рівнів організації організму, а потім і надбіологічних: соціально-психологічних і духовних складових.

Психологічне благополуччя розглядається не тільки як стан організму, але і як стратегія життя людини: оптимізм, сприйняття в основному позитивних сторін життя, самоактуалізація людини тощо. На психологічне

благополуччя в першу чергу впливають адаптаційні, комунікативні й прогностичні характеристики людини: відкритість новому досвіду, здатність пристосуватися до умов, що швидко змінюються, соціокультурного середовища, уміння встановлювати сприятливі стосунки з іншими людьми й конструктивно поводитись у конфліктних ситуаціях, ставити адекватні життєві цілі й знаходити шляхи їхнього досягнення.

Соціальне благополуччя визначається здатністю людини взаємодіяти із соціумом, з іншими людьми [145]. Воно виступає як міра соціальної активності, діяльного відношення людини до світу й виражає єдність особистого й колективного, суспільного і індивідуального. Його важливим компонентом є суб'єктність, що розуміється як здатність людини бути джерелом власної активності і творчого відношення до суспільного буття, до життя інших людей. Соціальне благополуччя залежить від відповідності особистісному, професійному і соціальному самовизначенню, від задоволення сімейним і соціальним статусом, від гнучкості життєвих стратегій, їхньої відповідності до соціокультурного середовища і ситуації.

Духовне благополуччя – комплекс якостей людини, що відповідають і виражають єдність психічного і фізичного, соціально-особистісного і персонально релігійного змісту людини [15]. В особливих випадках вони надихають на рекорди і відкриття, допомагають пережити найтяжкі життєві труднощі. Духовне благополуччя – одне з основних умов найбільш повної реалізації потенціалу людини [13, с. 45-46]. Таким чином, у соціально-педагогічному плані здоров'я і благополуччя практично тотожні – це процес нормальної життєдіяльності, задоволення потреб, що відповідають інтересам, цілям, прагненням людини, спрямованим на добро, красу, істину, на благо собі й людям.

Сутність культури здоров'я людини може бути визначена як індивідуально-цілісна структура самосвідомості, що проявляється в єдності фізичних, біологічних, психологічних, соціальних і духовних складових

особистості, що визначають його спосіб життя, персональний зміст і властиво здоров'я [9]. Культура здоров'я є основою розвитку всіх різновидів культур, всіх сторін життя людини і задає її розвиток як неповторного цілісного індивіда. Дослідження останніх десятиліть переконують у тім, що нормою здоров'я людини варто було б вважати стан життєздатності конкретної особистості у віці 20-30 років в оптимальних умовах існування. Культура здоров'я людини повинна свідомо орієнтувати її на «ідеальне» індивідуальне здоров'я, на такий спосіб життя і стан середовища, щоб зберегти його на досить тривалий час.

Загальне визначення культура (лат. cultura – оброблення) – це соціально-прогресивна творча діяльність людства у всіх сферах людського буття й свідомості [26]. Культурна діяльність, процеси і явища в суспільстві надзвичайно складні через багатофакторність навіть основних своїх складових. Прийнято говорити про матеріальну, духовну, політичну культури. Культура особистості – це система життєвих орієнтацій людини, сфера її духовної, ціннісної, комунікативної організації, які визначають норми поведінки, мислення, почуття, а в цілому й світогляд [84]. Це вказує на визначальну роль культури в життєдіяльності людини. А життя, життєдіяльність, життєтворчість, життєвий шлях є відкритою системою кожного індивіда, що само організується, у якій керуюча частина є саме культура індивіда у широкому значенні слова.

Зміст культури здоров'я повинен базуватися і відстоювати пріоритетне значення творчої активності, гуманності й духовності людини в подоланні хвороб і у формуванні її системи здоров'я. При цьому важливим є самовдосконалення, самотворення: людина здатна допомогти собі сама, формуючи й використовуючи тренувальні навантаження, гігієнічні вміння й навички, сприйняття позитивних сторін життя, співтворчість всіх людей у творенні здоров'я. Сьогодні одним із провідних елементів змістовної частини культури здоров'я людини є усвідомлене розуміння й прийняття як принципу

умови достатності і не тільки собі, але й оточуючим людям, природі. Рівень культури визначається тим, наскільки людина усвідомлює це.

Безкультур'я кожного і всіх разом – основна причина медичних і соціально-екологічних проблем, інтенсивного забруднення соціокультурного середовища [256]. Таким чином, за своїм змістом культура здоров'я – це складова базової культури, і результат розвитку як єдиного цілого фізичного, біологічного, соціально-психологічного й духовних складового індивіда й становлення особистості [27]. Такий зміст у певній мірі визначає зміст і, як наслідок, спосіб життя людини, які проявляються в прийнятті особистістю суб'єктивних життєвих цінностей, специфічних потреб, мотивів, цілей, знань, умінь, навичок, здатностей, поведінки і діяльності, нормативів і принципів діяльності, які безпосередньо пов'язані зі способом життя, особистим здоров'ям і станом навколишнього середовища.

Структура культури здоров'я може бути подана її критеріями, параметрами і факторами, а також їхніми взаємозв'язками як підсистеми системи здоров'я. Найбільш загальним критерієм ефективності є успішність життєдіяльності, здатність до активної життєтворчості і суб'єктивна задоволеність життям [162]. Конкретними і кількісно оцінюваними критеріями можуть бути, наприклад, динаміка життєвих цінностей; рівень комунікативності, соціальність, соціальна відповідальність, еколого-валеологічна компетентність, рівень соматичного здоров'я тощо. Рівень параметрів формується трьома найбільш загальними групами факторів – це спадковість, цілеспрямований педагогічний вплив і природно-соціокультурне середовище позитивне і негативне [188, с. 310-315]. Таким чином, культура здоров'я за своєю сутністю, змістом і структурою є наразі первинною, керуючою частиною системи збереження й зміцнення здоров'я людини.

Здоровий спосіб життя людини позитивно впливаючи на стан її здоров'я, на її духовність, моральні орієнтири, формування певних рис характеру полегшує переборювання психоемоційних навантажень, стресових ситуацій,

що свідчить, у свою чергу, про високий рівень її психічного здоров'я. Здоровий спосіб життя людини допомагає їй зрозуміти, у чому полягає сенс життя, він виховує певною мірою співчуття, доброзичливість, терпимість до оточуючих.

Здоровий спосіб життя також сприяє самореалізації особистості, спосіб самореалізації індивіда залежить від його устремлінь, а також від шкали моральних цінностей, яка склалася в його уяві. Отже, фізкультурно-оздоровча діяльність сприяє зміцненню соціального здоров'я особистості та суспільства в цілому[254]. Здоровий спосіб життя включає в себе цінності вищого порядку, оскільки спрямований на гуманізацію й активізацію людської діяльності, удосконалення індивідуальних якостей особистості внаслідок фізкультурно-оздоровчої діяльності.

1.4. Закономірності державного регулювання розвитком фізичної культури і спортом

Визначення кордонів державного регулювання сфери фізичної культури й спорту багато в чому залежить від типу соціальної політики тої або іншої держави. Досліджуючи дане питання, ми опираємося на різні виміри й характеристики економічної й соціальної політики. Серед цих характеристик найбільш важливими в контексті проблем фізичної культури й спорту є економічні, організаційні й правові питання глобального по значимості завдання державного регулювання, що прямо впливає на ступінь реалізації оголошених пріоритетів і соціальних гарантій населенню країни [1].

Загальне визначення соціальної політики держави як системи цілеспрямованих заходів, вирішених у тому числі за допомогою фінансових ресурсів, приводить нас до конкретних організаційних форм і методів

державного регулювання, що залежать від економічного устрою, суспільних, соціальних і інших цілей. У цьому змісті найбільш визнане значення ролі держави у вирішенні соціальних завдань належить класикові соціальної політики Г.Терборну, який відзначав, що завданням державних інститутів є просте й розширене відтворення населення, підтримка громадян протягом усього їхнього життя, підвищення якості, кількості й умов життя [60, с.115].

Одним з авторів, сучасного розгорнутого визначення поняття «соціальна політика» є А.Ходачек. Він пише, що «соціальна політика являє собою специфічний вид цілеспрямованої діяльності держави, пов'язаний зі зміною (підвищенням) суспільного статусу соціально незахищених груп населення, зм'якшенням протиріч між учасниками ринкової економіки, ослабленням диференціації доходів і запобіганням можливих соціальних конфліктів на економічному ґрунті». Повністю розділяючи таку позицію, ми й далі будемо неодноразово звертатися до питань соціальної політики нашої країни, зараз же проаналізуємо теоретичні основи вироблення пріоритетів соціальної політики в різних закордонних державах [78].

Ретроспективний погляд на еволюцію розвитку суспільних відносин дозволяє зробити висновок про те, що всі економічно розвинені країни, визначаючи пріоритети розвитку, тією чи іншою мірою опираються на фінансово-економічну теорію, яку прийнято ділити на три агрегировані підгрупи: класичну, регулятивну, планово - директивну. Не зупиняючись на деталях історичної трансформації поглядів представників різних економічних шкіл, перейдемо до безпосереднього розгляду неокласичної теорії, заснованої на концепції 3 факторів виробництва - капіталу, праці й землі. У ній державним витратам приділялася роль з забезпечення найбільш раціонального використання цих факторів. Причому, особлива увага акцентувалася на необхідності переходу від екстенсивного до інтенсивного типу розвитку. Звідси з'явилися нові пріоритети в державних витратах - фінансування науково-технічного прогресу й освіти. За твердженням неокласиків, серед

яких основну роль відіграють праці Дж.Кейнса, А. Пігу, П.Самуельсона й інших теоретиків, тільки якісне використання людського капіталу забезпечить економію усіх інших обмежених ресурсів. Одне з основних положень неокласичної теорії - це концепція «суспільних послуг» або «суспільних товарів (благ)» [87, с.57-58]. За цією теорією бюджету приділяється роль одного з універсальних механізмів, за допомогою якого держава бере участь у вирішенні проблем суспільства, сприяє розвитку освіти, охорони здоров'я, науки, культури, фізичної культури й інших соціальних галузей. Послуги цих галузей споживаються всіма громадянами країни й з позицій сукупних інтересів ставляться до розряду суспільних благ, тобто тих благ, оплата яких індивідуально кожним користувачем неможлива або нерациональна. Такі блага поставляються державою через систему суспільного сектору економіки й оплачуються повністю або частково за рахунок бюджету.

Чітко виражене превалювання позитивної спрямованості фізичної культури й спорту на суспільний добробут у цілому дозволяє дійти висновку про те, що вони більшою мірою ставляться до групи змішаних суспільних благ, ніж до групи приватних благ. Ту частину, яка конституційно гарантована державою й підлягає бюджетному фінансуванню в межах державного замовлення й державних стандартів, доцільно відносити до чистих суспільних благ. Послуги, оплачувані за рахунок позабюджетних джерел, у тому числі за рахунок особистих засобів населення, є справою громадян. В сукупності ж регульована в централізованому порядку фізкультурно-спортивна діяльність на наш погляд, являє собою окрему групу змішаних суспільних благ.

З погляду державно-управлінських критеріїв суспільні блага проводяться, надаються й оплачуються як державою, так і приватним сектором. Особливе питання, який припустимий ступінь участі держави у фінансуванні змішаних і приватних суспільних благ. Незважаючи на те, що між класифікаційними групами благ немає чіткої грані, мабуть, що при формуванні державної політики у сфері фізичної культури й спорту

головними орієнтирами повинні виступати уяви про те, які саме соціальні гарантії населенню й у яких обсягах можуть бути реалізовані за допомогою бюджету і які альтернативні можливості заміни безкоштовних послуг платними.

Насамперед, при державному регулюванні процесів розвитку ми пропонуємо враховувати дві закономірності, що характеризують інтерес населення до фізичної культури й спорту. При низькому рівні задоволення першочергових потреб громадян такий інтерес мінімальний, при підвищенні рівня соціально-економічного розвитку країни інтерес громадян до цих послуг підвищується. Наслідком першої закономірності є низький ступінь залучення населення в систематичні заняття фізичною культурою. Прагнучи підтримати цей ступінь на безпечному для країни рівні, держава змушено здійснювати систему регулюючих заходів, у тому числі фінансувати за рахунок засобів бюджету пріоритетні для здоров'я громадян напрямку й проекти, а найчастіше підтримувати інтерес громадян і роботодавців до фізичної культури шляхом адміністративного натиску з боку органів управління й інших державних інститутів. У цьому зв'язку слід помітити, що в економічно розвинених країнах при виборі методів регулювання економіки й соціальної сфери в 90-ті роки ХХ століття розглядалася нова інституціональна економічна теорія, яку відрізняє синтез ряду неокласичних поглядів і елементів теорії інститутів [93]. З неокласичної теорії була взята концепція вибору й стимулів для розвитку економічної системи, з інституціоналізму - концепція інститутів і їх розвиток як найважливіша умова функціонування будь-якої економічної системи.

Популярною теорією в рамках нової інституціональної концепції є економічна теорія прав власності, одним з авторів якої є Р. Коуз Досліджуючи ринок як соціальний інститут, учений відзначає, що ринкове господарство має властивість недооцінювати зовнішні ефекти, або екстерналії (побічні ефекти, що стосуються третіх осіб, що брали участь безпосередньо в певній угоді), і не компенсувати пов'язані з ними додаткові витрати. Розроблені ним наукові

положення називаються теоремою Р.Коуза, суть якої полягає в тому, що ринок здатний без участі держави усунути зовнішні ефекти [93, с.350]. Він вважає, що зацікавлені сторони можуть самостійно прийти до більш раціонального вирішення соціальних проблем якщо права власності чітко визначені й трансакційні витрати (збору й обробки інформації, витрати проведення переговорів і прийняття рішень, витрати контролю і юридичного захисту виконання контракту) незначні. Інакше кажучи, немає необхідності зміцнювати державну складову регулювання фізичною культурою й спортом, більше того, необхідно як можна ширше розбудовувати ринкові процеси у даній сфері.

У сучасній ситуації в будь-яких державах незалежно від суспільного ладу, проблеми усунення зовнішніх ефектів стають усе більш гострими, а можливості їх обліку й зм'якшення - усе більш актуальними. Ми переконані, що розглянута нами галузь не є виключенням, у сучасних умовах вона не може розбудовуватися без допомоги держави, результативність розвитку фізичної культури й спорту повинна забезпечуватися державою за допомогою системи регулюючих заходів. Важливу роль при цьому повинні відіграти органи державного управління й місцевого самоврядування, здатні виконувати покладені на них функції [43, с.200].

На нашу думку, модернізація фізичної культури й спорту - це політичне й загальнонаціональне завдання, воно не повинно й не може здійснюватися як відомчий проект. Активними суб'єктами державної політики у сфері фізичної культури й спорту повинні стати всі громадяни України, державні й регіональні органи державної влади, органи місцевого самоврядування, професійно-спортивне співтовариство, наукові, культурні, комерційні й суспільні інститути. При цьому представляється досить цікавим твердження В.П.Горегляда про те, що сучасна економічна політика української держави й система державного регулювання соціально-економічних процесів; повинна будуватися на концепції функціональних фінансів. Це, говорить учений, має

не тільки економічне, але й політичне значення, тому що концепція збалансованості бюджету на довгостроковій основі дозволить формувати стратегічні цілі розвитку, підкоряючи їм поточні й довгострокові завдання [38].

Погоджуючись із такою точкою зору, вважаємо за необхідне помітити, що залежність економіки від бюджету підвищує частку перерозподілу національного доходу через бюджет, а це не відповідає економічному курсу України, спрямованому на лібералізацію економіки, що має на увазі скорочення частки бюджету у валовому внутрішньому продукті країни. У той же час концепція розгляду людини не як засобу виробництва, а як мети соціально-економічного розвитку, підвищення якості його життя зберігає свою актуальність у перспективі. Немає необхідності доводити, що вкладення в людський капітал підвищують якість даного потенціалу, а це, у свою чергу, є найважливішим чинником економічного прогресу будь-якої держави.

Подальший аналіз державно-управлінської літератури з питань державного регулювання ринкових процесів дозволяє зробити висновок про те, що скорочення масштабів прямого державного втручання в країнах з розвитому економікою супроводжується ускладненням, а не ослабленням економічних функцій держави. В основі фінансово - економічної політики цих країн; лежить принцип підтримки конкурентоспроможності окремих галузей. Якщо вести мову про пряме державне регулювання, то воно в більшій частині засноване на бюджетному забезпеченні й, як правило, торкається галузей, що займаються вирішенням великомасштабних стратегічних завдань; наприклад, фундаментальну науку, освіти, оборони й т.п. Прибігають до цього принципу у випадках, коли вкладення приватних інвестицій в окремі сектори економіки пов'язані з більшим ризиком, що не дозволяє здійснити довгострокові й дорогі проекти без участі держави [30, с.31]. Принцип загальної координації економічних процесів важливий для стимулювання розвитку економіки відповідно до оголошених орієнтирів. Тому в економічно розвинених країнах

реалізація державних функцій здійснюється на основі довгострокової й середньострокової економічної стратегії, яка включає такі напрямки, як структурні перетворення; економіки, природоохоронні заходи, енергетику, науково-технічний розвиток.

Таким чином, сучасну державно-управлінську думку представлено декількома великими школами, кожна з яких має ряд напрямків. Деякі з них базуються безпосередньо на основних постулатах кейнсіанства, інші відверто їм суперечать. Короткий огляд сучасних фінансових теорій дозволив зробити наступні важливі висновки, які, на наш погляд, необхідно враховувати при розробці сучасної соціальної політики України й стратегії розвитку фізичної культури й спорту як її невід'ємної частини.

Особливо підкреслимо, що сукупність цілей економічної політики України, що включає комплекс стратегічних і тактичних завдань і заходів щодо їхнього виконання, знаходить висвітлення в цілій серії програмних документів, у яких позначені методи регулюючого впливу держави на реальні процеси розвитку сучасної української економічної системи. Порівняльний аналіз програмних документів дозволяє зробити висновок, що Україна за багатьма параметрами адаптувалася до умов, що змінилися, тому що останнім часом усе активніше стали застосовуватися ринкові принципи й методи регулюючого впливу держави на економіку, у тому числі така тенденція спостерігається й у сфері фізичної культури й спорту. Ці принципи демонструють курс на довгострокову стабільність і пророкують економічне зростання, однак, у реальності прогностичні значення виявляються виконаними лише частково, що обумовлює необхідність внесення коректив у політику реформ як на макро-, так і на мікро рівні.

Отже, мета модернізації державного регулювання у сфері фізичної культури й спорту полягає у створенні механізмів стійкого стану й розвитку, який характеризується здатністю досягнення й підтримки рівноваги між її основними елементами. У свою чергу, стійку рівновагу повинне

забезпечуватися за рахунок максимізації області управління ризику, а не за рахунок мінімізації ризику як такого. Для досягнення цієї мети, на наш погляд, у першу чергу повинні бути встановлені способи вирішення таких взаємозалежних завдань, як створення організаційних і економічних механізмів «раціонального» використання кадрового, матеріального, фінансового потенціалу галузі; виявлення й використання нових джерел фінансування, обґрунтовано розподіл повноважень за рішенням основних завдань і розпорядження ресурсами [29, с.90].

Найважливіший етап формування державної політики у сфері фізичної культури й спорту - прийняття Закону України « Про фізичну культуру й спорт» [67], де приводяться основні цілі й завдання прийняття закону, дається визначення основних понять і принципів державної політики в області фізичної культури й спорту, розкриваються механізми державної підтримки: галузі, характеризується компетенція суб'єктів фізкультурно-спортивного руху як елементів єдиної системи при реалізації цієї політики і відбиваються інші значимі положення.

Таким чином, як визначив зроблений нами науковий аналіз, реальна практика зажадала внесення коректив у розвиток української державності й економіки й соціальну сферу країни в цілому, що не могло не торкнутися фізичної культури й спорт. Цілком обґрунтовано галузь включена в перелік пріоритетів державної соціальної політики.

Виходячи із зазначених програмних документів, перелік головних галузевих пріоритетів на середньострокову перспективу містить у собі вирішення таких завдань, як:

1. удосконалювання нормативної правової бази розвитку фізичної культури й спорту в Україні;
2. реформування системи державного регулювання фізичною культурою й спортом у рамках адміністративної реформи;

3. якісне поліпшення процесу фізичного виховання в освітніх установах;
4. поліпшення фізкультурно-спортивної роботи з місця проживання населення;
5. створення умов для занять фізичною культурою й спортом інвалідів, а також осіб середнього й старшого віку;
6. розробка системи заходів, спрямованих на підвищення ролі науки, освіти й засобів масової інформації в розвитку фізичної культури;
7. залучення позабюджетних засобів у сферу фізичної культури й спорту;
8. успішний виступ збірних команд країни на відповідальних міжнародних змаганнях, включаючи Олімпійські й Параолімпійські ігри а також на підготовку спортивного резерву;
9. розширення мережі спортивних шкіл;
10. відродження системи спортивних заходів.

Українське суспільство вступило у фазу поступального розвитку, в умовах якого соціально-економічні й політичні перетворення спрямовані на твердження гуманістичних цінностей і ідеалів, створення розвитку економіки й стійкої демократичної системи. Важливе місце в цьому процесі займають питання, пов'язані з життєдіяльністю самої людини, його здоров'ям і способом життя [69].

У понятті «здоровий спосіб життя», що поєднує всі сфери життєдіяльності особистості, колективу, соціальної групи, нації, найбільш актуальної й універсальної складової є фізична культура й спорт. Сфера фізичної культури й спорту виконує в суспільстві безліч функцій і охоплює усі вікові групи населення. Поліфункціональний характер сфери проявляється в тому, що фізична культура й спорт - це розвиток фізичних, естетичних і моральних якостей людської особистості, організація суспільно - корисної діяльності, дозвілля населення, профілактика захворювань, виховання

підростаючого покоління, фізична й психоемоційна рекреація й реабілітація, видовище, комунікація і т.д.

Фізична культура, будучи однією із граней загальної культури людини, її здорового способу життя, багато в чому визначає поведінку людини в навчанні, на виробництві, у побуті, у спілкуванні, сприяє вирішенню соціально-економічних, політичних, виховних, оздоровчих, релаксаційних і інших завдань.

Турбота про розвиток фізичної культури й спорту - найважливіша складова соціальної політики держави, що забезпечує втілення в життя гуманістичних ідеалів, цінностей і норм, що відкривають широкий простір для виявлення здатностей людей, задоволення їх інтересів і потреб, активізації людського фактора.

Величезний соціальний потенціал фізичної, культури й спорту необхідно повною мірою використовувати на благо процвітання України. Це найменш витратні й найбільш ефективні засоби форсованого морального й фізичного оздоровлення нації.

У фізкультурно-спортивній сфері через різноманіття її організаційних форм максимально збалансовані й наближені особисті й суспільні інтереси, вона сприяє довголіттю людини, зімкненню родини, формуванню здорового, морально-психологічного клімату в різних соціально-демографічних групах і в країні в цілому, зниженню травматизму, захворюваності.

Розвиток спортивної інфраструктури дає приплив нових робочих місць, а розвиток спорту сприяє створенню видовищної індустрії, що має велике економічне значення. Спорт вищих досягнень, олімпійський спорт є потужним імпульсом міжнародного співробітництва, формування привабливого образу країни на міжнародній арені. Перемоги спортсменів сприяють зростанню патріотизму, зміцненню морального духу населення й гордості за країну, область, місто, колектив.

З позицій теорії суспільного блага фізична культура й спорт розглядаються як специфічний вид соціальної діяльності, у процесі якої відбувається задоволення фізичних і духовних потреб населення за допомогою цілеспрямованих занять фізичними вправами, засвоєння й застосування відповідних знань і навичок, а також участі в спортивних заходах у якості глядача. З іншого боку, продуктом галузі виступають фізкультурно - спортивні послуги, які можуть бути віднесені до категорії соціальних послуг. Відповідно до Загальноукраїнського класифікатора послуг населенню, що є складовою частиною Єдиної системи класифікації й кодування техніко-економічної й соціальної інформації «послуги фізичної культури й спорту» виділені в окрему категорію послуг, надаваних підприємствами й організаціями різних організаційно-правових форм, що й використовують різні методи й форми обслуговування.

Відповідно до Класифікатора послуг Всесвітньої торговельної організації, який був розроблений у ході Уругвайського раунду переговорів і діє в рамках СОТ, у розділі «Розваги, культурні й спортивні послуг» виділено 5 груп послуг в області спорту [75, с.109].

Сутність фізичної культури й спорту як сфери послуг може бути представлено трьома напрямками:

- 1) як засіб досягнення конкретних соціальних цілей;
- 2) як властиво діяльність;
- 3) як результат діяльності.

Послуги фізичної культури й спорту двоїсті за своєю природою. З одного боку, у них можна виділити споживчий початок, а з іншого - виробничо-інвестиційний. Потреба населення в спортивно - видовищних заходах проявляється, насамперед, у бажанні подивитися гру улюблених футбольних, хокейних, баскетбольних і інших видів спорту команд. Ця пасивна участь відіграє важливу роль в організації вільного часу населення. Спортивно-видовищні заходи виступають одним із самих масових видовищ,

залучаючи величезну аудиторію непередбачуваністю спортивної боротьби й важливістю процесу, співучастю глядача в особистій перемозі спортсменів, динамічною зміною ситуацій, екстремальним характером емоційних і фізичних навантажень.

Виробничо-інвестиційна сторона виражається в тому, що фізична культура й спорт виступають як важливий фактор розвитку людського потенціалу, і витрати суспільства й родини на заняття розглядаються як вкладення в людський потенціал. У міру розвитку суспільства інвестиції в людський капітал, у фізичний розвиток, ухвалюють усе більші масштаби. Серед головних факторів, що впливають на цей процес, фахівці виділяють наступні [74, 81].

1. На основі науково-технічного прогресу, зростання продуктивності праці відбувається підвищення матеріального добробуту людей і поліпшення якості їх життя. Зі зростанням рівня доходів населення все більша частка споживчих витрат припадає на послуги, пов'язані з розвитком людини, у тому числі на послуги фізичної культури й спорту.

2. З поглибленням поділу праці й підвищенням його продуктивності міняється співвідношення робітника й вільного часу. У досуговій діяльності все більше місце займає як активне заняття фізичною культурою й спортом, так і пасивна участь у видовищно-спортивних заходах як в одному з видів відпочинку. При цьому розподіл часу дозвілля й виділення часу на спортивні заходи узгодяться з потребою оздоровлення, фізичного вдосконалювання, організації сімейного відпочинку, виховання дітей і т.д.

3. Соціально-демографічні фактори, зокрема, старіння населення країни, зростання інвалідизації суспільства сприяють посиленню вимог до тих видів спорту, які доступні населенню різних віків і рівня здоров'я. З іншого боку - масове прилучення населення до активних занять спортом збільшує тривалість життя, поліпшує стан здоров'я, зменшує потреба в медичних послугах.

4. Можливості активних занять фізичною культурою й спортом зростають із розвитком індустрії спортивних товарів, які стають більш доступними населенню.

У зміцненні здоров'я населення, гармонічному розвитку особистості, у підготовці молоді до праці зростає соціальне значення фізичної культури й спорту. У сучасних умовах більш ніж актуальне завдання поставити справу так, щоб кожна людина з раннього віку опікувалася про своє фізичне вдосконалення, мала знання в області гігієни й медичної допомоги, вела здоровий спосіб життя.

Серед найважливіших завдань особливе місце займають державна підтримка масового розвитку фізичної культури й спорту, повсюдне впровадження їх у побут, систематизація заходів щодо зміцнення здоров'я людей, поліпшення форм і організації дозвілля.

Відомо, що оздоровча, виробнича, виховна функції фізичної культури між собою тісно зв'язані. Кожна з них не замикається в рамках відповідно охорони здоров'я, виробничих галузей і освіти, і реалізується значною мірою у сфері організації відпочинку і дозвілля населення. У заняттях фізкультурою у вільний час ці три згадані функції як би акумулюються, з'єднуючись із рекреаційною функцією. Цей напрямок у розвитку фізичної культури, що відбиває її особливості як різновиди досугової діяльності визначаються як «фізична рекреація». Задоволення потреб в розвитку такого напрямку фізичної культури послужило основою формування її як самостійної галузі сфери послуг.

Крім оздоровчих занять фізична культура включає й видовищні заходи, які відіграють усе більш важливу роль в організації дозвілля населення. Фізкультурна діяльність - це діючий засіб соціалізації особистості. Ефект соціалізації може проявлятися по-різному: з одного боку, його результатом може стати зміцнення родини, зімкнення трудового, колективу, об'єднання людей і різних соціальних груп населення на основі спільності спортивних

інтересів. З іншого боку, діяльність таких об'єднань потребує контролю з боку держави, профілактиці актів хуліганства, антигромадської поведінки вболівальників, спортивних фанатів і т.д. [85, с.34]

Необхідно сприяти посиленню позитивного ефекту соціалізації в спорті, інтеграції фізичної культури й спортивної діяльності й сприяти сучасному розумінню здорового способу життя.

Вплив фізичної культури й спорту на потенціал суспільного здоров'я проявляється через:

1. збільшення тривалості життя населення;
2. поліпшення працездатності економічно активного населення, скорочення втрат робочого часу через хворобу;
3. підвищення ефективності профілактичних медичних заходів;
4. скорочення витрат на медичні послуги.

Зростаюча роль фізкультури й спорту в зміцненні суспільного, здоров'я проявляється по наступних основних напрямках:

5. зростанні значення фізичної культури й спорту у відтворенні робочої сили, «виробництві» здорової, фізично розвиненої людини;
6. зростанні потреби людей в активній фізичній діяльності у зв'язку зі зміною змісту, праці під впливом науково - технічного прогресу;
7. збільшення частки працівників переважно розумової праці, що мають невеликі фізичні навантаження, підсилює небезпека розвитку гіподинамії, і у зв'язку із цим зростає необхідність компенсації природньої рухливості іншими засобами, зокрема засобами фізичної культури й спорту;
8. недостатня автоматизація виробництва, збереження певної частки фізичної праці вимагають вироблення таких якостей, як сила й витривалість;
9. ріст матеріального добробуту приводить до змін у структурі потреб, у співвідношеннях між різними групами речовинних цінностей і духовними благами (на користь останніх), у тому числі й на користь послуг фізичної культури й спорту;

10. завдання фізичного виховання органічно включені в процес виховання гармонійно розвитої особистості поряд із трудовим, розумовим і моральним розвитком людини;

11. зростає соціальне значення занять фізичної культури й спорту як засобу самовираження особистості, підвищення суспільного престижу;

12. росте економічний ефект від видовищних заходів і підвищується попит на спортивні товари.

Дослідження вітчизняних і закордонних економістів показують, що існує прямий зв'язок між заняттями працівників фізичною культурою й спортом і виконанням ними робочих норм виробітку: 47,8 %, що займаються фізичною культурою й спортом перевиконують норми виробітку, у той час як серед тих, хто не займається фізичною культурою й спортом, таких, усього 11,3 %. Практика фізкультурного руху дала досить прикладів того, як турбота про впровадження в тому або іншому колективі фізичної культури супроводжувалася позитивними соціально-економічними ефектами. У робітників, що займаються спортом, працездатність вище, рівень виконання норм виробітку в перших на 2-5, а в окремих випадках - на 10-15% вище, ніж в інших.

Заняття фізичною культурою й спортом знижують імовірність передчасного старіння, продовжують працездатний вік і тим самим приносять суспільству додатковий економічний ефект. Економічна ефективність виробництва в значній мірі залежить від захворюваності й виробничого травматизму робітників. Соціологічні дослідження показали, що робітники, що систематично займаються фізичними вправами, хворіють в 3-4 рази менше в порівнянні з тими, хто не займається. Причому коли мова йде про людей середнього й старшого віку, ця різниця збільшується до 5-8 раз. Тривалість захворювання у робітників, що займаються фізичними вправами, за даними різних підприємств, становить 24,4-34,4 % від тривалості захворювання в інших.

Порівняльний аналіз виробничого травматизму: також свідчить про те, що, ті хто займається фізичними вправами в 2-3, а іноді в 7-10 раз рідше одержують травми. Якщо врахувати тільки два фактори, а саме: зростання продуктивності праці й зниження захворюваності працівників виробничої сфери, то й тоді економічна ефективність від занять фізичною культурою і спортом буде значною [104].

Короткий розгляд значення державного регулювання фізичної культури й спорту в житті, окрему людину й суспільства в цілому показує, що ще досить великі невикористані резерви цього інституту для соціально-економічного розвитку країни, для виховання гармонічної особистості, для формування концепції здорового способу життя. Активізація цього потенціалу лежить в руслі завдань соціальної політики держави, тому необхідна розробка нових підходів до формування політики держави в сфері фізичної культури й спорту.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКОМ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ В УКРАЇНІ

2.1. Організація державного управління та законодавство у сфері фізичної культури і спорту в провідних країнах світу

Успішний розвиток державного управління фізичною культурою і спортом, соціально-економічних та правових основ організації державної служби в галузі визначальною мірою залежить від вивчення та узагальнення передового світового досвіду, імплементації в законодавство України адаптованих до реалій сьогодення окремих правових норм. Вивчення досвіду провідних країн світу в частині організації державного управління галуззю, визначення ролі та меж державно-правового регулювання фізичної культури і спорту, особливостей нормативно-правового регулювання відносин між учасниками фізкультурно-спортивного руху, соціального забезпечення та гарантій спортсменів, фізкультурників тощо, досвіду організації роботи з матеріально-технічного, кадрового, фінансового, медичного забезпечення діяльності галузі, особливостей правового регулювання організації спонсорства та спортивного маркетингу, організації державного управління боротьби із допінгом у спорті вищих досягнень тощо має забезпечити належний рівень розвитку галузі, сприяти широкому залученню громадських організацій до управління нею, визначенню їх ролі та місця в цих процесах, окреслити правове коло повноважень учасників управлінського процесу, забезпечити належний рівень функціонування галузі та визначити перспективні напрями розвитку фізичної культури і спорту в країні.

Як свідчать результати наукових досліджень, значущість фізичної культури і спорту для суспільства у сфері виховання, освіти, економіки, охорони здоров'я, національної безпеки усвідомлюється всіма розвиненими країнами світу, які з метою розвитку фізичної культури і спорту всебічно сприяють удосконаленню нормативно-правової бази державного управління, організації дієвої державної служби у сфері фізичної культури і спорту. Підтвердженням цілеспрямованої та комплексної законодавчої діяльності провідних країн світу в царині спортивного права є прийняття національних законів про спорт, фізичну підготовку та спортивну діяльність, які з'являються в 40-х рр. ХХ ст. За даними літературних джерел [6], у 1937 р. у Великій Британії прийнято закон про фізичну підготовку та рекреацію; у 1942 р. в Італії приймають закон про спорт; у 1961 р. в Канаді та Японії приймають закони про фізичну підготовку та аматорський спорт; у 1972 та 1975 рр. відповідні закони приймають у Швейцарії та Греції [34, с. 9-10]. До початку 90-х рр. більшість провідних країн світу мають відповідні закони, а законодавча діяльність щодо їх удосконалення стає постійним об'єктом уваги прогресивних кіл суспільства. Зважаючи на завдання дослідження нами будуть розглянуті загальні основи організації державного управління та діючі нормативно-правові акти, що регламентують суспільні відносини у сфері фізичної культури і спорту провідних країн світу.

Закон Китайської Народної Республіки «Про фізичну культуру і спорт» було прийнято 29.08.1995 р. [185, с. 43]. У восьми главах закону висвітлено загальні положення, основи масового, шкільного та спорту вищих досягнень, визначено засади функціонування громадських спортивних організацій, окреслено коло державних гарантій та відповідальності у сфері фізичної культури і спорту тощо.

Метою дії закону є створення необхідних умов для розвитку фізичної культури і спорту в країні, сприяння фізичному удосконаленню громадян,

підвищення рівня спортивно-масової роботи, забезпечення ідеологічного та культурного розвитку суспільства. Як визначено в законі, розвиток фізичної культури і спорту, організація спортивно-масової діяльності з метою покращення фізичного стану і фізичної підготовленості нації є обов'язком держави. У законі про фізичну культуру і спорт визначено низку принципів державного регулювання галузі: розвиток фізичної культури і спорту має сприяти економічному зростанню країни, зміцненню національної оборони, забезпечувати розвиток суспільства: пропаганда має бути спрямована на популяризацію фізичної культури і спорту серед широких верств населення; підвищення державних стандартів у галузі має створити умови для розвитку видів спорту, підвищити рівень спортивних досягнень; галузь фізичної культури і спорту включається в загальнодержавні плани розвитку народного господарства; держава визначає політику та напрями розвитку фізичної культури і спорту; держава сприяє підприємствам, організаціям, установам, громадським організаціям, громадянам діяльність яких спрямована на розвиток та підвищення ефективності функціонування фізичної культури і спорту в країні тощо.

У законі про фізичну культуру і спорт КНР визначено, що управління фізичною культурою і спортом здійснює центральний виконавчий орган державної влади, а інші міністерства та відомства здійснюють керівництво фізичною культурою і спортом в частині на них покладених функцій та повноважень. Організація державного регулювання фізичною культурою і спортом має трирівневу структуру: центральний виконавчий орган у сфері фізичної культури, виконавчі органи в межах адміністративних областей, місцеві органи виконавчої влади. Основними напрямками діяльності держави у сфері фізичної культури і спорту є: створення необхідних умов для фізичного виховання дітей та молоді з метою покращення їхнього фізичного та розумового здоров'я; забезпечення розвитку фізичної

культури та спорту етнічних меншин, сприяння зростанню спортивних талантів тощо; забезпечення розвитку фізкультурної освіти та науково-дослідницької діяльності у сфері фізичної культури і спорту, впровадження наукових досягнень, технологій у практику фізкультурно-спортивної роботи; встановлення почесних звань, нагород, інших заохочень організаціям, окремим громадян за значні досягнення у сфері фізичної культури і спорту; організація міжнародної співпраці у галузі фізичної культури і спорту на принципах незалежності, рівності, взаємної вигоди та поваги [187, с. 45].

Слід відзначити, що закон про фізичну культуру і спорт Китаю передбачає розробку та реалізацію національних програм з фізичної культури і спорту, державних стандартів з фізичної підготовленості населення, проведення моніторингу за фізичним станом та здоров'ям усіх вікових груп.

Органи виконавчої влади у сфері фізичної культури і спорту відповідних адміністративно-територіальних утворень у межах своїх повноважень здійснюють заходи щодо розвитку фізичної культури і спорту з урахування національних традицій, умов, можливостей конкретного регіону. Також законом визначено, що держава, громадські організації, професійні спілки створюють усі необхідні умови для залучення до занять фізичною культурою і спортом інвалідів, людей, які мають обмежені можливості здоров'я, тощо.

Фізична культура і спорт є обов'язковим компонентом шкільної та вищої освіти і мають забезпечити всебічний розвиток особистості. Обов'язком навчальних закладів є створення умов для фізичного виховання учнів, здійснення спортивно-масової та фізкультурно-оздоровчої роботи протягом навчального дня та в позанавчальний час. Заняття фізичною культурою і спортом здійснюються відповідно до навчальних програм і стандартів, а спортивні змагання є невід'ємною

складовою навчального процесу. Медичне та кадрове забезпечення навчально-виховного процесу, моніторинг фізичного стану та здоров'я молоді є важливими напрямками роботи з розвитку шкільної та студентської фізичної культури та спорту [3].

Центральний орган виконавчої влади у сфері фізичної культури і спорту забезпечує підготовку національних збірних команд, розробляє систему відбору спортсменів, встановлює спортивні звання та розряди, координує діяльність спортивних федерацій за видами спорту інших суб'єктів фізичної культури і спорту, розробляє та впроваджує кваліфікаційні вимоги до атлетів та встановлює регламент змагань, проводить атестацію фізкультурно-спортивних працівників, їх підготовку та перепідготовку, організовує роботу щодо протидії використанню допінгових речовин та інших заборонених засобів, розробляє державну політику щодо розвитку спортивної індустрії, ринку спортивних послуг, формує критерії та державні стандарти у сфері виробництва спортивних товарів тощо. Слід відзначити, що законом заборонена організація букмекерської діяльності у сфері фізичної культури і спорту, а також безпосередня участь громадян у грі на тоталізаторі [2, с. 81].

Організаційна структура центрального виконавчого органу державної влади Китаю у сфері фізичної культури і спорту відповідно до покладених на нього функцій полягає в наявності відділів економіки, кадрів, науки та освіти, юридичного, зв'язків з громадськістю, відділу з міжнародних зв'язків, партійного комітету, наглядового бюро, центрів управління за видами спорту тощо. Одночасно з прийняттям вище наведеного закону Державна Рада КНР прийняла програму всенародного зміцнення здоров'я [31]. Програма була розрахована на 15 років і мала на меті підвищення показників фізичної підготовленості та здоров'я населення, насамперед дітей і молоді. Усі програмні заходи були спрямовані на залучення кожного громадянина до щоденних занять фізичною культурою і спортом,

оволодіння двома та більше видами рухової активності, на проходження щорічного медичного огляду. Стратегічною метою керівництва держави було створення дієвої системи всенародного зміцнення здоров'я, сучасної, доступної спортивної інфраструктури, в першу чергу, обладнаних ігрових та тренажерних майданчиків в парках, місцях відпочинку та проживання населення тощо.

Потужно розвиненою є спортивна індустрія у Сполучених Штатах Америки. Так, за даними літературних джерел [66, с. 34], вартість акцій провідних ліг професійного спорту становить понад 213 млрд дол.. США, які отримують значні доходи від контрактів з телерадіокомпаніями на право трансляції спортивних змагань, продажу квитків на спортивні заходи, корпоративних продуктів (членських квитків, представництв в клубах тощо), продажу іменних абонементів на відвідування змагань команди впродовж усього сезону, інвестування та субсидій, ліцензування на право використання клубної символіки. Спортивне право в США – це набір законів, який регулює суспільні відносини у сфері фізичної культури і спорту і розповсюджується на коло питань, пов'язаних із договірним, трудовим, адміністративним, кримінальним, фінансовим, господарським, цивільним тощо правом, врегульовує питання, пов'язані зі вживанням заборонених речовин в спорті, тендерною дискримінацією, антимонопольним законодавством. Збір законів визначає права, обов'язки, функції, цілі та завдання діяльності національних спортивних ліг, спортсменів та їх агентів, спортивних клубів, асоціацій, інших громадських організацій та установ [72].

Детальний аналіз галузі показав, що управління фізичною культурою і спортом здійснюється на загальнодержавному і федеральному рівнях. Політику розвитку галузі та окремих її підсистем визначають департаменти освіти, охорони здоров'я та соціальних служб тощо. Слід відзначити, що управління галуззю суттєво децентралізовано і переважно

здійснюється на федеральному рівні. Наприклад, кодексом штату Аляска [86, с. 41] визначено, що у складі департаменту торгівлі та економічного розвитку створюється комісія з питань спорту, що складається з чотирьох осіб представників відповідних територіально-адміністративних утворень, які призначаються губернатором терміном на чотири роки. Комісія діє на правах дорадчого органу при спеціально уповноваженому в справах фізичної культури і спорту, який в свою чергу призначається губернатором терміном на п'ять років. В обов'язки спеціально уповноваженого та комісії входить розробка програм розвитку фізичної культури і спорту на відповідній території, інструкцій, положень проведення змагань, календарних заходів, які мають силу закону. Засідання комісії проходять щонайменше один раз на рік. Основними напрямками діяльності комісії є: ліцензування діяльності у сфері професійного спорту, нагляд за дотриманням ліцензійних умов, вилучення ліцензій, проведення експертиз, врегулювання питань, пов'язаних зі шкільним та студентським спортом, організація і нагляд за проведенням змагань.

Потужного поштовху для розвитку спортивного законодавства в США надало прийняття в 1978 р. закону про олімпійський та аматорський спорт [138]. У законі вперше було нормативно визначено поняття «спортсмен любитель», «аматорське спортивне змагання», «аматорська спортивна організація», окреслено коло завдань та повноважень Національного Олімпійського Комітету США, які були делеговані йому державою. Основними завданнями НОК США є: визначення національної політики та мети у сфері аматорського спорту; координація та організація заходів щодо розвитку аматорського спорту; організація змагань усіх рівнів на території країни; представлення США в міжнародних організаціях; сприяння розвитку фізкультурно-спортивного руху в країні; розробка та впровадження програми розвитку фізичної культури і спорту; забезпечення вирішень конфліктів та спортивних спорів, що виникають в

процесі спортивної діяльності; здійснення нормативного регулювання та сприяння розвитку спортивної інфраструктури, фізкультурно-спортивних послуг; здійснення організації проведення наукових досліджень у сфері спортивної медицини, підготовки спортсменів тощо; забезпечення дотримання законності з питань тендерної рівності; розробка календарів спортивних заходів, програм; сприяння залученню до спортивно-масової діяльності етнічних меншин тощо. До основних повноважень комітету віднесено: розробку та затвердження печаток, символіки тощо; створення представництв та відділень; підписання договорів та контрактів; отримання спонсорської та іншої матеріальної допомоги, залучення фінансових ресурсів з метою забезпечення виконання статутної діяльності; придбання у власність рухомого та нерухомого майна, розпорядження ним з метою реалізації статутних завдань комітету; видання журналів, газет іншої періодики спортивного спрямування; вирішення питань, пов'язаних із членством в комітеті; бути позивачем та відповідачем у суді з питань, що стосуються діяльності комітету; надавати фінансову та іншу допомогу виключно спортивним аматорським організаціям та асоціаціям, що здійснюють неприбуткову діяльність тощо. Законодавцем також введено низку правових норм, що обмежують діяльність комітету, а саме: комітет не має права здійснювати діяльність, пов'язану з отриманням прибутку; комітет за своєю суттю має бути аполітичним, не брати участь у будь-яких партійних та інших політичних об'єднаннях тощо. Олімпійський комітет один раз на чотири роки має звітувати про результати своєї діяльності президенту та конгресу США в частині доходів та витрат, проведених заходів, змагань тощо, участі в змаганнях жінок, людей з обмеженими можливостями здоров'я, представників етнічних меншин, результатів реалізації програмних заходів щодо розвитку аматорського та масового спорту, надавати статистичні дані про спортивний травматизм [130, с. 25].

Наразі в Сполучених Штатах Америки реалізується низка програм з

фізичної культури і спорту, з яких, на нашу думку, однією з найважливіших є залучення широких верств населення до здорового способу життя [71, с. 69]. Стрижневим нормативним документом є «Керівництво з фізичної активності для американців», в якому комплексно визначено принципи фізичної активності і який містить відомості, необхідні для розробки медичними, спортивними, педагогічними працівниками індивідуальних програм фізичної підготовки широких верств населення тощо. Як визначено в документі, фізична активність є найважливішим превентивним заходом щодо виникнення захворювань та одним із найдійовіших для зміцнення здоров'я та збільшення працездатного довголіття.

Діючий закон Канади про фізичну підготовку та спорт було прийнято у 2003 р. [133]. Як визначено в преамбулі закону, уряд Канади визнає, що фізична активність та спорт є невід'ємною частиною канадської культури та суспільства, є провідним засобом підтримання здоров'я, соціальної згуртованості, економічної діяльності, культурного розмаїття, якості життя. Законом визначено, що політику у сфері фізичної культури та спорту формує орган виконавчої державної влади, який очолюється міністром призначений губернатором Канади. Метою розробки та реалізації державної політики у сфері фізичної культури та спорту Канади є: сприяння розвитку фізичної активності та спорту як провідного засобу збереження здоров'я та благополуччя; здійснювати діяльність щодо пропаганди здорового способу життя, зокрема шляхом впровадження в повсякденну життєдіяльність населення фізичної культури і спорту; сприяти залученню до спортивної та фізкультурної діяльності широких верств населення; створення умов, підтримання та стимулювання спортсменів до досягнення високого рівня спортивних результатів; сприяння розвитку канадської національної спортивної системи тощо. Державна політика Канади щодо розвитку фізичної культури і спорту

ґрунтується на таких принципах: дотримання загальнолюдських етичних правил та норм в процесі фізкультурно-спортивної діяльності; підвищення стандартів та пропагування загальнолюдських цінностей у галузі; протидія вживанню заборонених речовин в спорті; організація належного забезпечення спортивної діяльності; організація справедливого, рівноправного, своєчасного вирішення спорів, що виникають в процесі такої діяльності; забезпечення вільного доступу до фізичної культури і спорту всіх громадян країни тощо.

Згідно із законом розвиток та ефективне функціонування галузі в країні, координацію діяльності суб'єктів фізичної культури і спорту має забезпечити міністр, який очолює центральний виконавчий орган галузі, до повноважень якого входять: організація наукових досліджень у галузі фізичної культури і спорту; організація національних конференцій, брифінгів, інших заходів; заохочення та стимулювання суб'єктів фізичної культури і спорту шляхом призначення грантів, нагород тощо за високі досягнення в галузі; організація пропаганди, розповсюдження інформації про фізичну культуру і спорт; координація діяльності суб'єктів фізичної культури і спорту на федеративному рівні, реалізація політики розвитку галузі; організація і проведення змагань відповідного рівня, забезпечення організації діяльності щодо протидії вживання допінгових речовин; забезпечення співпраці з іншими державними департаментами та установами, які здійснюють діяльність у сфері фізичної культури і спорту; розробка та забезпечення виконання державних програм, проектів розвитку фізичної культури і спорту; представляти Канаду в міжнародних спортивних організаціях; забезпечення організації підготовки тренерсько-викладацького складу; призначати стипендії спортсменам, тренерам іншим особам за видатні заслуги у сфері фізичної культури і спорту; сприяння залученню фінансових ресурсів з метою розвитку галузі; сприяння залученню до спортивно-фізкультурного руху національних меншин та

інших етнічних груп; координувати діяльність провінцій та територій у справі розвитку фізичної культури і спорту; забезпечення альтернативного розв'язання спортивних спорів тощо [65, с. 112]. Також міністр за погодженням з губернатором може підписувати угоди з відповідними провінціями та територіями щодо врегулювання питань пов'язаних із фінансуванням відповідних програм та проектів розвитку спорту та фізичної культури на території відповідних адміністративних утворень. Функції, завдання та мета діяльності центрального державного виконавчого органу у сфері фізичної культури і спорту регулюється відповідним регламентом [88, с. 91].

Законом Канади про фізичну підготовку та спорт [134, с. 37] регламентується діяльність Канадського центру розв'язання спортивних спорів, основним призначенням якого є сприяння розв'язанню та вирішенню спорів між спортивними організаціями, клубами, спортсменами та іншими суб'єктами фізичної культури і спорту. Центр створено як недержавну, громадську, некомерційну установу. Центр у процесі своєї діяльності має право на використання фінансових та інших ресурсів, які можуть бути йому надані юридичними та фізичними особами; заключати договори та угоди від власного імені; проводити дослідження, що стосуються сфери його діяльності тощо. У процесі своєї діяльності центр не має права набувати у власність будь-яке нерухоме майно, окрім як для розміщення головного офісу; брати участь в діяльності установ, корпорацій, діяльність яких спрямована на отримання прибутку; купляти акції компаній, корпорацій та здійснювати управління ними.

Управління центром здійснюється радою директорів кількістю до дванадцяти осіб, головуєчим та виконавчим директором, який не має права голосу. Директори призначаються міністром терміном не більше трьох років, і можуть перебувати у складі ради не більше двох термінів поспіль. Як правило, в раду на посади директорів призначаються особи,

кандидатури яких узгоджені зі спортивним загалом, які мають відповідний досвід роботи у сфері фізичної культури і спорту тощо. Особи, які обіймають посади директорів, не мають права отримувати будь-яку фінансову винагороду за виконання своїх повноважень, окрім грошової компенсації за понесені витрати у відрядженнях, оплати квитків, проживання та харчування. У складі центру утворюються відповідні комітети, підрозділи за напрямками роботи відповідно до функцій покладених на центр. За поданням ради директорів, міністр призначає голову ради, а виконавчий директор обирається радою директорів.

Центр повністю підзвітний центральному державному виконавчому органу у сфері фізичної культури і спорту і у визначені терміни звітує про результати своєї діяльності з подальшим поданням звіту до парламенту Канади.

Слід відзначити, що державне управління фізичною культурою і спортом в Канаді характеризується значною децентралізацією, адже в окремих провінціях та територіях діють місцеві нормативно-правові акти, які регулюють суспільні відносини в галузі.

Державне управління у сфері фізичної культури і спорту Австралійської співдружності здійснюється через департамент прем'єр-міністра, в складі якого створено управління спорту. Координацію діяльності відповідних установ здійснює безпосередньо міністр спорту, який призначається на посаду прем'єр-міністром. Як зазначається в офіційних джерелах [64], уряд Австралії здійснює всебічну підтримку розвитку спорту, особливо на рівні місцевих територіально-адміністративних утворень, сприяє залученню населення до систематичних занять фізичною культурою і спортом з метою зміцнення фізичного та психічного здоров'я. Основними завданнями уряду у сфері фізичної культури і спорту є: реалізація державної політики у сфері фізичної культури і спорту, розвиток національного спорту та фізичної культури;

організація роботи щодо залучення широких верств населення до занять спортом та фізичною культурою; організація роботи щодо підвищення рівня безпеки під час здійснення спортивної діяльності; підтримка розвитку спортивної інфраструктури та спортивних об'єктів; організація роботи щодо протидії використанню заборонених речовин у спорті; організація роботи щодо залучення до фізичної культури і спорту корінного населення Австралії; підтримка діяльності суб'єктів фізичної культури і спорту, комісії австралійського спорту, антидопінгового центру; організація роботи щодо підвищення рівня конкурентоспроможності австралійського спорту на міжнародній арені тощо.

З метою розвитку спорту та фізичної культури в Австралії було створено низку установ: Австралійський спортивний фонд, Національний спортивний інформаційний центр, антидопінговий центр, а провідною виступає Австралійська спортивна комісія, діяльність якої регламентується законом, прийнятим у 1989 р. [129, с. 116]. Закон визначає мету, завдання, функції, повноваження, інші положення діяльності Австралійської спортивної комісії.

Як наголошено в законі, комісія є юридичною особою, яка має власну печатку і може виступати відповідачем та позивачем в суді. Метою створення та діяльності комісії є: реалізація державної політики розвитку спорту в Австралії: створення необхідних умов для залучення широких верств населення до занять спортом; забезпечення належного рівня ресурсного забезпечення спорту; розробка та затвердження державних стандартів в спорті; сприяння міжнародному співробітництву в галузі; сприяння залученню фінансових ресурсів приватного сектору на розвиток спорту. До основних функцій комісії віднесено: здійснювати дорадчу функцію при міністрі спорту; координувати діяльність суб'єктів галузі в питаннях розвитку спорту; розробляти та реалізовувати програми розвитку

фізичної культури і спорту в країні; організувати науково-дослідницьку діяльність в галузі; здійснювати організацію і подо надання послуг спортивної медицини та спортивної науки особам, які беруть участь у реалізації програм комісії; збирати, обробляти та розповсюджувати інформацію, яка відображає результати діяльності комісії; створювати інформаційні загальнодоступні ресурси; формувати фінансові ресурси та використовувати їх через спортивний фонд для досягнення статутних цілей комісії; розпоряджатись коштами, виділеними парламентом з метою розвитку спорту; здійснювати співпрацю та спрямовувати діяльність Олімпійського комітету Австралії інших суб'єктів фізичної культури і спорту; організувати роботу щодо протидії вживання заборонених у спорті речовин в межах функцій, які не входять до повноважень антидопінгового центру .

З метою здійснення державної політики щодо розвитку фізичної культури і спорту, урядом Австралії реалізується низка програм, однією з яких є програма розвитку національного спорту та рекреації. Основними програмними заходами є цільове фінансування відповідних проектів у галузі фізичної культури і спорту, які реалізуються у відповідних територіально-адміністративних утвореннях; створення робочих місць у галузі фізичної культури і спорту, їх фінансування та підтримка; фінансування навчання та професійної підготовки спортивних кадрів; фінансова та матеріальна допомога спортсменам, тренерам іншим працівникам фізичної культури і спорту тощо. Слід відзначити, що на теперішній час урядом Австралії в межах вищезначеної програми реалізується понад сімдесят проектів на суму понад 16 млн австралійських доларів.

Безпосереднє державне управління фізичною культурою і спортом у Сполученому Королівстві Великої Британії та Південної Ірландії здійснюється центральним державним виконавчим органом –

Департаментом по культурі, засобах масової інформації та спорту [135]. Як зазначається в офіційних джерелах [210, с. 45], основними завданнями департаменту у сфері фізичної культури і спорту є: розробка та реалізація державної політики в галузі; організація роботи у протидії щодо вживання заборонених речовин в спорті; координація роботи з суб'єктами фізичної культури і спорту; розвиток масової фізичної культури і спорту; розвиток шкільного та студентського спорту; удосконалення механізмів управління фізичною культурою і спортом; координація роботи з суб'єктами професійного спорту; сприяння розвитку спортивної інфраструктури; впровадження програм підтримки тендерної рівності; здійснення міжнародної співпраці та захист державних інтересів у сфері фізичної культури і спорту; сприяння розвитку спортивним та іншим громадським організаціям; сприяння розвитку дитячо-юнацького та аматорського спорту тощо.

Центральний виконавчий орган державної влади у сфері фізичної культури і спорту здійснює координацію роботи низки недержавних установ, а саме: органу ліцензування футболу, олімпійського комітету, дистриб'ютора олімпійських лотерей, організації «Спорт Англії», організації «Спорт Великобританії», антидопінгового центру, національної адміністративної ради та професійних ліг (футболу, тенісу, регбі, автоспорту, баскетболу, боксу тощо) [257]. Так, організація «Спорт Великобританії» [186, с. 79] метою своєї діяльності має розвиток спорту вищих досягнень у країні, реалізацію державної політики у сфері олімпійського та параолімпійського спорту. «Спорт Великобританії» здійснює підготовку та проведення найвизначніших у країні спортивних змагань, є представником країни у багатьох міжнародних спортивних організаціях. Також вище згадана організація за дорученням здійснює інвестування в спортивну індустрію державних та інших коштів, а також контроль за їх використанням.

Слід зазначити, що поряд із вищенаведеним нормативно-правовим актом у Великобританії діє низка законів, які регламентують діяльність у сфері ліцензування спортивної діяльності, пожежної, санітарно-гігієнічної безпеки, протидії правопорушенням, вживанню алкоголю під час проведення масових спортивних заходів тощо [189, с. 43].

Таким чином, основною ознакою організації державного управління фізичною культурою і спортом у Великій Британії є централізація державної влади, підпорядкування та підвідомчість у своїй діяльності центральному органу державної виконавчої влади низки недержавних організацій і установ спортивно-фізкультурного спрямування, і поряд з тим значна увага приділяється розвитку фізичної культури і спорту територіально-адміністративних утворень шляхом розширення повноважень та функцій органів місцевого самоврядування.

Федеративна Республіка Німеччина характеризується відсутністю єдиного централізованого організаційного механізму державного управління фізичною культурою і спортом. За даними офіційних джерел [180], у Німеччині відсутній центральний орган державної виконавчої влади у сфері фізичної культури і спорту. Різною мірою питаннями розвитку галузі опікуються законодавча гілка влади в особі спортивного комітету, уряди земель, федеральні міністерства освіти та охорони здоров'я (в межах функціональних повноважень), громадські (недержавні) установи, організації, підприємства тощо. На рівні федеральних земель державне управління галуззю здійснюється профільними міністерствами, наприклад, у землі Бранденбург за розвиток фізичної культури і спорту несе відповідальність міністерство освіти, молоді і спорту [184, с. 54], у Нижній Саксонії справами фізичної культури і спорту опікується міністерство внутрішніх справ та спорту [182, с. 23].

Типовими завданнями центрального державного виконавчого органу влади у сфері фізичної культури і спорту певної федеральної землі є:

розробка і реалізація політики розвитку фізичної культури і спорту відповідного територіально-адміністративного утворення; сприяння розвитку спорту вищих досягнень, масового спорту та спорту інвалідів; забезпечення належного фінансового та іншого матеріально-технічного забезпечення; нормативно-правовий супровід спортивної діяльності, законодавче врегулювання такої діяльності; сприяння розвитку спортивних клубів та об'єднань, які є стрижневим елементом політики розвитку масового спорту; залучення фінансової допомоги на розвиток спортивної інфраструктури; організація плідного співробітництва між державними органами управління спортом та органами самоуправління, громадськими організаціями, установами, клубами, федераціями тощо на засадах автономії, поваги, свободи відповідних громадських об'єднань; фінансування та контроль за будівництвом спортивної інфраструктури в муніципалітетах; сприяння організації та координація діяльності відповідних спортивних установ у проведенні спортивних змагань та заходів тощо. Слід відзначити, що пріоритетним завданням органу державної виконавчої влади у сфері фізичної культури і спорту є делегування повноважень громадським органам управління в частині розвитку спортивно-масового руху, поєднання державного фінансування відповідних програм із безпосередньою їх реалізацію спортивними клубами іншими суб'єктами галузі тощо.

У Німеччині діє велика кількість громадських спортивних організацій та об'єднань, провідними з яких є німецька олімпійська спортивна федерація та німецький спортивний союз інвалідів тощо. Німецька олімпійська спортивна федерація об'єднує 16 регіональних спортивних федерацій, 35 федерацій олімпійських видів спорту, 27 федерацій неолімпійських видів спорту, 20 спортивних об'єднань тощо, налічує понад 27 млн членів та понад 91 тис. гімнастичних і спортивних клубів тощо. Щорічні добровільні пожертви на розвиток спорту та

фізичної культури сягають 6,5 млрд євро [1, с. 89]. До основних завдань німецької олімпійської спортивної федерації слід віднести: розвиток дитячо-юнацького, шкільного та студентського спорту; підтримка спортсменів вищих категорій; розвиток видів спорту в країні: організація заходів протидії вживанню заборонених речовин у спорті; організація та проведення змагань міжнародного та національного рівня; організація наукових досліджень у спорті, консультування з питань, пов'язаних із діяльністю в галузі; організація підготовки тренерсько-викладацьких кадрів; діяльність у сфері медичного забезпечення спорту вищих досягнень; фінансова та інша підтримка видатних діячів і спортсменів у сфері фізичної культури і спорту тощо.

В Італійській республіці державне управління галуззю фізичної культури і спорту здійснюється через міністерства молоді та спорту, реалізації урядових програм, культури та спадку в межах владних повноважень [32, с. 59]. Типовими функціями виступають: розробка та реалізація державної політики в галузі фізичної культури і спорту; координація діяльності суб'єктів фізичної культури і спорту; здійснення контролю за діяльністю відповідних спортивних організацій та установ; ліцензування спортивної діяльності; координація роботи щодо протидії вживанню допінгу тощо. У своїй діяльності центральний виконавчий орган державної влади у сфері фізичної культури та спорту керується низкою нормативно-правових актів [48]. Так, законодавцем надано центральному виконавчому органу галузі повноваження з надання певним суб'єктам господарювання права телевізійної або через інші електронні інформаційні засоби трансляції спортивних змагань інших заходів загальнонаціонального характеру. Врегулювання процесів щодо надання прав на трансляцію здійснюється для вирішення таких завдань: централізації та підвищення рівня відповідальності за організацію конкурсу щодо надання прав та трансляції спортивних заходів;

забезпечення рівного доступу зацікавлених суб'єктів до ринку прав на трансляцію; розвиток та підтримка конкуренції, підвищення якості послуг щодо трансляції спортивно-масових заходів загальнонаціонального характеру; здійснення заходів антимонопольного характеру на ринку; забезпечення висвітлення найбільш визначних спортивно-масових заходів, донесення відповідної інформації до суспільства; управління фінансовими та іншими ресурсами; інвестування відповідних коштів на розвиток шкільного, студентського спорту, розвиток спортивної інфраструктури, надання можливості громадським організаціям висвітлювати спортивно-масові заходи за рахунок державних та спонсорських коштів; здійснення нагляду та контролю за дотриманням правил та умов суб'єктами, що володіють певними правами на трансляцію тощо.

Центральний орган державної влади у сфері фізичної культури і спорту здійснює відбір та фінансування кращих проектів та програм розвитку фізичної культури і спорту за окремими напрямками на теренах усієї держави. З цією метою щорічно оголошується конкурс, і в установлені терміни відбираються кращі проекти та програми, які надалі фінансуються з державного бюджету. Результати реалізації програм широко висвітлюються в засобах масової інформації та офіційних сайтах органів державної влади [49, с. 113].

Значна увага приділяється законодавчому врегулюванню питань, пов'язаних з визначенням права власності на відео- та аудіозаписи спортивних подій із подальшою їх ретрансляцією; організацією заходів щодо забезпечення належного правопорядку під час та після проведення футбольних матчів та інших змагань; фінансовим забезпеченням спортсменів та тренерів, соціальних гарантій.

Державне управління фізичною культурою і спортом у Французькій республіці здійснюється через центральний державний орган виконавчої влади – Міністерство спорту. У відповідних регіонах, департаментах та

комунах існує державний орган виконавчої влади у сфері фізичної культури і спорту, який забезпечує діяльність з розвитку та якісного функціонування галузі в адміністративно-територіальному утворенні [154, с. 37]. З 2010 р. при Міністерстві спорту створено і діє мережа децентралізованих служб, які на регіональному рівні відповідають за контроль та координацію реалізації молодіжної політики, освіти, суспільного життя та спорту. До основних повноважень Міністерства спорту Франції віднесено: розробку загальнодержавної політики у сфері фізичної культури і спорту; забезпечення правового врегулювання діяльності у сфері фізичної культури і спорту; забезпечення рівноправного доступу громадян до занять фізичною культурою і спортом; забезпечення достатніх умов для досягнення високих спортивних результатів та розвиток професійного спорту; організацію навчання та проведення сертифікації в галузі фізичної культури і спорту; розвиток масового спорту та фізичної культури; розвиток спортивної медицини; організацію протидії вживанню допінгу та встановлення контролю за його розповсюдженням; створення належного матеріально-технічного, фінансового інших видів забезпечення фізичної культури і спорту; організацію превентивних заходів щодо асоціальної поведінки та боротьби з насильством у спорті тощо [181, с. 81].

У Французькій республіці діє низка нормативно-правових актів, які регламентують діяльність у сфері фізичної культури і спорту, основним з яких є Спортивний кодекс [128, с. 79]. Як визначено в кодексі, держава та адміністративно-територіальні утворення, інші суб'єкти фізичної культури і спорту сприяють і забезпечують розвиток фізичної культури і спорту. Держава здійснює контроль, сертифікацію та ліцензування діяльності у сфері фізичної культури і спорту з видачею документа встановленого зразка. Також держава сприяє розвитку спорту інвалідів, здійснює підтримку та контроль за діяльністю федерацій за видами спорту,

забезпечує належний рівень дотримання законів та врегульовує спірні питання у спорті через спортивні федерації, інших вповноважених суб'єктів фізичної культури і спорту.

Згідно з Кодексом відповідальні працівники центрального державного органу виконавчої влади наділені повноваженнями щодо здійснення заходів із виявлення та фіксації порушень правових норм, виписаних у Кодексі суб'єктами фізичної культури і спорту. Відповідні працівники міністерства мають право вимагати відповідні документи, знімати з них копії, брати свідчення та пояснення з відповідальних осіб тощо. Вищезначена діяльність відповідальних осіб здійснюється з попереднім погодженням із прокурором, а всі зібрані матеріали передаються в прокуратуру згідно із встановленим порядком.

Спортивним кодексом Франції встановлюються права та обов'язки, порядок створення, функції та повноваження таких суб'єктів фізичної культури і спорту: асоціацій та спортивних товариств; спортивних федерацій та професійних клубів; спортсменів, тренерів; шкіл; національного музею спорту; французького олімпійського та спортивного національного комітетів. Французький олімпійський та спортивний національний комітети здійснюють нагляд за дотриманням норм етики у спорті, беруть участь в урегулюванні спортивних конфліктів, які виникають між суб'єктами фізичної культури і спорту, окрім тих, які стосуються вживання допінгу тощо.

Відповідно до Кодексу спортивні федерації зобов'язані опікуватись станом здоров'я спортсменів, вживати необхідних заходів для його збереження, організувати належне медичне забезпечення діяльності спортсменів, їх навчання та тренування, організацію змагань, зборів, вживати заходів протидії вживання допінгу та інших заборонених у спорті речовин. Французьке агентство боротьби із допінгом розробляє програму контролю за спортсменами, здійснює контроль за вживанням допінгу до та

під час офіційних спортивних заходів, які проводяться федераціями за видами спорту, впродовж усього навчально-тренувального процесу тощо. Кодексом врегульовуються питання фінансування галузі, згідно з яким фізична культура і спорт фінансується з державного та місцевого бюджетів.

Таким чином, підводячи підсумки проведеного дослідження з питань організації державного управління та аналізу основних законодавчих актів у сфері фізичної культури і спорту, можна констатувати, що в усіх провідних країнах світу значна увага приділяється розвитку та врегулюванню повсякденних питань діяльності фізичної культури і спорту, та фізичного виховання молоді.

2.2. Методологічні основи дослідження системи державного управління фізичною культурою і спортом

В умовах інтенсивного розвитку і розбудови Української державності галузь фізичної культури і спорту є однією із найважливіших соціально-гуманітарних сфер державного будівництва, яка покликана забезпечити високий рівень фізичного здоров'я, творче довголіття, трудовий потенціал українського суспільства, позитивний імідж держави на світовій спортивній арені. На думку О. Вацеби, чимала частка успіху в цих процесах належить успішному розвитку наукової, науково-методичної діяльності провідних вчених, адже, незважаючи на недостатню увагу з боку державно-владних структур до наукової сфери фізичної культури і спорту, вкрай обмежене фінансування й матеріально-технічне забезпеченні, відтік за кордон наукових кадрів, відбувається поступальний розвиток усіх її наукових напрямів [33]. Необхідно відзначити, що

функціональне призначення галузі полягає у вирішенні ключових завдань щодо проведення фізкультурно-оздоровчої та спортивно-масової роботи в усіх навчальних закладах, не лише за місцем проживання, роботи, а й у місцях масового відпочинку громадян, при проведенні реабілітаційної роботи серед інвалідів, забезпеченні розвитку олімпійських, паралімпійських видів спорту, підвищенні рівня нормативно-правового, кадрового, матеріально-технічного, фінансового, науково-методичного, медичного, інформаційного забезпечення, участі в міжнародній діяльності. Вирішення зазначених завдань обумовлює тенденцію до неухильного зростання значущості наукових досліджень, які проводяться з метою отримання нових знань і вирішення проблем розвитку фізичної культури і спорту за такими напрямками: загальна та вітчизняна історія фізичної культури і спорту, історія вітчизняного й міжнародного спортивного та олімпійського руху, соціологічні, психологічні та медико-біологічні аспекти фізичної культури і спорту, система фізичного виховання різних верств населення, основи теорії й методики спортивного тренування, загальна теорія фізичної культури й спорту, управління галуззю фізичної культури і спортом [36]. Багатоплановість, складність, полімодальність представлених наукових напрямів досліджень безумовно свідчать про збільшення ролі в сучасній науці її методологічного аспекту. Як зазначають в цьому контексті фахівці, [36; 47; 50] таку особливість сучасної науки утворюють складність структури емпіричного та теоретичного знання, способи його обґрунтування та перевірки, переплетіння опису властивостей матеріальних об'єктів зі штучно створюваними абстракціями, ідеалізованими моделями, знаковими об'єктами, співвіднесення і порівняння результатів емпіричних експериментів із висновками та наслідками «уявного експерименту».

Як свідчить аналіз наукових праць [4; 58; 80], у сучасній управлінській науці інтенсивно розвиваються методологічні основи

дослідницької діяльності, а теоретичні напрацювання, спрямовані на вдосконалення інноваційних дослідницьких технологій, значною мірою впливають на успішне розв'язання низки проблем і вирішення завдань щодо розвитку науки державного управління. Сучасна науково-дослідницька робота в галузі характеризується використанням різних підходів, серед яких [41, с. 350]:

– системний підхід – передбачає дослідження певного об'єкта як системи, що наділена елементним складом, структурою, функціями елементів і цілого, єдністю зовнішнього та внутрішнього середовища системи, законами розвитку системи та її складових;

– інтеграційний підхід – спрямований на дослідження взаємозв'язків окремих підсистем та елементів системи; стадіями життєвого циклу об'єкта управління; рівнями управління по вертикалі; суб'єктами управління по горизонталі;

– структурно-функціональний підхід – націлений на дослідження стійких, закономірних зв'язків між елементами системи, зовнішніх проявів властивостей об'єкта (системи або її елемента) у певній системі відносин, певного способу взаємодії об'єкта з навколишнім середовищем;

– комплексний підхід – передбачає врахування взаємозв'язку між окремими аспектами систем управління (організаційними, правовими, соціальними та ін.);

– діалектичний підхід – полягає в дослідженні об'єкта, ґрунтуючись на принципі історизму, розгляді його в саморусі, змінах, розвитку, а суттєві взаємозв'язки між предметами та явищами реального світу пояснюються з позицій законів боротьби та єдності протиріч, взаємного переходу кількісних та якісних змін, заперечення;

– ситуаційний підхід – виходить з придатності і відповідно необхідності застосування різних методів управління в залежності від ситуації;

– поведінковий підхід – зорієнтований на підвищення ефективності систем управління за рахунок людських ресурсів і метою якого є допомога працівникам в усвідомленні власних можливостей та творчих здібностей;

– інноваційний підхід – спрямований на пошук можливостей швидкого реагування суб'єктом управління на зміни у зовнішньому середовищі, впровадження нововведень, реалізації нових технічних рішень, шляхів виробництва нових товарів і послуг;

– нормативний підхід – передбачає встановлення нормативів у підсистемах цільової, функціональної, соціальної спрямованості суб'єкта та об'єкта управлінської діяльності;

– адміністративний підхід – передбачає регламентацію характеристик і параметрів елементів системи управління;

– кількісний підхід – спрямований на перехід від якісних до кількісних оцінок параметрів та характеристик об'єкта або процесу за рахунок використання математико-статистичних методів.

Сучасна теорія державного управління визначає системний підхід, як універсальний метод дослідження, вивчення стану, організації, структури, взаємодії різних аспектів, функціонування, ресурсів, внутрішніх і зовнішніх зв'язків моделюючої або функціонуючої системи [89]. Застосування системного підходу дозволяє більш глибоко, комплексно, виходячи із різних позицій, масштабів (державний, регіональний, базовий), оцінити будь-яке явище, процес у конкретній системі, що дозволить, у свою чергу, прийняти більш вивірене і науково обґрунтоване управлінське рішення [92]. Використання системного підходу в дослідженні вимагає ґрунтовного і всебічного визначення вихідних категорій: «система», «класифікація систем», «структура системи», «властивості системи».

Під системою розуміють сукупність взаємопов'язаних і розташованих у певній послідовності елементів, що складають цілісне утворення. Основними характеристиками будь-якої системи є структура її

елементів, розподіл функцій між ними, взаємозв'язок елементів структури всередині її та з довкіллям [100]. Із сучасної точки зору, системи класифікуються на цілісні (зв'язки в цих системах між її елементами міцніші, ніж зв'язки елементів із середовищем) та сумативні (в цих системах зв'язки між елементами того ж самого порядку, що і зв'язки елементів із середовищем); органічні та механічні; динамічні та статичні; відкриті та закриті; самоорганізовані та неорганізовані. Будь-яка система характеризується двома протилежними властивостями: обмеженістю та цілісністю. Перша властивість - це зовнішня ознака системи, друга – внутрішня, яка набувається в процесі розвитку. Також до найбільш важливіших властивостей системи слід віднести: структурність, взаємозалежність із оточуючим середовищем, ієрархічність, множинність описів. Для систем є характерною наявність процесів передачі інформації та управління. До найбільш складних типів систем належать цілеспрямовані системи, поведінка яких підпорядкована досягненню певної мети та самоорганізовані системи, здатні в процесі свого функціонування змінювати свою структуру. Під елементами системи розуміють відносно неподільні частки цілого, об'єкти або операції, які в сукупності утворюють систему [102, с. 7].

Структура системи – це закономірні стійкі зв'язки між елементами системи, які відображають просторове та часове розміщення елементів та характер їх взаємодії. Структура є важливою характеристикою системи у зв'язку із тим, що за одного і того ж складу елементів, але за різних умов взаємодії між ними, змінюється і призначення системи, її можливості [120, с. 50].

Функція системи – це зовнішні прояви властивостей об'єкта (системи або її елементів) у такій системі відносин, певний спосіб взаємодії об'єкта із оточуючим середовищем. Внутрішні та зовнішні функції регулюються поєднанням прямих та зворотних зв'язків, позитивних і негативних [116].

Мета системи – досягнення певного якісного кінцевого стану або зміни, до яких вона прагне внаслідок своєї структурної організації. Мета системи виражається у вигляді цільової функції, і зазвичай система цілеспрямовується у декількох напрямках, що утворює певну ієрархію цілей [122, с. 57]. За ступенем складності розрізняють системи: прості, складні, надскладні. Деякі із таких систем можуть бути детермінованими, а деякі – стохастичними. Відповідно до цього виділяють: прості детерміновані системи; складні детерміновані системи: надскладні детерміновані системи: прості імовірнісні системи; складні імовірнісні системи; надскладні імовірнісні системи. Складною системою є лише та система, яка складається з елементів різних типів і володіє різноманітними зв'язками між ними. Для розуміння сутності складних систем велике значення має розуміння їх властивостей, характеристик. Так, до основних характеристик складних систем відносить: наявність великої кількості взаємозв'язаних та взаємодіючих між собою елементів; складність функцій, які виконує система, багатовекторність напрямів досягнення намічених цілей функціонування; можливість поділу системи на підсистеми, цілі функціонування яких підпорядковані загальній меті системи; наявність управління із ієрархічною структурою побудови, розгалуженої інформаційної мережі з інтенсивними потоками інформації; наявність взаємодії із оточуючим середовищем та функціонування в умовах великого впливу випадкових факторів.

Складні, відкриті системи еволюціонують завдяки процесу самоорганізації. Самоорганізація – це створення в деякому об'ємі простору структурних зв'язків та продуцентів за рахунок взаємодії внутрішніх ресурсів смислової інформації і зовнішніх потоків [126, с. 210]. Клас самоорганізованих або систем, які розвиваються, характеризується низкою ознак, особливостей, які наближають їх до об'єктів реального світу. Ці особливості обумовлені наявністю в системі активних елементів, які

носять двоїстий характер: по-перше, вони є новими властивостями, корисними для існування системи, її адаптації до умов середовища, що змінюються, а, по-друге, вони водночас обумовлюють невизначеність, ускладнюють управління системою. Основними такими особливостями є: нестационарність параметрів і стохастичність поведінки; унікальність та непередбачуваність поведінки системи в конкретних умовах; здатність адаптуватись до умов оточуючого середовища і збиваючих флуктуацій (як до зовнішніх, так і до внутрішніх, що значною мірою ускладнює процес управління системою); здатність протистояти ентропійним тенденціям і проявляти негентропійні тенденції; здатність і спрямованість до цілепокладання; прагнення використовувати енергію не для підтримки стабільності, стійкості, а для підтримки себе у неврівноваженому стані: неоднозначність використання понять [129, с. 167].

Аналіз наукових праць [124; 136] свідчить про те, що організовані, складні, цілісні, відкриті, ієрархічні системи, які складаються з численних взаємопов'язаних елементів, що утворюють складно упорядковану системну структуру із полівекторною функціональною цілеспрямованістю можна класифікувати як соціально-економічні системи. Під соціально-економічною системою розуміють сукупність елементів, які утворюють її структуру та взаємозв'язки між ними, які проявляються у відносинах виробництва, обміну, розподілу та споживання. Декомпозиція соціально-економічної системи вбачається можливою в трьох площинах: перша – це виробничо-технологічна структура господарства, під якою розуміють сукупність технологічних процесів, матеріально-речових та виробничо-технічних зв'язків; друга – інституціональна структура економіки, яку утворюють сукупність окремих робітників, груп, колективи робітників, фактори виробництва, власники факторів виробництва, а також виробничі відносини між ними; третя – соціальна структура суспільства, під якою розуміють соціальні страти та групи.

У межах системного підходу даної монографії до дослідження соціально-економічних систем, а також систем управління можна виділити такі основні його аспекти:

– системно-елементний, який полягає у визначенні елементів системи як єдиного цілого;

– системно-функціональний, спрямований на дослідження функцій підсистем і системи із внутрішнім та зовнішнім середовищем;

– системно-структурний розкриває способи взаємозв'язку між окремими елементами системи та їх взаємодії;

– системно-інтегративний розкриває механізми або чинники із забезпечення збереження якісної специфіки системи, її утримання в рівновазі і стабільності;

– системно-комунікаційний відтворює взаємодію системи з іншими системами та підсистемами у декомпозиційній єдності;

– системно-історичний висвітлює якісно-кількісні зміни стану системи в процесі еволюційного генезису.

Розвиток системної методології дослідження складних, відкритих, самоорганізованих, непередбачуваних, невірноважених систем обумовив появу принципово нової теорії самоорганізації – синергетики [146, с. 78].

Самоорганізація – процес створення і механізм функціонування у складній, відкритій системі зв'язків між елементами, які обумовлюють зміни в структурі, функціях, багатовекторність її еволюційного розвитку. Дослідженню явища самоорганізації присвятили свої праці вчені різних наукових дисциплін [90; 142; 150].

У нашому дослідженні галузь фізичної культури і спорту розглядається із позицій системного підходу, як соціально-економічна система із складною структурою управлінського механізму, що в свою чергу вимагає отримання відповіді на два питання: якою є структурна декомпозиція, функціональне призначення, мета галузі фізичної культури і

спорту; система управління розвитком галузі – декомпозиція, функції, мета. У цьому контексті уточнення і конкретизації вимагають такі поняття, як «галузь фізична культура і спорт», «система державного регулювання розвитком фізичної культури і спорту».

Слід зауважити, що діюча редакція, а також проект Закону України «Про фізичну культуру і спорт» не містять визначення «галузь фізична культура і спорт». Згідно з Великим тлумачним словником сучасної української мови [139, с. 43] під терміном «галузь» розуміють певну ділянку виробництва, науки або сукупність підприємств і організацій, що характеризуються спільністю ознак виробничо-господарської діяльності. На думку В. Мудрика, «галузь фізична культура і спорт – це сукупність підприємств та організацій, які спеціалізуються на виробництві спортивних товарів та здійснюють надання фізкультурно-спортивних послуг населенню» [135, с. 82]. У цьому сенсі, на нашу думку, використана дефініція дозволяє визначити галузь суто із предметно-виробничого підходу, без відображення суттєвих, основних взаємозв'язків структурно упорядкованої, організаційно складної, цілеспрямованої соціально-економічної системи. У проекті Закону України «Про фізичну культуру і спорт» [140] під закладом фізичної культури і спорту розуміють юридичні особи різних форм власності та організаційно-правових форм, які забезпечують задоволення потреб громадян у сфері фізичної культури і спорту шляхом надання фізкультурно-спортивних послуг. До таких закладів повною мірою можна віднести не тільки структури професійного спорту (клуби, ліги, асоціації, союзи), діяльність яких спрямована, насамперед, на систематичне отримання доходу, прибутку від використання майна, продажу товарів, виконання робіт або надання послуг [141, с. 301], але й навчальні установи, спортивні школи, спортивні клуби, спортивні товариства, які діють у формі громадських організацій, що не мають на меті отримання прибутку, а також ті, що знаходяться у власності

держави. У проекті цього Закону законодавцем передбачається до суб'єктів фізичної культури і спорту віднести: фізичні особи (СПД у сфері фізичної культури і спорту), колективи фізичної культури, спортивні клуби, дитячо-юнацькі спортивні школи, школи вищої спортивної майстерності, спеціалізовані навчальні заклади спортивного профілю, центри олімпійської підготовки, фізкультурно-оздоровчі центри, центри фізичного здоров'я населення, центри фізичної культури і спорту інвалідів, фізкультурно-спортивні товариства, спортивні федерації (асоціації, об'єднання, спілки), Всеукраїнська спілка школярів, студентів, Національний олімпійський комітет України, Національний комітет спорту інвалідів України, Національний спортивний комітет України.

Розглядаючи галузь фізичної культури і спорту через призму системного підходу, необхідно визначити її структуру, функції, підсистеми, цілі і спрямованість діяльності галузі загалом. Зважаючи на складність досліджуваної соціально-економічної системи, найбільш зручною формою узагальнення є табличне представлення галузі фізичної культури і спорту. Таким чином, під терміном «галузь фізична культура і спорт» можна розуміти систему закладів і підприємств, які надають фізкультурно-оздоровчі, спортивні послуги, спеціалізуються на виготовленні товарів спортивно-фізкультурного призначення з метою задоволення потреб населення, держави у сфері фізичної культури і спорту. Слід відзначити те, що кожна підсистема галузі фізичної культури і спорту обумовлена виробництвом певного виду продукту, який майже у всіх випадках приймає товарну форму, хоча у деяких випадках він може бути представлений також і у вигляді послуги [144, с. 25].

Аналізуючи сучасні дослідження, було встановлено, що у соціально-економічній системі фізичної культури і спорту діють не тільки принципи кібернетики, але й синергетики. На нашу думку, це означає, що досліджувана система управляється не тільки структурними, але й

безструктурними способами. Загалом управління є необхідним тому, що цей процес забезпечує рівновагу в будь-яких системах, забезпечує їх поступальний розвиток, ефективну діяльність колективів людей, а без нього настає колапс, анархія, безладдя [179, с. 5]. Під поняттям «управління» розуміють цілеспрямований вплив керуючої системи (суб'єкта управління) на керовану систему (об'єкт управління) з метою її переведення на більш високий рівень функціонування або у стан, який є найбільш доцільним за певних умов [156]. Також під поняттям «загальне управління» – розуміють управлінську діяльність і процеси, пов'язані з розробкою концепції і стратегії розвитку організації, системи, постановкою мети, плануванням, організаційною і розпорядницькою діяльністю, координуванням і контролем, а також коректуванням раніше прийнятих рішень. Зміст і структура загального управління розглядається як динамічна сукупність п'яти взаємозв'язаних управлінських процесів. Ці процеси логічно впливають один із одного, існує стійкий зворотній зв'язок між ними, відповідно, окремо визначений процес зворотно впливає на решту й на всю їх сукупність.

Дослідженню сутності поняття «державне управління» присвячено низку праць [52; 61; 84; 86], у яких, на нашу думку, достатньо повно розглянуто сучасні підходи до визначення досліджуваного поняття. Так, на думку провідних вчених [84, с. 69], зміст державного управління виражається через призму соціального підходу, який визначає його сутність через взаємозв'язок із такими поняттями, як «державно-управлінські відносини», «система державного управління». Власне поняття «державно-управлінські відносини» підкреслює загальносоціальний характер державного управління, надає можливість проведення системного аналізу державного управління в контексті функціонування й розвитку суспільства [86, с. 32]. Державне управління в людському суспільстві являє собою організуючий, координуючий та

контролюючий вплив, діяння суб'єкта державного управління, спрямоване на об'єкт державного управління [91].

Під поняттям «система державного управління» розуміють цілісну, організовану на єдиній правовій основі сукупність інститутів, функцій, відносин, процесів, принципів та методів управління суспільством [42, с. 23].

Під об'єктом державного управління на більш високому рівні узагальненої систематизації можна розуміти як усе суспільство загалом, так і окремі соціальні, соціально-економічні системи, сфери діяльності суспільства – політичну, економічну, соціально-гуманітарну та ін. Суб'єктом державного управління виступає система державної влади в особі її органів, які наділені певним функціонально-змістовим призначенням і здійснюють свою діяльність у взаємодії і взаємозв'язку. В контексті нашого дослідження під об'єктом державного управління слід розуміти відкриту, складну, динамічну і самокеровану соціально-економічну систему – галузь фізичної культури і спорту, а під суб'єктом державного управління – систему органів державної влади в галузі фізичної культури і спорту. Розвиток галузі фізичної культури і спорту (об'єкт державного управління) відбувається завдяки удосконаленню і поліпшенню матеріально-технічного, інформаційного, кадрового, наукового, нормативно-правового, фінансового, медичного забезпечення, що у свою чергу знаходить свій вираз у показниках стану розвитку системи загалом, а саме: рівні здоров'я і фізичного розвитку різних верств населення; ступені використання фізичної культури в різних сферах діяльності, рівні розвитку системи фізичного виховання, самодіяльного масового спорту, рівні досягнень спортсменів України в окремих видах спорту, рівні забезпеченості кваліфікованими кадрами, спортивними спорудами та майном [44]. Основною метою системи державного управління (суб'єкт державного управління) є досягнення керованою

системою (об'єкт державного управління) фізичної культури і спорту такого рівня її розвитку, який би у повній мірі дозволив би системі забезпечити задоволення потреб держави і громадян в області фізичної культури і спорту. Таким чином, під поняттям «система державного управління розвитком фізичної культури і спорту» можна розуміти цілеспрямований, систематичний, організуючий, координуючий, контролюючий вплив з боку системи органів державного управління на галузь фізичної культури і спорту з метою підвищення ефективності її функціонування, задоволення потреб держави, різних соціальних верств суспільства, окремих громадян в галузі фізичної культури і спорту, що, у свою чергу, характеризує ефективність діяльності системи органів державного управління галуззю.

Поняття «сфера фізичної культури і спорту» є дещо ширшим ніж поняття «система державного управління фізичною культурою і спортом», тому що передбачає вміст ще однієї з змістоутворюючих ознак, а саме широкого залучення до процесу розвитку фізичної культури і спорту не тільки органів виконавчої державної влади, а й громадських організації, спілок, об'єднань, окремих громадян. Проблемі методології державного управління присвячено низку наукових праць [47, с. 11], в яких з позицій структурного підходу розглянуто сутність понять «методологія», «структура методології» дано визначення і окреслено структурно-логічні моделі основних понять. Під методологією наукового пізнання розуміють систему способів та прийомів, які використовуються в певному виді діяльності, а також як вчення про цю систему, теорію методу, теорію діяльності. У широкому розумінні методологія – це філософське вчення про систему методів наукового пізнання і діяльності, спрямовану на перетворення дійсності, вчення про застосування принципів, категорій, законів діалектики і науки до процесу пізнання і практики з метою набуття нових знань [89, с. 34]. Під методологією наукового дослідження

розуміють логічну організацію діяльності людини, яка полягає у визначенні мети і предмета дослідження, підходів та орієнтирів до його проведення, виборі засобів і методів, які визначають отримання найкращого результату [83, с. 78]. До основних етапів методології дослідження системи управління відносять:

- уточнення мети розвитку і функціонування керованої системи, її складових (галузі, підприємства і т. ін.);

- дослідження тенденцій розвитку системи у певному ринковому середовищі;

- виявлення факторів, які забезпечують досягнення сформульованої мети, а також тих, що перешкоджають цьому процесу;

- збір необхідних даних для розробки комплексу заходів з удосконалення діючої системи управління;

- отримання необхідних даних для розробки і впровадження сучасних моделей, методів, засобів у практичну діяльність системи із урахуванням фактичних умов її функціонування.

Методологія застосування системного підходу до дослідження систем управління передбачає дотримання наріжних принципів, а саме: цілісності, сумісності елементів цілого, функціонально-структурної побудови цілого, розвитку, лабілізації функцій, поліфункціональності, ітеративності, вірогідності оцінок, варіантності [77, с. 11].

До предмета дослідження системи управління розвитком фізичної культури і спорту необхідно віднести: визначення складу та структури системи, організацію системи, типологію, композицію, гомеостат, керованість, централізацію, оптимізацію організаційної структури, функціонування і розвиток системи. Визначальну роль у методології дослідження систем управління відіграють засоби і методи дослідження, які в науковій літературі поділяються на три групи: формально-логічні, загально наукові та специфічні [78, с. 59]. Специфіка завдань роботи

обумовлює необхідність коректного добору методів і засобів, які б повною мірою забезпечили досягнення мети дослідження і достовірність отриманих результатів. Досліджуючи галузь фізичної культури і спорту (об'єкт управління) і систему державного управління розвитком фізичної культури і спорту (суб'єкт управління) з позицій системного підходу, необхідно більш детально визначити предметну область застосування методів дослідження з урахуванням змістово-процесуальної схеми його організації.

Змістово-процесуальна схема дослідження передбачає використання таких основних видів наукового аналізу [214]:

– проблемний аналіз – використовується з метою здійснення проблемного структурування, яке передбачає виокремлення комплексу проблемних питань із визначенням їх типології, характеристик, наслідків, шляхів вирішення:

– системний аналіз – використовується з метою визначення характеристик, структури, функцій проблеми, особливостей взаємодії системи із зовнішнім та внутрішнім середовищем;

– каузальний аналіз – спрямований на встановлення причин, які призвели до виникнення проблемної ситуації, а також наслідків її дії;

– праксеологічний аналіз – передбачає здійснення діагностики змісту діяльності в ситуації, що виникла, її моделювання і оптимізація;

– аксіологічний аналіз – спрямований на побудову системи оцінок досліджуваних явищ, діяльності, процесів, ситуацій з позицій певної ціннісної системи;

– ситуаційний аналіз – передбачає моделювання ситуації, її складових, умов, наслідків;

– прогностичний аналіз – передбачає здійснення прогнозів відносно потенційного та бажаного майбутнього;

– рекомендаційний аналіз – спрямований на розробку рекомендацій –

програмно-цільовий аналіз – розробка програм діяльності.

Увесь процес дослідження передбачає комплексне використання формально-логічних методів дослідження, а саме: аналізу, синтезу, індукції, дедукції, аналогії, аксіоматичного методу, формалізації, абстрагування, узагальнення, сходження від абстрактного до конкретного.

Історико-ретроспективний і порівняльно-правовий методи застосовуються у процесі дослідження з метою вивчення стану розробки проблеми в науковій літературі, працях вітчизняних і закордонних вчених, дослідження історичної спадщини з питань організації державного управління фізичною культурою і спортом, здійснення періодизації законодавства щодо формування організаційної структури державного управління фізичною культурою і спортом, удосконалення категоріально-понятійного апарату.

Методи системного й системно-структурного аналізу дають змогу дослідити стан розвитку фізичної культури і спорту в Україні. Використання специфічних методів дослідження систем управління, а саме: методу дослідження документів, соціологічного дослідження, тестування, соціометричних оцінок, методу експертних оцінок – спрямовані на чітке визначення специфіки об'єкта дослідження, його предмета і завдань, здійснення оцінки стану системи управління за факторами її діяльності [211, с. 50].

Математико-статистичні методи використовуються з метою достовірного визначення рівня ресурсного, кадрового, матеріально-технічного, забезпечення галузі [209, с. 17].

Фінансовий аналіз використовується з метою визначення рівня забезпеченості галузі фінансовими ресурсами, джерелами їх формування, питомої ваги кожного із них у загальному фінансовому бюджеті галузі, дослідження механізмів розподілу грошових коштів та оцінки ефективності та раціональності їх використання.

Методи математичного моделювання та формально-прогностичний метод використовуються для опису окремих складових моделі управління фізичної культурою і спортом, а також моделі прогнозування та оцінки якісного стану галузі в процесі застосування програмно-цільового підходу до її розвитку [208, с. 111].

Однак, як показав проведений аналіз, діюча редакція Закону України «Про фізичну культуру і спорт» [174] не містить визначення і тлумачення наріжних принципів управлінської діяльності в галузі. У проекті Закону України «Про фізичну культуру і спорт» [173] передбачається на законодавчому рівні закріпити принципи державної політики у сфері фізичної культури і спорту, до яких авторами законопроекту пропонується віднести: визнання фізичної культури як важливого чинника всебічного розвитку особистості та формування здорового способу життя, визнання спорту як важливого чинника досягнення фізичної і духовної досконалості людини, забезпечення гуманістичної спрямованості та пріоритету загальнолюдських цінностей, справедливості, взаємної поваги та тендерної рівності, гарантування рівності прав і можливостей громадян у сфері фізичної культури і спорту, недопущення їхньої дискримінації та експлуатації, утвердження етичних і моральних цінностей фізичної культури і спорту, створення умов для соціального та правового захисту громадян у сфері фізичної культури і спорту, забезпечення різноманітності, високої якості та доступності фізкультурно-спортивних послуг для кожного громадянина, підтримання конкурентного середовища при виробленні і наданні фізкультурно-спортивних послуг, фінансування заходів, які здійснюються центральними та місцевими органами виконавчої влади з фізичної культури і спорту, надання фінансової допомоги громадським організаціям фізкультурно-спортивної спрямованості, заохочення благодійної діяльності та зростання позабюджетних надходжень у сфері фізичної культури і спорту, орієнтації

на сучасні міжнародні стандарти у сфері фізичної культури і спорту, поєднання вітчизняних традицій і досягнень із світовим досвідом у цій сфері.

Система принципів державного управління, зміст і сутність яких детально і ґрунтовно висвітлено в низці наукових праць [178; 179], утворює науково-теоретичну базу державницько-управлінської діяльності у сфері фізичної культури і спорту, зважаючи на мету нашого дослідження, більш детального розгляду та обґрунтування вимагають спеціальні принципи оптимізації системи державного управління розвитком фізичної культури і спорту у закладах вищої освіти України, які, на нашу думку, більш доцільно згрупувати за двома системними ознаками: структурно-функціональною і процесуальною [134].

До групи структурно-функціональних принципів нами віднесено: принцип діалектичної взаємодії явищ симетрії та асиметрії, принцип взаємодії процесів між суб'єктом і об'єктом управління, принцип інтенсифікації державного управління розвитком галузі – фізичної культури і спорту у закладах вищої освіти, випереджального стану відображення дійсності, критеріальності в державному управлінні розвитком фізичної культури і спорту. Принцип структурно-ієрархічної побудови та розмежування владних повноважень у процесі розвитку фізичної культури і спорту у закладах вищої освіти України. До процесуальної групи принципів нами віднесено: принцип диверсифікованого цілепокладання, результативно-оціночний, причинно-наслідкової обумовленості, ресурсної спроможності та об'єктивної достатності, доцільної відповідності.

Таким чином, принцип діалектичної взаємодії явищ симетрії і асиметрії обумовлює наявність станів стійкості та мінливості, порядку та безладдя, організації та дезорганізації у процесі розвитку галузі фізичної культури і спорту у закладах вищої освіти України. Явище симетрії

характеризується функцією простого врегулювання, підтриманням гомеостазису, сталої структури і функціонального призначення, відповідає вимогам порядку, однорідності, домірності, пропорційності [119, с. 87]. Це рух без виразного розвитку, спрямованість на збереження життєво необхідних функцій, наприклад: підтримання на належному рівні функціонування, задоволення потреб держави і суспільства за об'єктивних умов у послугах галузі фізичної культури і спорту, пропорційного і домірного розвитку таких підсистем галузі, як: фізичне виховання, фізкультурно-оздоровча і спортивна робота в закладах освіти, спорт для всіх верств населення за місцем проживання та в місцях масового відпочинку громадян, олімпійський, параолімпійський, дефлімпійський, неолімпійський спорт та ін.

Принцип взаємодії системи процесів між суб'єктом і об'єктом управління полягає в тому, що діяльність галузі фізичної культури і спорту розглядається із позицій системного підходу. Механізм управління розвитком фізичної культури і спорту характеризується спрямованістю на переведення об'єкта управління на найбільш високий рівень його функціонування. Цей процес є можливим завдяки наявності сукупності взаємозв'язків між суб'єктом і об'єктом управління, які обумовлюють ефективність системного впливу на динамічний розвиток об'єкта управління. Процес становить певну сукупність дій, спрямованих на перетворення ресурсів у результати, які найчастіше за все виступають у вигляді продукції або послуг. У галузі фізичної культури і спорту можна вирізнити ключові процеси, які носять матеріально-речовий характер (матеріальне-технічне забезпечення, кадрове забезпечення, фінансове забезпечення та ін.) та інформаційний (взаємозв'язки із громадськістю, висвітлення спортивних подій, наукове забезпечення та ін.). Дотримання цього принципу дозволить забезпечити ефективний рух ресурсів і інформаційних потоків між окремими підсистемами галузі, всередині них,

що забезпечить збалансовану і ефективну діяльність галузі загалом [135, с. 83].

Принцип інтенсифікації державного управління розвитком галузі фізичної культури і спорту в закладах вищої освіти України, полягає в удосконаленні системи інформатизації, яка забезпечує накопичення, обробку та оперативне використання інформації. Важливість цього принципу полягає в широкому використанні накопичених наукових знань і технічних досягнень, реалізації потенціалу процесу управління шляхом створення належної технічної оснащеності галузі. Ефективність державного управління розвитком галузі значно зросте і буде найоптимальнішим за умови зростання швидкості передачі інформації, її обсягу, швидкості обробки інформації, ступені використання і налагодження зворотної інформації, розширення наукових досліджень, наочного відображення інформації, достатнього озброєння оргтехнікою.

Принцип випереджального стану відображення дійсності полягає в переході управлінської діяльності щодо розвитку фізичної культури і спорту від формування майбутнього стану галузі на основі планування від досягнутого, до планування стану розвитку фізичної культури і спорту за потребами суспільства в короткотривалому та довготривалому періодах у фізкультурно-оздоровчих послугах, товарах, визначенні на цій основі перспективних напрямів. Дотримання цього принципу дозволить зробити процес розвитку галузі більш гнучкішим, чутливішим до суспільних запитів, забезпечить більш раціональний розподіл ресурсів, який буде враховувати необхідний мінімум щодо їх залучення і використання, мінімальні витрати з точки зору часу і зусиль для забезпечення ефективної діяльності галузі загалом [143, с. 303].

Принцип критеріальності в державному управлінні розвитком фізичної культури і спорту в закладах вищої освіти України полягає в чіткому визначенні критеріїв ефективності діяльності системи управління

та об'єкта управління. Оцінка стану розвитку галузі фізичної культури і спорту та визначення бажаних її показників можлива лише за умови визначення критеріїв оптимальності стану окремих підсистем галузі та системи загалом. Критерії оптимальності характеризують стан розвитку галузі з позицій використання для його досягнення екстремальних значень найбільш вагомих показників якості управління за умови задоволення заданих вимог до інших показників.

Принцип структурно-ієрархічної побудови та розмежування владних повноважень у процесі розвитку фізичної культури і спорту створює гарантії надійності системи державного управління, надає їм гнучкості та динамізму при виникненні надзвичайних кризових ситуацій [144, с. 67]. В основі цього принципу також лежать явища централізації і децентралізації владних повноважень. Дотримання необхідно-достатньої концентрації владного впливу на процес розвитку галузі фізичної культури і спорту у закладах вищої освіти надає можливість формування та здійснення державної політики розвитку галузі, застосування єдиних, уніфікованих нормативів і оцінок в її результатах з урахуванням специфічних факторів і умов життєдіяльності окремих регіонів.

Принцип диверсифікованого цілепокладання полягає в наявності ієрархічної багаторівневої впорядкованості і використанні «дерева цілей» у процесі планування, програмування та алгоритмізації, проектування перспективних шляхів розвитку галузі фізичної культури і спорту. Дієвість і ефективність управління розвитком галузі буде значно більшим за умови структурної впорядкованості за сходженням цільових настанов від «загального» до «часткового», від стратегічних до тактичних і оперативних цілей, диверсифікацією за основними функціонально-системними ознаками діяльності окремих підсистем галузі, із виділенням суто специфічних, притаманних лише їм завданням, і до формулювання змістової сутності цілей в діяльності галузі загалом [152].

Зміст результативно-оціночного принципу полягає у якомога повнішому, точному передбаченні і прогнозуванні очікуваних результатів управлінської діяльності щодо розвитку фізичної культури і спорту в Україні, реалізації державної політики в галузі, із розробкою кількісних показників та подальшою їх оцінкою та якісною інтерпретацією. У галузі фізичної культури і спорту ці показники розробляються для матеріально-технічного, фінансового, кадрового та інших видів забезпечення за окремими підсистемами фізичної культури і спорту, а також і інтегративні, для галузі загалом [151].

Принцип причинно-наслідкової обумовленості ґрунтується на законі діалектичного розвитку, зв'язках причин та наслідків. Найбільшим наближенням до реальності є взаємодія причин та наслідків, їх вплив одне на одного, коли вони майже одночасно є причиною і наслідком. У розвитку галузі фізичної культури і спорту оптимального управління цим процесом принцип причинно-наслідкової обумовленості відіграє значну роль, яка полягає в необхідності врахування зворотної і взаємообумовленої дії багатьох ендогенних та екзогенних факторів впливу на динаміку розвитку об'єкта управління і, відповідно, на діяльність системи управління, наприклад: державна політика розвитку галузі є причиною, яка обумовлює дискретний стан галузі на певний момент часу, і навпаки, стан розвитку галузі певною мірою визначає необхідність, векторність змін необхідних для подальшого розвитку і успішного функціонування фізичної культури і спорту в країні.

Принцип доцільної відповідності передбачає наявність збалансованої і доречної відповідності форм, методів, засобів управлінської діяльності щодо розвитку галузі фізичної культури і спорту в залежності від організаційної структури і функціонального призначення владних органів управління. Така збалансованість дозволить конкретизувати змістові аспекти управлінської діяльності, зробити її більш ефективною,

стимулювати особистісну відповідальність за її результати, підвищити ефективність системи управління з точки зору використання мінімуму енергії управління і мінімізувати втрати в процесі управління [183, с. 145].

Таким чином, дослідження показує, що на підвищення ефективності управління фізичною культурою у закладах вищої освіти впливає нова соціальна ситуація в країні, що потребує перебудови поглядів на фізичну культуру з точки зору розширення взаємозв'язків між фізичною культурою і такими соціальними елементами як культура й економіка. При використанні різних методів дослідження необхідно розробити інноваційні механізми державного управління у сфері фізичної культури і спорту та враховувати ті зміни, що відбуваються в усіх сферах діяльності держави й особливо ті, що стосуються ринкових форм відношень. Це нове явище у сфері фізичної культури і спорту, що, з одного боку, потребує перебудови галузі та її системи управління з урахуванням соціально-економічних чинників, нової правової основи, а з іншого – вироблення власної політики, пошуку і застосування нових форм управління галуззю в масштабах держави і регіонів.

2.3. Виховні функції фізичної культури і спорту серед студентської молоді

На сучасному етапі розвитку країни в умовах якісного перетворення всіх сфер життя суспільства зростають вимоги до фізичної підготовленості наших співгромадян, необхідної для успішної їх трудовій діяльності.

Перебудова вищої освіти в країні поставила перед вищою школою завдання корінного і усебічного поліпшення професійної підготовки і фізичного виховання майбутніх фахівців. У нових умовах підвищується соціальна значущість фізичного виховання у формуванні усебічно й гармонійно розвиненій особі випускника закладу вищої освіти з високою

мірою готовності до соціально-професійної діяльності. Гармонійність розвитку особистості цінувалася всіма народами і в усі часи.

Фізична культура є однією із складових частин загальної культури, вона виникає і розвивається одночасно і разом з матеріальною і духовною культурою суспільства. Фізична культура має чотири основні форми:

- фізичне виховання і фізична підготовка до конкретної діяльності (професійно-прикладна фізична підготовка);
- відновлення здоров'я або втрачених сил засобами фізичної культури – реабілітація;
- заняття фізичними вправами для відпочинку – рекреація;
- вищі досягнення в галузі спорту.

Тому молодь повинна регулярно займатися фізичною культурою, спортом, туризмом. Це ставить перед усіма важливе завдання – цілеспрямовано формувати у молодого покоління здорові інтереси, наполегливо боротися з шкідливими звичками і схильностями, послідовно прищеплювати потребу фізичного і морального вдосконалення, виховувати високі волеволі якості, мужність і витривалість. Система фізичного виховання має низку відмінних рис, таких як:

- народність, яка виявляється у прагненні впроваджувати фізичну культуру в побут народу, в демократичному характері фізкультурних організацій, широкому використанні народних ігор як засобів оздоровлення і гартування;
- науковість системи фізичного виховання полягає у використанні всіх досягнень громадських і природних наук, які знаходять своє віддзеркалення в усіх ланках системи фізичного виховання, безперервно розширюються і поглиблюються в усіх напрямках досліджень, у тому числі з удосконалення самої системи фізичного виховання [7, с. 26].

Таким чином, фізична культура – це специфічний вид соціальної діяльності, у процесі якої відбувається задоволення фізичних і духовних

потреб людини за допомогою цілеспрямованих занять фізичними вправами, засвоєння і застосування відповідних знань і навичок, а також участі в спортивних заходах і змаганнях.

Показниками стану фізичної культури в суспільстві є:

- масовість її розвитку;
- міра використання засобів фізичної культури у сфері освіти і виховання;
- рівень здоров'я і усебічного розвитку фізичних здібностей людей;
- рівень спортивних досягнень;
- наявність і рівень кваліфікації професійних і громадських фізкультурних кадрів;
- пропаганда фізичної культури і спорту;
- міра і характер використання ЗМІ у сфері завдань, що стоять перед фізичною культурою;
- стан науки і наявність розвиненої системи фізичного виховання.

Мета фізичного виховання конкретизується в його завданнях, перше коло яких полягає в оздоровленні, вихованні та освіті. Оздоровче завдання полягає в гармонійному розвитку форм і функцій організму, спрямованому на зміцнення здоров'я, підвищення стійкої до захворювань організму та його гартування. Виховне завдання полягає в розвитку рухових якостей людини (сила, швидкість, витривалість та ін.), а також вольових якостей, в умінні протистояти стомленню.

Оздоровче завдання полягає у формуванні життєво важливих рухових умінь, навичок і знань. До другого кола завдань відносяться завдання зв'язку фізичного виховання з іншими сторонами виховання, а саме, моральним, розумовим, трудовим та естетичним. Третє коло завдань – це завдання суспільно-політичного характеру, що полягають у залученні молоді до суспільно-політичної діяльності, патріотичному вихованні, зміцненні дружніх зв'язків між спортсменами нашої країни та інших країн

[14].

Для вирішення всіх вище перерахованих завдань необхідно дотримуватися певних принципів, що складаються з:

- усебічного розвитку особистості;
- оздоровчої спрямованості фізичного виховання;
- зв'язку фізичного виховання з трудовою і військовою практикою.

Фізичний і духовний розвиток студентської молоді, органічно доповнює один одного і сприяє підвищенню соціальної активності особи. Студентський вік має особливо важливе значення. Це виражається в активному оволодінні повним комплексом соціальних функцій дорослої людини, включаючи цивільні, суспільно-політичні, професійно-трудова.

Фізична культура – це засіб не лише фізичного вдосконалення та оздоровлення, але і виховання соціальної, трудової і творчої активності молоді, що істотно впливає на розвиток соціальної структури суспільства. Зокрема, від фізичної підготовленості, стану здоров'я, рівня працездатності майбутніх фахівців народного господарства багато в чому залежить виконання ними соціально-професійних функцій. Постійно зростаючий обсяг інформації, ускладнення навчальних програм, різні громадські доручення роблять навчальну працю студентської молоді все більш інтенсивною і напруженою. Це призводить до зменшення рухової активності (гіподинамії), а одночасне збільшення навантаження на психіку, негативно впливає на організм, ускладнює навчання і фізичну підготовку до майбутньої виробничої діяльності. Недолік рухів спричиняє детренованість організму. Малорухомий спосіб життя є однією з головних причин важких хронічних захворювань внутрішніх органів. При цьому погіршується розумова працездатність, відбуваються негативні зміни в центральній нервовій системі, знижуються функції уваги, мислення, пам'яті, ослабляється емоційна стійкість [18, с. 83].

Фізичному вихованню належить велика роль у вдосконаленні

людських здібностей, фізичної природи. Саме рухи як прояви фізичної активності послужили першоосновою освіти і розвитку систем адаптивної живої поведінки на землі, формування його морфології і функцій. У процесі фізичного виховання здійснюється морфологічне і функціональне вдосконалення організму людини, формування і поліпшення його життєво важливих фізичних якостей, рухових навичок, умінь і знань. Діапазон можливостей з удосконалення фізичної природи людини практично безмежний. У процесі навчання у молоді слід постійно виробляти навички здорового способу життя. Дотримання гігієнічних норм, створення в студентських колективах хорошого психологічного клімату, стимулювання занять масовою фізичною культурою, правильної організації робочого часу – необхідні умови здорового способу життя. Велике значення має свідоме відношення до занять фізичними вправами.

Згідно з науковими джерелами [25; 46; 32], соціологи розглядають спосіб життя студентської молоді, як систему основних видів діяльності, яка пов'язана з підготовкою фахівців висококваліфікованої розумової праці з доброю фізичною підготовленістю, за допомогою якої розкриваються характер і міра активності молоді, міра реалізації соціальних функцій.

Багатофункціональний характер фізичної культури ставить її в число областей суспільно-корисної діяльності, в яких формуються і проявляються соціальна активність і творчість молоді. Дані досліджень дозволяють стверджувати, що навички громадської і професійної діяльності, придбані завдяки заняттям фізичною культурою, успішно переносяться на інші види діяльності. Фізична культура дозволяє представити в специфічних формах і напрямках деякі аспекти суті людини (прояв характеру, волі, рішучості), створює умови громадської діяльності.

Комплексне рішення завдань фізичного виховання у закладах вищої освіти забезпечує готовність випускників до активнішої виробничої

діяльності, здатність швидше опановувати навички, освоювати нові трудові професії. Фізична культура сприяє прояву кращих властивостей особи студента. При цьому на високому емоційному рівні реалізується одна з найважливіших громадських потреб – спілкування з людьми. Переваги спорту як соціального явища полягають в його привабливості для молоді, його «мова» доступна і зрозуміла кожному, людині, його користь для здоров'я безперечна [39, с. 200]. За силою дії на людину фізична культура виходить на одне із центральних місць у культурному житті суспільства як одна із сфер соціальної і державної діяльності та є важливим засобом збагачення культури.

Виняткова роль у формуванні духовного вигляду студентської молоді належить перенесенню позитивних якостей зі сфери занять фізичною культурою на життєву позицію в цілому. В процесі занять фізичною культурою і спортом виробляються свідоме і активне відношення до громадської роботи, певні уміння і навички до цієї важливої форми діяльності, що ґрунтується на принципах демократії і гласності. Фізична культура розвиває громадську активність студентів.

Участь молоді у складній громадській діяльності, найважливішими компонентами якої є продуктивна і непродуктивна сфери, праця і вільний час, постійно і динамічно змінює комплекс біологічних, психофізіологічних, соціальних функцій і станів людини. У цих умовах зростає роль цілеспрямованої фізичної підготовки, яка в більшості випадків буває важливим дієвим, а іноді й вирішальним засобом пристосування людини до нових умов.

Фізичне виховання в сучасній науці розглядається як системне освоєння людиною раціональних способів управління своїми рухами, придбання таким шляхом необхідного в житті об'єму рухових умінь і навичок. Метою фізичного виховання студентської молоді слід вважати формування системи спеціальних знань, що дозволяють оперувати

загальними поняттями, закономірностями, принципами, фактами, правилами теорії і практики фізичної культури.

В освітню діяльність викладачі фізичного виховання, тренери, повинні включати компоненти, які відносяться до духовної сфери студентів, – це зміст думок і почуттів, ціннісних орієнтації, міра розвитку інтересів і потреб, переконань, що зрештою визначає їх соціальну діяльність і сприяє підготовці гармонійно розвинених висококваліфікованих фахівців народного господарства.

Одне з найважливіших завдань фізичного виховання – навчити студентів користуватися отриманими знаннями. Окрім виконання специфічної функції фізичне виховання сприяє ефективнішому рішенню функцій освіти, а також його видів – розумового, політичного, професійного і т. ін. [53].

Таким чином, фізичне виховання як вид освіти є спеціально організований і свідомо керований педагогічний процес, спрямований на усебічний фізичний розвиток студентської молоді, їх специфічну підготовку до виконання соціальних обов'язків в суспільстві.

Фізичне виховання у закладах вищої освіти вирішує такі завдання:

1. Виховання у студентів свідомості, високих моральних, вольових і фізичних якостей, підготовка їх до праці .

2. Професійно-прикладна фізична підготовка студентів з урахуванням особливостей майбутньої трудовою діяльності.

3. Придбання необхідних знань по основах теорії, методики і організації фізичної культури; підготовка до праці громадськими інструкторами і суддями по спорту.

5. Виховання у студентів переконаності в необхідності виконання тижневого рухового режиму.

6. Підвищення спортивної майстерності студентів-спортсменів.

Загальне керівництво фізичним вихованням студентів, а також

організація контролю за станом їх здоров'я покладені на ректора закладу вищої освіти, а проведення занять здійснюється адміністративними підрозділами і громадськими організаціями. Відповідальність за постановку і проведення навчального процесу з фізичного виховання студентів відповідно до навчального плану і програми закладу вищої освіти покладена на його кафедру фізичного виховання. Медичне обстеження і спостереження за станом здоров'я студентів протягом навчального року проводяться студентською поліклінікою або медичним відділенням закладу вищої освіти.

Масова оздоровча фізкультурна і спортивна робота проводиться спортивним клубом спільно з кафедрою фізичного виховання і громадськими організаціями закладу вищої освіти. Головним результатом функціонування системи фізичної освіти є всебічний фізичний розвиток людини – фізична культура особи (фізична підготовленість, фізична готовність або фізична досконалість), що забезпечує успішне оволодіння нею і виконання тих або інших завдань, поставлених перед суспільством [56].

Форма фізичного виховання – це внутрішня організація його змісту, для якого обов'язковим являються єдність і взаємодія складових елементів, чітко встановлений порядок навчально-педагогічного процесу відповідно до його мети і завдань.

Навчальні заняття (обов'язкові, практичні, теоретичні, практикуми-консультації) є основною формою фізичної освіти і плануються в навчальних планах з усіх спеціальностей.

Консультативно-методичні заняття доцільно проводити також у періоди екзаменаційних сесій, навчальних практик, військових зборів, в оздоровчо-спортивних таборах. Бажано використовувати екстенсивні (неінтенсивні) варіанти різних методів тренування. Для студентів з недостатнім рівнем фізичної підготовки або що пропустили планові

заняття проводяться додаткові заняття.

Індивідуальні заняття студентів проводяться за завданням викладачів кафедри фізичного виховання в самодіяльних секціях (групах) студентського спортивного клубу або колективу фізкультури. Вони дозволяють збільшити загальний час занять фізичними вправами, сприяють прискоренню процесу фізичного розвитку, є одним з шляхів впровадження фізичної культури в побут і відпочинок студентів.

Зміст фізичного виховання – це сукупність таких специфічних компонентів (ідеомоторне навчання і фізичне виховання), єдність і взаємодія яких забезпечує найбільш ефективний процес усебічного фізичного розвитку студентської молоді, підготовку до праці та захисту Батьківщини. Зміст курсу фізичного виховання знаходиться в програмі по фізичному вихованню студентів. У програмі дотримуються спадкоємність, послідовність занять фізичними вправами і взаємозв'язок з іншими програмами [55, с. 57].

Навчальний матеріал програми складається з теоретичного, методичного і практичного розділів. Теоретичний розділ програми припускає оволодіння студентами знаннями по основах теорії і методики фізичної освіти. Навчальний матеріал повідомляється у формі лекцій, бесід, на практичних заняттях, а також засвоюється шляхом самостійного вивчення студентами навчальної і спеціальної літератури.

Метою фізичного виховання у закладах вищої освіти є формування фізичної культури студента як системної якості особи, невід'ємного компонента загальної культури майбутнього фахівця, здатного реалізувати її в навчальній, соціально-професійній діяльності й сім'ї. Курс фізичної культури передбачає вирішення таких завдань:

– включення студентів у реальну фізкультурно-спортивну практику з творчого освоєння цінностей фізичної культури, її активного використання в усебічному розвитку особистості;

– сприяння різнобічному розвитку організму, збереженню і зміцненню здоров'я, підвищенню рівня загальної фізичної підготовленості, розвитку професійно важливих фізичних якостей і психомоторних здібностей майбутніх фахівців;

– оволодіння системно впорядкованим комплексом знань, що охоплює філософську, соціальну, природничо-наукову і психолого-педагогічну тематику, тісно пов'язану з теоретичними, методичними і організаційними основами фізичної культури;

– формування потреби студентів у фізичному самовдосконаленні і підтримці високого рівня здоров'я через свідоме використання всіх організаційно-методичних форм занять фізкультурно-спортивною діяльністю;

– формування навичок самостійної організації дозвілля з використанням засобів фізичної культури і спорту;

– оволодіння основами сімейного фізичного виховання, побутової фізичної культури.

Фізичне виховання у закладах вищої освіти проводиться упродовж усього періоду теоретичного навчання і здійснюється в таких формах:

Навчальні заняття:

– обов'язкові заняття (практичні, практикуми-консультації, теоретичні), які передбачаються в навчальних планах з усіх спеціальностях;

– консультативно-методичні заняття, спрямовані на надання студентам методичної і практичної допомоги в організації і проведенні самостійних занять фізичною культурою і спортом;

– індивідуальні заняття для студентів, що мають слабку фізичну підготовку або що відстають в оволодінні навчальним матеріалом, які організовуються за особливим розкладом кафедри протягом навчального року, канікул, в період виробничої практики.

Позанавчальні заняття:

– фізичні вправи в режимі навчального дня (малі форми самостійних занять у вигляді комплексів «Хвилини бадьорості»);

– заняття в секціях, неформальних групах і клубах по фізкультурних інтересах;

– самостійні заняття фізичними вправами, спортом і туризмом;

– масові оздоровчі, фізкультурні і спортивні заходи.

Комплексне використання усіх форм фізичного виховання повинне забезпечити включення фізичної культури в спосіб життя студентів, досягнення оптимального рівня фізичної активності.

Фізична культура – органічна частина загальнолюдської культури, її особлива самостійна галузь і одна із сфер соціальної діяльності, спрямована на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних здібностей людини. У той же час це специфічний процес і результат людської діяльності, засіб і спосіб фізичного вдосконалення особи. Фізична культура впливає на життєво важливі сторони індивіда, отримані у вигляді завдатків, які передаються генетично і розвиваються в процесі життя під впливом виховання, діяльності і довкілля [184, с. 67].

Фізична культура спрямована на розвиток фізичних здібностей людини і використання їх відповідно до потреб громадської практики. Основні показники стану фізичної культури в суспільстві: рівень здоров'я і фізичного розвитку людей; міра використання фізичної культури у сфері виховання і освіти, у виробництві, побуті, структурі вільного часу; характер системи фізичного виховання, розвиток масового спорту, вищі спортивні досягнення та ін. Фізична культура задовольняє соціальні потреби у спілкуванні, грі, розвагах, у деяких формах самовираження особи через соціально активну корисну діяльність. Вона займає досить важливе місце в навчанні, роботі людей. Заняттям фізичними вправами грає значну роль у працездатності членів суспільства, саме тому знання і

уміння по фізичній культурі повинні закладатися в освітніх установах різних рівнів поетапно. Чималу роль у справі виховання і навчання фізичній культурі відіграють і заклади вищої освіти, де в основу викладання мають бути покладені чіткі методи, способи, які в сукупності вибудовуються в добре організовану і налагоджену методику навчання і виховання студентів.

У суспільстві фізична культура, будучи надбанням народу, є важливим засобом «виховання нової людини, що гармонійно поєднує в собі духовне багатство, моральну чистоту і фізичну досконалість». Вона сприяє підвищенню соціальної і трудової активності людей, економічній ефективності виробництва, фізкультурний рух спирається на багатосторонню діяльність державних і громадських організацій в області фізичної культури і спорту.

Фізична культура представлена сукупністю матеріальних і духовних цінностей. До перших відносяться спортивні споруди, інвентар, спеціальне устаткування, спортивна екіпіровка, медичне забезпечення. До других можна віднести інформацію, витвори мистецтва, різноманітні види спорту, ігри, комплекси фізичних вправ, етичні норми, регулюючі поведінку людини в процесі фізкультурно-спортивної діяльності, та ін. в розвинених формах фізична культура продукує естетичні цінності (фізкультурні паради, спортивно-показові виступи та ін.).

Прийнято виділяти такі розділи фізичної культури:

1. Фізичне виховання – це планомірна діяльність, спрямована на вирішення гігієнічних, освітніх і виховних завдань шляхом застосування системи фізичних вправ. Це вид виховання, специфіка якого полягає в навчанні рухам і управлінню розвитком фізичних якостей людини. Включене в систему освіти і виховання, починаючи з дошкільних установ, воно характеризує основу фізичної підготовленості людей – придбання фонду життєво важливих рухових умінь і навичок, різнобічний розвиток

фізичних здібностей.

2. Спорт – специфічна форма фізичної культури, діяльність якої полягає в досягненні, виявленні і порівнянні граничних фізичних і психологічних можливостей людини в процесі виконання різноманітних вправ. Спорт як діяльність змагання за своєю суттю максимальний, незалежно від рівня кваліфікації спортсменів [69, с. 73].

3. Фізична рекреація – здійснення активного відпочинку за допомогою фізичних вправ.

4. Фізична реабілітація – діяльність по відновленню частково втрачених або ослаблених психофізичних функцій засобами фізичної культури.

Таким чином, фізичний розвиток тісно пов'язаний із здоров'ям людини. Здоров'я виступає як провідний чинник, що визначає не лише гармонійний розвиток молоді людини, але й успішність освоєння професії, плідність його майбутньої професійної діяльності складає загальне життєве благополуччя. Завдяки професійно-прикладній фізичній культурі створюються передумови для успішного оволодіння тією або іншою професією і ефективного виконання роботи. Фізична культура і спорт у закладах вищої освіти виступають як невід'ємна частина способу життя студентів, співробітників і викладачів, є сферою задоволення необхідних потреб у руховій діяльності, дозволяють якнайповніше реалізувати свої фізичні можливості, відіграють одну з найважливіших ролей у вирішенні проблеми раціонального використання вільного часу.

2.4. Основні завдання державного управління розвитком фізичної культури і спорту в Україні

Сьогодні при розробці системи формування та подальшого розвитку фізичної культури студентів потрібні знання з різних галузей науки, що дозволяють оптимально використовувати все прогресивне, що накопила в собі наука про фізичну культуру. Останнє припускає широке впровадження нових технологій у теорію і практику фізичної культури.

Основні завдання державного управління фізичною культурою і спортом в Україні полягають у реалізації науково обґрунтованої системи фізичного виховання всіх верств населення, забезпеченні підготовки спортсменів високого класу, широкому залученні громадян до систематичних занять фізичною культурою, спортом, туризмом, всемірному розвитку всіх видів масового спорту [35, с. 186]. Досягнення стратегічної мети державного управління розвитком фізичної культури і спорту можливе через вирішення всього спектру завдань шляхом реалізації функцій управлінської діяльності в галузі.

Функція в перекладі з латини «завершення, виконання» – це: зовнішній прояв властивостей певного об'єкта в межах певної системи відносин, до якої він належить: вид зв'язку між об'єктами, який обумовлює зміну одного з них внаслідок зміни іншого, при цьому другий об'єкт називається функцією першого; стандартизована соціальна дія, що регулюється певними нормами і контролюється соціальними інститутами; діяльність певного елемента соціальної системи з метою реалізації цілей та інтересів певних соціальних верств і класів. У більш вузькому значенні під змістом поняття «функції» розуміють визначене коло завдань та системний інструментарій певної галузі діяльності [11]. Функції є одним із провідних змісто- та системоутворюючих компонентів будь-якої організованої,

цільової, планової, системної діяльності, а також тим чинником, який обумовлює доцільність, необхідність, предметність існування структурно-системних утворень. Надзвичайно важливою є така категорія для управління, управлінської діяльності, адже вона є основою для формування структури системи управління, якісної та ефективної взаємодії між її підсистемами, компонентами, об'єктами [57, с. 51].

Аналіз наукової літератури засвідчив, що наукові дискурси щодо тлумачення поняття «функції державного управління» тривають і досі, і не існує єдиного загальноприйнятого визначення. До змістоутворюючих ознак поняття «функції державного управління», залежно від певного науково-теоретичного підходу, домінант, науковці відносять:

- реальний, силовий, цілеспрямований, організуючий вплив на об'єкт управління, що характеризується самостійністю, однорідністю, складністю та стабільністю;

- вид державно-управлінської діяльності, що відокремився внаслідок розподілу управлінської праці;

- спрямованість на досягнення поставленої мети та вирішення завдань управління;

- складові змісту, окремі періоди (стадії), напрями управлінської діяльності;

- здійснюються у відповідності до законодавства спеціально створеними органами влади;

- здійснюються шляхом застосування специфічних методів державного управління [59, с. 47].

Таким чином, під функціями державного управління в галузі фізичної культури і спорту доцільно розуміти державно-управлінську діяльність, спрямовану на вирішення завдань та досягнення поставленої мети галузі шляхом здійснення цілеспрямованого, організуючого, системного впливу на об'єкт та суб'єкт управління з використанням

специфічних методів, процесуальної регламентації напрямів та змісту управлінської діяльності.

Спеціальні функції державного управління відображають особливий зміст окремих впливів, зумовлений різноманітністю багатьох взаємодіючих в управлінні компонентів і які реалізуються, як правило, в окремих сферах, галузях або на ділянках державного управління і визначаються в основному запитами об'єктів управління [207, с. 59]. На нашу думку, до спеціальних функції державного управління розвитком фізичної культури і спорту доцільно віднести:

– *пріоритетно-цільову*, зміст якої полягає у визначенні пріоритетів щодо розвитку окремих підсистем галузі, окресленні стратегічних, тактичних, оперативних цілей розвитку підсистем галузі та сфери фізичної культури і спорту загалом;

– *критеріально-прогнозуючу*, яка передбачає здійснення комплексу заходів щодо визначення, обґрунтування, кількісно-якісного інтерпретування критеріїв оцінки рівня розвитку галузі та її окремих підсистем на певному етапі, розробку прогнозного рівня їх кількісних показників у коротко- та довгостроковій перспективі;

– *оптимізуючу*, основним завданням якої є узгодження кількісно-якісних показників розвитку окремих підсистем та галузі загалом з реальними ресурсними, фінансовими, кадровими можливостями держави, окремих територіально-адміністративних одиниць на основі вивчення та узагальнення суспільних потреб та потреб держави у сфері фізичної культури і спорту;

– *програмно-реалізаційну*, зміст якої полягає в організації, процесуальній узгодженості, системній структуризації діяльності системи органів виконавчої влади щодо складання програм розвитку галузі, відпрацювання механізмів вирішення поставлених завдань, обґрунтування та строкове визначення етапів процесу їх реалізації;

– *контрольно-результативну* – налагодження моніторингу за ходом реалізації програм розвитку фізичної культури і спорту, відпрацювання аферентно-еферентних зв'язків між суб'єктом та об'єктом управління, перевірка узгодження досягнутих результатів із прогнозованими з метою своєчасної корекції вектору управлінського впливу на керовану систему, здійснення кількісно-якісної оцінки отриманих результатів.

На окрему увагу заслуговують функції процесу управління розвитком фізичної культури і спорту. Під функціями процесу управління розуміють окремі, логічно взаємопов'язані етапи, дії, механізми збору та обробки інформації з метою прийняття управлінських рішень, спрямованих на вирішення завдань та досягнення мети управлінської діяльності в межах функціонально-ієрархічних повноважень. На нашу думку, до найбільш важливих функцій процесу управління розвитком галузі фізичної культури і спорту слід віднести [95]:

– *пошуково-діагностичну*, зміст якої полягає в системній діяльності проведення моніторингу, збору, обробки інформації, узагальнення кількісних та якісних показників, які характеризують стан керованої підсистеми, і мета яких полягає у здійсненні превентивних заходів виникнення проблем, а саме на стадії їх латентної еволюції, ще до того моменту коли вони можуть суттєво вплинути на якісний стан системи фізичної культури і спорту;

– *проблемно-аналітичну*, що передбачає здійснення комплексної, аналітичної роботи щодо виявлення причин виникнення кризових явищ, їх характер, масштабність, швидкість та векторність розвитку, передбачення можливих наслідків для фізичної культури і спорту, конкретизація та формалізація проблеми, визначення її змістової сутності;

– *структурно-цільову*, яка спрямована на розробку, чітке визначення структури дерева цілей в стратегічному, тактичному та оперативному значенні, обґрунтування та структурування комплексу завдань, що

потребують вирішення для досягнення поставлених цілей;

– *оціночно-прогностичну* – одну із найважливіших функції, завдання якої полягає в розробці можливих альтернативних шляхів спрямованих на досягненні поставлених цілей і, як наслідок, вирішення проблеми, висунення управлінських гіпотез, розробка аналітичних моделей та їх перевірка на надійність, вірогідність, адекватність, оцінка ефективності та вибір із усієї сукупності альтернатив оптимального варіанту управлінського рішення;

– *програмно-організаційну* – розробка програми реалізації прийнятого рішення щодо розвитку галузі фізичної культури і спорту, формування етапів, їх змісту, добір засобів, методів, визначення оптимальних механізмів державного управління розвитку фізичної культури і спорту, проведення організаційних заходів щодо виконання прийнятих програм та управлінських рішень;

– *контрольно-облікову*, що полягає у здійсненні вихідного, етапного, підсумкового контролю виконання управлінського рішення щодо розвитку фізичної культури і спорту, організація та планування проведення контрольних заходів, облік інформаційних потоків, що стосуються виконання управлінського рішення;

– *підсумково-коригуючу*, спрямовану на організацію підведення підсумків, оцінку результатів управлінської діяльності розвитку фізичної культури і спорту на кожному з етапів цього процесу, за необхідності – здійснення коригування змісту, методів, засобів управлінського впливу на керовану систему. Реалізація сукупності функції державного управління розвитком фізичної культури і спорту є можливою лише за умови добору взаємопов'язаних із ними методами, що відповідають меті, завданням, змісту кожної із управлінських функцій.

Вище наведена група функцій, спрямована на виявлення структурних складових системи фізичної культури і спорту, дослідження внутрішніх

взаємозв'язків між окремими підсистемами галузі, механізмів функціонування галузі фізичної культури і спорту, динаміки та тенденцій змін, оцінку внутрішнього потенціалу та стану її розвитку, виявлення наряду та величини впливів ендогенних та екзогенних факторів на динаміку розвитку фізичної культури і спорту, логічного обґрунтування управлінського рішення, яке має забезпечити сталий розвиток фізичної культури і спорту [210, с. 79].

Також необхідно зазначити, є ще й методи державного управління галузі. Найбільш часто вживаними методами є:

- часовий аналіз;
- структурний аналіз;
- аналіз відносних показників;
- трендовий аналіз;
- компаративний аналіз;
- факторний аналіз;
- елементарні статистичні методи;
- нелінійного аналізу;
- кореляційний аналіз;
- регресійний аналіз.

Методи державного регулювання господарської діяльності у сфері фізичної культури і спорту полягають в сукупності способів, прийомів впливу з боку державних органів на соціально-економічні процеси, що відбуваються в галузі з метою досягнення поставлених завдань та цілей. Розрізняють прямі та непрямі методи державного регулювання розвитком економіки фізичної культури і спорту. До прямих відносять методи адміністративного впливу, які полягають у застосуванні заборон, дозволів та примусу (квотування, ліцензування, реєстрація та облік, патентування). Непрямі методи характеризуються опосередкованим впливом на розвиток економічного базису системи фізичної культури та спорту, зміст яких

полягає в бюджетуванні, адресній допомозі, субсидіях, дотаціях, пільговому кредитуванні, регулюванні процесів ціноутворення, тарифікуванні, пільговому оподаткуванні.

Методи планування в державному управлінні розвитком фізичної культури і спорту є сукупністю методичних прийомів, способів, технологій, спрямованих на розробку планів, які забезпечують визначення цільових установок та завдань, розробку стандартів, норм та нормативів, розподіл ресурсів, визначають послідовність та етапність здійснення необхідних заходів, передбачають делегування виконавцям відповідних службових та владних повноважень та обов'язків. До основних видів планування відносять: стратегічне (довгострокова перспектива у розвитку галузі фізичної культури і спорту), тактичне (середньострокове), поточне, оперативне, сітьове, програмно-цільове, індикативне, бізнес-планування. Балансовий метод планування передбачає порівняння наявних ресурсів (матеріальних, грошових, трудових) з необхідними для досягнення мети та вирішення завдань у певному плановому періоді розвитку фізичної культури і спорту. Нормативний метод передбачає розрахунок норм витрат, які утворюють підґрунтя ресурсного забезпечення діяльності та реалізації програм розвитку фізичної культури та спорту. Метою індикативного методу планування є визначення індикаторів, узагальнюючих (інтегральних) показників, які кількісно визначають якісні характеристики соціально-економічних процесів в галузі фізичної культури і спорту. Методи календарного планування дозволяють структурувати діяльність з розвитку галузі фізичної культури і спорту за певний період по видах робіт, строках, виконавцях, тим самим забезпечити організацію процесу та контроль за його виконанням.

Група практичних методів державного управління розвитком фізичної культури і спорту є способами реалізації функцій державного управління в галузі. Основною метою та завданнями цієї групи методів є

встановлення відповідальності, санкцій за невиконання або неналежне виконання відповідальними особами своїх посадових функцій та обов'язків.

До *адміністративних методів*, або методів прямого впливу керівника на підлеглих, відносять способи владної мотивації, які ґрунтуються на примусі або на можливості застосування примусу, переконанні з метою належного виконання відповідними посадовими особами покладеного на них кола функціональних обов'язків та владних повноважень, спрямованих на вирішення завдань, які визначені державною політикою розвитку фізичної культури і спорту в Україні.

Економічні методи ґрунтуються на стимулюванні кадрового корпусу галузі в підвищенні рівня професійної діяльності, розвитку ініціативності у вирішенні поставлених завдань, креативності, застосуванні інноваційних технологій, перманентному самовдосконаленні та підвищенні рівня фахової компетенції. До таких методів відносять: стимулювання через оплату праці, надання пільг в оподаткуванні доходів фізичних осіб, компенсаційних виплат, матеріальній допомозі, виділення коштів спрямованих на вирішення соціальних проблем, коштів на оздоровлення, преміювання, встановлення надбавок за інтенсивність, трудовий стаж, особливі заслуги, впровадження іменних стипендій та грантів [214].

Соціально-психологічні методи державного управління розвитком галузі фізичної культури і спорту передбачають цілеспрямований вплив на мотиваційно-ціннісну сферу кадрового корпусу галузі за допомогою відповідного психологічного інструментарію. Найбільш поширеними методами цієї групи є: формування позитивної мотивації шляхом навіювання, ідеомоторного тренування, нейролінгвістичного програмування, психоемоційної гігієни, власного прикладу, формування ціннісних установок та переконань через механізм соціальної значущості реалізації завдань із розвитку фізичної культури і спорту, впровадження

змагально-результативного методу в практичну діяльність установ, підприємств, організацій галузі, застосування основних концептуальних положень управління конфліктами в організації. Надзвичайно важливими для державного управління розвитком галузі є *методи прогнозування*. Під прогнозуванням розуміють застосування концептуальних підходів, способів, алгоритмів, які використовуються для здійснення оцінки та передбаченні перспективних шляхів та тенденцій розвитку галузі фізичної культури і спорту, її окремих підсистем на основі аналізу поточного стану, з урахуванням впливів ендогенних та екзогенних факторів, що можуть призвести до змін у зовнішньому та внутрішньому середовищі системи фізичної культури і спорту. Основним завданням прогнозу є визначення комплексу заходів, які б привели у майбутньому до позитивного результату щодо розвитку галузі, і який має ґрунтуватись на сталих закономірностях та тенденціях розвитку, містити найбільш ефективні та оптимальні методи та засоби управління.

Прогнозування може здійснюватись на базі таких підходів:

– генетичний підхід – передбачає глибоке вивчення закономірностей та тенденцій розвитку фізичної культури і спорту, минулого та теперішнього станів галузі, ґрунтується на об'єктивному та всебічному розгляді усіх структурних компонент;

– телеологічний підхід – базується на теоретичних моделях, розроблених на суб'єктивному баченні кожним дослідником майбутнього стану галузі фізичної культури і спорту.

У цьому контексті найбільш позитивним вбачається комбінований підхід, в якому поєднуються аналітична виваженість, логічність, об'єктивність генетичного підходу з творчим, креативним, евристичним потенціалом окремого дослідника. Найбільш широко вживаними методами прогнозування є: метод екстраполяції (трендовий метод), математико-статистичні методи (кореляції, регресії, множинної регресії), виробничі

функції, факторний, дисперсійний аналізи, метод експертних оцінок.

Група соціологічних методів державного управління розвитком фізичної культури і спорту спрямовані на визначення інтенсивності, спрямованості, глибини, напруженості соціальних процесів, оцінки якості, відповідності діяльності галузі щодо задоволення суспільних потреб у сфері фізичної культури і спорту. Метод експертних оцінок, опитування, анкетування, метод оцінок за номінальною, ранговою, метричною шкалами, метод Делфі та фокус-груп – є основним соціологічним інструментарієм дослідження рівня розвитку фізичної культури і спорту.

Методи контролю в державному управлінні розвитком фізичної культури і спорту являють собою способи здійснення контрольної функції державного управління. Загалом методи контролю розділяють за ознаками: проведення в часі, за певною стадією процесу управління, мірою охоплення, за спрямуванням, організаційною складністю. Таким чином, можна класифікувати такі методи контролю за розвитком галузі фізичної культури і спорту: вихідний, попередній, спрямовуючий, оперативний, етапний, підсумковий контроль, комплексний, цільовий, вибіркового контроль [202, с. 6].

Одним із найбільш перспективних напрямів в оновленні деяких аспектів теорії і практики фізичної культури є системне проектування в навчальному процесі. Воно виступає як продуктивна форма технології застосування спортивно-педагогічних інновацій, що дозволяють розробляти і створювати системи підготовки. Відмічаючи цінність системно-педагогічного проектування, слід підкреслити, що воно не відкидає інших засобів розробки освітніх систем і реалізації окремих нововведень (рис. 3.1).

Проектування в теорії і практиці управління фізичною культурою і спортом розглядається як багатогранна область діяльності, знання про яку ще належить з'ясувати. Для розуміння суті проектування необхідно

враховувати і розглядати всі елементи людської діяльності

У навчальному процесі планування характеризується комплексною розробкою цілей і завдань формування галузі фізичної культури у закладі вищої освіти. При цьому застосовуються відомі процедури, що не обмежують творчу ініціативу викладача. У той же час проектування займається створенням абсолютно нової системи, що співвідноситься з активною творчою діяльністю фахівця (проектувальника).

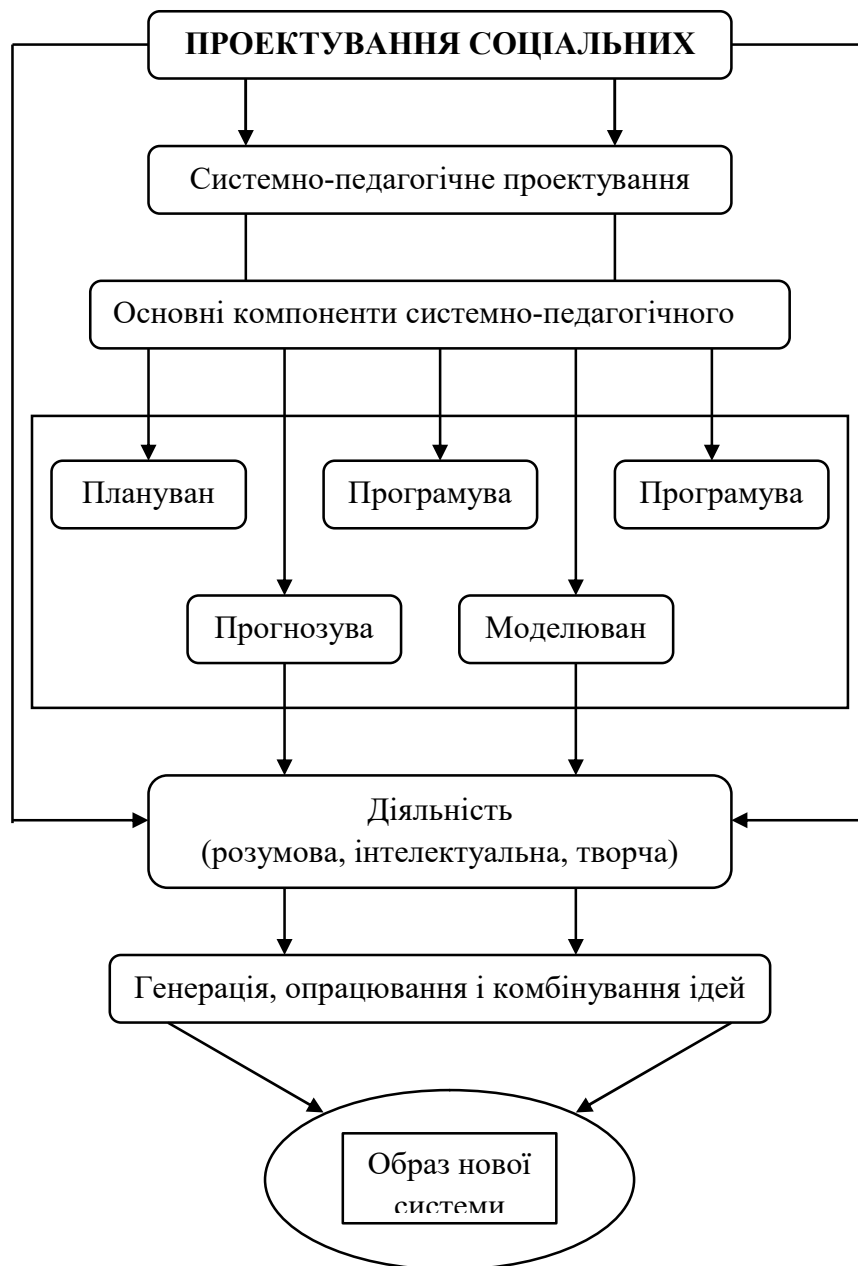

Рис. 2.1. Модель системно-педагогічного проектування

Проектування є досить жорстко детермінованою системою послідовних і відпрацьованих в практиці операцій і дій, що призводять до конкретного результату в рамках відведеного часу. Широко використовується у практиці спорту як одна з форм установки на виконання програми дій, що виключає в ході її реалізації творчість і широку активну творчу діяльність.

Аналізуючи фрагменти представленої моделі системно-педагогічного проектування слід підкреслити, що проектування в ній виступає систематизуючим чинником, який дозволяє інтегрувати знання і технології з різних суміжних областей діяльності і використовувати їх для створення систем на якісному новому рівні.

Як будь-яка діяльність, проектування носить процесуальний характер, що має на увазі проходження певних стадій, складних процедур пізнавального, організаційного характеру.

Технологія проектування системи включає строго послідовну діяльність. Увесь цикл проектування управління системою готовності студентів до розвитку фізичної культури у закладах вищої освіти складається з розробки мети і завдань, діагностики послідовних операцій, створення плану і моделі діяльності. Проектно-реалізаційну частину діяльності складають: впровадження проекту в реальні умови навчальної діяльності, контроль, оцінка і зіставлення отримуваних даних з прогнозованими і модельними, корекції фрагментів проекту.

Перший етап проектувальної діяльності – педагогічна діагностика. Вона передбачає визначення початкового стану і рівня підготовленості об'єкту, аналіз попередньої діяльності, виявлення основних недоліків і найбільш ефективних сторін. На основі даних визначаються цілі по рівнях значущості - оперативні, тактичні та стратегічні. Потім розробляються перспективні, поточні та оперативні завдання, спрямовані на рішення поставлених цілей.

Наступний етап спрямований на розробку теоретичних проектів підготовки і моделей готовності, які реально зможуть забезпечити ефективність навчальної діяльності.

Практична реалізація проектів дозволить оцінити ефективність розробленої системи і її окремих компонентів. На завершальному етапі технологічного циклу проектування здійснюється розробка системи контролю і критеріїв оцінки, що дозволяють визначити ефективність поставлених цілей, виявити недоліки, резерви, а також внести своєчасні і відповідні корективи. Таким чином, представлені дані дають основу вважати, що важливою якістю проектування має бути цілеорієнтована ефективність, яка знайде своє підтвердження в досягненні найвищих результатів.

Прагнення впроваджувати в теорію і практику фізичної культури модель системно-педагогічного проектування готовності студентів до розвитку фізичної культури у закладах вищої освіти є віянням нового часу, пов'язаного з накопиченням в науці даних, що дозволяють на якіснішому рівні вирішувати завдання побудови навчального процесу і управління ними. Саме такий підхід і обумовлює бачення проблем формування готовності студентів до розвитку фізичної культури у закладах вищої освіти.

Створення моделі в циклічному процесі наукового пізнання найхарактерніших рис та особливостей функціонування системи фізичної культури і спорту є визначальною ланкою оптимізації, підвищення ефективності її діяльності, переважним методологічним шляхом пошуку перспективних шляхів розвитку галузі, впровадження інноваційних управлінських і технологій. Модель – це штучно створений образ системи фізичної культури і спорту, аналог (схема, структура, знакова система) визначеного її фрагменту (підсистеми) природної або соціальної реальності [9, с. 14]. Галузь фізичної культури і спорту є

поліфункціональним утворенням, системою, в якій відбувається перебіг різноманітних соціально-економічних процесів та явищ, які за своєю природою можуть бути детермінованими або носити невизначений характер (стохастичними), що вимагає розробки таких моделей, які в умовах невизначеності забезпечують сталість та надійність отриманих результатів, висновків, на основі яких приймаються управлінські рішення щодо розвитку галузі. Надзвичайно велике коло наукових завдань щодо розвитку галузі фізичної культури і спорту вирішується за допомогою математичних моделей. Математична модель – це абстракція реальної дійсності (світу), в якій відношення між реальними елементами замінені відношеннями між математичними категоріями, які подаються у формі рівнянь, нерівностей, відношеннями формальної логіки між показниками (змінними), які характеризують функціонування реальної системи, що моделюється [26, с. 54].

Для дослідження соціальних та економічних процесів у галузі фізичної культури і спорту широко використовуються економіко-математичні та статистичні моделі. Економіко-математичні та статистичні моделі дозволяють у вигляді математичних функцій, нерівностей і рівнянь відобразити стан, динаміку, структуру, функції найсуттєвіших економічних, соціальних взаємозв'язків в середині галузі, так і з оточуючим середовищем, іншими галузями. Для проникнення в сутність процесів та явищ системи фізичної культури та спорту, особливостей функціонування галузі, визначення домінантних, перманентних факторів впливу на систему управління фізичною культурою і спортом, шляхів підвищення ефективності діяльності як керованої, так і управляючої систем застосовується надзвичайно широке коло економіко-математичних та статистичних моделей, а саме:

– за загальним цільовим призначенням використовуються теоретико-аналітичні та прикладні моделі;

– за ступенем агрегування об'єктів – макроекономічні (функціонування галузі фізичної культури і спорту в масштабах країни, зв'язок з іншими галузями всередині країни, а також іншими державами) та мікроекономічні моделі (рівень окремої організації, установи, підприємства фізкультурно-спортивного профілю);

– за цільовими установками та інструментарієм щодо їх реалізації – балансові (визначення відповідності між наявними ресурсами та необхідними для досягнення мети розвитку фізичної культури і спорту, їх використання), трендові (дослідження розвитку системи фізичної культури і спорту, що моделюється шляхом дослідження динаміки та тенденцій розвитку основних її показників), оптимізаційні (вибір найкращого з точки зору «якість-витрати», «витрати-результат», «час-ефективність», «витрати-прибуток» варіанту рішення організації діяльності галузі, окремого виробництва фізкультурно-оздоровчих послуг, розподілу або споживання), алгоритмічні моделі (використовуються в режимі машинної імітації досліджуваного об'єкта) [60];

– за типом інформації, що використовується для побудови моделі – аналітичні (на базі апріорної інформації), ідентифікуючі моделі (на базі експериментальної інформації);

– за мірою врахування фактору невизначеності – детерміновані та стохастичні моделі;

– за характером математичних об'єктів або математичного апарату – матричні моделі, лінійні або нелінійні моделі, кореляційно-регресійні моделі, однофакторні або багатфакторні, дисперсійні, дискримінантні, моделі теорії масового обслуговування, сітьового планування та управління, моделі теорії ігор та ін.;

– за типом підходу до об'єктів, що вивчаються, – описові та нормативні моделі;

– за характером врахування фактору часу – статичні моделі (всі

залежності відносяться до єдиного моменту часу) та динамічні моделі (досліджується процес розвитку системи фізичної культури і спорту в часі);

– за співвідношенням екзогенних та ендогенних змінних, які включаються в модель .

Критеріями ефективності моделей досліджуваних об'єктів системи фізичної культури та спорту, які одночасно виступають й основними вимогами до них, є:

– у *інформаційно-цільова адекватність*, сутність якої полягає у всебічному відображенні найсуттєвіших рис досліджуваного процесу, явища, структури системи фізичної культури та спорту, відповідність моделі досліджуваному реальному об'єкту з точки зору включення тих характеристик, які є необхідними та достатніми для вирішення поставленого завдання. Максимально можливе врахування найбільш суттєвих ендогенних та екзогенних факторів впливу на діяльність реальної системи, умов її функціонування на основі критеріїв цільового покладання;

– *доступність у практичному застосуванні*, передбачає розробку такої моделі, яка має предметне застосування в суворо визначеній сфері практичної діяльності й, бажано, належить до широковживаного класу математичних структур;

– *структурно-логічна гнучкість*, власне це можливість внесення коректив у модель як у процесі її перевірки на адекватність, імітаційного моделювання, так і в подальшому практичному застосуванні.

Таким чином, підводячи підсумки даного підрозділу монографії, важко не погодитись із думкою провідних вчених у галузі державного управління [146; 192], які вважають, що головні переваги моделей полягають у тому, що стає можливим виконувати перевірку об'єкта без його «руйнування», експериментувати без значних втрат (матеріальних,

моральних тощо), а для підвищення ефективності державного управління необхідно спочатку вдосконалювати методи управління, а не шукати геніальних керівників, що повною мірою стосується моделювання як універсального методу управлінської діяльності.

РОЗДІЛ 3

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКОМ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ В УКРАЇНІ

3.1. Фінансовий механізм державного регулювання фізичної культури і спорту в Україні

Продовжуючи аналіз особливостей державного регулювання формуванням політики у сфері фізичної культури й спорту відзначимо, що наріжним каменем у здійсненні цієї політики є повноцінна організація фінансового забезпечення функціонування розглянутих соціальних феноменів.

Фізична культура й спорт рівною мірою як і охорона здоров'я, освіта, культура є найважливішими стратегічними ресурсами розвитку повноцінного й здорового суспільства й окремої людини і в силу цієї обставини держава повинна в значній мірі брати на себе функцію з забезпеченню суспільства й кожного його члена цими стратегічними ресурсами їх розвитку.

Фізична культура й спорт як сфера суспільної діяльності і як галузь державного регулювання не беруть участь безпосередньо в створенні сукупного суспільного продукту й національного доходу. Витрати живої праці тут - це витрати на споживання. Під кутом зору відтворення національного доходу фізична культура й спорт не більш ніж сфера споживання. Але як соціальна система фізична культура й спорт розташовують своїми власними джерелами фінансування й коштами.

Відповідно до Указу Президента України державна фінансова підтримка фізичної культури й спорту здійснюється шляхом реалізації наступних її форм:

- пряме й достатнє фінансування фізичної культури й спорту з бюджетів усіх рівнів на основі відповідних фінансових і соціальних норм і нормативів;
- надання різних пільг і преференцій для організацій, установ і підприємств сфери, що направляють фінансові кошти на розвиток фізичної культури й спорту (насамперед від ігрового бізнесу, тоталізаторів і лотерей);
- виділення пільгових (безпроцентних) кредитів і цільових інвестицій у розвиток фізичної культури й спорту;
- прискорення амортизації спортивного майна й інше.

Вивчення стану фінансового механізму державного регулювання забезпечення фізичної культури й спорту в Україні на основі аналізу спеціальних робіт, присвячених цьому питанню, може привести до діаметрально протилежних висновків. Так, П.А. Ріжків говорить про позитивну динаміку фінансування фізичної культури й спорту. Цей оптимізм не розділяє С. В. Алексєєв, що вважає, що «сьогодні очевидна необхідність збільшення витрат державного бюджету на фізичну культуру й спорт у країні. Особливо це актуально в сучасних соціально-економічних умовах, коли на розвиток фізичної культури й спорту виділяється порядку 12% необхідних фінансових ресурсів від необхідного відповідно до мінімальних соціальних нормативів і нормами».

Більш обґрунтованою представляється друга точка зору. Однак проста вимога збільшення бюджетних асигнувань на розвиток фізичної культури й спорту, без оптимізації фінансового механізму державного регулювання, організації збору й витрат фінансів не може дати необхідного ефекту. Необхідне внесення корективів у ряд нормативно-правових актів для зміни у ситуації, що склалася у суспільстві.

У числі соціальних норм і нормативів у ряді областей соціальної сфери схвалені норми й нормативи у сфері державного регулювання фізичної культури й спорту (забезпеченість спортивними залами й спорудженнями

різних видів, дитячими і юнацькими школами, виробництво товарів спортивного й туристичного призначення, охоплення молоді спортивних резервів, що займаються в системі підготовки, забезпеченість тренерсько-викладацьким складом і ін.). Однак слід зазначити, що прийняті норми й нормативи не враховують специфічні природно - кліматичні, демографічні й інші особливості регіонів країни. Тому їх використання в міжбюджетних процесах ускладнено.

Базовим елементом, необхідним для розрахунків фінансових нормативів витрат на фізичну культуру й спорт є Закон України « Про фізичну культуру й спорт», у якому визначаються нормативи забезпечення житлових районів основними фізкультурно-спортивними спорудженнями.

Доступність фізичної культури й спорту забезпечується також рішеннями регіональних і муніципальних органів. Органи місцевого самоврядування можуть регулювати ціни за відвідування спортивних змагань, оренду спортивних споруджень, що перебувають у їхній власності, продаж абонементів громадянам на користування такими спорудженнями, дозволяти проводити в регіональних, муніципальних спортивних спорудженнях заняття безкоштовно або на пільгових умовах для дітей дошкільного віку, дітей малозабезпечених і багатодітних родин, а також для, студентів, пенсіонерів, інвалідів і якщо буде потреба передбачати компенсацію відповідним до спортивних споруджень за рахунок засобів держави, місцевих бюджетів або інших не заборонених законом джерел. Звідси випливає, що частка бюджетної складової у фінансуванні змісту об'єктів і заходів фізичної культури й спорту залежить від реального стану відповідного бюджету.

Відповідно до Закону України « Про фізичну культуру й спорт» культурно-спортивні об'єднання, що є виконавцями окремих розділів державних програм розвитку фізичної культури й спорту, мають право одержувати фінансову й іншу державну підтримку за рахунок засобів, передбачених для цих цілей державним бюджетом, і на основі договорів зі

спеціально вповноваженим органом виконавчої влади в області фізичної культури й спорту.

Фінансування освітніх установ середньої й вищої освіти в області фізичної культури й спорту, створених органами державної влади й органами місцевого самоврядування, у тому числі витрат на зміцнення й розвиток матеріально-технічної бази, згідно Закону України « Про фізичну культуру й спорт» може здійснюватися за рахунок засобів державного бюджету, місцевих бюджетів і інших не заборонених законом джерел.

У зв'язку із введенням єдиного соціального податку й зі зменшенням відрахувань до Фонду соціального страхування витрати на дитячо-юнацькі спортивні школи скоротилися. Для запобігання цього представляється необхідним у відповідності з Конституцією України збільшувати засоби Фонду соціального страхування за рахунок державного бюджету або виділити статтю «Фінансування дитячо-юнацьких спортивних шкіл фізкультурно-спортивного суспільства профспілок ».

Важливе значення для стабілізації ситуації у сфері фізичної культури й спорту здобуває певна передача ініціатив у проведенні реформ на «місцях» - органам місцевого самоврядування міст і інших муніципальних об'єднань.

Місцеве самоврядування потрапило в залежність від органів управління які їх фінансують. Державні й регіональні органи управління нерідко покладають на органи місцевого самоврядування виконання повноважень, не підкріплених передачею їм необхідних матеріальних і фінансових ресурсів.

Необхідно відзначити, що у відповідності зі ст. Бюджетного кодексу України, фінансування організацій фізичної культури й спорту, що перебувають у муніципальній власності або у веденні місцевого самоврядування здійснюється з місцевих бюджетів.

Адресного й ефективного використання бюджетних коштів на соціальні потреби можна досягти насамперед на рівні муніципальних об'єднань, які повинні мати основні засоби на цю мету в консолідованому бюджеті,

включаючи й відповідні закріплені за ними доходи. Було б доцільно віддавати в місцеві бюджети більш половини всіх податкових вступів і обов'язкових державних платежів. Тоді відповідні органи державного управління і місцевого самоврядування будуть нести повну відповідальність за благополуччя свого населення. Таким чином, можна виключити утриманські настрої на місцях. Кожне місто й регіон повинен мати інтерес у розвитку власної економічної бази й повною мірою відповідати перед своїм населенням і державою за ефективне використання фінансових коштів.

Однак і в майбутньому буде потрібно збереження централізованих фондів на державному й регіональному рівнях для фінансової підтримки спорту. Для України особливо актуальною проблемою в недалекому майбутньому залишиться відносно вирівнювання рівнів соціального розвитку територіальних систем і підтримка відстаючих районів і міст. Ще одним важливим концептуальним завданням є вдосконалення умов для міжгалузевої консолідації фінансових ресурсів з метою організації роботи з фізичного розвитку окремих груп населення й створенню механізмів взаємозв'язку цих ресурсів при вирішенні питань формування спортивної інфраструктури, оплати витрат на окремі спортивні заходи, підготовки кадрів спортивного профілю. Як приклад можна назвати фінансування заходів, передбачених державними й регіональними цільовими програмами, які дозволяють комплексно розв'язати ту або іншу проблему, як передбачено державною цільовою соціальною програмою «Розвиток фізичної культури й спорту на період до 2021 року».

Виконання окремих розділів програм і їх оплата за рахунок засобів, передбачених на цю мету, можуть бути доручені фізкультурно-спортивним об'єднанням тільки на основі договорів, укладених з відповідним органом виконавчої влади в області фізичної культури й спорту. У таких договорах доцільно закріпити умови надання фінансової й іншої державної підтримки й

визначити захід відповідальності за результати виконання державного завдання.

Особливу увагу необхідно зосередити на питаннях концентрації ресурсів на державному й регіональному рівнях для розвитку спорту вищих досягнень. Слід виходити із принципів державного ранжирування перспективних видів спорту для України (зі спортивних досягнень на міжнародних змаганнях і популярності в населенні видів спорту), за результатами якого будуть визначатися обсяги фінансування з державного бюджету, видаватися рекомендації регіонам про цільовий напрямок засобів на розвиток того або іншого виду спорту й про діяльність по залученню спонсорських засобів.

Найважливішим напрямком удосконалення фінансового механізму державного регулювання й фінансування підготовки спортсменів є створення регіональних центрів спортивної підготовки (РЦСП) для членів збірних команд країни за видами, що найбільше успішно розвивається у них, спорту. Це дасть значний фінансовий ефект завдяки наближенню місць проживання даної категорії спортсменів і проходження ними навчально-тренувальних зборів, консолідації фінансових, матеріальних і кадрових можливостей. Їхніми засновниками повинні стати державний орган виконавчої влади в області фізичної культури й спорту, органи виконавчої влади, всеукраїнські федерації (асоціації, союзи) за різними видами спорту, інші зацікавлені підприємства, організації й установи. РЦПС слід працювати в режимі постійно діючого центру по організації й проведенню навчально-тренувальних зборів і навчально-методичній роботі зі спортсменами, зарахованими у встановленому порядку в основний і резервний склад збірних команд України. При цьому обов'язковою умовою створення РЦСП є наявність у регіоні:

- матеріально-технічної бази, що відповідає сучасним вимогам підготовки спортсменів основного й резервного складів збірних команд країни до найбільших всеукраїнських і міжнародних змагань, що дозволяє

забезпечити в повному обсязі навчально-тренувальний процес, відбудовні заходи, ефективний відпочинок і раціональне харчування спортсменів;

- бази для поглиблених медичних обстежень, проведення наукових досліджень;

- спортсменів, за віком і рівню підготовленості, що відповідають вимогам, які пред'являються до членів основного й резервного складів збірних команд країни;

- кваліфікованого тренерсько-викладацького складу (не нижче першої кваліфікаційної категорії), здатного організувати і якісно проводити навчально-тренувальний процес відповідно до сучасних досягнень науки й практики.

Крім перерахованих вище умов особливе значення для вирішення питань створення й функціонування таких Центрів має готовність регіональних органів влади й інших організацій взяти часткову участь у фінансуванні витрат РЦСП.

Не менш важливе завдання - розробка фінансово-правового механізму підготовки й передачі спортсменів високого класу по вертикалі і по горизонталі. Організаційно-правовий механізм такої передачі повинен бути заснований на компенсації витрат за підготовку спортсменів і на системі стимулювання тренерів, фахівців і організацій, що брали участь у підготовці спортсменів високого класу на різних етапах.

Концептуальні установки реформування галузі не можуть бути реалізовані тільки за рахунок держави. Як на державному, так і на регіональному й місцевому рівнях до участі у фінансуванні фізичної культури й спорту слід залучати всілякі позабюджетні джерела.

Залучення додаткових джерел фінансування фізичної культури й спорту - актуальна проблема не тільки для України, але й для держав з високим економічним потенціалом. Для прикладу проаналізуємо закордонні системи фінансування фізичної культури й спорту.

Так, державне фінансування у Франції включає три складові частини: пряме - через Міністерство молоді й спорту; непряме - через Національний фонд розвитку спорту; децентралізоване - через муніципалітети й інші органи місцевого самоврядування. Бюджетні кошти можуть виділятися спортивним федераціям, що є громадськими організаціями. Інші міністерства також беруть участь у фінансуванні витрат як в Україні, так і у Франції. Міністерство освіти фінансує процес фізичного виховання в системі освітніх установ. Міністерство оборони - фізичну підготовку військовослужбовців.

Цікавим представляється французький досвід фінансування витрат через Національний фонд розвитку спорту, створений в 1985 р. Основною частиною його дохідних джерел є вступи від проведення національно-спортивної лотереї; відрахування від податків на напої; засоби отримані від міського тоталізатора в результаті висновки гравцями парі на перегонах і інших популярних парі, що перебувають у веденні «Французького суспільства ігор».

У Великобританії місцеві спортивні спорудження використовуються школами для проведення занять і спортивних заходів, тому підтримка спортивних програм для них - ефективний засіб вкладення капіталів, що у свою чергу, улаштовує місцеві громади.

У Нідерландах приватний капітал бере активну участь у будівництві спортивних споруджень. Однак комерційні підприємства беруть участь у будівництві спортивних споруджень лише в тому випадку, якщо вони упевнені у прибутку. Так, вони зацікавлені в будівництві спортивних споруджень, на яких займаються тенісом, спортзалів для підтримки фізичної форми, доріжок зі штучним льодовим покриттям, майданчиків для гольфу, боулінга, штучних стін для скелелазіння.

Муніципалітети намагаються утягнути комерційні підприємства у фінансування будівництва дорогих спортивних споруджень, таких як басейни. Як правило, спортклуби не будують більших спортивних споруджень, оскільки не мають у своєму розпорядженні достатність засобів. Однак є

виключення із правил: деякі клуби побудували свої власні спорудження при фінансовій підтримці місцевих влади.

У Німеччині фінансування фізичної культури й спорту здійснюється із засобів бюджету земель. Додатково до передбачених у бюджетах земель витрат на сферу фізичної культури й спорту, надходять засоби від лотерейних суспільств, але в різних землях по-різному. Так, у Баден-Вюртенбергу вони відраховуються через держбюджет повністю. У Баварії, Рейнланд-Пфальце, Шлезвіг-Гольштейне - здебільшого, а потім виплачуються спортивним союзам. У Гессені й Північної Рейн-Вестфалії лотерейні суспільства більшу частину коштів переводять безпосередньо спортивним союзам.

Прибуток лотерейних товариств становить у рік близько 9 млрд. марок. Це лотереї «Лото», «Тото», «Фенквінтет», «Гра 77», «Спіраль щастя» і «Карлот». Значна частина засобів витрачається на будівництво спортивних споруджень.

Подібний досвід фінансування представляється цікавим, однак для його використання у вітчизняній практиці потрібно розв'язати безліч правових, фінансових і організаційних проблем.

У нашій країні також накопичений певний досвід створення позабюджетних фондів. Приміром, створений позабюджетний фонд протидії незаконному обороту наркотичних засобів, психотропних речовин і зловживання ними. Одним з його аналогів міг стати державний позабюджетний фонд розвитку фізичної культури й спорту. Його призначення - концентрація додаткових джерел для фінансування заходів щодо розвитку фізичної культури й спорту. Джерелом формування його доходів могли стати відрахування від прибутку лотерей і ігрного бізнесу, спонсорські засоби фізичних і юридичних осіб, доходи від реалізації комерційних проектів, залучення засобів з-за кордону, включаючи міжнародні гранти, засоби на реалізацію освітніх проектів на багатобічній і однібічній основах і безліч інших джерел, не заборонених законодавством. Перелік підлягаючих

фінансуванню витрат з даного фонду повинен бути затверджений законом про державний бюджет, а управління засобами, розміщеними на казначейських рахунках покладене на державний орган виконавчої влади в області фізичної культури й спорту. Можливий варіант управління фінансовими коштами розглянутого позабюджетного фонду через Координаційну раду по розвитку спорту вищих досягнень за аналогією із французькою моделлю. Прообразом такої координаційної ради може служити досвід роботи штабів з підготовки й участі збірних команд України в Олімпійських іграх . Залишається невирішеною лише проблема прозорості позабюджетних фінансових коштів і забезпечення консолідованого бюджету на підготовку збірних команд України.

Виходячи з положень Бюджетного кодексу України, можливо також створення на державному рівні цільових бюджетних фондів фізичної культури й спорту, що представляють собою відособлену частину фінансових ресурсів у складі бюджетів. Джерелом формування таких фондів при відповідному правовому забезпеченні були б перераховані вище вступи з різних фондів.

Нам представляється досить важливим і актуальним ще один напрямок діяльності - удосконалення правової бази, що стійко стимулює роботодавців направляти засоби на збереження й зміцнення фізичного й психічного здоров'я трудящих. Підприємства повинні бути економічно зацікавлені в зниженні рівня професійних захворювань. Дана орієнтація неминуче приведе до зміни структури джерел фінансування фізичної культури й спорту, а їх взаємодія з державними органами управління повинне носити системний характер, порядок; обсяги виділені комерційними структурами повинні доводити до відомості громадськості, що дозволить забезпечити реалізацію принципів прозорості й ефективності витрат.

Залучення приватного капіталу в розвиток дитячо-юнацького спорту зв'язується із соціальною відповідальністю вітчизняного бізнесу, з його участю в соціальних програмах. Зокрема, досить перспективним є створення

за рахунок засобів підприємств центрів за різними видами спорту на базі загальноосвітніх шкіл, що дозволяє в рамках навчального розкладу замість традиційних двох уроків фізкультури проводити щоденні тренувальні заняття не менш 6 годин на тиждень. Створення цих центрів передбачає системну взаємодію державних органів управління освітою, фізичною культурою й спортом, охороною здоров'я, освітніми установами (дитячими садками, загальноосвітніми й спортивними школами) і комерційних структур, спрямоване на зміцнення здоров'я, підвищення рівня фізичної підготовленості, виховання, освіти, профілактику наркоманії, паління, алкоголізму й інших соціально небезпечних звичок поведінки в підростаючого покоління. З метою досягнення найкращих результатів з найменшими витратами необхідно більш чіткий розподіл функцій управління по горизонталі між різними суб'єктами господарської діяльності, що мають різні форми власності: державну, приватну, власність громадських організацій.

Так, представляється, що комерційним структурам слід бути основним суб'єктом у розвитку й підтримці професійного спорту й у створенні для нього відповідної ресурсної бази. Іншими словами, комерційному сектору необхідно стати основним суб'єктом, що інвестують і спонсорує професійний спорт. Другим напрямком залучення комерційних структур до підтримки фізичної культури й спорту повинна стати активізація їх діяльності за поданням фізкультурно - оздоровчих і видовищних послуг населенню на платній основі й розробка відповідного правового механізму державного регулювання подібної діяльності. У цьому випадку цей розвиток спорту для всіх, аматорського спорту й фізичної культури. Перспективним є залучення комерційних структур до розвитку спортивно-видовищної індустрії з використанням нових технологій в області телекомунікацій.

Безперечна роль комерційного сектору в розвитку галузі обумовлює необхідність розробки й застосування системи стимулів для розширення виробництва послуг фізичної культури й спорту. Розглянемо можливість і

доцільність окремих бюджетно-податкових регуляторів у даній сфері. У бюджетному кодексі наведений вичерпний перелік різних фінансово-економічних інструментів підтримки соціально значимої й інвестиційної діяльності організацій будь-яких форм власності. До них ставляться: бюджетні інвестиції, бюджетні кредити, бюджетні гарантії, інвестиційні податкові кредити, податкові пільги, субсидії й субвенції.

І тут потрібно відзначити, що стосується податкових пільг, широко застосовуваних у закордонній практиці, то в нашій країні з 1 січня 2002 р.. Однак слід підкреслити, що кожна з форм державного регулювання може бути реалізована регіонами при додатковому правовому забезпеченні, але при цьому вони повинні дотримувати відповідного законодавства. Сьогодні для окремих категорій платників податків можуть бути знижені ставки по податкові на прибуток у частині частки, зачислюваної в бюджет регіону, усього на 4 пункти. При цьому загальні критерії встановлення податкових пільг на державному рівні не сформульовані, що не дозволяє повноцінно використовувати даний інструмент для маневру інвестиційної привабливості територіальних проектів.

На нашу думку, для вирішення загальнодержавних стратегічних завдань на державному рівні слід установити перелік галузей, капітальні вкладення в розвиток яких заохочується. Безумовно, до таких галузей повинна бути віднесена фізична культура й спорт, тому що в силу відомих причин ряд збірних команд країни в цей час змушено проходити навчально-тренувальну підготовку на закордонних спортивних об'єктах. Тим самим за рахунок українського бюджету зміцнюється матеріально-технічна база спорту інших країн. Тому таку організаційно-правову модель можна визнати суцього негативною. Необхідно активізувати діяльність по залученню засобів від потенційних інвесторів на розвиток навчально-тренувальної бази таких видів спорту, які можуть себе окупати. Сучасний спорт, у багатьох своїх проявах реально високоприбутковий, при правильній організації тренувального й

змагального процесів здатний забезпечити високу окупність. При цьому, зводячи ті або інші об'єкти, слід допускати, що вони будуть призначені не тільки для фізичної культури й спорту.

Обертає на себе увага наступна інструмент державного регулювання — бюджетні гарантії. Звичайно останнє зв'язують із інвестиційним процесом у комерційні проекти. Аналіз численних публікацій з питань інвестиційної політики дозволяє судити про те, що в реальній українській практиці такі гарантії практично завжди приводять до боргових зобов'язань бюджету. Більше того, бюджетні інвестиції в комерційні проекти неодноразово доводили свою неспроможність і виявлялися небезпечними з погляду схоронності бюджетних коштів. Уважається, що винятково в українських умовах практикується участь бюджету в комерційних проектах, оскільки в країні не до кінця сформована правова база для запобігання подібних втрат. Цілком очевидно, що якщо незалежна експертиза з оцінки ризиків комерційного проекту підтвердить його самооплатність, то приватний капітал буде боротися за право участі в ньому. У цьому випадку не буде потрібно ні бюджетних інвестицій, ні поручителів від держави.

Ще одна перспективна в тактичному плані форма державного регулювання інвестиційної активності організацій - інвестиційний податковий кредит. Адже кредит у вигляді відстрочки платежу за регіональними податками надається при наявності певних підстав, серед яких виконання організацією особливо важливого замовлення по соціально-економічному розвитку регіону або надання особливо важливих послуг населенню. На наш погляд, послуги фізичної культури й спорту у світлі сучасного стану здоров'я населення слід віднести до особливо важливих. Уважаємо, що інвестори фізичної культури й спорту при бажанні зможуть скористатися таким відносно доступним кредитом, якщо впишуть у рамки встановлених вимог. Надання субсидій і субвенцій звичайно носить не стимулюючий характер, тільки компенсує, що повністю відповідає їхньому правовому режиму. Сьогодні

державний орган виконавчої влади в області фізичної культури й спорту має право виділяти субсидії й субвенції суб'єктам фізкультурно-спортивного руху незалежно від форми власності, щоправда, тільки в тих випадках, коли це передбачене Законом й на конкурсній основі. В Україні аналогічні форми фінансування не одержали широкого поширення.

У цих умовах нам представляється виправданою, що й заслуговує уваги ідея розписування бюджету за результатами, або програмно - цільового застосування. Її суть полягає в ув'язуванні державних витрат з одержанням значимих для суспільства результатів. Такий підхід відповідає основним принципам бюджетного фінансування, викладеним у Бюджетному кодексі України. У Кодексі дається визначення принципу ефективності й ощадливості витрат бюджетних коштів, згідно з якими «при складанні й виконанні бюджетів уповноважені органи й одержувач бюджетних коштів повинні виходити з необхідності досягнення заданих результатів з використанням найменшого обсягу засобів або досягнення кращого результату з використанням певного бюджетом обсягу засобів». У спорті, як у жодній іншій галузі, «заданий результат» і вимоги до його оцінки можуть бути сформульовані досить чітко й ураховуватися при акредитації федерацій (союзів, асоціацій) за видами спорту, а також при укладанні державним органом виконавчої влади в області фізичної культури й спорту відповідних договорів з ними.

Таким чином, у будь-якій державі фінансово-економічна база є одним з головних елементів забезпечення перспективних і поточних завдань розвитку фізичної культури й спорту. У той же час порядок мобілізації фінансових коштів і їх структура залежать від приналежності суб'єкта спортивних правовідносин до державного або недержавного сектору. У свою чергу, у кожному секторі є своя правова й функціональна логіка діяльності, заснована на цілком певних принципах ресурсного забезпечення, що впливають із природи організаційно-правової форми власності. Треба вважатися, що в

майбутньому їхня взаємодія з державними органами управління буде носити більш системний характер, порядок і обсяги виділених засобів стануть доступні громадськості, що дозволить забезпечити реалізацію принципів прозорості й ефективності державного фінансування.

3.2. Організаційно-правовий механізм державного регулювання фізичної культури і спорту в Україні

Галузь законодавства розуміється як сумативне формування, у якому норми різних галузей права поєднуються за предметом правового механізму державного регулювання з метою комплексного регулювання щодо самостійної, стійкої області суспільних відносин. У той же час галузь законодавства не має власного предмету й власного методу правового регулювання. Як справедливо відзначає С. С. Алексєєв, «юридичні особливості соціальних норм, що входять у комплексну галузь, як би розподілені за двома адресами». За своїми головними показниками (методи й механізми правового регулювання) вони ставляться до тієї або іншої основної галузі, підкоряються їй загальним нормам, принципам, положенням. Їхні структурні ознаки, особливості методу й механізму регулювання виражені в цих загальних нормах, принципах, положеннях. Отже, у кожному конкретному випадку можна зовсім точно визначити, до якої основної галузі ставиться дана спеціальна норма [4, с. 24-25].

Прикладами комплексних галузей законодавства можуть служити страхове, морське, банківське, житлове право й деякі інші масиви законодавства, основний зміст яких становлять норми цивільного, адміністративного, фінансового, трудового права [13, с. 207].

Інша більш складна системна будова має галузь права, до якої традиційно відносять конституційне, цивільне, трудове, карне, земельне, фінансове, адміністративне, сімейне, екологічне, карно-процесуальне й цивільне процесуальне права. Кожна галузь права, будучи органічно цілісною, має наступні ознаки:

1. має власний предмет правового регулювання;
2. характеризується своєрідним юридичним режимом, який найбільше яскраво втілюється в методі правового регулювання;
3. має основний інститут, який закріплює загальногалузеві принципи права, визначає предмет і завдання галузі, містить інші загальні положення. Нормативні положення такого інституту як би цементують, поєднують у цілісну систему норми й інститути галузі, визначають їхні необхідні властивості як компонентів даної, а не іншої галузі права;

1) має розвинену систему джерел права, що забезпечують повне й послідовне регулювання всіх, без якого-небудь винятку, відносин, що утворюють зміст предмета цієї галузі. Як правило, у своїй основі правового механізму державного регулювання галузі лежить кодифікований акт, що містить її основні, вихідні норми [18].

Досліджуючи проблеми спортивного права, не можна залишити без уваги питання - про його місце в загальній правовій системі України.

По даній проблемі в науковій літературі висловлено кілька крапок зору. Відповідно першій з них правовий механізм державного регулювання розвитком спортивного права є структурною частиною та міжгалузевим інститутом, що займають самостійне місце в системі українського права. Розгляд законодавства, що регулює спортивні відносини, його предметна й цільова специфіка й відособленість у загальній системі законодавства привели нас до висновку про те, що воно безсумнівно представляє галузь законодавства. Однак необхідно з'ясувати, у якому співвідношенні перебуває

ця галузь із існуючою системою державного управління, оскільки законодавство є завжди джерелом або формою вираження якоїсь галузі права.

Вище говорилося про близькість спортивного законодавства адміністративному, про значну питому вагу норм адміністративного законодавства. Можна чи на підставі цього вважати спортивне законодавство особою структурною частиною адміністративного права, як це іноді затверджується.

Таке рішення представляється не зовсім точним, тому що воно засноване на обліку тільки кількісного фактора й не враховує фактора якісного, тобто особливу й провідну роль, яку виконують норми правового механізму, що регулює спортивні відносини.

З урахуванням цього фактора, а також специфіки механізму державного регулювання спортивних відносин, що полягає в тому, що регулювання більшої частини цих відносин здійснюються без допомоги «влада - підпорядкування», слід визнати, що спортивне право, будучи органічно й генетично пов'язане з адміністративним правом, у цілому й головному від нього відрізняється. Отже, не може бути визнане цілком правильним включення спортивного законодавства як спортивного права в систему адміністративного права на правах підгалузі.

Якщо погодитися з тою схемою взаємин законодавства й права, яка приводиться в працях А. Ф. Шебанова й С. С. Алексєєва, то слід визнати, що спортивне законодавство, що відокремилася, стоїть на шляху свого формування як галузі права [37, с.269].

Правда, з вищенаведеним положенням погоджуються не всі науковці. Так, С. Н. Братусь, заперечуючи С.З Алексєєву, приводить у якості аргументу твердження про те, що є галузі права без відособленого акту, а саме адміністративне право. Такого аргументу недостатньо для спростування численних прикладів створення таких галузей права, як фінансове, сімейне, земельне й ін. Що ж стосується адміністративного права, то воно, не

кодифіковане поки в цілому через свою громіздкість, у принципі може бути кодифіковане. Адже якщо державно-управлінська практика створює конституції, що закріплюють правові основи всього суспільного ладу, то тим більше можна створити акт, який заклав би основи державного регулювання як його частини й намітив основні напрямки правового регулювання управлінських відносин.

Слід пам'ятати, що вплив законодавства й права взаємно. Розвиток законодавства підбурюється розвитком права. Наприклад, про можливість і необхідності перетворення адміністративно-правової матерії було сказано в статті В. М. Чхіквдзе й Ц. А. Ямпольскої. Автори тоді звернули увагу на складність внутрішньої структури адміністративного права, на його внутрішню готовність до виділення нових підгалузей, зокрема, як вони вважали, соціально - культурного права. З іншого боку, законодавство як форма (права) впливає на зміст, тобто на право, у тому числі на його систему, структуру й на сам його статус [29]. Правильно відзначаючи вплив законодавця на розвиток і формування галузі права, деякі вчені, на наш погляд, дають не зовсім вірні оцінки ролі суб'єктивного права й розвитку законодавства й права. Говориться, наприклад, що « загальні положення, створюваних з метою координації норм у рамках однієї сфери, породжують ілюзію переростання сфери законодавства в самостійну галузь права, але про самостійну галузь права можна говорити лише в тому випадку, якщо в загальних положення визначається природа особливого методу правового регулювання».

Тому слухним є твердження про те, що право змінюється з волі законодавця, але відповідно до реальних умов. Крім того, існує чи в якому-небудь галузевому основному акті вказівка на особливий метод правового регулювання, та й чи можливо така вказівка? У наступному викладі нами вживає спроба показати, що спортивне право повною мірою має всі необхідні

властивості галузі права і являє собою нову самостійну галузь української державної системи права.

Суспільний спортивний фонд - один з видів некомерційних фондів. Він являє собою суспільне об'єднання, що не має спортивне членство, ціль якого полягає у формуванні майна на основі добровільних внесків, інших не заборонених законом вступів і використанні цього майна з метою розвитку фізкультурного руху [231]. На відміну від масових ОСО фонди можуть як мати, так і не мати учасників. Керівний орган суспільного спортивного фонду формується його засновниками й (або) учасниками або рішенням засновників суспільного спортивного фонду, прийнятого у вигляді рекомендацій або персональних призначень, або шляхом обрання учасниками на з'їзді (конференції) або загальних зборах; постійно діючий керівний орган здійснює права власності майна. Органами нагляду є наглядова рада. У випадку державної реєстрації суспільного фонду він здійснює свою діяльність у порядку, передбаченому Цивільним Кодексом [63].

Щоб розкрити зміст і межі предмета правового регулювання спортивного права, представляється необхідним: 1) дати поняття спортивного відношення; 2) визначити зміст і структуру спортивного відношення, приділивши першорядну увагу характеристиці його специфічних рис, ознак, що відрізняють цей вид відносин від інших правових відносин; 3) досліджувати сукупність правових інститутів інших галузей права, які застосовуються при регулюванні відносин у сфері фізичної культури й спорту, і визначити їхнє місце й роль у предметі спортивного права. При цьому представляється важливим розрізняти на перший погляд тотожні поняття «правовідносини в сфері фізичної культури й спорту» і «спортивні правовідносини» [62].

Поняття «правовідносин у сфері фізичної культури й спорту» характеризує всі види правовідносин, що існують у цій сфері, яка подібно будь-якої предметно-практичної діяльності суспільства й держави носить

комплексний характер, а властиві їй відносини регулюються нормами практично всіх галузей права. Як показує аналіз закону України «Про фізичну культуру й спорт», у ньому можна без особливої праці знайти норми конституційного, адміністративного, цивільного, трудового, фінансового, сімейного й інших галузей права.

Поняття ж «спортивні правовідносини» застосовується для позначення правовідносин, що становлять безпосередній предмет спортивного права, його ядро як самостійної галузі українського права. Саме ці правовідносини найбільше повно і яскраво відбивають специфіку сфери фізичної культури й спорту, її функції й місце в системі процесів і явищ сучасного громадянського суспільства.

Питання класифікації права досліджувалося багатьма авторами. Розподіл суспільних відносин на матеріальні й ідеологічні з визначенням ролі останніх як вторинної, третинної і т.д., зміст і характер яких визначені матеріальними відносинами, іде від традиційного по визначенню суспільних відносин [69].

Висловлювалася й інша точка зору: «У суспільстві виникають різні соціальні відносини, найбільш великі групи таких відносин — моральні, правові, релігійні, політичні, економічні. У рамках кожної з названих груп можна виділити підвиди, установити особливості й ін. Однак факт приналежності до виду соціальних відносин указує на можливість виявлення в кожній із груп ознак соціальних відносин». В. Н. Хропанюк, крім моральних, правових, релігійних, політичних, виділяє національні відносини, що обумовлено особливостями розвитку суспільних відносин у нинішній час і для класифікації суспільних відносин в області спортивних становить певний інтерес [77, с. 115].

І. М. Чемакін, класифікуючи суспільні відносини в області фізичної культури й спорту, підрозділяє їх на спортивні й організаційні. При цьому відзначається, що в систему відносин у сфері фізичної культури й спорту

входять елементи сімейних, трудових, цивільних, фінансових і деяких інших відносин.

Розподіл суспільних відносин у сфері фізичної культури й спорту на спортивні й організаційні слід проводити деякою мірою умовно: з обліком того, що й спортивні, і організаційні відносини поєднують у собі моральні, політичні, релігійні, екологічні, національні відносини, і підставою розподілу їх на спортивні й організаційні є той факт, що спортивні відносини визначають особливий суб'єкт сфери фізичної культури й спорту й своєрідні функції, покладені суспільством на систему - функції фізичного виховання і навчання [83, с.37-38].

Аж ніяк не всі спортивні відносини є правовими, але спортивні відносини різноманітніше, чим спортивні правовідносини. Правові відносини в системі фізичного виховання, впливаючи на волю суб'єктів сфери фізичної культури й спорту, в остаточному підсумку задовольняють інтереси суспільства, сприяючи розвитку всіх спортивних відносин. Правові відносини у сфері фізичної культури й спорту у більшому ступені, чим спортивні, охоплюють управлінсько-організаційні відносини, які мають відбиток виробничих відносин у цій сфері. Правові відносини закріпили такі спортивні відносини, як право вибору учасниками тренувального й змагального процесів - фізкультурниками й спортсменами фізкультурно - спортивної установи, форми фізичного виховання. Вони витиснули такі далекі сучасному суспільству спортивні відносини, що раніше характеризували систему фізичного виховання, як, наприклад, зайва політизація виступів у міжнародних спортивних змаганнях.

Коло спортивних відносин не звужується й не розширюється, будучи опосередкованим правовими відносинами: він якісно змінюється.

З аналізу робіт зазначених авторів можна зробити висновок, що суспільні відносини у сфері фізичної культури й спорту мають свої особливості.

По-перше, коло громадян, що є суб'єктами суспільних відносин у сфері фізичної культури й спорту, можна окреслити в такий спосіб: громадяни, що займаються фізичною культурою й спортом на добровільній основі, що й не одержують за цю матеріальну винагороду (фізкультурники, спортсмени-аматори), громадяни, що одержують матеріальну винагороду за участь (і перемоги) у спортивних змаганнях (спортсмени-професіонали, спортивні судді), громадяни, для яких заняття фізичною культурою й спортом є обов'язковими в силу їх приналежності до тієї або іншої галузі системи (МОНУ, Міноборони, МВС і ін.), працівники системи фізичної культури й спорту, батьки дітей, що займаються в дитячо-юнацьких спортивних школах, спонсори, інші представники громадськості в даній системі [85].

По-друге, суб'єкти суспільних відносин у сфері фізичної культури й спорту підкоряють свої дії цілям оздоровлення, участі в спортивних змаганнях, розважальним, здобуванні прибутку і т.д., а саме зазначені суспільні відносини існувати поза зазначеною культурно-спортивною діяльністю не можуть.

По-третє, механізм спортивних суспільних відносин має два варіанти. Перший - спосіб опіки (імперативу), що полягає в тому, що сторонам завжди прагнуть указати, нав'язати, підказати спосіб дії, другий - диспозитивний, коли відносини складаються не по підказці (команді), а на основі самостійного розсуду сторін.

По-четверте, у тренувально - змагальному процесі суб'єкти сфери фізичної культури й спорту вступають у різні відносини - трудові, цивільні, пов'язані зі членством у спортивних організаціях й ін.

По-п'яте, взаємний контроль сторін за порядком взаємодії, характерний для суспільних відносин взагалі, у досліджуваному нами виді суспільних відносин не є головним. Поряд з ним (і набагато частіше) суспільні відносини з фізичного виховання реалізуються на основі взаємного узгодження способів досягнення поставлених перед системою фізичної культури й спорту цілей, що

викликано більшою мірою державно-суспільним характером управління цією системою.

Таким чином, суспільні відносини з фізичної культури й спорту - явище складне й багатогранне.

Продовжуючи почату вище дискусію про місце й особливості правового механізму державного регулювання у системі українського спорту, відзначимо, що на характер правових відносин у сфері державного регулювання фізичною культурою й спортом існує кілька точок зору: перша - відносини у сфері фізичної культури й спорту носять адміністративно-правовий характер; друга - норми з фізичного виховання не є адміністративно-правовими в їхньому власному змісті й народжувані ними правовідносини носять відповідний характер.

З першою точкою зору не можна погодитися, тому що певна частина правовідносин з фізичного виховання не ставиться до адміністративно-правових: наприклад, відносини адміністрації спортивного об'єкта з орендувальною організацією, тренера, що займаються в дитячій спортивній школі і т.д. З точкою зору С. В. Алексеєва також важко погодитися, тому що досить більша частина спортивних правовідносин є відносинами з управління, має ознаку «влада - підпорядкування», регулюється адміністративно-правовими нормами [99].

На нашу думку, досить аргументований погляд С. М. Братанівського на специфіку відносин з фізичного виховання. Правовідносини дослідник визначає як здебільшого адміністративно-правові із вкрапленням державно-правових, трудових, фінансово-правових, цивільних і інших.

Підтримуючи дану точку зору, ми ще раз висловлюємося за комплексний характер державного регулювання фізичною культурою та спортом.

Специфіка спортивних відносин найбільше яскраво проявляється в їхньому об'єкті, суб'єктові й змісті.

Під об'єктами правовідносин більша частина українських державно-управлінців розуміє сукупність матеріальних і духовних благ, потреба в яких змушує громадян і інших осіб вступати в конкретні правовідносини. У сфері фізичної культури й спорту об'єктом виступають удосконалення людського організму, розвиток його фізичних умінь і навичок. У сучасних умовах фізична культура й спорт повинні давати й необхідний рівень загального виховання. В остаточному підсумку особистість, що одержала фізичне виховання, повинна бути адаптована до соціального середовища, у якому вона живе й діє.

Зміст знань, умінь, навичок які повинен засвоїти кожний фізкультурник або спортсмен, визначається програмою спортивної підготовки відповідного рівня й спрямованості.

Характерна риса об'єкта спортивного відношення полягає в тому, що його зміст у певних випадках не може визначатися угодою учасників цих відносин, наприклад, для дітей, що займаються в дитячих спортивних школах устанавлюється спеціальна навчально-спортивна програма, навчальні плани тренувальної й змагальної підготовки. При цьому наявність придбаного в процесі фізичного виховання рівня знань, навичок і вмінь перевіряється в процесі поточного контролю, а також проміжної й підсумковою атестацією.

Чинне законодавство України не містить спеціальної норми, яка б закріплювала зміст об'єкта спортивних відносин. Відсутність такої норми є одним зі значних недоліків нормативно-правового механізму державного регулювання цих відносин. Учасники спортивних відносин не мають чітких уявлень про те, що є об'єктом цих відносин, які компоненти фізичної культури й спорту повинні засвоїти фізкультурники й спортсмени в процесі відповідних навчально-спортивних програм і за якими критеріями слід відрізнити якісне фізичне виховання від неякісного.

На основі аналізу зазначених статей правовідносини, що існують у сфері фізичної культури й спорту, можуть виникати із приводу: 1) удосконалення

людського організму, його анатомо-фізіологічних властивостей (здоров'я, рухових навичок, статури). У цій якості фізична культура й спорт виконують оздоровчу функцію і відносини виникають у процесі її реалізації; 2) підготовки громадян до трудової діяльності й до оборони країни, тобто при реалізації економічної, підготовчої й оборонної функцій; 3) духовного виховання й культурно-спортивного збагачення - тобто при реалізації ідеологічної й культурно-виховної функцій. Тут досягається інтелектуальна й фізична досконалість; 4) реалізації конституційного права на відпочинок - при здійсненні розважальної функції; 5) зміцнення й розвиток міжнародних спортивних контактів, миру й дружби між народами - при реалізації функції міжнародного співробітництва; 6) розвитку масової фізичної культури й масового спорту; 7) розвитку лікувальної (відбудовної) фізичної культури як виду стаціонарної фізичної культури; 8) розвитку спорту в тому числі спорту вищих досягнень; 9) розвитку туризму як виду похідної фізичної культури; 10) розвитку фізичного виховання в обов'язковому порядку в системах освіти, оборони, внутрішніх справ, державної безпеки, інших мілітаризованих організацій; 11) розвитку фізичної культури й спорту на добровільних началах; 12) державного й муніципального регулювання фізичною культурою й спортом; 13) суспільного управління фізичною культурою й спортом [102].

Наведений перелік видів відносин із приводу розвитку фізкультурно-спортивного руху не є вичерпним, їх виділення переслідує одну мету - виділити із усієї маси різноманітних відносин як об'єкт правового механізму державного регулювання, саме специфічні відносини в цій сфері. Це дозволяє визначити зміст і особливості конкретних правовідносин в області фізичної культури й спорту, виявити «зовнішній об'єкт» або «предмет» правовідносини, що цікавить нас. Так, якщо розглянути групу відносин, пов'язану з державним регулюванням фізичною культурою й спортом, то тут за цільовим призначенням можна виділити правовідносини із приводу повсякденної реалізації позитивних завдань управління. Це виражається в повсякденній

організації діяльності підвідомчих фізкультурно-спортивних установ і організацій спорту й органів нижчого підпорядкування в керівництві ними. Разом з тим тут можна виділити й правовідносини, пов'язані зі здійсненням дисциплінарних і цивільно-правових порушень, адміністративно-правових деліктів (правопорушень). Можуть виникати правовідносини й при задоволенні оздоровчо-спортивних інтересів, при реалізації спортивної діяльності.

Таким чином, враховуючи вищевикладене, можна визначити об'єкт спортивних відносин як будь-яке знання, навички, уміння, придбані в процесі фізичного виховання й участі у тренувальній і змагальній діяльності.

Проводячи дослідження особливостей правового механізму державного регулювання суб'єктів фізкультурно-спортивних відносин, потрібно відзначити, що їх коло визначається Конституцією України та Законом України «Про фізичну культуру й спорт », статутами й типовими положеннями про фізкультурно-спортивні установи [68].

За загальноприйнятої класифікації суб'єкти можуть бути представлені як фізичні особи (громадяни, іноземці, особи без громадянства) і юридичні особи (установи, об'єднання, органи управління).

При визначенні спортивно-правового статусу фізичної особи слід ураховувати, що його право на заняття фізичною культурою й спортом може бути обмежене в цей момент у зв'язку з наявністю висновку медико-психологічної комісії про неможливість займатися певними видами спортивної діяльності, перебування в спортивних інтернатах, віком і ін. Деякі суб'єкти мають особливий правовий статус: це спортсмени - інваліди, спортсмени-професіонали і т.д.

При дослідженні фізкультурно-спортивної установи як суб'єкта сфери державного регулювання фізичної культури й спорту істотним фактом є встановлення цілісності як основи положення суб'єкта, загальної спрямованості в досягненні цілей, взаємоузгодження компетенції.

Питанню аналізу суб'єктів сфери фізичної культури й спорту, на наш погляд, приділено в науковій літературі недостатньо уваги. Для аналізу суб'єктного складу сфери фізичної культури й спорту необхідно визначити загальну класифікацію суб'єктів, їх типові й видові характеристики, виділити ієрархічно зв'язані її ранги, визначити вертикальні й горизонтальні зв'язки суб'єктів [113, с.229].

Визначальним критерієм для класифікації, на наш погляд, є цільові настанови діяльності й інтереси фізичних і юридичних осіб. Відповідно до них усі суб'єкти у сфері фізичної культури й спорту можуть бути диференційовані на наступні чотири групи:

- громадяни;
- державні й муніципальні органи виконавчої влади;
- некомерційні, у тому числі громадські організації;
- комерційні організації.

Визначальним для суб'єктів спортивних відносин в Україні є її громадяни. При цьому найважливішими елементами правового статусу громадянина, як суб'єкта фізкультурно-спортивних правовідносин є правоздатність і дієздатність людини, комплекс її прав і обов'язків. У юридичній літературі різняться загальна й спеціальна (галузева) правоздатність. Під загальною правоздатністю розуміється юридично закріплена можливість правоволодіння як принцип, абстрактна здатність особи бути носієм прав і обов'язків. Якщо говорити про правоздатність у сфері фізичної культури й спорту, то, незважаючи на те, що суб'єктивне право в цій сфері належить людині з моменту народження, у цьому віці реальна правоздатність не є безумовною.

Володіння правоздатністю стосовно до фізичного виховання припускає настання ряду попередніх умов. Так, про реальну правоздатність, що настає з моменту народження, у сфері фізичної культури й спорту можна говорити лише, маючи на увазі право на одержання фізичного виховання в дошкільних

освітніх установах або при здійсненні тренувальних занять у тих видах спорту, де таке можливо з малолітнього віку (теніс, фігурне катання, художня гімнастика й ін.).

Фактична правоздатність у сфері фізичної культури й спорту як юридично закріплена можливість володіння правом на фізкультурно-спортивну діяльність зв'язана в чинному законодавстві згодом з початку одержання обов'язкового основної освіти. Але якщо раніше цей вік був жорстко фіксований, то в цей час відповідно до Закону України «Про освіту» вік, з якого допускається прийом громадян до освітніх установи для одержання основної загальної освіти, установлюється статутом освітньої установи.

Особливість правоздатності суб'єкта спортивних відносин також полягає в тому, що її припинення в ряді випадків треба зв'язувати не зі смертю, як це має місце у відношенні загальної адміністративної, цивільної й іншої правоздатності, а з моментом виникнення певних фактичних обставин, що ведуть до часткової втрати правоздатності, наприклад, настанням граничного віку перебування в училищі олімпійського резерву, школі вищої спортивної майстерності і т.д., припиненням трудової діяльності (при підвищенні кваліфікації), зниженням спортивних результатів і як результат цього - відрахування зі збірної команди за видами спорту.

Питання про дієздатність людини як суб'єкта спортивних відносин є досить складним. Це обумовлене специфікою права на заняття фізичною культурою й спортом як права, яке може бути реалізоване тільки власними діями, опираючись на особисті фізичні здібності і якості.

Як що проаналізувати точку зору українських вчених стосовно визначеної проблеми, то необхідно відмітити, що деякі з них вважають, що діти, які займаються в системі дитячо-юнацьких спортивних шкіл, та не досягли вісімнадцятирічного віку, як суб'єкти спортивних правовідносин мають обмежену правоздатність, яка постійно зростає, та змінюється. На нашу

думку, подібне судження є неточним. Визнання неповнолітніх спортсменів суб'єктами, що мають обмежену дієздатність у спортивних відносинах, означало б, що їх відсутня правоздатність повинна заповнювати батьками або законними представниками, як це має місце в цивільному праві [112].

Але як конкретно обмежується дієздатність, у дитячо-юнацьких спортивних школах, на уроках фізичного виховання в загальноосвітніх школах і яким чином її можуть заповнити батьки (законні представники). Навчальні спортивні програми для юних спортсменів, освітні програми дошкільної й початкової загальної освіти складені таким чином, що їх у стані освоїти будь-яка здорова дитина. Зазначимо, що діти, які навчаються з перших днів занять при проходженні навчання мають усю повноту прав і обов'язків і відповідають за допущені ними дисциплінарні провини й неналежне освоєння навчально-спортивних і загальноосвітніх програм. Не потрібно участі батьків і в освоєнні цих програм.

В Законі України «Про освіту» представляє батькам (законним представникам) неповнолітніх в аспекті фізичного виховання наступні права: вибирати форми навчання й заняття фізичною культурою й спортом; установи фізичної культури й спорту; захищати права й законні інтереси неповнолітнього; брати участь в управлінні спортивною установою (установами додаткової освіти). Але всі ці права ставляться не до сфери властиво фізкультурно-спортивних відносин, а до супутніх їй відносин. Суб'єктом, властивим фізкультурно-спортивним відносинам, орієнтованим на освоєнні навчально-спортивної програми може бути тільки ті, хто займається в спортивній школі, незалежно від того, є він дієздатним чи ні в цивільному або інших галузях права. У спортивних відносинах, спортсмени завжди самостійно, своїми діями реалізують надані їм права й виконують покладені на них обов'язки, тому що іншим способом придбати навички фізичної культури не надається можливим [101].

Третім елементом спортивних відносин є їхній зміст - сукупність прав і обов'язків їх суб'єктів.

Продовжуючи дослідження правового механізму державного регулювання та статусу громадян у сфері фізичної культури й спорту й надаючи йому першорядне значення, зупинимося насамперед на аналізі цього питання.

Класифікацію загальних і соціальних прав і обов'язків громадян у сфері фізичної культури й спорту можна привести на таких підставах:

1. Залежно від того, яким чином, при наявності яких умов і обставин здійснюються права громадян, фізкультурників і спортсменів, вони можуть бути підрозділені на абсолютні й відносні.

Абсолютні права реалізуються зазначеними суб'єктами за своїм розсудом і бажанню, наприклад, право на відпочинок за допомогою занять фізичною культурою й спортом, право на медичне обслуговування й безкоштовний медичний контроль.

При реалізації цих прав державні спортивні установи (медичні установи, фізкультурні диспансери й ін.) сприяють суб'єктам у реалізації їх прав, надають їм всебічну допомогу, стимулюють їхню позитивну діяльність, у ряді випадків захищають їх права. Ці права по розсуду самих громадян можуть бути ними реалізовані або не реалізовані.

Відносні права можуть бути реалізовані тільки при наявності якихось фактичних обставин, умов, здійснення конкретних дій (управлінських рішень, інших позитивних дій) зацікавленими органами державного управління й посадовими особами. Щоб відносні права стали реальними, потрібний, наприклад, акт управління компетентного державного органа. Так, право на користування державним спортивним спорудженням (наприклад, плавальним басейном) буде здійснено, якщо громадянин пройде відповідний медичний огляд, одержить дозвіл лікаря й адміністрації басейну або іншої установи спорту. Право на одержання роботи в органах управління фізичною

культурою й спортом (агентство, міністерство, спорткомітет, департамент і ін.) або в спортивній установі буде реалізовано тільки після видання компетентною посадовою особою (керівником, міністром, головою комітету) наказу про призначення на цю посаду, при наявності необхідних умов. Багато такі права можуть бути реалізовані по розсуду відповідних органів державного правління [115].

Залежно від змісту такого об'єкту відносин, як одержання соціальних благ з метою зміцнення здоров'я й підвищення спортивної майстерності, виділяються:

- право громадян на заняття фізичною культурою, спортом і туризмом, забезпечуване безкоштовним наданням у користування громадян державних спортивних споруджень і створенням умов для таких занять;

- право громадян на сприяння з боку державних і суспільних органів і організацій у заняттях фізичною культурою, спортом і туризмом, що доповнюється правом учнів, студентів, спортсменів, суддів у спорті, фізкультурників, туристів на користування безкоштовними суспільними фондами (спортивними спорудженнями, парками, зонами культури, спорту й відпочинку), на одержання оплачуваних матеріальних благ при навчанні в спортивних школах, безкоштовного й посиленого харчування під час навчально-тренувальних зборів і спортивних змагань. Спортивні організації зобов'язані надавати в розпорядження громадян спортивні спорудження, реманент, одяг; у необхідних випадках забезпечувати спеціальним харчуванням. Норми й порядок забезпечення регламентуються за допомогою правових актів, прийнятих органами державного й суспільного управління.

Право на одержання фізкультурної освіти. Державою створена широка мережа закладів вищої й середньої освіти, у яких здійснюється підготовка фізкультурних кадрів широкого профілю.

Специфіки підготовки фахівців в області фізичної культури й спорту в порівнянні з іншими сферами практично не існує. На цей процес повністю

поширюється законодавство про освіту. Законодавство про освіту - це сфера спільного ведення в Україні. Відповідно державне регулювання підготовки фахівців в області фізичної культури й спорту відбувається й на державному рівні.

Право громадян на участь у спортивних і інших масових заходах, на виконання нормативів всеукраїнського комплексу «Фізкультура й здоров'я», одержання розрядів, категорій, звань. Закон України «Про фізичну культуру й спорт» дає визначення поняття «спортсмен - фізична особа, що систематично займається вибраним видом спорту, що виступає на спортивних змаганнях, що й має спортивний паспорт» [68].

Аналізуючи нормативно-правову базу Української держави, що представляє право на одержання спортивних розрядів і почесних звань, відзначимо, що Законі України « Про фізичну культуру й спорт» дається легітимне визначення базового юридичного документа - Єдиної всеукраїнської спортивної класифікації. Вона визначається як «програмно нормативний документ, що встановлює норми, вимоги, умови й порядок присвоєння спортивних розрядів і звань». У цій статті Закону зафіксоване поняття Всеукраїнського комплексу «Фізкультура й здоров'я» як «сукупності програм і нормативів - основи фізичного виховання населення України» [118].

Обов'язки громадян у сфері фізичної культури й спорту підрозділяються на: не пов'язані зі здійсненням суб'єктивних прав - безумовні обов'язки (наприклад, обов'язок учнівської молоді займатися певними формами фізичного виховання); пов'язані зі здійсненням суб'єктивних прав, тобто умовні обов'язки (наприклад, при проходженні допінгового контролю на змаганнях спортсмени зобов'язані надати необхідні медичні проби, необхідні документи: свідоцтво про народження або паспорт, спортивний паспорт, медичний висновок про допуск до змагань, заявочний лист, що підтверджує приналежність до спортивного клубу і т.д.).

Основні обов'язки громадян у сфері фізичної культури й спорту закріплюються в різних нормативних актах, серед яких провідне місце належить законам, указам Президента України, постановам Уряду [173-175], нормативно правовим актам органів державного управління фізичною культурою й спортом. Так, обов'язок учнівський молоді займатися фізичним вихованням визначена Законом України « Про фізичну культуру й спорт»[174], яка передбачає обов'язковість освоєння навчальних програм з фізичної культури й спорту на основі державних освітніх стандартів і нормативів фізичної підготовленості.

Додаткові обов'язки покладають на спортсменів, фізкультурників і туристів: поводитися в дусі вимог спортивної етики й честі; систематично підвищувати свою фізичну підготовленість і спортивна майстерність, полягати в колективі фізичної культури, спортивному клубі; ДЮСШ і систематично брати участь у спортивних змаганнях; дотримувати спортивного режиму, гігієнічних вимог, постійно перебувати під лікарським контролем; брати активну участь у суспільній роботі, передавати іншим спортсменам свій спортивний досвід і знання; виступати в показових змаганнях; не вживати заборонені медичні препарати й не ухвалювати заборонені в спорті процедури [128].

Законодавством передбачені обов'язки громадян утримуватися від забороненої діяльності, наприклад, незаконно засновувати спортивні тоталізатори, проводити заняття, у яких можуть заподіяти шкоду здоров'ю («бої без правил»).

У рамках вирішення питання про забезпечення й захисту правового статусу громадян у сфері фізичної культури й спорту важливим представляється з'ясування поняття механізму соціально-правового захисту з метою всебічного і об'єктивного аналізу інституту соціально-правового захисту.

Механізм соціально-правового захисту являє собою систему закріплених законом напрямків, методів, способів, засобів, застосовуваних суб'єктами правозахисної діяльності з метою забезпечення прав, волі і інтересів громадян, надання їм допомоги з реалізації й відновлення свого правового статусу.

Держава повинна створити умови й надати такі засоби, щоб громадянин міг вільно й безперешкодно реалізувати закріплені за ним права у сфері фізичної культури й спорту або відновити їх у випадку порушення. Кореспондуючий обов'язок держави в цьому випадку знаходить своє юридичне вираження у вигляді встановлених гарантій. Під гарантіями прав і інтересів громадян слід розуміти загальні соціально - економічні, політичні й духовні умови, а також спеціальну юридичну волю, яку забезпечують постійне вдосконалення цих прав і інтересів, їх реальний захист від можливості порушень.

Суб'єктом, який, насамперед гарантує права й волю є держава. У Конституції України зафіксоване, що державний захист прав і волі людини й громадянина в Україні гарантується. Конституція передбачає різні юридичні засоби, що забезпечують права й обов'язки .

Для сфери фізичної культури й спорту специфічним змістом юридичних гарантій виступають заходи державної підтримки, зафіксовані в ст. закону «Про фізичну культуру й спорт» [176].

До основних засобів захисту прав і інтересів громадян від зловживань, бюрократизму, некомпетентності й інших аномалій у діяльності осіб, органів і інших власників владних повноважень, відноситься:

- формування сучасного наповнення організаційно-правового механізму державного регулювання й повсякденна робота компетентних державних (муніципальних) органів (суду, прокуратури, державних інспекцій і ін.), головним завданням яких є захист правопорядку. Таким спеціалізованим органом є спортивний арбітражний суд;

- існування й діяльність незалежних від держави інститутів громадянського суспільства, здатних надати допомогу громадянам (адвокатура, профспілки, засоби масової інформації), відзначимо існування таких організацій і у сфері фізичної культури й спорту - це, по-перше, Рада зі спорту при Президентові України, по-друге, різні суспільні спортивні фонди;

- активна діяльність самих громадян, що використовують надані їм права. У ній, враховуючи більшу значимість, різноманітність форм і наявність великої кількості правових норм, можна виділити процесуальний захист. Карно-процесуальне, адміністративне й трудове право достатнє докладно регламентують права особи, притягненого до відповідальності, на захист від пропонованого йому обвинувачення, застосовуваних до нього примусових заходів [138, с.99].

Особливе місце в сфері забезпечення й захисту прав громадян належить зверненням громадян.

Законодавство дозволяє розрізнити право скарги, яке мають усі громадяни; спеціальне право скарги - право громадян оскаржити дії посадових осіб у рамках цивільного процесу, карного процесу, трудових суперечок, дисциплінарного виробництва.

Розглядаючи правову природу правовідносин, що виникають між громадянами й органами державного регулювання фізичною культурою й спортом, слід зазначити, що в цих відносинах державні органи (міністерство, спорткомітети, адміністрації відновних-лікувально-відбудовних спортивних центрів і т.д.) виступають як представники, що мають державно-владні повноваження. Громадяни ж, хоча й не перебувають в організаційній підпорядкованості цим органам, все-таки є залежними від них, тому що реалізують свої права за допомогою звернення до державних органів управління. При цьому громадянин, односторонньо вирішуючи питання про доцільність використання того або іншого свого повноваження, може

звернутися лише в строго певний орган державного управління, що обслуговує його в силу територіальної або функціональної приналежності.

Відносини громадян із суспільними фізкультурно-спортивними формуваннями (федераціями, суддівськими колегіями) у більшості випадків носять не правовий характер, за винятком тих випадків, коли держава наділяє громадські організації правом виступати від її імені.

Управлінські відносини у сфері фізичної культури й спорту, що виникають між двома окремими громадянами не носять правового характеру, тому що «громадяни не наділяються повноваженнями діяти від імені держави».

Вивчаючи особливості правового статусу громадян як суб'єктів правовідносин у сфері фізичної культури й спорту, необхідно відзначити наявність прав і обов'язків у зазначеній сфері не тільки у громадян України, але й в іноземних громадян і осіб без громадянства, які встановлюються у Законі України «Про фізичну культуру й спорт»[174] рядом названих актів, а також міжнародними угодами.

Основний закон - Конституція України, установлюючи й гарантуючи права людини, як правило, не зв'язує їхню реалізацію з наявністю українського громадянства. Це цілком зрозуміло. Неможливо представити, що, наприклад, право на життя, право на судовий захист належало б тільки громадянам України щоб у цьому праві відмовлялося іноземним громадянам і особам без громадянства. Державні закони проводять цю конституційну лінію й за загальним правилом надають іноземним громадянам і особам без громадянства права, рівні аналогічним правам українських громадян.

Аналогічно органами державної системи регулювання фізичною культурою й спортом вибудовується система управління .

Згідно з Законом України «Про фізичну культуру й спорт»[174] органи виконавчої влади суб'єктів в області фізичної культури й спорту можуть здійснювати:

- 1) розробку й реалізацію програм розвитку фізичної культури й спорту;
- 2) впровадження фізичної культури й спорту в режим навчання, праці й відпочинку громадян різних вікових груп на основі затверджених нормативів підготовленості;
- 3) збільшення спортивних шкіл, центрів і клубів усіх видів і типів і забезпечення підготовки спортивного резерву, спортсменів високого класу для збірних команд по різних видах спорту;
- 4) розробку й реалізацію календарних планів фізкультурно - оздоровчих і спортивно-масових заходів, у тому числі організацію українських і міжнародних спортивних змагань і навчально - тренувальних зборів;
- 5) формування органів державного регулювання фізичною культурою й спортом, координацію їх діяльності і їх взаємодія;
- 6) забезпечення разом з державним органом виконавчої влади в області фізичної культури й спорту, Олімпійським комітетом і загальноукраїнськими за різними видами спорту підготовки збірних команд і їх виступів на всеукраїнських і міжнародних змаганнях [142].

Цілком очевидно, що повноваження органів виконавчої влади явно недостатньо для ефективного розвитку фізичної культури й спорту в регіонах.

3.3. Механізми активізації державного регулювання фізичної культури і спорту в Україні

Визначення кордонів державного регулювання сферою фізичної культури й спорту багато в чому - залежить від типу соціальної політики тої або іншої держави: Досліджуючи; дане питання, ми опиралися на різні виміри й характеристики економічної й соціальної політики. Серед цих характеристик найбільш важливими в контексті проблем фізичної культури й спорту є

економічні, організаційні й правові питання глобальної, по значимості завдання державного регулювання, що прямо впливає на ступінь реалізації оголошених пріоритетів і соціальних гарантій населенню країни.

Загальне визначення соціальної політики держави як системи цілеспрямованих заходів, розв'язуваних, у тому числі, за допомогою фінансових ресурсів, приводить нас до конкретних організаційних форм і методам державного фінансового регулювання, що залежать від економічного ладу, суспільних, соціальних і інших цілей [143].

Найважливішим напрямком економічної політики в країнах з розвиненою соціально-орієнтованою ринковою економікою є стимулювання розвитку соціально-відповідального бізнесу. Залучення інвестиційних ресурсів у сферу соціальних послуг, до яких відносяться послуги фізичної культури і спорту, полягає в створенні таких загальних умов їх застосування, які створять зацікавленість в напрямку капіталу в дану галузь [151, с.305].

Головною передумовою формування сектора соціально-відповідального бізнесу, орієнтованого на розвиток державного регулювання фізичною культурою і спортом має стати економічна зацікавленість комерційних підприємств в підвищенні здоров'я співробітників (і як наслідок підвищення їх працездатності, зниженні кількості днів тимчасової непрацездатності). Тобто тут інвестиції комерційних фірм в розвиток спортивної інфраструктури слід розцінювати як інвестиції в людський капітал, який в умовах інформаційного суспільства є найважливішим фактором економічної ефективності [154, с.88]. Так, в Японії інвестиції, що направляються на модернізацію технічної бази, складають 8% від ВВП, а на підвищення рівня освіти (людського капіталу) - 16%. У США на ці цілі фірмами направляється до 20% ВВП [157].

Створення механізмів активізації та зацікавленості всіх учасників соціальних процесів вимагають формування партнерських відносин між новими для України учасниками соціальних взаємин - комерційним сектором і некомерційними організаціями з державою. В рамках формування сектора

соціально-відповідального бізнесу дуже важливим і актуальним є вдосконалення правової бази, і економічних механізмів стимулювання комерційних фірм до соціальних інвестицій (в даному випадку до створення власних спортивно - рекреаційних комплексів). Механізм стимулювання, перш за все, повинен ґрунтуватися на пільгове оподаткування об'єктів соціальної інфраструктури, зменшенні оподатковуваного прибутку підприємств шляхом включення витрат на фізичну культуру працівників в собівартість реалізованої продукції.

Здійснений аналіз джерел фінансування фізичної культури і спорту в різних країнах показав, що відмінною рисою більшості з них можна вважати наявність спортивної індустрії, що є не тільки ефективним соціально-економічним фактором розвитку спорту, а й важливим джерелом його фінансування через систему спонсорства.

В даний час спортивне спонсорство стало невід'ємним атрибутом професійного спорту і, становить вагому частину бюджету команд. Воно стає «модним» заняттям для олігархів. З одного боку, це свідчить про зміцнення позицій професійного спорту в суспільстві. Але одночасно це і свідчення фінансової слабкості професійних клубів (а значить і комерційного професійного спорту). Адже в тих державах, де професійний спорт має міцну економічну основу, спортивне спонсорство має менш помітну роль. Приклад тому США, де спонсорство в основному пов'язане з олімпійських та студентським спортом [185]. У розвинених країнах Європи, де фінансове становище спортивних клубів в більшості випадків міцно, частка спонсорських коштів в їх фінансуванні менше ніж в Україні. Спонсорські кошти, наприклад, в бюджетах німецьких професійних футбольних клубів в середині 90-х рр. не перевищували 10%: «Баварія» (Мюнхен) в 2016 р отримала 6 млн. марок від свого головного спонсора - фірми «Опель» (ця сума становила всього 5% бюджету клубу). Найбільші суми спонсорських контрактів (~ 23%) при цьому припадали на спортивні федерації [252].

З огляду на наведений іноземний досвід, важливим завданням держави в контексті зниження навантаження на бюджет (в частині фінансування фізичної культури і спорту) є стимулювання спортивного спонсорства в непрофесійному спорті. Перспективи подібного спортивного спонсорства в Україні багато в чому залежать від його правового механізму державного регулювання, зокрема від вирішення питання з оподаткуванням.

Останнім часом звертає на себе увагу позитивна тенденція щодо розвитку платних послуг населенню. В Україні стрімко зростає мережа комерційних спортивно-оздоровчих комплексів [184]. Взагалі слід зазначити, що саме приватний бізнес (перш за все мале і середнє підприємництво) орієнтований на оптимальне використання наявних ресурсів і високий ступінь відповідальності за експлуатацію майнового комплексу. Нами здійснювався аналіз фінансово-економічних результатів функціонування державних і приватних підприємств, за 2017-2018 рр, який показав, що перші, як правило, виявляються менш ефективними, ніж другі, мають більш низьку норму прибутковості, мають меншу сприйнятливостю до інновацій і невиправдано великим управлінським апаратом. Це також підтверджують світові тенденції, де роль держави зводиться до розвитку соціальної та інституційної інфраструктури фізичної культури і спорту. Отже, держава, створюючи стимулюючі умови для приватного бізнесу, без істотних фінансових витрат домагається двоякої мети: зростання економіки і дохідної частини бюджету, з одного боку, і розвитку соціальної сфери: фізичної культури і спорту - з іншої.

В умовах необхідності збільшення обсягу позабюджетних фінансових ресурсів, шляхом залучення у сферу фізичної культури і спорту приватних інвесторів, важливе значення набуває застосування фінансово-економічних інструментів підтримки соціально-значущої та інвестиційної діяльності.

До них відносяться: бюджетні інвестиції; бюджетні кредити; бюджетні гарантії; інвестиційні податкові кредити; податкові пільги; субсидії та субвенції [187]. Перераховані фінансів визначають економічні інструменти,

що вже протягом декількох десятиліть успішно застосовуються в міжнародній практиці. Включення їх в механізм державного регулювання сфери фізичної культури і спорту України є важливою умовою підвищення ефективності її функціонування. При цьому недосконалість українського законодавства (нечітко сформульовані критерії встановлення податкових пільг на державному рівні) часто не дозволяє українським підприємцям повною мірою користуватися зазначеними в Законі пільгами.

Таким чином, очевидно, що реформування системи державного регулювання фізичною культурою і спортом в Україні має супроводжуватися формуванням інвестиційного податкового кредиту, та являє собою відстрочку платежу за податками і надається при наявності певних підстав, серед яких виконання організацією особливо важливого замовлення по соціально-економічному розвитку регіону або надання нею особливо важливих послуг населенню вдосконаленням загальних і специфічних інструментів державної фінансово-економічної політики, спрямованих на позичена соціально-значущих галузей. Податкова система при цьому повинна відповідати економічній політиці, мати чітко виражені економічні цілі, заохочувати розвиток найбільш значущих галузей [202].

На жаль, регламентований обсяг монографії не дозволяє торкнутися всіх тонкощів вдосконалення організаційного та фінансового механізму державного регулювання сфери фізичної культури і спорту, проте розкриті напрямки можуть слугувати добрим концептуальним прикладом і можуть лягти в основу оптимізації бізнес-процесів в рамках реформування системи державного регулювання фізичною культурою і спортом в країні. При цьому результатом оптимізації бізнес-процесів має стати досягнення заявлених соціально-економічних цілей розвитку фізичної культури і спорту.

Як вже було зазначено раніше, важливою методологічною особливістю і вимогою пропонованої нами є розробка системи показників, які відображають

ступінь досягнення поставлених проміжних і кінцевих (соціально-економічних) цілей.

Важливим завданням в рамках реформування будь-яких систем (як на макро, так і на мікрорівні), з метою досягнення принципово нового якісного рівня функціонування, є розробка системи показників, що дозволяють оцінювати рівень розвитку як всієї системи в цілому, так і ступінь досягнення окремих поставлених цілей.

Правильний вибір показників ефективності особливо важливий в контексті використання такого інструменту аналізу і планування як збалансована система показників. Цілі і показники даної системи повинні формуватися в залежності від стратегічних цілей соціальної політики країни і розглядатися за критеріями соціально-економічної ефективності, споживчої ефективності, внутрішнім бізнес-процесів (механізмам функціонування галузі), а також інфраструктури. Сам процес становлення збалансованої системи показників прояснює стратегічні цілі і визначає критичні параметри їх досягнення. Головна стратегічна мета системи, як правило, характеризується загальним інтегральним показником. У сфері фізичної культури і спорту такий показник повинен відображати ступінь її впливу на досягнення загальних глобальних соціально-економічних цілей. Причому соціально-економічний ефект може виражатися як у фінансових, так і нефінансових (натуральних) показниках.

Слід особливо відзначити специфіку формування системи збалансованих показників фізкультурно-спортивної галузі в порівнянні з іншими галузями економіки (особливо виробничими), а також підприємствами мікрорівня. Зокрема, Д. Нортон і Р.Каплан, аналізуючи питання «чи слід виключити фінансові показники із системи збалансованих показників» приходять до висновку, що регулярні фінансові звіти та показники повинні як і раніше відігравати значну роль, нагадуючи керівництву компанії, що поліпшені якість, терміни виконання замовлень, продуктивність і розвиток

нових продуктів є засобом досягнення поставленої мети, але не самою метою. Це продиктовано специфікою комерційної організації, головною і єдиною метою якої є отримання прибутку [211, с.75]. Що стосується сфери фізичної культури і спорту, то тут проміжні (формують) показники самі по собі мають велике значення, і крім цього мають значення для досягнення глобальних соціально-економічних цілей. Так, очевидно вплив фізичної культури і спорту на підвищення якісного рівня трудових ресурсів (наприклад: зменшення кількості днів тимчасової непрацездатності), що, в кінцевому рахунку, впливає на досягнення макроекономічних показників соціально-економічної ефективності. При цьому такі проміжні цілі як здоров'я кожного з членів суспільства, самі по собі мають велике значення, особливо в контексті установок на соціально-орієнтованій ринкове господарювання.

У напрямку удосконалення системи державного регулювання необхідно вирішити такі основні завдання:

1. Підвищення інтересу різних категорій громадян України до занять фізкультурою і спортом за допомогою:

- адаптації юнацької фізичної культури до сучасних вимог і стандартів, переходу до занять ігровими видами спорту;
- забезпечення доступності занять спортом для різних категорій громадян, в тому числі розробки і застосування механізму пільгового і безкоштовного відвідування спортивних споруд малозабезпеченими категоріями громадян (студентами, інвалідами, особами похилого віку та ін.);
- створення і розвитку системи волонтерів (добровільних помічників) в масовому спорті;
- розробки і реалізації програми організації пропаганди фізичної культури і занять спортом як складової частини здорового способу життя, що включає в себе соціальну рекламу, пропаганду фізичної культури і здорового способу життя, спеціальні проекти засобів масової інформації (освітлення

змагань, свята відкриття спортивних центрів і т.д.), інформаційну підтримку в мережі Інтернет;

- забезпечення високої якості спортивних послуг шляхом впровадження системи сертифікації фізкультурно-спортивних організацій і центрів для занять спортом;

2) Розвиток інфраструктури масового спорту, як в освітніх установах, так і за місцем проживання, в тому числі: будівництво багатофункціональних залів; залів з басейнами; стадіонів-майданчиків в освітніх установах; спортивних центрів, що знаходяться у власності держави.

Таблиця.1.

Тип об'єкта	Кількість одиниць
багатофункціональних залів	1467
залів з басейнами	733
стадіонів-майданчиків у освітніх установах	733
спортивних центрів, що знаходяться у власності держави	1000

Відповідно до висновків, зроблений на основі проведеного нами аналізу, перелік об'єктів передбачається щорічно уточнювати.

Тому необхідно вирішити такі основні завдання:

1. Цільова підтримка науково-методичних розробок в області допінг-контролю;
2. Розвиток матеріально-технічної бази спорту вищих досягнень, в тому числі:

- реконструкція баз олімпійської підготовки, реконструкція і будівництво на території України спортивних центрів, призначених для занять різними видами спорту;

- реконструкція та модернізація спортивної бази освітніх установ для підготовки олімпійського резерву;

- обладнання антидопінгового центру.

Таким чином дослідження місця фізичної культури і спорту відповідно до проведеного наукового аналізу дозволило зробити висновок про те, що, нарівні з охороною здоров'я, освітою та індустрією відпочинку, вони відносяться також до сектору суспільного виробництва. Будучи структурною складовою соціальної сфери, фізична культура і спорт виступають важливим інструментом в реалізації цілей соціально-економічної політики держави. Нами відображений сучасний погляд українських вчених на фізичну культуру і спорт з точки зору теорії суспільних благ, відповідно до якого вони виконують безліч функцій, об'єднують практично всі сфери життєдіяльності людини, охоплюють всі вікові групи населення, є універсальним засобом реалізації задач соціальної політики. Яскраво виражений позитивний вплив послуг фізичної культури і спорту на суспільний добробут дозволяє прийти до висновку, що вони більшою мірою відносяться до групи змішаних суспільних благ, ніж до групи приватних благ. Ту їх частина, яка конституційно гарантована державою і підлягає фінансуванню за рахунок бюджетних коштів та державного замовлення і соціальних стандартів, та доцільно відноситься до чистих суспільних благ. Послуги, що оплачуються за рахунок позабюджетних джерел, в тому числі за рахунок особистих коштів населення, є приватною справою громадян. У сукупності ж регульована в централізованому порядку фізкультурно-спортивна діяльність являє собою окрему групу змішаних соціально-значущих суспільних благ. Виходячи з цього, в структурі її функціонування виділяється чотири сектори: державний сектор, добровільно-суспільний сектор, змішаний сектор, приватний комерційний сектор [228].

Нами розроблено укрупнену класифікацію зовнішніх ефектів, відповідно до якої зовнішні ефекти, що виникають в процесі фізкультурно-спортивної діяльності, діляться на дві групи: позитивні і негативні.

Позитивними зовнішніми ефектами є вигоди суспільства, пов'язані з фізкультурно-спортивною діяльністю.

Негативні зовнішні ефекти являють собою витрати суспільства, пов'язані з фізкультурно-спортивною діяльністю.

У свою чергу, кожна група зовнішніх ефектів ділиться на прямі і непрямі.

До прямих позитивних зовнішніх ефектів відносяться позитивні зовнішні ефекти, які впливають безпосередньо на учасників фізкультурно-спортивної діяльності та не включають більш однієї ланки, передає вплив на кінцевих споживачів.

До непрямих позитивних зовнішніх ефектів відносяться ефекти, механізми впливу яких можуть включати більше одної ланки, та передає вплив на кінцевого споживача. В даному випадку вони змінюють добробут не тільки тих суб'єктів, які безпосередньо залучені в фізкультурно-спортивну діяльність, але також опосередковано впливають і третіх осіб.

Прямі негативні зовнішні ефекти в даному випадку є ефекти, які негативно впливають безпосередньо на учасників фізкультурно-спортивної діяльності та не включають більш однієї ланки, передає вплив на кінцевих споживачів.

Непрямі негативні зовнішні ефекти - ефекти, які, крім негативного впливу безпосередньо на учасників фізкультурно-спортивної діяльності, надають опосередкований вплив на третіх осіб.

Фізична культура і спорт відносяться до категорії змішаних суспільних благ, небажаність виключення яких з споживання окремих громадян продиктована, з одного боку, породжуються ними прямими і непрямими позитивними зовнішніми ефектами, з іншого боку, тим, що приватний ринок

даних послуг виштовхує найменш забезпечених членів суспільства за свої межі. У зв'язку з цим, гарантом забезпечення суспільства соціально-значимими змішаними суспільними благами фізичної культури і спорту має бути держава, а їх фінансування в межах державного замовлення повинно здійснюватися за рахунок коштів державного бюджету. У цьому сенсі, ефективність функціонування фізичної культури і спорту, так само як і інших галузей соціальної сфери безпосередньо залежить від державної бюджетної політики.

За останні роки, в результаті реформування бюджетної системи, в цій області відбулися значні зміни на краще. Головною метою реформування бюджетного процесу стало створення умов і передумов для максимально ефективного управління державними (муніципальними) фінансами відповідно до пріоритетів державної політики. Суть здійсненої реформи полягає в зміщенні акцентів бюджетного процесу від «управління бюджетними ресурсами (витратами)» на «управління результатами. В рамках нової концепції «управління результатами» бюджет формується виходячи з цілей і планованих результатів державної політики. Бюджетні асигнування мають чітку прив'язку до функцій (послуг, видам діяльності), при їх плануванні основна увага приділяється обґрунтуванню кінцевих результатів в рамках бюджетних програм [234].

Основою сучасної, реформованої моделі організації бюджетного процесу є широко застосовувана в світі концепція « бюджетування », орієнтоване на результати в рамках середньострокового фінансового планування». Суть її полягає в розподіл бюджетних ресурсів між адміністраторами бюджетних коштів і (або) реалізованими ними бюджетними програмами з урахуванням або в прямій залежності від досягнення конкретних результатів відповідно до середньостроковими пріоритетами соціально-економічної політики і в межах прогнозованих на довгострокову перспективу обсягів бюджетних ресурсів [238, с. 55].

Важливим напрямком, в рамках реформованої бюджетної системи є розширення сфери застосування програмно-цільових методів бюджетного планування та підвищення престижу країни на міжнародній арені. Спорт вищих досягнень виконує важливі «міждержавні» соціально - політичні функції, є чинником зміцнення взаєморозуміння між народами. Проведення Олімпійських ігор і великих міжнародних змагань є наймогутнішим ідеологічним і інформаційним інструментом формування позитивного іміджу країни. Крім того, подібні заходи є презентацією країни й конкретного міста, у тому числі, для потенційних закордонних інвесторів [239, с.87].

Формування цивільного патріотизму й національної самосвідомості є найважливішим непрямим позитивним зовнішнім ефектом фізкультурно-спортивної діяльності. Основними якісними характеристиками цивільного патріотизму й національної самосвідомості є [202]:

- постійне відчуття зв'язку з Батьківщиною, з життям і діяльністю людей, що живуть на рідній землі;
- любов до своєї Батьківщини, держави, виражена в конкретних справах, діях, учинках;
- розвинене почуття гордості за свою Батьківщину, за свій народ, за символи держави;
- моральна відповідальність кожної людини за долю Батьківщини, свого народу, за їхній сучасний стан, за їхнє майбутнє;
- розвинене почуття цивільного, професійного й військового боргу по виконанню своїх конституційних обов'язків, відповідальність за результати своєї праці;
- бажання, прагнення й уміння захищати Батьківщину, відстоювати її інтереси, забезпечувати безпеку у всіх сферах життя своєї Батьківщини;
- велика діяльність державних, приватних структур, кожного громадянина з метою процвітання Батьківщини, свого народу, підвищення її міжнародного авторитету;

- прихильність цінностям, позитивним традиціям, ідеалам своєї держави, свого народу, своєї професії;
- внутрішня готовність і конкретна діяльність зі збереження й збільшенню слави своєї Батьківщини, прояву честі й совісті громадянина й воїна Збройних Сил України;
- постійне відчуття величі своєї Батьківщини;
- гідний прояв своїх можливостей і здатностей як громадянина України в області фізичної культури й спорту, у досягненні світових результатів на Олімпійських іграх, на чемпіонатах миру й т.п.

3.4. Впровадження сучасних механізмів державного регулювання фізкультурно-оздоровчою діяльністю як пріоритетного напрямку в державній політиці

Сутність та зміст фізкультурно-оздоровчої діяльності в державі актуалізується наявністю низки факторів демократичного державотворення в суспільстві, яке з урахуванням інституціонального фактору є орієнтованим на європейський вектор. Водночас, участь України в загальносвітовому цивілізаційному процесі зумовлює необхідність пошуку та винайдення справедливого суспільного устрою, встановлення ефективного балансу між державою та індивідом. Це є однією з головних питань фізкультурно-оздоровчої діяльності в державі, оскільки лише ефективна реалізація людського потенціалу може дати Україні шанс відбутися як незалежній, цивілізованій країні.

У контексті глобалізації та на основі глибоких суспільних змін – нових технологій, змін форм виробництва й організації держави окреслюються інші цілі, критерії та механізми державного втручання[30]. Реалізація

фізкультурно-оздоровчої діяльності здійснюється відповідними державними інститутами на різних організаційних рівнях; причому це не обов'язково мають бути органи публічного управління. Різноманітні інститути громадянського суспільства можуть бути задіяними державою задля вирішення своїх завдань та реалізації функцій.

В Україні саме такий підхід до фізкультурно-оздоровчої діяльності повинен реалізовуватися в діяльності органів державної влади та структур громадськості. Відсутність такого поєднання призвело до самообмеження фізкультурно-оздоровчої діяльності, відсутності національної стратегії у сфері оздоровлення населення, а також до різкого зниження ефективності в цілому соціо-гуманітарної політики держави, що реалізується. По суті, держава зняла з себе відповідальність за ті процеси, що відбуваються в суспільстві, за створення національного людського капіталу, за розвиток громадян і збереження та підвищення якості їхнього здоров'я [34]. Ускладнення завдань регуляції в умовах інформаційного суспільства і глобалізації вимагає від органів державної влади удосконалення підходів до реалізації своєї мети.

Очевидно, що вибір шляхів забезпечення суспільного розвитку України має здійснюватися з урахуванням фактору модернізації управління державою, реалій сьогодення, тенденцій розвитку міжнародного співтовариства, її місця та ролі в Європі та світі. Реалізація фізкультурно-оздоровчої діяльності, як мета державного управління – це той кінцевий результат, якого необхідно досягти у процесі суспільного розвитку, шляхом захисту і зміцнення тих інституцій, від яких залежать здоров'я людини та прогрес усього суспільства [178]. Водночас історія радянського періоду не могла не залишити свого відбитку на формування свідомості сучасного українського суспільства. Сформований патерналістичний підхід держави до фізкультурно-оздоровчої діяльності, як до гаранта забезпечення оптимального рівня здоров'я кожного індивіда не знайшов позитивного відображення в українському суспільстві.

Система державного управління в нових умовах мусить перетворитися в інноваційний механізм стратегічного розвитку, в якому ефективно діють на засадах партнерства інституції влади та громадськості. Для забезпечення такої логіки розвитку відносин потрібно виходити з пріоритету держави в їх регулюванні. Загалом вдосконалену модель фізкультурно-оздоровчої діяльності в державі можна описати за такими характерними ознаками [117]:

а) забезпечення з боку органів державної влади гарантій надання фізкультурно-оздоровчих послуг індивіду відповідно до європейських стандартів життя;

б) активізація фізкультурно-оздоровчої діяльності як на етапі становлення індивіда, так і на етапі досягнення пенсійного віку;

в) законодавче та нормативно-правове забезпечення державної регуляції фізкультурно-оздоровчої діяльності та встановлення за нею системи контролю з боку органів державної влади і громадських організацій.

Практика стверджує, що діяльність органів державної влади тяжіє до "розвантаження" бюджету від зайвих витрат. Це призводить до трансформації механізму організаційно-правового регулювання фізкультурно-оздоровчої діяльності, змінюється національне законодавство та свідомість суспільства. В умовах, коли навіть розвинуті європейські держави знижують дефіцит державних фінансів шляхом жорсткого скорочення видатків, важливо реалістично оцінити можливі наслідки цих дій для громадян.

На сучасному етапі розвитку України важливим є формування фізкультурно-оздоровчої діяльності, з іншого боку ця роль не є головною, оскільки в процесі регуляції відбувається корегування під впливами громадських організацій та суспільних настроїв. Реалізація фізкультурно-оздоровчої діяльності здійснюється за допомогою відповідних інститутів на різних організаційних рівнях. Важливо усвідомлювати й те, що ані Україна, так і жодна держава, незалежно від рівня соціально-економічного розвитку, ніколи не зможе задовольнити всі потреби індивідів.

Державна влада виступає безпосереднім організатором і регулятором заходів із реалізації фізкультурно-оздоровчої діяльності, які здійснюються великою кількістю різних суб'єктів, таких як: органи державної виконавчої влади, державні установи й організації, органи місцевого самоврядування, міжнародні благодійні фонди, неурядові організації, суспільні об'єднання громадян і ініціативи, окремі громадяни – волонтери в загальносуспільному вимірі дії зазначених суб'єктів вимагають певної координації в рамках єдиної державної соціально-гуманітарної політики [158, с. 306-309].

Відтак, органи державного управління і місцевого самоврядування, забезпечуючи функції відтворення населення та його оздоровлення мають розглядати, як стратегічні, наступні завдання своєї діяльності [96]:

- закріплення та підтримку стандартів рівня та якості життя, які б забезпечували самореалізацію та гармонійний розвиток особистості;
- стимулювання активної діяльності особистості, соціальних груп за допомогою правових, економічних, морально-етичних важелів;
- встановлення норм та правил соціального партнерства на засадах забезпечення балансу суспільної свободи та суспільних інтересів;
- забезпечення реалізації у суспільному житті держави механізму регуляції фізкультурно-оздоровчої діяльності ;
- забезпечення конкуренції на ринку надання фізкультурно-оздоровчої послуг;
- розробка і створення механізмів взаємодії держави і громадянських організацій, при використанні яких громадяни самі залучаються до фізкультурно-оздоровчої діяльності;
- використання коштів і ресурсів національних підприємств у механізмі державної регуляції фізкультурно-оздоровчої діяльності;
- розробка стратегії забезпечення принципу соціальної справедливості у системі надання фізкультурно-оздоровчих послуг населенню;

– узгодження державного регулювання відповідними засобами із суспільством та забезпечення його усталеного розвитку.

Регулятивна функція займає важливе і перспективне місце серед функцій держави; основним змістом її реалізації є стимулювання активності особистості, соціальних груп, розробка та створення механізмів взаємодії держави і громадських організацій, при використанні яких громадяни самостійно залучаються до фізкультурно-оздоровчої діяльності [218]. Не можна недооцінювати і функцію виховання, яка полягає у здатності громадських організацій прививати своїм активістам такі якості як ініціативність, наполегливість, перетворюючись на важливий та ефективний інструмент соціалізації. Реалізуючи свою регулятивну функцію, органи державної влади можуть сприяти проведенню відповідних заходів, під час яких активісти набули б досвіду участі у різноманітних програмах та проектах.

В Україні відбувається трансформація фізкультурно-оздоровчої діяльності, яка поступово виходить на передній план та перетворюється на вагомий чинник соціо-гуманітарного розвитку держави. При цьому якісні переміни у сутності та призначенні фізкультурно-оздоровчої діяльності полягають не стільки у розширенні сфери державної політики, скільки в її громадянській спрямованості, що означає визрівання принципово нової владно-громадянської моделі та національної солідарності щодо необхідності й першочерговості формування нової якості життя людини та розвитку людського потенціалу [137, с. 45-47].

Системне бачення проблем інституту фізкультурно-оздоровчої діяльності вимагає нового підходу до вибору стратегії соціальної регуляції його діяльності - організації якісно нової соціально-управлінської ситуації, коли питання вирішуються не шляхом організаційних перебудов і ситуаційних реформацій, а за допомогою розробки нової парадигми соціального управління [220]. Комплекс фізкультурно-оздоровчої діяльності має на меті

здоров'я нації в цілому і забезпечення працездатності, а тим самим і підвищення якості життя всіх груп населення. Це дає реальну віддачу внаслідок підвищення дієздатності населення, зниження витрат на охорону здоров'я, забезпечення більш ефективної підготовки підростаючого покоління до праці і військової служби [97]. Разом з тим, спроби додати нового імпульсу у розвиток фізкультурно-оздоровчої діяльності найчастіше, як і раніше, носять скоріше декларативний характер чергової політичної кампанії.

Це багато в чому пояснюється тим, що розглянута сфера так і не стала пріоритетною галуззю державно-суспільних інтересів, а тому і у нових умовах є найчастіше нерентабельною, отже, не цікавою для інвестицій як держави, так і комерційних структур. Удосконалення функціонування національного інституту фізичної культури вимагає цілком конкретних заходів щодо вдосконалення діяльності держави стосовно фізкультурно-оздоровчої діяльності. Орієнтація на ефективність органів державної влади при відпрацьовуванні механізму державного регулювання фізкультурно-оздоровчої діяльності припускає переміщення акценту з кількісного аспекту державного впливу на якісний [201, с. 101-107]. Необхідна відмова держави від ролі мецената з переходом до ролі соціального менеджера, оптимізуючого міжособистісні і міжгрупові відносини в суспільстві, що підвищує віддачу від вкладених коштів.

У державній програмі розвитку фізичної культури та спорту визначено, що сфера фізкультурно-оздоровчої діяльності знаходиться у кризовому стані, який є небезпечним викликом соціальній та гуманітарній безпеці країни. Серед інших провідних чинників, що обумовлюють розвиток та поглиблення кризових явищ, є рівень фінансового забезпечення діяльності галузі, який є вкрай недостатнім, що обумовлено не тільки важким економічним становищем держави, кризами світової економіки, але й проблемами суспільно-політичного, управлінського, науково-методологічного характеру. Найбільш важливими та комплексними з них є: визначення національних

інтересів, цінностей, викликів та загроз у сфері фізкультурно-оздоровчої діяльності із подальшим визначенням державної політики розвитку галузі, обґрунтуванням пріоритетних програм розвитку галузі або окремих її підсистем, визначенням джерел та обсягів їх фінансування, нормативно-правовим узгодженням [256]. Саме ці питання обумовлюють необхідність впорядкування та розробки теоретико-методологічних засад механізму регулювання розвитку фізкультурно-оздоровчої діяльності в Україні.

Розвитку соціального та справедливого масового спорту перешкоджають такі чинники: відсутність чітко сформульованої системи нормативно-правових актів державної політики у сфері розвитку масового спорту; адміністративні бар'єри – ліцензування, реєстрація системи контролю, регулювання орендних відносин і, як наслідок, корупція; відсутність дієвих механізмів фінансово-кредитної підтримки фізкультурно-спортивного бізнесу; невпевненість підприємців у стабільності умов його ведення [111]. Умовами продуктивності процесу є впровадження дієвих механізмів взаємодії органів влади з громадськими організаціями на основі соціального партнерства, розроблення програм взаємодії бізнесу та сфери фізкультурно-оздоровчої діяльності, спонсорства, меценатства. У ринкових умовах головними компонентами соціально-економічного розвитку фізкультурно-оздоровчої діяльності є: системна організація та перерозподіл сфери впливу на компоненти галузі спорту, управління, стратегічне планування [37, с. 103-106]. На жаль, сфера фізкультурно-оздоровчої діяльності зазнає фінансової, інформаційної, інституційної, інфраструктурної та системної кризи.

Для прискорення процесу соціально-економічного розвитку сфери фізкультурно-оздоровчої діяльності доцільно вживати заходи: створити загальнодержавний реєстр підприємств, що задіяні в розвитку фізкультурно-оздоровчої діяльності, які повинні ґрунтуватися на науковій основі, у контексті їх поділу на державні, монопольні та ринкові [99]. Також необхідно задіяти процес приватизації державних фізкультурно-спортивних споруд та

приміщень на конкурсній основі з урахуванням умов їх використання, зокрема, необхідно активізувати державні інститути щодо регулювання цінової та соціальної політики створених об'єктів, що включає перевірку виконання обов'язків та інвестиційних зобов'язань.

У цьому контексті слід акцентувати увагу на таких завданнях [110]:

- залучення суб'єктів підприємницької діяльності і громадських організацій до надання фізкультурних та реабілітаційних послуг населенню;
- забезпечення інформування населення про види фізкультурно-оздоровчих послуг, які надаються населенню на відповідній території;
- удосконалення системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців із фізкультурно-оздоровчої діяльності стосовно надання відповідних послуг.

Метою діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування має стати створення оптимальних умов для ефективного функціонування системи фінансового забезпечення. Умовами, що забезпечують ефективну діяльність системи забезпечення сфери фізкультурно-оздоровчої діяльності виступають нормативно-правові, організаційні та адміністративні засади діяльності органів державної влади, їх організаційна структура, повноваження, функції в частині розробки та впровадження заходів, спрямованих на впорядкування або зміну параметрів фінансових процесів [137]. Система забезпечення розвитку фізичної культури – це цілісна, організована на єдиній правовій основі сукупність функцій, відносин, процесів, принципів та методів управління, джерелами формування, розподілу та контролю їх використання для потреб розвитку сфери фізкультурно-оздоровчої діяльності [157].

Складовою механізму державного регулювання розвитку фізкультурно-оздоровчої діяльності є методологічна сукупність правових, економічних, адміністративних методів, засобів, інструментів та важелів, специфіка застосування та зміст впливу яких визначається цільовою спрямованістю та процесуальним етапом регулювання. Правові та адміністративні методи на

усіх процесуальних етапах представлені: правовим регламентуванням, розпорядчо-юридичними діями; адміністративним нормуванням; санкціями за порушення адміністративного законодавства [96].

Типова модель концептуальної структури організаційного механізму державного управління включає в себе об'єкти та суб'єкти управління, їх цілі, завдання, функції, методи управління та організаційні структури, а також результати їх функціонування. В умовах ринкової економіки одним з актуальних питань є формування такого організаційного механізму управління, який спроможний забезпечити ефективність управління і конкурентоспроможність фізкультурно-оздоровчих організацій [131].

Оздоровча діяльність є органічною частиною фізичної культури, особливою сферою виявлення та уніфікованого порівняння досягнень людей у певних видах фізичних вправ, технічного, інтелектуального та іншої підготовки шляхом змагальної діяльності. Соціальна цінність оздоровчої діяльності визначається її дійовим стимулюючим впливом на поширення фізичної культури серед різних верств населення. Тому, держава повинна фінансувати, стимулювати та всебічно приділяти значну увагу розвитку фізичної культури серед населення [160, с. 108-110]. Фізкультурно-оздоровча діяльність - це сфера, перед якою стоїть низка завдань, основними з яких є постійне підвищення рівня здоров'я, фізичного та духовного розвитку населення, сприяння економічному і соціальному прогресу суспільства.

Незважаючи на розвиток ринкової системи господарювання, фінансова політика держави у сфері фізкультурно-оздоровчої діяльності не сприяє її динамічному розвитку, свідчить про високу суспільну актуальність сфери відносин фізкультури, а також про усвідомлення цього законодавцем та прагнення постійного вдосконалення законодавчої бази. Законодавство у даній сфері структурно має загальну частину, яка містить термінологію, засади державного регулювання сфери фізкультурно-оздоровчої діяльності та джерела законодавчого регулювання також передбачено визначення кола

суб'єктів сфери фізичної культури і спорту, змістовно містить відокремлення відносин фізкультурно-оздоровчої діяльності від професійного спорту, питання організації, фінансування [190].

Держава регулює відносини у сфері фізкультурно-оздоровчої діяльності шляхом створення відповідних державних органів, фінансового, матеріально-технічного, кадрового, інформаційного, нормативно-правового та іншого забезпечення розвитку фізичної культури, а також визнання широкого самодіяльного статусу фізкультурно-оздоровчої діяльності в Україні і комплексної взаємодії державних органів з громадськими організаціями фізкультурно-оздоровчої спрямованості. Держава повинна всебічно підтримувати діяльність всеукраїнських фізкультурно-оздоровчих товариств, національних спортивних федерацій, інших громадських організацій фізкультурно-спортивної спрямованості [221].

У той же час, розподіл сфер комерційної та громадської фізкультурної діяльності та відповідно джерел їх фінансування не є остаточним вирішеним питанням. За рахунок коштів місцевих бюджетів фінансуються видатки державних програм розвитку фізичної культури і спорту, утримання та навчально-тренувальна робота дитячо-юнацьких спортивних шкіл усіх типів. Вирішення проблем адміністративно-правового регулювання фізкультурно-оздоровчої діяльності та чіткої правової регламентації, підвищення ефективності діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування зі здійснення контролю у сфері фізкультурно-оздоровчої діяльності, чітке розмежування повноважень органів державної влади й органів місцевого самоврядування, розробка шляхів оптимізації державного регулювання фізкультурно-оздоровчої діяльності є визначальними чинниками покращення якості цього регулювання [1, с. 126-134].

Державне регулювання сферою фізкультурно-оздоровчої діяльності формується виходячи з того, що держава не може стояти осторонь від процесів, які відбуваються в цій сфері, але її втручання має зберігати баланс

між особистим вибором, суспільним регулюванням і контролем[229]. Державний контроль у сфері фізичної культури і масового спорту – це діяльність компетентних органів, спрямована на додержання вимог законодавства про фізичну культуру і спорт, забезпечення гарантій реалізації відповідних правових норм та утвердження законності у фізкультурно-оздоровчих і спортивно-масових зв'язків. Державний контроль за діяльністю у сфері фізкультурно-оздоровчої діяльності є одним із засобів забезпечення законності у державному управлінні фізичною культурою.

Контроль дає можливість не лише виявляти й усувати наслідки порушень, але й застосовувати у разі потреби до порушників законодавства про фізичну культуру засоби відповідальності. Метою такого контролю є відповідність діяльності підконтрольних суб'єктів установленим вимогам законодавства про фізичну культуру, які спрямовані на організацію та провадження діяльності фізкультурно-оздоровчих організацій, а також забезпечення безпеки споживачів фізкультурно-оздоровчих послуг[230]. Державний контроль у сфері фізичної культури не має обмежуватися лише посиленням на необхідність здійснення контролю, а має містити весь механізм його здійснення та наслідки контролювання.

Основою для визначення механізмів державного контролю за діяльністю у сфері фізкультурно-оздоровчої діяльності є встановлені загальні принципи державного контролю, які мають свої особливості у цій галузі, а також спеціальні принципи, притаманні сфері фізичної культури [161]. Потрібно проводити роботу з популяризації інформації відносно фізкультурно-оздоровчої діяльності, використовувати для реалізації цього засоби масової інформації, організувати конференції, присвячені питанням у сфері фізичної культури і спорту, приділяти увагу розробці навчальних посібників із цього питання.

Незважаючи на дії держави зі створення національної системи фізкультурно-оздоровчої діяльності, вона не може утримати у фокусі своєї

політики багато аспектів підтримки і зміцнення здоров'я населення. Фізична активність і спортивна підготовка населення продовжують залишатися на низькому рівні. Такий стан зумовлено низькою доступністю до інфраструктури здоров'я, переведенням користування фізкультурно-спортивними та оздоровчими спорудами на платну основу [216, с. 117-120].

Сьогодні механізм виконання чинних державних норм і нормативів не передбачає ефективної системи контролю рівномірності розподілу мережі фізкультурно-спортивних споруд на всій території України, а також якості надаваних послуг. Діючі механізми державного регулювання сфери фізкультурно-оздоровчої діяльності не сприяють забезпеченню прав кожного громадянина на заняття фізичною культурою.

Л. Приходченко встановила, що структуру механізму державного управління складають цільовий, нормативно-правовий, організаційний, економічний та інформаційний компоненти, сукупність яких віддзеркалює всі істотні аспекти функціонування системи державного управління: виконання функцій (організаційний), дотримання цілеспрямованості (цільовий та нормативно-правовий), забезпечення ефективності (економічний) та можливості функціонування (інформаційний) [242].

Деяко відмінний погляд на складові механізму у Н. Нижник та О. Машкова. На думку цих науковців механізм управління включає: цілі управління, елементи об'єкта та їхні зв'язки, на які здійснюється вплив, діяння в інтересах досягнення цілей; методи впливу, матеріальні і фінансові ресурси управління, соціальний та організаційний потенціали [163, с. 49].

Р. Рудніцька, О. Сидорчук та О. Стельмах виокремлюють у механізмі державного управління вісім головних елементів: методи, стимули, важелі, інструменти, правове, нормативне та інформаційне забезпечення, політика. Вчені наголошують на тому, що реальний механізм державного управління завжди конкретний, оскільки спрямований на досягнення конкретних цілей шляхом впливу на конкретні фактори: елементи управління та їхні зв'язки, і

цей вплив здійснюється шляхом використання конкретних ресурсів або потенціалів [222, с. 519].

Таким чином, за особливостями побудови механізми державного управління поділяються на цільові (спрямовані на досягнення певної мети), механізми функціонування системи державного управління (структура системи державного управління, яка відповідає чинному законодавству, наявні зв'язки між її підсистемами та усіма органами, що входять до її складу) та механізми здійснення процесу державного управління (чітко вибудована послідовність дій, реалізація яких забезпечує здійснення державного управління народом, органами державного управління або їх посадовими особами шляхом поступових перетворень у стані об'єктів державного управління) [163].

Як узагальнила Т. Ганцюк, різні науковці відповідно до комплексу методів управління, що входять до складу конкретного механізму державного управління, серед складових системи комплексного механізму державного управління виділяють декілька різновидів механізмів – економічний, мотиваційний, організаційний, політичний, правовий, цільовий, інформаційний, податковий, соціальний[216].

О. Коротич виокремлює класифікацію механізмів державного управління у залежності від суб'єкта управління. Згідно цієї ознаки вона говорить про існування механізмів здійснення процесу державного управління народом, Президентом, органом законодавчої влади, органами виконавчої влади, судовою системою.

У словнику-довіднику з державного управління за загальною редакцією В. Бакуменка, В. Князева зазначено, що “фактори, які впливають на процеси державного управління, можуть бути політичними, економічними, соціальними відповідно до основних сфер суспільної діяльності. Також відповідно до основних форм державно-управлінської діяльності вони можуть мати організаційний і правовий характер. Тому згідно з характером факторів

впливу виокремлюють політичні, економічні, соціальні, організаційні та правові механізми. Як правило, вони використовуються у комплексі” [217].

Цілком логічно, що науковці ввели поняття “комплексу механізмів державного управління”, оскільки всі механізми державного управління між собою тісно пов’язані та взаємодоповнюють одне одного[76, с. 112-113]. Таким чином, практично всі дослідники стверджують, що у державно-управлінській науці відсутній єдиний підхід до тлумачення суті механізму державного управління та його структури.

Тим не менше, за весь час дослідження державного управління, як науки сформувалося чітке бачення суті поняття «механізм державного управління» як організації практичного здійснення державної влади. Основними механізмами державного управління в сфері соціального становлення та розвитку особистості є організаційний, правовий, інституційний, політичний, економічний, інформаційний[261].

Тому, нами запропоновано комплекс механізмів державного регулювання сфери фізкультурно-оздоровчої діяльності(рис.3.2).

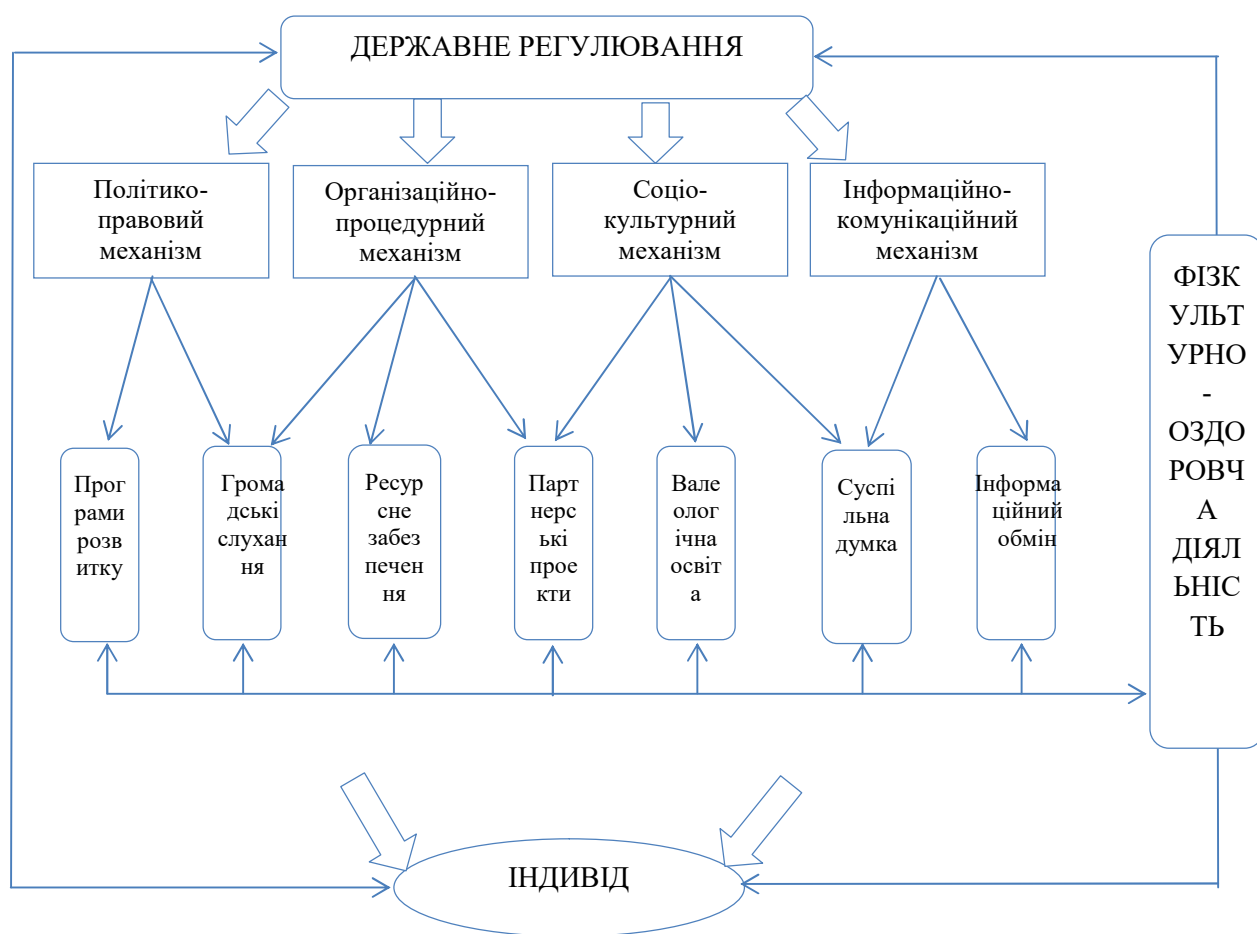

Рис. 3.1 Комплекс механізмів державного регулювання сфери фізкультурно-оздоровчої діяльності

Політико-правовий механізм передбачає:

- неухильне дотримання правових, економічних засад і гарантій для самореалізації особи у сфері фізичної культури;
- формування нормативно-правової бази, яка регламентує провадження дієвої державної регуляції у сфері фізкультурно-оздоровчої діяльності;
- громадська експертиза проектів нормативних актів і програм розвитку оздоровлення населення;
- розширення можливості рівноправної участі громадян у суспільному регулюванні розвитку галузі;

- вдосконалення державного регулювання у сфері фізкультурно-оздоровчої діяльності шляхом впровадження механізму контролю за виконанням нормативно - правових актів;

- проведення громадських слухань із питань спортивно-оздоровчого та фізкультурно-освітнього напрямку.

Організаційно-процедурний механізм передбачає:

- підвищення ефективності функціонування інститутів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з розвитку фізкультурно-оздоровчої діяльності;

- створення державно-громадських рад при відповідних органах місцевого самоврядування з даної проблематики;

- соціально-орієнтований розподіл видатків з державного та місцевого бюджету серед установ фізкультурного напрямку;

- визначення завдань і пріоритетних напрямів державного регулювання з розвитку фізкультурно-оздоровчої діяльності;

- розробку та здійснення партнерських проектів щодо сприяння ведення здорового способу життя громадян, надання їм відповідних послуг;

- зосередження матеріальних і фінансових ресурсів на відповідних напрямках враховуючи думку громадськості.

Соціокультурний механізм передбачає:

- збільшення соціальних гарантій у суспільно-оздоровчій та фізкультурно-спортивній сферах;

- пропагування фізичної культури, масового спорту, що сприятиме можливості самореалізації особистості;

- розвиток валеологічної освіти, всебічного розвитку науки про здоровий спосіб життя;

- системне вирівнювання дисбалансу значної соціально-економічної нерівності у суспільстві щодо можливості заняття фізкультурою і масовим спортом;

- забезпечення єдиного стандарту надання необхідних послуг у фізкультурно-оздоровчій сфері та створення соціального стандарту для неї;
- популяризація розробки оздоровчих та фізкультурно-спортивних програм і проектів.

Інформаційно-комунікаційний механізм передбачає:

- удосконалення рекламно-інформаційної кампанії з проведення заходів відповідно до вимог ефективного моніторингу;
- запровадження креативних технологій в інформаційну політику з фізкультурно-оздоровчої діяльності;
- взаємоузгодженість напрямів державного регулювання на комунікаційному рівні з розвитку фізкультурно-оздоровчої діяльності;
- гарантування вільного доступу особи до інформації про наявність і можливість занять фізичною культурою і спортом;
- застосування інформаційних технологій громадського контролю за діяльністю органів влади.

Політико-правові механізми впливають на організаційно-процедурні механізми з метою забезпечення виконання законодавства та нормативно-правових актів і на інформаційно-комунікаційні механізми з метою виконання законодавчо закріпленого висвітлення у засобах масової інформації прийнятих рішень. Організаційно-процедурні механізми державного регулювання сфери фізкультурно-оздоровчої діяльності складаються із системи відповідних державних органів, служб, які забезпечують безпосереднє здійснення такої політики, вони взаємодіють з інформаційно-комунікаційними механізмами з метою висвітлення в них проведення заходів, пов'язаних з організаційним забезпеченням виконання рішень, прийнятих на правовому рівні.

Соціокультурні механізми державного регулювання фізкультурно-оздоровчої діяльності полягають у виконанні усіх запланованих програм на відповідному соціальному та культурному рівні, а також забезпечені людськими ресурсами для повноцінно ефективної реалізації фізкультурно-

оздоровчих масових заходів. Інформаційно-комунікаційні механізми впливають на всі решта, оскільки суспільство повинне знати про наявність закріплених за ним прав і гарантій у політичному аспекті та на нормативно-правовому рівні, знати про належне ресурсне забезпечення виконання програм та заходів на організаційно-процедурному рівні та бути інформованим про соціокультурне забезпечення програм, проектів щодо фізкультурно-оздоровчої діяльності [243].

Для створення дієвого, злагодженого механізму державного регулювання фізкультурно-оздоровчої діяльності пропонується:

- налагодити ефективну, взаємоузгоджену роботу органів державної влади та органів місцевого самоврядування, які відповідальні за фізкультурно-оздоровчий напрямок роботи;
- привести у відповідність до європейських стандартів нормативно-правове забезпечення організації діяльності органів відповідальних за розвиток фізкультурно-оздоровчої діяльності.

Розв'язання проблем державного регулювання фізкультурно-оздоровчої діяльності, чіткої організаційно-правової регламентації, підвищення ефективності діяльності органів державної влади зі здійснення контролю у сфері фізкультурно-оздоровчої діяльності, чітке розмежування повноважень органів державної влади й органів місцевого самоврядування, розроблення шляхів оптимізації державного регулювання фізичної культури і масового спорту є визначальними чинниками покращення якості цього регулювання [253, с. 20-22]. Існує низка об'єктивних і суб'єктивних факторів, які гальмують подальший розвиток сфери фізичної культури. Це, насамперед, методологічні й організаційні чинники обґрунтування державного регулювання сфери фізкультурно-оздоровчої діяльності, це стримує формування прозорого сектору оздоровчих послуг та його інноваційний розвиток.

У рамках даного державного регулювання фізкультурно-оздоровчої діяльності передбачається сукупність структурних елементів, кожен з яких є

окремим механізмом, який виконує свої функції, перебуваючи у безпосередній взаємодії з іншими. Функціонування даних механізмів повинно сприяти:

- проведенню діагностики комплексного стану проблем зі здоров'ям населення на державному та регіональному рівнях;
- науково-методичному, інформаційному та фінансовому забезпеченню організацій та установ, що проводять роботу з оздоровлення населення;
- створення необхідних умов, що забезпечують права населення і їх можливості для саморозвитку та самовдосконалення;
- здійсненню моніторингу виконання рішень органів виконавчої влади та місцевого самоврядування суб'єктами системи фізичної культури та спорту.

Практична реалізація фізкультурно-оздоровчої діяльності повинна ґрунтуватися на використанні відповідної моделі роботи, що обумовлюється конкретними цілями, потребами споживача послуг, можливостями самої особи, доцільністю застосування ефективних методів і технологій роботи, стратегії її реалізації, наявністю відповідного ресурсного забезпечення, визначенням конкретних часових рамок та впливом інших чинників[31, с. 250-254]. Здебільшого, новітні технології фізкультурно-оздоровчої діяльності впроваджуються доволі повільно і не завжди знаходять належну підтримку з боку органів державної влади.

З метою модернізації системи державної регуляції фізкультурно-оздоровчої діяльності можна сформулювати наступні рекомендації:

- удосконалити стандартизацію фізкультурно-оздоровчих послуг та уточнити перелік потенційних отримувачів послуг, механізмів визначення та пакету, який має бути їм гарантований на рівні громади;
- оптимізувати систему регуляції фізкультурно-оздоровчої діяльності на національному, регіональному та місцевому рівнях в частині уточнення структури відповідних департаментів та управлінь;

- удосконалити механізм взаємодії місцевих органів влади з питань здійснення контролю за умовами провадження фізкультурно-оздоровчої діяльності серед населення;

- забезпечити ефективну координацію та взаємодію відповідних структурних підрозділів, закладів, установ, які знаходяться у сфері їх підпорядкування в частині вироблення єдиних підходів щодо цілей, завдань;

- удосконалити механізм фінансування відповідних послуг шляхом переведення коштів із організації на заходи, передбачити видатки на їх проведення, в тому числі через соціальне замовлення в місцевих бюджетах;

- забезпечити ефективне функціонування ДЮСШ в частині надання послуг дітям та молоді, переміщеним із тимчасово окупованих територій;

- оптимізувати систему моніторингу та оцінку якості фізкультурно-оздоровчих послуг; забезпечити методичний супровід;

- посилити роботу в інформаційному полі, зокрема, активізувати практику соціальної реклами з метою поширення міжнародного та вітчизняного досвіду фізкультурно-оздоровчої діяльності.

Зміни в суспільному просторі, нові потреби та зміни позиції споживачів, поява нових досягнень науки та техніки, розвиток інформаційних мереж, широка доступність сучасних технологій, зміна ролі людських ресурсів, а також низка інших причин призводять до різкого зростання значення державної регуляції суспільного здоров'я і залежить від розробки системи принципів, механізмів, форм і методів раціонального й ефективного розміщення основних структурних елементів ринку фізкультурно-оздоровчих послуг та їхнього взаємоузгодженого та збалансованого функціонування[226].

Запропоновані рекомендації нададуть можливість вплинути на вирішення водночас низки соціально-економічних проблем з оздоровлення населення. Тоді, розвиток фізкультурно-оздоровчої діяльності буде скоординований відповідно до загальнонаціональних інтересів у сфері фізичної культури та масового спорту. Діяльність органів державної влади та

місцевого самоврядування буде спрямовано на створення оптимальних політико-правових, організаційно-процедурних та соціокультурних умов для функціонування системи розвитку фізкультурно-оздоровчої діяльності в Україні.

РОЗДІЛ 4

РОЗВИТОК ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФІЗИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ І СПОРТОМ В УКРАЇНІ

4.1. Складові моделі системи державного управління розвитком фізичної культури і спорту в Україні

Стратегічна мета системи державного управління фізичною культурою і спортом полягає в підтриманні належного рівня функціонування галузі, забезпеченні достатніх умов для її поступального розвитку на основі врахування перспективних запитів та потреб суспільства. Динамізм, зміна соціально-значущих пріоритетів щодо діяльності галузі висуває комплекс вимог до державного управління розвитком галузі фізичної культури і спорту, зокрема до його організаційної структури. У численних працях теоретики та практики в галузях менеджменту, теорії організацій, державного управління сходяться на думці, що під організаційною структурою управління слід розуміти форму організації системи управління, яка в залежності від стратегічної мети, завдань, функціонального призначення конкретної системи, характеризується певною комбінаторикою окремих її управлінських ланок і, як наслідок, утворює сукупність стійких поліфункціональних зв'язків,

що забезпечують тотожність системи управління самій собі, її цілісність та стійкість, адаптивність, гомеостазис у динамічних умовах функціонування під впливом різноманітних зовнішніх та внутрішніх факторів [145; 193; 212].

На нашу думку, під організаційної структурою державного управління розвитком фізичної культури і спорту слід розуміти сукупність відносин між ланками апарату державного управління, організаційних зв'язків між ними, які перебувають у такій декомпозиції, яка забезпечує найоптимальнішу взаємодію та координацію між ними і спроможна забезпечити позитивну динаміку розвитку галузі та повсякденне функціонування. Ефективність державного управління розвитком фізичної культури і спорту значною мірою залежить від збалансованості, оптимальності, належної функціональності, гнучкості, економності, стійкості, оперативності організаційних структур управління. Аналіз наукової літератури засвідчив [210-211], що набуття організаційною структурою всіх зазначених вище якостей можливе лише за умови дотримання таких основних положень:

- організаційна структура має відповідати стратегічній меті та функціям, які вона покликана виконувати;

- мають бути чітко виокремлені керовані системи, об'єкти управління та регламентовані засоби управлінського впливу;

- бути забезпеченою достатнім за кількістю та професійною підготовкою кадровим корпусом, адже важко не погодитись із думкою С. Андрейчука [5] про те, що низький рівень та недостатня компетентність управлінських кадрів створює умови, за яких виникає необхідність компенсації непрофесіоналізму управлінців шляхом введення додаткових штатних одиниць, ланок управління, що призводить до ускладнення організаційної структури управління, дублювання одних і тих самих функцій і, як наслідок, породжує відсутність відповідальності,

неспроможність прийняття своєчасних управлінських рішень та їх практичну реалізацію;

– інформаційне забезпечення організаційної структури управління розвитком галузі має бути побудованим таким чином, щоб комплексно і на належному оперативному рівні забезпечити передачу інформації взаємозворотніми каналами зв'язку від суб'єкта управління до об'єкта управління і, навпаки, про стан, динаміку, напрям, хід практичної реалізації завдань та функцій управління, адекватно відображати потреби та інтереси об'єктів управління;

– має бути здатною до своєчасного виявлення суспільних потреб у галузі фізичної культури і спорту, подальшого їх моніторингу, бути відкритою до запитів суспільства, визначати рівень їх задоволення з метою встановлення рівня суспільної корисності від практичної реалізації управлінських функцій.

Ми також дотримуємося думки, що система може успішно функціонувати лише тоді, коли знайдені засоби і методи впливу на контингент. На наш погляд, будь-яка система може виникнути і бути реалізованою лише за наявності фахівців, що володіють цілою сумою інформації. Іншими словами, фахівці, здатні працювати в умовах інновацій, є обов'язковим компонентом системи. Зважаючи на завдання нашого дослідження, ми більш детально розглянемо в цьому підрозділі роботи чинну загальну структуру управління та організаційну структуру державного управління фізичною культурою і спортом [25, с. 40].

Аналіз структури державного управління дозволяє виокремити п'ять елементів у загальній структурі управління фізичною культурою і спортом: стратегічний аспект, лінію середньої ланки, програмно-технологічну структуру, функціонально-допоміжну структуру, операційне ядро.

Проблема управління систем формування фізичної культури студентів

розглядається нами на прикладі закладів вищої освіти. У системі формування фізичної культури студентів закладів вищої освіти сконцентрований цілий спектр соціальних, дидактичних, регіонально-територіальних, кліматичних, соціокультурних та інших проблем. Ця система орієнтована на таке:

- підтримку і розвиток фізкультурної освіти молоді, формування стійкої мотивації ведення здорового способу життя;

- стимуляцію навчально-пізнавальної активності та інтелектуально-творчого динамізму студентів, що припускають вищий рівень соціальної захищеності та конкурентоздатності особи в умовах ринкових стосунків;

- підготовку з числа абітурієнтів майбутніх випускників з досить високими показниками фізичного здоров'я, фізкультурною писемністю і мотивацією до регулярних занять різними видами фізичної культури;

- інноваційну формуючу діяльність студентів закладів вищої освіти; науково обґрунтовану і глибшу спортивно орієнтовану діяльність у закладах вищої освіти.

Відмічаючи цінність даних положень, ми вважаємо, що проблема проектування системи готовності студентів до розвитку фізичної культури у закладах вищої освіти може бути вирішена за допомогою «системної» освіти, адже система фізичної культури є соціальною системою. Виходячи з цього принципового положення, нами запропоновано основні етапи проектування системи викладання, що засновані на системоутворюючих і системо-розвиваючих принципах. Проте система фізичної культури, як і будь-яка інша система, розвивається за певними об'єктивними законами. Нині ні для кого не секрет, що ефективність національної системи фізичної культури надзвичайно низька і головна її функція - оздоровлення нації виконується незадовільно [164, с. 78].

Головним механізмом нової моделі системи формування фізичної культури студентів у закладах вищої освіти є формування їх готовності до

самовизначення, саморозвитку і самовдосконалення в системі фізичної культури[241]. Метою запропонованої системи є формування готовності до розвитку фізичної культури студентів з урахуванням регіональних особливостей.

У процесі її реалізації вирішувалися такі завдання:

1. Отримати інформацію про можливість реалізації студентами своїх потреб і запитів у сфері фізичної культури.

2. Сформувати у студента стійку мотивацію до предметної діяльності з дисципліни «Фізична культура» і заняттям різними видами фізичної культури.

3. Окреслити шляхи формування фізкультурної освіти напрацювання студентами інтеграційних знань з історії, теорії і методики фізичної культури, спорту, фізичної рекреації та реабілітації й визначити дієву систему комплексного контролю якості освіти, включаючи оперативний, поточний і підсумковий тренінг-контроль з наступним їх аналізом і корекції.

4. Розглянути при формуванні фізичного здоров'я дію різних засобів фізичної культури на морфо-функціональний розвиток організму, фізичну підготовленість і працездатність студентів.

Передбачалося, що вирішення поставлених завдань за допомогою інноваційних технологій та особово-орієнтованого підходу до тих, хто навчається, дозволить швидше сформувати інтереси, мотиви і потреби у студентів до занять фізичною культурою і вивести навчальний процес з дисципліни «Фізична культура» на якісно новий рівень через реалізацію дидактичного принципу свідомості та активності, що дозволяє здійснити студентами самовизначення, самовдосконалення і саморозвиток у сфері фізичної культури [223, с. 11].

Згідно з системоутворюючими принципами, основною формулою системи формування готовності студентів до розвитку фізичної культури

повинен стати наступний причинно-наслідковий зв'язок: функція + структура + організація і управління = якість. Враховуючи, що структурність системи готовності студентів до розвитку фізичної культури обумовлюється метою, в нашій роботі функцією системи фізичної культури повинне стати забезпечення умов для самовизначення, самовдосконалення і саморозвитку особи у фізкультурно-оздоровчій і спортивній діяльності. Ми визнали можливим виділити в пропонованій системі, на наш погляд, найбільш значущі: структурний, функціональний і організаційно-управлінський компоненти.

Структурний компонент включає мотиваційно-цільовий, інформаційний, процесуальний, діагностичний і результативний блоки.

Функціональний – гностика, проектувальний, конструктивний і комунікативний блоки.

Організаційно-управлінський компонент складається з двох напрямів. До першого – організаційного – входять: матеріально-технічні спортивні бази, організаційні і педагогічні технології, підбір творчих викладацьких кадрів і раціональні форми організації навчального і спортивного процесу. Другий – управлінський – складається з управління якістю освітнього процесу в інформаційному полі моніторингу і управлінського комплексного контролю [56, с. 10].

Діяльність профільних міністерств та служб в галузі торкається обмеженого кола питань і лише у разі їх впливу на реалізацію основних функціональних завдань, тому її необхідно вважати як опосередковану. Ці елементи функціонально-допоміжної структури є замкнутими із своєю внутрішньою структурною організацією і можуть мати своє операційне ядро, працюють в галузі фізичної культури і спорту більш незалежно від стратегічного аспекту. Між стратегічним аспектом, лінією середньої ланки та функціонально-допоміжною структурою переважають горизонтальні функціональні зв'язки, відбувається координація роботи лише в межах

функціональних інтересів її елементів.

Керівництво процесом фізичного виховання, фізкультурно-оздоровчою та спортивною роботою в навчальних закладах здійснюється Міністерством освіти і науки України та Міністерством молоді та спорту України[244], не враховуючи галузевих закладів вищої освіти, які підпорядковані відповідним профільним міністерствам, управліннями обласних державних адміністрацій, відділами райдержадміністрацій, комітетами фізичного виховання учнівської та студентської молоді при міністерстві освіти і науки, та міністерстві молоді та спорту України, обласними та районними управліннями освіти [165]. Слід зазначити, що серед учнівсько-студентського контингенту широко проводять роботу відділи фізичної культури і спорту виконавчих органів місцевого самоврядування, особливо в частині організації та проведення змагань за видами спорту між навчальними закладами. Безпосередня зона управлінського впливу є чітко обмеженою кількістю навчальних закладів та контингентом студентів та учнів, чого не можна сказати про органи управління цією підсистемою галузі. Дублювання, перехрещення функціональних зв'язків управлінського впливу призводить до відсутності чіткого розмежування владних повноважень, значного збільшення управлінського апарату, наслідком чого є неефективне використання коштів, відсутність відповідальності за певний напрямок роботи, проведення подвійного обліку та заліку одних і тих же показників результатів роботи управліннями різного підвідомчого підпорядкування, а основним негативним явищем такого «розпорошення» структури управління є низькі показники рівня здоров'я молоді, смертність на уроках фізичної культури, невідповідність матеріально-технічної бази вимогам щодо організації процесу фізичного виховання.

На сучасному етапі переходу закладів вищої освіти України на нову систему освіти гостро постала проблема пошуку нових нетрадиційних підходів, що дозволяють підвищити її ефективність. У проекті нового Закону України «Про освіту» надаються широкі можливості для переосмислення

цінностей фізичної культури для студентів. Цей Закон визначає зміст фізичної культури студентів як самостійну сферу діяльності в українському соціокультурному просторі, виділяючи при цьому її освітні пріоритети. Зокрема, перед студентською молоддю сьогодні суспільством поставлено глобальне соціально економічне завдання по інтеграції вітчизняного культурного потенціалу у світову спільноту. Проте її реалізація під силу фахівцям нової формації, що відповідають не лише професійним якостям, але і високими фізичними кондиціями і працездатністю, фізичною культурою. Стратегія розвитку, що намітилася сьогодні, фізичної культури і спорту студентів є гарантом формування фахівця нової формації [68, с. 79].

У зв'язку з цим розробка системних освітніх моделей у процесі багаторівневої, безперервної фізкультурної освіти, на нашу думку, має бути заснована на таких принципових позиціях:

– особово-орієнтованої фізкультурної освіти, що забезпечує гуманістичну спрямованість становлення особи, що відповідає соціальному замовленню суспільства;

– широкою інформатизацією процесу навчання з дисципліни та в освітньому напрямі «Фізична культура» і розвиток мережі інформаційно-комунікаційних технологій;

– створення соціально-організаційних і психолого-педагогічних умов для випереджаючої фізкультурної освіти з урахуванням регіональних особливостей територій України;

– активної пошуково-дослідницької роботи студентів на всіх щаблях фізкультурної освіти, що забезпечує творчу спрямованість особи, її подальше вдосконалення і саморозвиток у фізкультурно-спортивній діяльності;

– реалізації педагогічних технологій з урахуванням специфічних особливостей освітнього процесу у сфері фізичної культури і спорту, спрямованих на формування системних знань та оптимізації освітнього

процесу.

Реалізація цих принципів дозволить забезпечити формування ролі фізичної культури і спорту для молоді, а також перехід від системи загальної фізкультурної освіти до системи професійної.

Практична реалізація особово-орієнтованої технології підготовки фахівця передбачає зближення професійної і навчальної діяльності і забезпечує успішне формування як загальної, так і професійної культури в процесі безперервної багаторівневої підготовки [167].

Використання особово-діяльних технологій у системі багаторівневої підготовки фахівців дозволить будувати освітній процес так, щоб його суб'єкти, переходячи від одного ступеня освіти до іншого, чітко орієнтувалися в наданих їм освітніх можливостях. При цьому він враховуватиме особливості учасників навчального процесу, відбиватиме основні зв'язки як між компонентами інтегрованих викладацьких технологій, так і соціально-економічним замовленням суспільства на фахівця та запроваджуватиме зв'язки з наукою і виробництвом.

Оскільки центром усієї освітньої системи є індивідуальність, то методичну основу повинні складати індивідуалізація і диференціація навчального процесу. Ці процеси дозволяють фіксувати вибірковість пізнавальних і рухових переваг студентів, стійкість їх проявів, активність і самостійність цілей, в реалізації завдань за напрямом підготовки «Фізична культура» [223].

В останні десятиліття проблемі підготовки фахівців з фізкультурно-спортивної діяльності приділяється все більше уваги. У сфері фізичної культури і спорту значення державної політики та підтримки незмірно зростає, а людина в системі фізичної культури і спорту є не лише об'єктом, на який спрямована дія всієї системи, але і тим основним кінцевим чинником, який реалізує всі досягнення цієї системи, сприяє його зростанню і розвитку. Роль фахівця в системі фізичної культури і спорту

визначається і тією обставиною, що його діяльність нерідко проходить в екстремальних умовах, що знаходяться на піку фізичних і психічних можливостей.

Проведений нами порівняльний аналіз різних підходів до вирішення проблеми формування готовності студентів до розвитку фізичної культури і спорту та підготовки майбутніх фахівців показав, що жодна з відомих педагогічних систем не дозволяє повною мірою врахувати специфіку навчання у закладах вищої освіти і забезпечити високий (60 %) рівень сформованості готовності до розвитку фізичної культури студентів відповідно до сучасних вимог вищої освіти і принципів його реформування [194].

У зв'язку з цим запропонована інноваційна система дозволить, на наш погляд, реалізувати ідею формування готовності до розвитку фізичної культури студентів. Узагальнений алгоритм проектування вузівської системи формування та розвитку фізичної культури студентів складається з трьох частин:

- перша частина припускає постановку дидактичного завдання;
- друга – проектування апріорної (теоретично можливою) наукової системи;
- третя – створення реальної (призначеною для практичної реалізації) вузівської системи.

Постановка дидактичного завдання включає в себе:

- ретельний аналіз глобальної мети навчання і оперативних цілей суб'єктів навчальної діяльності. При цьому мета має бути сформульована як уміння, що діагностується, і бути включеною в загальну систему цілей навчання вищого ієрархічного порядку;
- відбір, структуризація операційного компонента адекватного глобальною і оперативним цілям навчання студентів;
- завдання необхідних рівнів (виявлення критеріїв) сформованості

компонентів готовності студентів до розвитку фізичної культури;

- визначення початкового рівня сформованості компонентів готовності студентів до розвитку фізичної культури і спорту;

- аналіз обмежень, що накладаються на організаційну сторону процесу формування готовності студентів до розвитку фізичної культури в досліджуваній освітній системі і на можливості використання наукової і навчально-спортивної бази [195, с. 67].

Формування механізмів державного управління вузівської системи базується на апіорній системі. Завдання полягає в тому, щоб названі в апіорній системі теоретично можливі підсистеми перетворити на діючі, «змусивши працювати» в реальному освітньому процесі. Іншими словами, тут передбачається проектування технологічного конструкта, що дозволяє створити систему носіїв навчальної інформації, сформувати систему навчальних занять, у рамках якої вивчатиметься певна смислова доза і, відповідно, відбуватися процес інтенсифікації формування готовності студентів до розвитку фізичної культури і спорту в заломленні на специфічні особливості досліджуваного освітнього мікросередовища.

У характеристиці динаміки розвитку зазначеної системи формування готовності до розвитку фізичної культури студентів розрізняють дві сторони: процесуальну і результативну. Перша – це процес формування і функціонування компонентів системи; друга – досягнення деякого рівня підготовленості, про яку ми судимо за мірою сформованості компонентів системи.

Мотиви навчальної і спортивної діяльності студентів ми класифікуємо на дві великі групи:

- безпосередні – мотиви, включені в процес навчальної діяльності. Це навчально-пізнавальні мотиви розвитку особистості;

- опосередковані – пов'язані з цілями та цінностями, що лежать у зовні самої навчально-пізнавальної діяльності, та задовольняють її цілі. До

цієї групи увійшли соціальні, стимулюючи мотиви досягнення.

Рівень сформованості мотиваційно-цільового компонента напряму пов'язаний з інформаційною підсистемою вузівської системи формування готовності студентів до розвитку фізичної культури, яка, у свою чергу, детермінує розвиток змістовного компонента. Метою даного етапу є самовизначення у виборі занять різними видами фізичної культури і формування позитивної мотивації до навчальної діяльності з фізичної культури, на основі релевантної інформації про запити, потреби і можливості суб'єктів і об'єктів освітнього процесу. Наші спостереження дозволяють вважати, що позитивна мотивація студентів до саморозвитку в системі фізичної культури формується через зміну якісного і кількісного складу знань, умінь і навичок. Сюди входять основні елементи динаміки підготовленості студентів: фізичний розвиток, функціональний стан систем організму, фізична працездатність і підготовленість, володіння передовими технологіями, а саме:

- організаційно-управлінськими (проблемно-модульна, система тренінг-контролю, рейтингова система оцінки);
- теоретичні (лекційний курс з мультимедійним супроводом, комп'ютерне програмоване опитування);
- психологічні (формування індивідуально-психологічних характеристик особи, спрямованих на формування стійкості до стрес-факторів навчальної діяльності й фізичних навантажень, через систему оргдіяльнісних ігор, діяльність змагання) [196, с. 39].

Представлена сукупність основних елементів підготовки студентів дозволить оптимальним чином організувати навчальну діяльність відповідно до потреб особи і соціальним замовлення до підготовки професіонала, що забезпечить успішне засвоєння знань.

Третім компонентом (підсистемою) системи готовності студентів до розвитку фізичної культури і спорту є процесуальна підсистема. За нашими спостереженнями, в цій підсистемі особливе місце займають

міжособистісні стосунки між суб'єктами освітньої діяльності.

Студент або курсант як суб'єкт діяльності виявляється в саморегуляції, яка забезпечує актуалізацію психічних можливостей, компенсацію недоліків, регуляцію індивідуальних станів у зв'язку із завданням і подіями навчальної діяльності. Необхідно відмітити, що у закладі вищої освіти відбувається переорієнтація на суб'єктно-об'єктивні стосунки між викладачем і студентами, а об'єктом докладання спільних зусиль стає нова інформація і оволодіння видами і способами її переробки і засвоєння.

У вузівську систему формування готовності до розвитку фізичної культури у студентів як основний компонент ми включили діагностичну підсистему, що відповідає за адекватну сформованість операційно-функціонального і рефлексії компонентів готовності до саморозвитку. Ця підсистема дозволить контролювати рівень сформованості компонентів готовності студентів до розвитку фізичної культури і спорту у закладах вищої освіти, визначити їх зміст і специфіку функціонування. Результати багаторічних спостережень дозволяють згрупувати основні діагностичні показники студентів з фізичної культури у закладах вищої освіти, основними з яких є:

– знання законодавства у сфері фізичної культури і спорту, теорії та методиці різних видів фізичної культури;

– уміння і навички по застосуванню у своїй фізкультурно-спортивній діяльності оздоровчих систем, спортивно орієнтованих технологій, інформаційних технологій;

– індивідуально-психологічні особливості особи, необхідні для здійснення успішною теоретичною і практичною навчально-тренувальною й науковою діяльністю;

– соціально-психологічні характеристики особи, необхідні для здійснення успішної колективної навчально-тренувальною діяльністю;

- фізичне здоров'я студентів;
- здатність до рефлексії [168, с. 13].

Основними методами проведення діагностичних процедур являється: анкетування, проведення комплексного дослідження здоров'я, фізичного стану, тренінг-контроль теоретичних знань, контроль відвідуваності змагань, навчальних занять, елективного курсу, рейтингова система оцінки інтегрального показника готовності.

Результативна підсистема є завершальною ланкою структурного компонента запропонованої нами системи. Ця підсистема дозволяє виробляти оцінку засвоєння спеціальних знань, умінь і навичок, визначати рівні сформованої готовності, проектувати найближчі та перспективні цілі і завдання навчання. Вона включає в себе:

- результати лікарсько-викладацького контролю;
- виступи на змаганнях;
- успішність з теорії, методико-практичному, практичному розділам;
- оволодіння навичками організаторської, науково-дослідною діяльності [106, с. 47].

Таким чином, одним із найбільш перспективних напрямів удосконалення деяких аспектів теоретичних та практичних заходів державного управління фізичною культурою і спортом є вузівське системне проектування. Впровадження в теорію і практику фізичної культури моделі системно-викладацького проектування готовності до розвитку фізичної культури і спорту у студентів закладів вищої освіти є потребою сучасних умов соціуму, пов'язаних з накопиченням у науці даних, що дозволяють на більш якісному рівні вирішувати завдання побудови навчального процесу і управління.

Дана система формування в установах вищої освіти готовності студентів до розвитку фізичної культури включає багатокomпонентну структуру і критерії оцінки її інтегрованих і диференційованих показників,

функціональну модель отримання інтегрального показника сформованості рівня готовності до розвитку фізичної культури студентів і чотирьохрівневу модель формування готовності студентів до розвитку фізичної культури в процесі навчання у закладі вищої освіти, а також системний моніторинг рівнів готовності до розвитку фізичної культури у студентів.

Тому вузівська технологія – це науково-обґрунтований вибір характеру дії в процесі організованого викладачем спілкування із студентами, що виробляється в цілях максимального розвитку особистості як суб'єкта навколишньої дійсності. Стосовно нашої проблеми, вузівська технологія є проекцією теорії і методики різних видів фізичної культури на її практику, індивідуалізовану через щонайширше різноманіття персональних особливостей особи викладача і студента.

4.2. Розробка стратегічних засад реформування сфери фізичної культури і спорту в Україні

У результаті проведеного дослідження були зроблені висновки про те, що, сьогодні, основними проблемами державного регулювання фізичною культурою і спортом в країні є:

- втрата управління як цілісною системою; відсутність ефективних механізмів державного регулювання;
- недостатньо чітка побудова системи пріоритетів;
- правова неоформленість взаємин між державою, приватним і громадським секторами господарської діяльності.

Очевидно, що в державному регулюванні сферою фізичної культури і спорту найважливішу роль повинні грати загально принципи, тобто принципи

управління нею як великою, складною, динамічною, ймовірнісною системою. Аналіз же української моделі показав, що вона не відповідає основним принципам системності, таким, як цілісність, комплексність і ієрархічність, синергетичного та емерджентність, структурованість, збалансованість централізованого та децентралізованого управління [38].

Розглянемо докладніше.

1. Принцип цілісності полягає в тому, що система повинна складатися з елементів, а не окремі елементи складатися в єдину систему. Аналізуючи ситуацію, можна з упевненістю констатувати, що спочатку, система фізичної культури і спорту тут складалася в протиріччя з цим принципом. В результаті, сьогодні безліч суб'єктів фізкультурно-спортивної діяльності за родом виконуваних функцій і форм власності відносяться до різних міністерств і відомств.

2. Принципи комплексності та ієрархічності полягають у наявності ефективно взаємодіючих підсистем, що входять в системи більш високого рівня. У межах галузі даний принцип пов'язаний з ідеєю вертикалі влади і полягає в можливості розгляду елементів системи як окремих підсистем - державний і недержавний сектор, спорт для всіх, спорт вищих досягнень і т.д. Галузь «фізична культура і спорт» в даному контексті є підсистемою соціальної сфери країни (яка є системою більш високого порядку).

3. Принципи синергетичний та емерджентність. Принцип синергетики полягає в тому, що важливим фактором ефективності функціонування системи є злагодженість роботи всіх її елементів і їх сумісність один з одним. Принцип емерджентність визначається як здатність системи виконувати задану цільову функцію тільки системою в цілому, а не окремими її ланками.

Що стосується принципу синергетики, то, з огляду на відмінності в конкретних завданнях різних відомств, в реальності часто превалюють відомчі інтереси, а методи досягнення поставлених цілей і завдань не завжди узгоджуються між собою.

4. Принцип структурованості пов'язаний з принципами комплексності та ієрархічності і полягає в наявності ефективної організаційно-управлінської структури, що включає безліч взаємопов'язаних і збалансованих компонентів. Очевидно, що сьогодні в Україні відсутня чітко структурована система управління фізичною культурою і спортом та її вдосконалення, в першу чергу, передбачає відновлення та оптимізацію вертикальних і горизонтальних організаційно-управлінських зв'язків.

5. Властивість оптимальної збалансованості централізованого та децентралізованого управління [197]. Реалізація даного принципу полягає в чіткому розмежуванні повноважень і відповідальності між державним органом управління у сфері фізичної культури і спорту та місцевими органами самоврядування. Головним завданням тут є чітке визначення кола питань, що координуються на державному, регіональному і місцевому рівнях.

Крім перерахованих основних загальносистемних принципів, в основу реформованої системи управління фізичною культурою і спортом повинні бути покладені такі принципи, як науковість, цілеспрямованість, єдність функціонування і розвитку, а також альтернативність.

Принцип науковості передбачає використання сучасних наукових досягнень в управлінні. Відповідно до цього принципу, регулювання сфери фізичної культури і спорту має будуватися на сучасних наукових знаннях і досягненнях в галузі економіки, управління, права, соціології, а також досягненнях специфічних галузевих дисциплін.

Принцип цілеспрямованості полягає в обґрунтованості цілей розвитку. Принцип цілеспрямованості передбачає державне регулювання фізичною культурою і спортом як великою системою, в якій управління окремими підсистемами, окремими процесами і явищами має здійснюватися з урахуванням цільових орієнтирів розвитку. При цьому кожній підсистемі повинні бути задані приватні вектори розвитку, сприяють досягненню результуючого вектора розвитку [170, с.100].

Принцип єдності функціонування та розвитку передбачає вирішення суперечностей між сьогоденням і майбутнім, одночасне функціонування і розвиток будь-якої системи як єдиного процесу, що володіє внутрішньою суперечливістю. Аналіз досвіду управлінської діяльності як на макро-, так і на мікро-рівнях дозволяє зробити висновок про те, що найчастіше, коли основна увага приділяється підвищенню ефективності поточного функціонування, виникає загроза появи негативних ситуацій в майбутньому. Внутрішнє протиріччя, що виникає між поточним функціонуванням і стратегічним розвитком галузі повинно вирішуватися шляхом знаходження розумних компромісів, заснованих на оцінці ефективності і відповідно цільовим пріоритетам розвитку.

Значення принципу альтернативності обумовлено тим, що безальтернативні підходи не гарантовані від неточностей. Основою виникнення альтернатив служить множинність способів контролю, різноманітність висунутих цілей, а також нестійкість фізкультурно-спортивної обстановки. Розробка критеріїв оцінки фізкультурно-спортивної діяльності забезпечує відбір оптимального варіанту. Принцип альтернативності оцінки діяльності фізкультурно-спортивних організацій слід відрізнити від непевного характеру досягнення поставлених цілей, який відображає наявність випадкових відхилень в фізкультурно-спортивної діяльності від стійких тенденцій у розвитку останніх [171].

В результаті дослідження загальносистемних принципів можна зробити висновок про те, що розробка стратегічних засад реформування сфери фізичної культури і спорту можлива шляхом подання її як складного утворення, що володіє сукупністю взаємопов'язаних і взаємодіючих підсистем, що входять в системи більш високого рівня (в даному випадку соціальної сфери країни). При цьому принцип системності передбачає необхідність формування якоїсь декомпозиції цілей розвитку сфери фізичної культури і

спорту, у взаємозв'язку з ресурсами їх досягнення, а також внутрішніми процесами.

Стосовно до фізичної культури як галузі господарства взаємодія основних елементів механізму збалансованого функціонування має досягатися на основі поточного функціонування, перспективного і стратегічного соціально-економічного розвитку, на основі перспективних індикативних планів, реалізації стратегічного плану .

Як інструмент аналізу і побудови нової системи державного регулювання, на нашу думку, можна використовувати методологію популярної в останні роки концепції Balanced Scorecard (або Performance Scorecard) [262], що перекладається на українську мову як «система збалансованих показників» (СЗП). Balanced Scorecard була запропонована професором Harvard Business School Робертом Капланом і засновником і президентом компанії Balanced Scorecard Collaborative Девідом Нортаном в 1992 р, і суть її базується на вже знайомому українській практиці системному цільового планування.

Використання концептуальних основ Balanced Scorecard дозволить сформувати струнку систему державного регулювання і фінансування сфери фізичної культури і спорту, а також оптимізувати організаційну структуру управління на основі чіткого розподілу відповідальності суб'єктів фізкультурно-спортивної діяльності за окремими компоненти всієї системи.

Загальна мета системи державного регулювання, в даному випадку, повинна бути представлена у вигляді чітко сформульованих вимог, що відбивають бажаний стан сфери і виражену сукупність її характеристик, що мають або безпосередньо кількісний зміст (параметри системи), або такі, які тим чи іншим способом можуть бути кількісно оцінені. Сама система державного регулювання при цьому повинна реалізовувати певне, точно задане коло функцій, кожна з яких повинна бути прямо або опосередковано орієнтована на досягнення спільної мети системи.

Функції системи державного регулювання повинні бути розподілені між її конкретними елементами, при цьому склад функцій, закріплених за кожним елементом, повинен бути точно визначений, обмежений і забезпечувати досягнення їх локальних цілей, а самі елементи системи повинні бути певним і жорстко фіксованим чином пов'язані між собою, виходячи з того, що тільки їх взаємодія дозволяє реалізувати весь склад функцій системи і, таким чином, забезпечити досягнення її загальної мети [237].

Карта цілей СЗП повинна бути збалансована по вертикалі, тобто досягнення цілей нижніх рівнів має сприяти досягненню цілей верхніх рівнів. Не повинно бути цілей, не підтриманих іншими цілями цього ж або нижчих рівнів, і відповідно не має бути цілей, які не підтримують цілі цього ж або вищого рівня. Для кожної цілі, в свою чергу, бажано розробити такий набір показників, щоб в нього входили як підсумкові показники, що характеризують ступінь досягнення цієї мети, та формують і характеризують зусилля, спрямовані на її досягнення.

Важливою умовою є збалансованість карти цілей по горизонталі, тобто необхідна наявність причинно-наслідкового зв'язку між результуючими і формуються показниками всередині кожного набору показників.

Після формування карти цілей розробляється набір заходів, за допомогою яких планується їх досягнення. Призначаються терміни, бюджет і відповідальні підрозділи (суб'єкти). Надалі показники проектуються на підрозділи організаційної структури, відбувається декомпозиція складних цілей.

Спочатку СЗП розроблялася як інструмент оптимізації бізнесу на мікрорівні, тобто на рівні окремо взятої фірми, холдингу або корпорації. Відповідно до традиційним уявленням авторів, цілі і показники СЗП розглядають діяльність компанії за чотирма проекціями: фінанси, взаємини з клієнтами, внутрішні бізнес-процеси, а також навчання і розвиток персоналу.

Використовуючи даний підхід, нами було сформовано приблизний фрагмент карти цілей СЗП сфери фізичної культури і спорту. Причому, з огляду на макроекономічний характер об'єкта дослідження, в якості основних проєкцій були прийняті: соціально-економічна ефективність; споживачі (суспільство і спортсмени); бізнес-процеси і інфраструктура.

З запропонованої карти цілей можна визначити, що основою досягнення цілей верхнього рівня - оптимізації витрат державного бюджету (на основі зниження навантаження на бюджет і стимулювання додаткових бюджетних надходжень) є «ефективна діяльність в області державного регулювання фізичною культурою і спортом». Від ступеня ефективності системи державного регулювання залежить ефективність механізмів функціонування (бізнес-процесів) масового спорту, спорту для всіх (включаючи систему послуг з фізичної реабілітації інвалідів), прикладних наукових досліджень в галузі фізичної культури і спорту, аматорського спорту вищих досягнень та професійного спорту.

У свою чергу ефективна система державного регулювання фізичною культурою і спортом передбачає чіткий розподіл зон відповідальності різних суб'єктів фізкультурно-спортивної діяльності за окремі компоненти системи, за досягнення поточних і стратегічних цілей її функціонування. Важливою умовою реалізації даного принципу є наявність зручної, з управлінської точки зору, класифікації суб'єктів фізкультурно-спортивної діяльності.

На сьогоднішній день, загальний перелік суб'єктів фізичної культури і спорту визначено в статтях Закону України «Про фізичну культуру і спорт». Аналіз положень Закону дозволяє зробити висновок, що в ньому згруповані три за функціональною ознакою групи суб'єктів. По-перше, фізкультурно - спортивні організації (спортивні школи, об'єднання, клуби і т.п.), по-друге, суб'єкти управління фізичною культурою і спортом (органи виконавчої влади різного рівня), по-третє, установи інфраструктури (наукові та навчальні заклади) [191].

Фахівцями фізкультурно-спортивної галузі не раз зазначалося, що подібна система класифікації є недостатньо функціональною, з точки зору державно-управлінської діяльності. У зв'язку з цим звучали пропозиції щодо її вдосконалення. На нашу думку, найбільш зручну класифікацію суб'єктів фізкультурно-спортивної діяльності пропонує П.А. Рожков. Відповідно до його баченням, «класифікація, повинна бути заснована, перш за все, на тих організаційно-правових формах, які прописані в Цивільному кодексі України і повинні накладатися на існуючі на практиці види спортивних організацій» [198]. Таким чином, форми організації фізкультурного і спортивного руху будуть втілюватися в різні організаційно-правові форми, коректні з точки зору. Як наслідок, господарський механізм державного регулювання у організацій різного типу буде істотно відрізнятися і варіюватися від суто комерційного до суто некомерційного з різними варіаціями в даному діапазоні. За пропонованим критерієм всі суб'єкти фізкультурно-спортивної діяльності можуть бути розділені на кілька типів, які в певному сенсі мають перетину з ряду організаційних і функціональних ознак. Основними типами в рамках даного критерію класифікації є:

- організації та установи, що надають фізкультурно - спортивні послуги різним групам населення. Ці установи можуть виступати в різних організаційно-правових формах, мати різну форму власності і реалізовувати різні цілі (спортивні клуби, училища олімпійського резерву, освітні установи та наукові організації, організації, що надають спортивно-видовищні та рекреаційні послуги населенню).

- державні органи управління фізичною культурою і спортом різного рівня (орган виконавчої влади в галузі фізичної культури і спорту, органи виконавчої влади в галузі фізичної культури і спорту, підвідомчі їм організації, муніципальні організації в галузі освіти і молодіжної політики; Рада при Президентові України і ін.).

- громадські організації, що беруть участь в управлінні фізичною культурою і спортом в цілому і по окремих видах спорту (загальноукраїнські фізкультурно-спортивні організації, спілки та асоціації з різних видів спорту, спорттовариства і т.п. ; Олімпійський комітет, Громадська організація «Параолімпійський комітет» та ін.).

- органи державної влади, що беруть участь в організації фізкультурно-спортивного руху, але не включені безпосередньо в вертикаль управління сферою фізичної культури і спорту .

Для цілей розвитку (підвищення ефективності) системи державного регулювання фізкультурно-спортивною діяльністю з використанням принципів системи збалансованих показників необхідно на основі запропонованої класифікації суб'єктів оптимізувати організаційну о-управлінську модель.

На сьогоднішній день як сама система управління фізичною культурою і спортом, так і межі відповідальності суб'єктів фізкультурно-спортивної діяльності за досягнення певних цілей є досить розмитими. Інформація, що міститься у відкритих джерелах (періодика, інтернет, законодавчі акти і постанови) інформація не містить конкретних даних. У зв'язку з цим, щоб уникнути помилки, в рамках монографіїми не будемо формувати цільову (оптимізовану) організаційно-управлінську модель, а обмежимося лише коротким відображенням основних принципів її побудови на основі вивчення думок фахівців фізкультурно про - спортивної галузі.

Так, оптимізація організаційно-управлінської моделі повинна бути заснована на диверсифікації управлінських повноважень як в рамках державної вертикалі: держава - регіон - муніципалітет, так і в напрямку секторальної структури економіки (суб'єктів економічної діяльності): громадський сектор - недержавний комерційний сектор. Суттєве значення має відновлення владної вертикалі, оскільки її наявність дозволить повернути цілісність системі державного регулювання фізичною культурою і спортом в

Україні. В рамках реформ необхідно посилення державного регулювання з одночасним розширенням прав і обов'язків керівників органів . Однак при переході до місцевого самоврядування теж важливо не впасти в крайність.

Що стосується залучення громадських структур, то тут також важливо відсутність дублювання функцій з державною системою управління. При цьому зусилля громадського сектору повинні бути спрямовані на підвищення ефективності використання ресурсів, що спрямовуються на розвиток фізичної культури і спорту.

Крім оптимізації організаційно-управлінської структури, важливою умовою досягнення поставлених соціально-економічних цілей є вдосконалення системи фінансового забезпечення сфери фізичної культури і спорту на основі раціоналізації використання фінансових ресурсів всіх рівнів державної бюджетної системи, а також диверсифікації джерел фінансування з виділенням пріоритетних джерел для різних цільових груп фізкультурно-спортивної діяльності.

Одним з висновків зроблених нами, на етапі дослідження ролі державного бюджету з точки зору економіки громадського сектора, був висновок про те, що держава повинна забезпечувати задоволення потреб громадян у суспільних благах (в таких галузях, як освіта, охорона здоров'я, культура, фізична культура і т.п.) на рівні соціальної достатності. Головним показником масштабів суспільного сектора є питома вага державних витрат на ту чи іншу галузь у валовому внутрішньому продукті країни. Масштаб, форми, а також цільові установки державного регулювання галузей соціальної сфери залежать, перш за все, від тих чи інших стратегічних пріоритетів.

Для більш чіткого розуміння державних пріоритетів в частині фінансового забезпечення фізичної культури і спорту далі ми проаналізували динаміку, структуру та обсяг видатків державного бюджету за основними цільовими напрямками фінансування фізкультурно - спортивної діяльності [190].

Дослідження пропорцій і структури витрат державного бюджету в 2017 р, головним розпорядником яких є Міністерство молоді та спорту України показує, що найбільшу питому вагу (62,54%), в загальному обсязі асигнувань, займають відомчі видатки («Охорона здоров'я і спорт», «Спорт і фізична культура»). У свою чергу, головними статтями відомчих видатків є:

- Підготовка та подання документів і матеріалів, передбачених процедурою прийняття кандидатур Олімпійської хартії, для участі в Олімпійських іграх - 48,61%;

Структура витрат державного бюджету у розділі "Охорона здоров'я та спорт", підрозділу "Спорт і фізичне культура" [189]

- Проведення спортивних заходів (включаючи призові виплати) - 25,64%.

Таблиця 2.

Найменування витрат	Сума, млн. грн.	Питома вага
Участь збірних команд в спортивних заходах за кордоном	324	4,43%
Зарплата спортсменам і тренерам збірних команд, а також виплата стипендій Президента України членам олімпійської збірної	850	11,61%
Проведення спортивних заходів (включаючи призові виплати)	1 877	25,64%
Державна програма «Патріотичне виховання громадян»	1	0,01%
Державна цільова програма "Комплексні заходи протидії зловживанню наркотиками та їх незаконному обігу."	21	0,29%
Підготовка та подання документів і матеріалів, передбачених процедурою прийняття кандидатур Олімпійської хартії, для участі в Олімпійських іграх	3 559	48,61%

Подібний розподіл коштів державного бюджету дуже наочно демонструє зміщення акцентів державного фінансування на користь спорту вищих досягнень. Причому, за останні 10 років це стало стійкою тенденцією.

Відповідно до концептуальних установок бюджетного фінансування, значна частка фінансування фізичної культури і спорту здійснюється за рахунок коштів державного бюджету, а також місцевих бюджетів. В середньому, співвідношення коштів на розвиток фізичної культури і спорту державного бюджету частка місцевого фінансування досягала 83,5% .

При цьому необхідно звернути увагу на значну відмінність питомої ваги витрат на фізичну культуру і спорт в залежності від конкретного регіону. Як показав зроблений аналіз у витратах регіональних бюджетів, при розрахунку на душу населення домінують відомчі видатки (в порівнянні з витратами на утримання спортивних шкіл (тобто установ масового спорту)). При цьому структура відомчих витрат є не зовсім визначеною. Це призводить до чергового перекошу пріоритетів фінансування у бік спорту вищих досягнень. Причому, якщо пріоритетне витрачання коштів державного бюджету на спорт вищих досягнень, в принципі виправдано і відповідає міжнародній практиці, то пріоритетним напрямком коштів регіональних бюджетів має стати розвиток «спорту для всіх».

Характеризуючи ситуацію, що складається, українські вчені зазначають, що в українських умовах, коли компетенція органів управління фізичною культурою і спортом на різних рівнях не закріплена, а завдання і функції дублюються, подібна ієрархія цілей неприпустима, оскільки створює передумови для маніпулювання коштами на користь спорту вищих досягнень, тоді як закріплена Конституцією завдання розвитку масового спорту не виконується в належному обсязі. Тому необхідно переглянути пріоритети державного фінансування, визначити права і обов'язки регіонального рівня державного регулювання щодо фінансування масового спорту [168]

Питома вага витрат на фізичну культуру і спорт, в загальному обсязі витрат державного бюджету, повинен бути збалансований для того, щоб забезпечити розвиток як «спорту вищих досягнень» так і «спорту для всіх» має в контексті цілей соціально-орієнтованої ринкової економіки країни більшого значення.

В цілому, бюджетне фінансування слід здійснювати відповідно до пріоритетів розвитку окремих видів спорту (найбільш перспективних, з точки зору популярності серед населення і можливих результатів на міжнародних спортивних змаганнях) і пріоритетів в рамках стратегічних цілей соціальної політики держави (фізична підготовка військовослужбовців і кадрів правоохоронних органів; фізичне виховання в системі державної освіти; лікувальна фізкультура в системі державної охорони здоров'я та санаторно-курортного обслуговування). визначення пріоритетних напрямків і проектів фізкультурно-спортивної діяльності, фінансування яких йде з бюджетів різних рівнів, має здійснюватися на основі використання результатів експертизи і ранжирування їх значимості з точки зору програм соціально-економічного розвитку України.

Всі проекти в галузі фізичної культури і спорту, які не потрапляють в категорію пріоритетних, повинні фінансуватися за рахунок бюджетних джерел в обмеженому ступені. Подібних проектів держава може надавати в непрямих варіантах технічної підтримки (організаційні, матеріальні, політичні). До фінансування таких проектів слід залучати позабюджетні джерела: кошти позабюджетних фондів, спонсорські кошти, інвесторів, населення і т.п. Метою подібної діяльності є відхід від тотального прямого фінансування фізичної культури і спорту різних рівнів і видів і зменшення їх залежності від бюджетних коштів [138, с. 69].

Запропонована система збалансованих показників сфери фізичної культури і спорту, запропонована нами демонструє економічний ефект від диверсифікації джерел фінансування, який виражається в зниженні

навантаження на державний бюджет. Крім того, залучення позабюджетних коштів надає розвитку окремим елементам системи фізичної культури і спорту.

В результаті дослідження вітчизняного та зарубіжного досвіду позабюджетного фінансування галузей національної економіки і зокрема, фізичної культури і спорту, нами були визначені наступні його основні напрямки:

- надходження фінансових ресурсів з різних позабюджетних громадських фондів;
- відрахування від проведення лотерей, футбольного тоталізатора, азартних ігор тощо
- членські внески, оплата спортивно-оздоровчих послуг, придбання квитків на змагання і таке інше;
- доходи від власної комерційної діяльності спортивних організацій, клубів, оздоровчих центрів і спортивних споруд (рекламно-спонсорська та ліцензійна діяльність, а також продаж телекомпаніям прав на трансляцію змагань);

Незважаючи на те, що в Україні, починаючи з 1991 р, накопичений певний досвід створення позабюджетних фондів, у вітчизняній практиці фізичної культури і спорту такий механізм широкого використання не отримав. Спроба створення в 1993 р сумно знаменитого «Національного фонду спорту» , що має преференції на ввезення акцизних товарів, а саме, алкоголю і тютюну, закінчилася нецільовим використанням коштів, та кримінальними справами. Всі ці події дуже добре відображають дух того часу. Після цього, довгий час реальних спроб фінансування фізичної культури і спорту за рахунок коштів таких фондів не робилося. Для їх створення потрібно вирішувати безліч правових, управлінських, фінансових та організаційних проблем.

Певне зрушення в напрямку створення позабюджетних фондів фінансування спорту відбувся в 27 липня 2005 року, коли була зареєстрована некомерційна благодійна організація «Фонд підтримки олімпійців», створена за участю та підтримки державних громадських діячів України, а також видатних українських спортсменів.

На нашу думку, створення подібного фонду є закономірним продовженням розпочатої в 2001-2003 рр. тенденції до популяризації підтримки спорту з боку українського бізнесу. Саме по собі, дану тенденцію можна вважати позитивною, проте вона не завжди сприяє системному розвитку сфери фізичної культури і спорту в країні. По-перше, пріоритети бізнесу, як правило, спрямовані на підтримку професійного спорту і спорту вищих досягнень, в той час як найбільш гострою проблемою є відродження саме масового спорту. Відповідно до справедливим твердженням «спорт являє собою свого роду піраміду: чим ширше її основа - а це масовий і дитячий спорт, тим вище вершина, тобто успіх на головних міжнародних змаганнях» [169]. По-друге, покупка українськими бізнесменами зарубіжних професійних спортивних команд явно не сприяє розвитку національної економіки України.

Подібна ситуація призводить до необхідності створення в країні позабюджетного фонду розвитку саме «спорту для всіх», що має вирішальне значення в рамках переходу країни до соціально - орієнтованої ринкової системи і призначеного для забезпечення додаткових джерел фінансування заходів з розвитку фізичної культури і фізичної реабілітації. Джерелом формування його доходів могли б стати спонсорські кошти фізичних і юридичних осіб; доходи від реалізації комерційних проектів; залучення коштів з-за кордону, включаючи міжнародні гранти; а також безліч інших джерел, не заборонених законодавством. Переліку підлягають фінансування з даного фонду витрат що повинно бути затверджено законом про державний бюджет, функція адміністрування, покладено на державний орган виконавчої влади в галузі фізичної культури і спорту України.

Таким чином, важливим завданням в рамках вдосконалення системи державного регулювання фізичною культурою і спортом є оптимізація системи фінансування, орієнтована, з одного боку, на підвищення загального рівня фінансового забезпечення галузі, з іншого боку - на зниження навантаження на державний бюджет[246]. Подібне вдосконалення фінансових механізмів повинно будуватися на основі диверсифікації джерел фінансування та збільшення частки позабюджетних коштів.

Важливим завданням в рамках реформування будь-яких господарських систем (як на макро, так і на мікро-рівні), з метою досягнення принципово нового якісного рівня функціонування, є розробка системи показників, що дозволяють оцінювати рівень розвитку як всієї системи в цілому, так і ступінь досягнення окремих поставлених цілей.

Правильний вибір показників ефективності особливо важливий в контексті використання такого інструменту аналізу і планування як система збалансованих показників. Цілі і показники в даному випадку повинні формуватися в залежності від стратегічних цілей соціальної політики країни і розглядатися за критеріями соціально-економічної ефективності, споживчої ефективності, внутрішнім бізнес-процесом (механізмом функціонування галузі), а також інфраструктури. Сам процес становлення системи збалансованих показників прояснює стратегічні цілі і визначає критичні параметри їх досягнення. Головна стратегічна мета системи, як правило, характеризується загальним інтегральним показником. У сфері фізичної культури і спорту такий показник повинен відображати ступінь її впливу на досягнення загальних глобальних соціально-економічних цілей. причому . з соціально-економічний ефектом може виражатися як у фінансових, так і не фінансових (натуральних) показниках.

На сьогоднішній день система оцінок функціонування сфери фізичної культури і спорту може бути представлена в показника які ми умовно розділимо на дві групи.

Показники першої групи характеризують кількісні зміни в розвитку власне фізичної культури і спорту (кількість людей, які займаються, спортивних споруд, які виділяються фінансові кошти).

Показники другої групи характеризують ступінь впливу реформованої системи фізичної культури і спорту на досягнення соціально-економічних цілей, що стоять перед суспільством. Зокрема однією з головних цілей заходів є зниження кількості днів тимчасової непрацездатності на 15%, в результаті чого очікується досягти економічного ефекту, вираженого в скороченні витрат держави на надання медичної допомоги та виплату допомоги по тимчасовій непрацездатності. Паралельним економічним ефектом буде запобігання економічних збитків через недовироблення валового внутрішнього продукту, пов'язаного із захворюваністю, інвалідністю і смертністю населення.

Таким чином, виражена тенденція до зниження середнього числа днів тимчасової непрацездатності від всіх причин буде свідчити про ефективність реалізації програмних заходів[249]. В цілому, набір показників пропонованих нами може бути використаний в рамках системи збалансованих показників сфери фізичної культури і спорту, проте, на нашу думку, необхідно оптимізувати саму методологію оцінки [172].

По-перше, слід мати чітку прив'язку розроблюваної системи показників до цілей фізкультурно-спортивної діяльності.

Так, відповідно до карти цілей, соціально-економічний ефект функціонування сфери фізичної культури і спорту досягається через такі цілі фізкультурно-спортивної діяльності, як:

- зниження державних витрат на медичні послуги за програмою обов'язкового медичного страхування ;
- зменшення кількості днів тимчасової непрацездатності;
- збільшення працездатного періоду в житті людини;
- підвищення престижу країни на міжнародній арені і як наслідок збільшення інтересу до країни з боку зарубіжних інвесторів;

- збільшення кількості робочих місць за рахунок збільшення інвестиційної активності і розвитку спорт індустрії .

Реалізація зазначених цілей в свою чергу призводить до реалізації цілей більш високого рівня - оптимізації бюджетних витрат, у - перших, шляхом зниження навантаження на бюджет і, по-друге, шляхом стимулювання додаткових бюджетних надходження.

По-друге, для кожної мети, необхідно розробити такий набір показників, щоб в нього входили як підсумкові показники, так і формують, причому підсумкові показники характеризують ступінь досягнення цієї мети, а формують характеризують зусилля, спрямовані на її досягнення. Між результуючими і формуючими показниками всередині кожного набору показників необхідна наявність причинно-наслідкового зв'язку. Формують і підсумкові показники можуть бути представлені як в формі кількісних (абсолютних), так і в формі інтегральних (багатофакторних відносних) показників.

Кількісні показники визначаються методом прямого рахунку і є параметри, що характеризують зміст планів і програм функціонування або розвитку основної діяльності. Інтегральні показники являють собою відносну комплексну оцінку ефективності.

Формування комплексної ієрархії збалансованих показників допоможе перевести складні і часто розпливчасті уявлення про державне регулювання сферою фізичної культури і спорту в більш точну і обґрунтовану форму. Акцент на причинно-наслідкові зв'язки при формуванні збалансованої системи показників сприятиме кращому уявленню про те, як окремі суб'єкти системи стають одним цілим і наскільки функціонування кожного з них впливає на кінцевий результат функціонування сфери фізичної культури і спорту та, в кінцевому рахунку, на досягнення глобальних соціально-економічних цілей суспільства.

4.3. Стратегічні підходи до вдосконалення системи фізичної культури і спорту в Україні

У Законі України «Про фізичну культуру і спорт» визначено, що держава регулює відносини у сфері фізичної культури і спорту через формування державної політики, яка реалізується шляхом впровадження державних програм, розроблених на основі показників розвитку галузі [198]. З моменту набуття Україною статусу незалежної держави було прийнято низку державних програм розвитку фізичної культури та спорту, які, на жаль, були реалізовані лише частково, що обумовлено низькою ефективністю, а подекуди й повною відсутністю реалізації заходів, запланованих у програмах.

В організації навчального процесу не менш важливу роль відіграють і спортивно орієнтовані технології. На жаль, аналіз науково-методичної літератури та узагальнення передового досвіду роботи кафедр фізичного виховання закладів вищої освіти України свідчить про кризу навчальної дисципліни «Фізична культура», що настала в 90-х рр. минулого століття. Наслідком цього стало зниження мотивації до регулярних занять фізичною культурою і спортом, фізичної підготовленості студентів і рівня їхнього здоров'я. Тривожна ситуація потребувала від освіти внесення науково обґрунтованих змін і доповнень в діючі базові програми з фізичної культури у закладах вищої освіти на основі розробки інноваційних методик, що формують стійку мотивацію до навчальної діяльності та регулярних занять фізичною культурою.

Одним із напрямів рішення цих завдань є спортизація фізкультурної діяльності в освітніх установах. Спорт, що комплектує цінності фізичної культури, завжди був потужним соціальним феноменом, на основі якого формуються інтереси, мотиви, потреби до занять фізичною культурою, а

широке залучення наукомістких спортивних технологій, що добре зарекомендували себе у великому спорті, сприяє підвищенню ефективності розвитку рухових кондицій [260, с. 111].

Сучасна система спортивного тренування є виключно складним соціальним явищем. У тренувальному процесі діють різноособистісні закономірності, які слід враховувати і використовувати. Звідси і формуються певні принципи спортивного тренування: зростання навантаження, безперервності тренування, періодизації та циклічності, систематичності, наочності, доступності.

В останнє десятиліття в освіті склалася така ситуація, коли традиційні форми здобуття освіти й моделі навчання не можуть задовольнити потреб в освітніх послугах, зазвичай сконцентрованих у великих містах.

Це слугувало стимулом до широкого використання в наукових дослідженнях у сфері фізичної культури і спорту інноваційних досягнень у розвитку інформатики, кваліметрії, залучаючи при цьому наукомісткі апаратурні, високоефективні комп'ютерні та інформаційні технології.

Одним із найважливіших аспектів, який надає системності й цілеспрямованості процесу управління, є планування. Зважаючи на предмет нашого дослідження, ми будемо вести мову про соціальне планування, під яким розуміють науково обґрунтовану систему цілей, показників, завдань розвитку певної соціальної сфери та основних засобів та методів їх досягнення [198, с. 79]. Процес державного управління розвитком фізичної культури і спорту неможливий без планування, яке за часовим аспектом, рівнем структурно-функціонального охоплення, масштабами та цільовими настановами розподіляється на поточне, перспективне, середньо- та довгострокове, індикативне, директивне, стратегічне.

Для реалізації розробленої нами системи формування готовності до

розвитку фізичної культури студентів у закладах вищої освіти з урахуванням регіональних особливостей було розроблено технологію навчання, засновану на інтеграції проблемно-модульної, спортивно-орієнтованої, інформаційної і оздоровчої технологій навчання, системі комплексного контролю якості освітнього процесу.

Її основними принципами є:

1. Принципи:

– впровадження в навчальний процес спортивно орієнтованих технологій навчання, що зарекомендували себе в спорті вищих досягнень, з урахуванням запитів, потреб і можливостей (рівень здоров'я) студентів у виборі видів спорту, сучасних рухових і оздоровчих систем, найбільш значущих у фізичному саморозвитку особи;

– впровадження оздоровчих технологій навчання з урахуванням захворювань, характерних для різних територій України;

– інтеграції спортивних й оздоровчих технологій навчання, які дозволяють ефективно реалізувати принцип оздоровчої спрямованості в навчально-тренувальній діяльності студентів і посилити технології спортивного тренування засобами, методами оздоровчо-реабілітаційної фізичної культури;

– інтеграції в навчальний процес з дисципліни «Фізична культура» теорії, історії та методики різних видів фізичної культури.

2. Принцип пріоритету регіональних соціокультурних і біосоціальних чинників готовності до розвитку фізичної культури.

3. Принцип інтенсифікації навчального процесу, який реалізується через різні форми навчання із застосуванням інформаційних технологій, науково-дослідницьку діяльність викладачів і студентів

4. Принцип пріоритету особи в освітньому процесі, який реалізується через забезпечення максимально комфортних психолого-педагогічних умов навчальних занять (сучасне матеріально-технічне забезпечення

фізкультурно-спортивної бази, висококваліфікований професорсько-викладацький склад), застосування релевантних педагогічних технологій навчання з урахуванням запитів і потреб студентів у сфері фізичної культури, формування суб'єкт-суб'єктних стосунків.

Розробляючи інтеграційну нову технологію формування готовності до розвитку фізичної культури студентів у закладах вищої освіти, ми базувалися на перевагах інтегрованих дидактичних систем, до яких відносяться: ущільнення або концентрація навчального матеріалу, усунення дублювання в його вивченні; усунення перевантажень, заощадження навчального часу; інтеграція декількох навчальних предметів; посилення мотивації до пізнавальної діяльності; динамічність процесу інтеграції, обумовлена розвитком науки.

Розуміння в сучасному суспільстві поняття «здоров'я» і значне системне погіршення стану здоров'я населення України дозволили розглядати побудову дисципліни «Фізична культура» на основі парних законів дивергенції і конвергенції. Дивергенція – процес розширення меж проектної ситуації з метою забезпечення досить широкого і максимально плідного простору пошуку рішень [199]. Цей процес використовується в наукових дослідженнях для продукування безлічі ідей. Мета дивергентного підходу полягає в тому, щоб перебудувати первинний варіант проекту, виявити ті аспекти, які дозволяють отримати істотно нові і одночасно здійсненні зміни в проекті. Відзначимо особливості прийомів дивергенції і конвергенції в аспекті вирішення творчих завдань. Для дивергентного підходу характерні: нестійкість і розмитість цілей; тимчасове усунення обмежень; відстрочений характер оціночних суджень. Для конвергентного підходу – звуження поля пошуку, зменшення невизначеності, виключення альтернатив.

На основі аналізу науково-методичної літератури, власних досліджень нами розроблено модель готовності студентів до розвитку

фізичної культури, яка є модульно-компонентною структурою і включає в себе: мотиваційно-цільовий модуль; змістовний модуль; операційно-функціональний модуль; модуль рефлексії.

Перший модуль – «Мотиваційно-цільовий» – представлений компонентами: мотивація до предметної діяльності; мотивація до діяльності змагань; мотивація до науково-дослідної діяльності. Критерієм оцінки сформованості мотивації до предметної діяльності є відвідуваність навчальних занять і елективного курсу, тобто виконання студентами об'єму рухового навантаження. Згідно з державним освітнім стандартом фізичної культури, мінімальний обсяг рухового навантаження становить чотири години на тиждень на першому і другому курсах навчання, на старших курсах – по дві години [245, с. 130].

Такий обсяг рухового навантаження дає підтримуючий результат. Для отримання тренуючого ефекту, що і є одним із завдань дисципліни, потрібне збільшення обсягу рухового навантаження до 8–12 годин на тиждень, залежно від рівня фізичного здоров'я студентів, за рахунок організації занять елективного курсу. Формування мотивації до наростання обсягу індивідуального рухового навантаження ми здійснюємо на основі отримання студентами інформації про види спорту, базовою, реабілітаційною, адаптивною, рекреаційною фізичної культури, стані здоров'я, фізичному розвитку, функціональним стані організму, фізичній підготовленості. Потім вивчаються запити і потреби студентів у сфері фізичної культури. Запити зіставляються з можливостями реалізації їх у закладі вищої освіти [120, с. 27]. Створюються психолого-педагогічні умови організації занять за вибраними студентами видами рухової активності. В процесі занять студенти навчаються зіставляти свій стан здоров'я із запитами у сфері фізичної культури та реальними індивідуальними можливостями. Вище наведена схема заходів дозволяє самовизначитися студентам у видах спорту, сучасних рухових і

оздоровчих системах, сформувати інтерес до занять у рамках предметної діяльності.

Побудова навчальних занять на принципах спортивного тренування і переважання методу (організація системи змагань між групами, курсами, факультетами, моніторингу фізичного здоров'я) змагання формує у студентів потребу у збільшенні рухового навантаження для демонстрації найвищого результату в змаганнях різно-особистого рівня [200].

У рамках проведення науково-дослідної роботи студенти виконують статистичну обробку результатів навчальних досягнень: заповнення індивідуальної інформаційно-аналітичної карти студента, обробку результатів анкетування, розрахунок рейтингової оцінки поточної і підсумкової успішності кожного студента, навчальної групи, курсу, факультету. Під керівництвом викладачів аналізують отриманні дані, розробляють рекомендації для корекції власних навчальних досягнень і підвищення якості навчального процесу. Вхідження студентів (особливо звільнених від практичних занять за станом здоров'я) в роботу різних напрямів навчального процесу кафедри дозволяє їм самоствердитися, переконатись у значущості фізичної культури для становлення загальної і професійної культури особи, почати міждисциплінарні наукові дослідження по екології, інформатиці і іншим наукам [130, с. 99].

Другий модуль – «Змістовний» – включає компоненти: когнитивну обізнаність і індивідуальний стиль освітньої діяльності. Критеріями оцінки когнитивної обізнаності є результати знань з історії й теорії фізичної культури, методиці формування рухових умінь і навичок, основ здоров'я формуючого стилю життя і професійною діяльності.

Третій модуль – «Операційно-функціональний» – являє собою компоненти рухових умінь і навичок (фізичної підготовленості та фізичної працездатності) і фізичного здоров'я (фізичний розвиток, функціональний стан систем організму, захворюваність).

Четвертий модуль – «Рефлексія» – включає в себе сформованість позиції рефлексії до самопізнання, самовдосконалення і саморозвитку у сфері фізичної культури, індивідуальних і соціальних характеристик особи, необхідних для ефективної спортивної і фізкультурно-оздоровчої діяльності [204].

Процес формування готовності до розвитку фізичної культури в ході навчання був розділений на три етапи.

На першому етапі – самовизначення – студенти першого курсу в процесі лікарсько-педагогічного контролю отримували інформацію про стан здоров'я, рівень фізичного розвитку, функціонального стану організму і фізичної підготовленості і працездатності. На основі інформації про можливість вибору різних видів спорту, сучасних рухових і оздоровчих систем студенти дістали можливість визначитися з вибором рухової діяльності. На цьому етапі нашим завданням було формування у студентів мотивації до предметної діяльності.

Другий етап – самоудосконалення – полягає у формуванні поглиблених знань про види спорту, сучасні рухові й оздоровчі системи та в оволодінні практичними вміннями в різних видах фізичної культури. На цьому етапі формувалася мотивація до регулярних занять обраним видом рухової діяльності.

На третьому етапі – саморозвиток:

– формувалися знання основ спортивного тренування, лікувальної і адаптивної фізичної культури, вміння планувати фізичні навантаження і контролювати фізичний стан в процесі їх виконання і мотивація до діяльності змагання;

– студенти отримували знання про значення фізичної культури в професійній діяльності, впливі фізичних вправ на організм тих, що займаються, можливості корекції порушених функцій засобами фізичної культури і вміння організувати заняття профілактичної спрямованості з

урахуванням виду професійної діяльності. На цьому етапі нашим завданням було формування мотивації до рухової діяльності і здорового способу життя [178, с. 11].

Результатом кожного етапу навчальної діяльності студента має бути досягнення певної мети, що задовольняє добре відомим в теорії управління принципам SMART: конкретність, вимірність, досяжність, релевантність, узгодженість за часом.

Вимір рівня готовності визначається часом, витраченим навчальним закладом і студентом. Зміна з часом визначається диференційованим рівнянням:

$$\dot{X} = f(x) + Y(t), \quad x^* = X(0),$$

де X – величина характеристики готовності студента до розвитку фізичної культури; t – час; $Y(t)$ – функція, що характеризує зусилля системи освіти; $f(x)$ – функція готовності.

Група українських учених вивчала залежність $f(x)$ від моделі освіти. Якщо ця модель «накопичуваної посудини», $f(x) = 0$, $Y(t) = Y_0$ при $0 < t < T$, де T – час підготовки професіонала.

У разі область допустимих значень цієї функції умовно може бути розділена на дві ділянки:

- на першому – від 0 до X^* – відбувається розвиток готовності до плануємих величин;
- на другому – $X > X^*$ – відбувається реалізація готовності до розвитку фізичної культури.

В умовах колективного навчання необхідно враховувати той факт, що викладач не має можливості кожному студентові приділяти необхідний для нього особисто час виходу на необхідний стан X^* . Тому потрібна оптимізація витрат зусиль і часу за рахунок самоорганізації. У нашій системі даний етап називається адаптаційним, він припускає доведення більшості студентів до початкового рівня готовності X_0 на основі запуску

процесу «самоорганізації».

Цей етап реалізується через присутність у кожній групі добре підготовлених до розвитку фізичної культури студентів, які за відповідної організації навчального процесу стануть свого роду локомотивом, який потягне за собою інших. Нами розроблено таблицю якісної оцінки рівня готовності студентів до розвитку фізичної культури (табл. 3.1).

Таблиця 3

**Якісна оцінка рівня готовності студентів до розвитку
фізичної культури**

№ з/п	Якісні рівні	Оцінка (бали при 100-бальній рейтинговій оцінці)	<i>Готовність</i>
1	Високий	86...100	0,86....1,0
2	Вище за середній	71...85	0,71...0,85
3	Середній	55...70	0,55...0,70
4	Нижче за середній	40...54	0,40...0,54
5	Низький	0....39	0 0,39

Критерієм ефективності технологій навчання є час, протягом якого студенти здійснюють перехід на вищий рівень готовності, що поділяється на певні блоки.

Мотиваційно-цільовий блок

Оцінює, за результатами анкетування студентів, релевантну інформацію про запити студентів по предмета «Фізична культура» і потребах у сфері фізичної культури і спорту. Анкета була системою стандартних відкритих питань. Застосовувалися індивідуальний, персональний, очний способи проведення анкетування.

Включає оцінку відвідуваності основних навчальних занять і елективного курсу; участь у змаганнях і науково-дослідній роботі [179,

с. 8].

Змістовний блок

Включає оцінку за результати програмованого опитування з теоретичного курсу та анкетування студентів з метою виявлення індивідуального стилю освітньої діяльності.

Операційно-функціональний блок

Для оцінки критеріїв застосовуються загальноприйняті методи дослідження, використовувані в практиці спортивної медицини, педагогічній діяльності у сфері фізичної культури і спорту. Контрольовані показники включено в програму Всеукраїнського моніторингу. На підставі результатів моніторингу стану фізичного здоров'я студентської молоді нами надані рекомендації рейтингові оцінні шкали. За якими оцінка рівня функціонування технологій навчання розглядається як об'єкт системи управління їх якістю. Під управлінням рівнем якості технологій навчання мається на увазі сукупність цілеспрямованих дій з досягнення запланованого, гарантованого результату. Для цього потрібні діагностично поставлені цілі, наявність засобів і методів діагностування параметрів і показників якості, правила визначення можливого відхилення їх від нормативних [185, с. 134].

З метою формування соціального замовлення на проектування систем формування готовності студентів до розвитку фізичної культури доцільно проаналізувати стан компонентів соціокультурної готовності в регіонах України як об'єктивний чинник, що забезпечує ефективне її функціонування.

Вивчаючи критерії оцінки регіональних особливостей розвитку фізичної культури, ми виділили групу чинників, які можна об'єднати таким поняттям як соціокультурна готовність до розвитку фізичної культури – це інтегральна якісна характеристика середовища життєдіяльності населення, що ґрунтується на громадському здоров'ї як

результаті впливу економічного розвитку регіону, екологічного стану, клімато-географічних особливостей і розвитку фізичної культури (фінансування, достатня кількість кваліфікованих кадрів, розвиток сучасної матеріально-технічної бази спорту, кількість тих, що займаються різними видами фізичної культури).

Критерії компонента соціокультурної готовності – розвиток фізичної культури – включають оцінку стану розвитку матеріально-технічної бази (кількість споруд, пропускна здатність), фінансування (кількість виділених засобів на одну особу, що займається спортом), чисельність тих, що займаються в спортивних секціях, в освітніх установах [225].

Одним із найбільш важливих компонентів проектування системи формування фізичної культури молоді є рівень здоров'я, який сформувався в процесі їх життєдіяльності. Незважаючи на багатомісячні спроби вивчення здоров'я людини, воно досі не має чітких критеріїв оцінки. Незважаючи на велику кількість визначень, точок зору про суть здоров'я, до теперішнього часу немає єдності підходів його визначення.

Не викликає, проте, сумнівів та обставина, що здоров'я повинне відбивати здатність людини зберігати свій гомеостаз через адаптацію до умов середовища, що міняються, тобто активно чинити опір таким змінам з метою збереження і продовження життя.

Тому при проектуванні системи формування фізичної культури студентської молоді необхідно знати особливості територій, на яких проживали студенти вишів, для розробки практичних рекомендацій профілактики захворювань і внесення змін у робочі навчальні програми. Здоров'я на популяційному рівні характеризується комплексом кількісних параметрів, серед яких особливе місце займають показники захворюваності і маркери санітарно-демографічної ситуації, перш за все народжуваність, смертність, дитяча смертність [187, с. 89].

Оновлення і поглиблення змісту освіти у сфері фізичної культури

передусім пов'язане з якнайповнішою реалізацією його культуроутворюючих функцій. Його соціокультурна суть полягає у формуванні нового образу світу і нової, вписаної в цей образ, системи культурної діяльності особи. З одного боку, освітній процес співвідноситься зі своїм соціально значущим змістом, а з іншого обумовлений досвідом студента як суб'єкта освітнього процесу і носія власної культури. У цій ситуації студент реалізує свободу вибору, індивідуальність свого освітнього шляху, в результаті якого придбаває свою культурну ідентичність. Лише в цьому випадку особа сприймає освіту у сфері фізичної культури як складову власного стилю життя, може створити себе сама, підпорядковувати освіту цілям особового зростання [179, с. 12]. Одночасно освіта стає фактором психічної активності особи, формою її культурного буття. В той же час освіта значною мірою детермінована логікою процесу розвитку особистості, усвідомлення своїх потреб і цілей. А для цього мають бути створені умови, в яких відбуваються процеси розвитку і саморозвитку, виховання і самовиховання, навчання і самоосвіти.

Таким чином, підвищення мотиваційно-цінносного ставлення студентів до занять фізичною культурою і спортом буде ефективним, якщо пропоновані навчальні програми по фізичному вихованню враховуватимуть запити і потреби студентів у сфері фізичної культури і спорту з урахуванням віково-статевих і соціально-демографічних особливостей. Пріоритет спортивно орієнтованого підходу в організації навчального процесу у закладах вищої освіти дозволить здійснити спадкоємність спортивного руху і зняти протиріччя між запитом і реалізацією його у студентів у видах фізкультурно-спортивної діяльності.

Процес формування стійкої потреби у фізичному вдосконаленні має бути гуманістичним за формою і особово-орієнтованим за змістом. Важливим моментом є те, що людині властиве неприйняття примусу, опір

йому. Це виховує упертість, небажання наслідувати ради чогось. Ігноруючи цю аксіому, не можна добитися позитивних результатів у формуванні будь-якої культурної потреби, у тому числі і у фізичному розвитку. Однією із складових особово-орієнтованого підходу є діалогічність, коли викладач і студент спільно вирішують завдання з удосконалення знань, умінь і навичок. Викладачеві, що веде цей діалог, необхідно мати релевантну інформацію з потреб студентів у сфері фізичної культури і спорту. У зв'язку з цим задача справжнього розділу роботи полягає у визначенні затребуваної студентами інформації про запити і потреби у сфері фізичної культури і спорту [144, с. 67].

Орієнтування на оздоровчий ефект навчальних програм закладів вищої освіти об'єктивно може бути вирішене в системі вищої освіти лише частково, тому не може бути пріоритетним. Чинники життєдіяльності людини (спадковість, екологія, спосіб життя) настільки великі, що на долю «рухової діяльності по забезпеченню здоров'я» доводиться в «кращому» випадку 50 %; у «гіршому» – менше 10 %, і тому отримання реальне швидкого результату від цієї програми скрутно. Професійно-прикладна спрямованість робочої програми для студентів закладів вищої освіти знижує свою значущість у зв'язку з тим, що фізичні якості, які входять в зону професійного ризику, мають віддалений ефект отримання результату й, у свою чергу, стримують усебічний, гармонійний розвиток особистості [122, с. 7]. Спортивно орієнтована програма для студентів, спрямована на поглиблене вивчення окремих видів спорту і сучасних рухових систем, дозволяє отримувати результати від виду діяльності в умовах змагань, контрольних випробувань, оцінювати здібності й формувати стійку потребу до регулярних занять. Вона виправдана для студентів, які практично здорові, але недостатньо підготовлені для занять у відділенні спортивного вдосконалення, де здійснюється підготовка збірних команд до участі у студентських змаганнях різного рівня (табл. 3.2).

Види спорту		Вік, років					
		16	17	18	19	20	21 і старше
		Дівчата					
Кількість учасників		102	300	129	50	45	42
1.	Бадмінтон	1,9	4,6	3,1	4,0	20,0	-
2.	Баскетбол	17,9	6,2	3,9	8,0	-	16,6
3.	Волейбол	12,7	27,2	27,9	10,0	15,5	21,4
4.	Гандбол	3,9		-	-	-	-
5.	Ритмічна гімнастика	25,8	24,2	2,3	4,0	-	-
6.	Аеробіка	8,8	10,3	21,7	10,0	28,8	30,9
7.	Шейпінг	0,9	4,3	3,9	28,0	24,4	19,3
8.	Легка атлетика (оздоровчий біг)	1,9	2,6	3,1	-	-	-
9.	Настільний теніс	10,7	9,3	13,2	24,0	-	9,5
10.	Міні-футбол	0,9	5,3	12,4	-	6,6	-
11.	Курс самооборони	15,4	6,0	8,5	12,0	4,7	2,3
12.	Шахи	1,9		-	-	-	-
		Юнаки					
Кількість учасників		104	384	120	47	53	35
1.	Армспорт	-	-	15,8	10,6	26,4	8,5
2.	Атлетична гімн.	2,8	9,6	5,8	17,0	9,4	17,1
3.	Бадмінтон	1,9	-	-	-	-	-
4.	Баскетбол	22,1	14,0	9,1	23,4	5,6	-
5.	Бокс	-	-		-	1,8	8,5

6.	Боротьба	6,7	7,3	7,5	19,1	16,9	20,0
7.	Волейбол	20,1	19,2	-	-	24,7	11,4
8.	Гандбол	4,8	2,8	-	-	-	-
9.	Гирьовий спорт	3,8	5,9	-	-	1,8	-
10.	Карате-до	3,9	4,9	3,6	-	-	-
11.	Легка атлетика (оздоровчий біг)	1,9	2,6	-	-	-	5,7
12.	Настільний теніс	6,7	4,7	10,8	8,5	-	-
13.	Тхеквондо	3,9	-	-	-	-	-
14.	Пауерліфтинг	2,9	2,8	17,5	4,5	-	-
15.	Футбол	3,9	9,1	19,1	12,7	-	17,4
16.	Міні - футбол	5,9	-	-	-	13,4	-
17.	Курс самооборони	8,7	17Д	10,8	4,2	-	11,4

Динаміка вибору видів спорту і сучасних рухових систем студентів залежно від віку, %

Орієнтація на тренуючий ефект є оптимізуючим чинником для розвитку основних фізичних якостей, що необхідно для юнацького віку, коли відбуваються активні процеси фізичного розвитку. Отже, вибір навчальної програми спортивного напрямку є потребою студентів, що необхідно враховувати при організації навчального процесу і корекції змісту робочої програми.

Вивчення мотиваційно-ціннісного відношення студентів до фізичної культури і спорту дозволило виділити дев'ять основних мотивів, що відбивають це відношення: фізичного вдосконалення; дружньої солідарності; суперництво; наслідування; спортивний та ін. [111, с. 20].

Таким чином, готовність до розвитку фізичної культури у студентів є сформованою в процесі фізкультурної освіти у закладі вищої освіти новою якісною характеристикою особи, яка має високий рівень компетентності, здатність до самовизначення, самовдосконалення, саморозвитку в галузі фізичної культури, вмiє видiляти з неї релевантні формуючі компоненти в процесі саморозвитку і професійного становлення. Структура готовності до розвитку фізичної культури у студентів закладу вищої освіти є багатокомпонентною моделлю, що складається з мотиваційно-цільового, змістовного, операційно-функціонального та рефлексійного модулів.

Сучасні тенденції розвитку науки в Україні характеризуються зміною парадигм мислення і типів навчання, зміною характеру навчальної діяльності, технологій навчання, зростаючою різноманітністю організаційних форм навчання, свiдчать про посилення інноваційних процесів в освіті. Одним із наріжних принципів інноваційної освіти, у тому числі і у сфері фізичної культури, є багатокритеріальний підхід, що припускає облік суперечливих інтересів в цілеспрямованні системи освіти, який зв'язує в єдине ціле завдання формування змісту фізкультурної освіти, його світоглядні і моральні аспекти, дозволяє врахувати національну і регіональну специфіку. Саме такий підхід є одним з перспективних в рішенні проблем формування готовності до розвитку фізичної культури у студентів закладів вищої освіти, оскільки відкриває можливість конструктивної рефлексії, комплексного саморозвитку і формування особи, готової до самовизначення, самовдосконалення і саморозвитку в системі фізичної культури.

4.4. Удосконалення й оптимізація системи державного регулювання у сфері фізичної культури й спорту

Основне завдання, що ставиться сьогодні перед спортивною галуззю України — це побудова ефективної системи державного регулювання й планування відносин даної галузі, адекватної сучасним українським ринковим умовам.

Наслідком перехідного періоду у сфері фізичної культури й спорту є мінімальне законодавче регулювання, відсутність чіткої суб'єктної структури спортивною галузі й відпрацьованих організаційно - правових зв'язків між суб'єктами, судова практика, що складається, правозастосування у сфері фізичної культури й спорту, слабо розвитий документальний і договірної оборот, невідповідність українських організаційно-правових стандартів і методів міжнародним реаліям.

Побудова нової системи державного регулювання й вирішення вищевказаних проблем на державному рівні відбувається поступово й не завжди відповідає реальним потребам галузі.

Ситуація ускладнюється тим, що побудова ефективної системи управління неможливо без детальної комплексної регламентації взаємин державних органів управління фізичною культурою й спортом і відповідними органами на регіональному рівні. Така регламентація повинна стосуватися питань розмежування повноважень, порядку взаємодії з територіальними органами, державними організаціями, відомствами, спеціалізованими підприємствами, міжвідомчої координації й т.п. [84, с. 67]

Правова база, на основі якої повинна реалізовуватися державна політика у сфері фізичної культури й спорту, як показує проведене дослідження, неадекватна проведеним соціально - економічним реформам, не гарантує конституційне право кожного громадянина України на заняття фізичною

культурою й спортом. Основною причиною цього є відсутність надійних механізмів реалізації прийнятих законів.

Законодавством повинне передбачатися створення сприятливих умов у першу чергу для організацій, що реалізують програми розвитку фізичної культури й спорту серед дітей, інвалідів, сиріт, що сприяють формуванню здорового способу життя, для спонсорів і інвесторів, що направляють свої засоби на підготовку спортивного резерву й збірних команд України для участі в Олімпійських і Параолімпійських іграх [204].

У діючі на сьогоднішній день законодавчих актах понижена роль суспільних фізкультурно-спортивних об'єднань, що несуть основне навантаження по розвиткові масової фізкультурно-оздоровчої роботи й підготовці резерву для спорту вищих досягнень, не відрегульовані питання їх економічної підтримки з боку комерційних, суспільних некомерційних організацій, а також громадян.

Тому, на сьогоднішньому етапі необхідно в першу чергу забезпечити раціональне управління державним майном. У зв'язку із цим слід створити повний реєстр державної й регіональної власності, що забезпечує навчально-тренувальний процес, проведення спортивних заходів, науково-методичні рішення питань підготовки збірних команд країни. Особлива увага потрібно приділити проблемі оптимізації управління державними пакетами акцій.

Необхідно продовжити роботу з повернення в державну власність неправомірно відчужених об'єктів на підставі судових рішень, ширше застосовувати договірну практику спільного використання (експлуатацію) спортивних споруджень, що належать різним відомствам або власникам.

У нових соціально-економічних умовах будівництво спортивних споруджень і їх реконструкція повинні здійснюватися не тільки за рахунок бюджетних коштів різного рівня, але й шляхом залучення засобів вітчизняних і закордонних інвесторів. Назріло завдання зі здійснення заходів, що

стимулюють розвиток ринку фізкультурно-спортивних послуг і створення індустрії спортивних товарів і встаткування.

Необхідність пошуку шляхів удосконалення системи фізкультурної освітньої системи в країні й у зв'язку із цим створення нової організаційної структури фізкультурно-спортивної освіти обумовлене соціально-економічними й правовими перетвореннями, що відбуваються в суспільстві, а також досить високим рівнем науково - методичного, інтелектуального потенціалу, накопиченого в галузі й конкурентоспроможного на світовому ринку.

Вивчення практики державного регулювання фізичною культурою й спортом і спеціальних робіт, присвячених дослідженню проблем підготовки спортивних фахівців, дає підставу зробити висновок про те, що система фізкультурно-спортивної освіти не в змозі створити організаційні, науково-методичні, правові, матеріально-технічні й соціально-побутові умови для розкриття й творчого розвитку цього потенціалу. Це приводить до того, що як суб'єкти системи (в особі професорсько-викладацького складу, наукових співробітників, навчально-допоміжного персоналу), так і об'єкти (в особі студентів) не мають можливості для найбільш повної самореалізації своїх професійних інтересів і задоволення потреб.

З метою реалізації вищевикладених напрямків державної політики в сфері фізичної культури й спорту в Законі України « Про фізичну культуру й спорт» [255] передбачені заходи державної підтримки розвитку фізичної культури й спорту, у числі яких:

- 1) щорічне фінансування заходів в області фізичної культури й спорту, у тому числі заходів щодо підготовки до участі спортсменів в Олімпійських іграх, інших міжнародних спортивних змаганнях і участі в них, за рахунок засобів державного бюджету;

- 2) створення умов для використання фізкультурно-спортивними організаціями й підприємствами спортивної промисловості державних

фінансових, матеріально-технічних і інформаційних ресурсів, а також науково-дослідних і технічних розробок і технологій;

3) зміст фізкультурно-оздоровчих, спортивних і спортивно-технічних споруджень, що перебувають у власності держави;

4) будівництво й утримання спортивних споруд за місцем проживання громадян, фізкультурно-оздоровчих споруджень у кожному муніципальному формуванні й надання на основі таких споруджень фізкультурно-оздоровчих і спортивних послуг;

5) збільшення кількості дитячо-юнацьких спортивних шкіл усіх видів і типів, клубів за місцем проживання громадян, дитячих і молодіжних спортивно-оздоровчих таборів, лікарсько-фізкультурних диспансерів і зміцнення їх матеріально-технічної бази;

6) створення умов для широкого використання засобів фізичної культури й спорту з метою зміцнення здоров'я матері й дитину;

7) організація фізкультурно-оздоровчих і спортивно-масових заходів для дівчат і жінок з урахуванням специфіки їх діяльності й відповідних науково-методичних рекомендацій;

8) обов'язкова сертифікація спортивних виробів і техніки;

9) підтримка зовнішньоекономічних зв'язків фізкультурно-спортивних організацій.

Державна підтримка фізичної культури й спорту, фізкультурно-спортивних організацій, спортивних споруджень, підприємств спортивної промисловості здійснюються відповідно до цільових програм розвитку фізичної культури й спорту всіх рівнів, затвердженими у встановленому порядку відповідно Урядом України, органами виконавчої влади та іншими фізкультурно-спортивними організаціями.

При цьому одні програми повністю присвячені питанням фізичної культури й спорту, інші стосуються цих питань частково. Аналіз наявних у сфері фізичної культури й спорту програм, прийнятих державними органами,

дає підставу вважати їхніми юридичними службовими документами, у яких концептуальні основи програм сполучаються з їхнім техніко-економічним обґрунтуванням і орієнтацією на кінцеві результати. Відповідно до програм формується організаційно-правовий механізм державного регулювання з їх реалізації.

Питання фізичної культури й спорту є частиною наступних державних цільових програм. Досліджуючи зміст державного регулювання формуванням політики у сфері фізичної культури й спортом, не можна залишити без уваги питання про можливості, характер і межі державного регулювання в умовах ринкових відносин в Україні.

Українські учені – дослідники проблем державного регулювання із цього приводу в період формування ринкових відносин відзначають, як відомо, що в дореформений період держава була власником майже всіх спортивних об'єктів і управляло ними безпосередньо. У подібних умовах суттєво розширювалася масштабність державно-управлінської діяльності. Склалася досить централізована система, що персоніфікує всесильність управлінського апарату.

Зараз відбуваються процеси, що свідчать про значне зменшення ваги державного регулювання. Це в сукупності із критичним аналізом колишньої системи фізичної культури й спорту привело до того, що разом з її негативними елементами фактично були повністю усунуті ті, без яких ніяка система управління, як би її не називали, не в змозі виконати свою соціальну місію. На зміну надмірної управляємості (бюрократичному централізму) прийшла майже повна неуправляемість.

Зокрема, у системі державного регулювання фізичною культурою й спортом наочно виявилися елементи управлінської розбещеності, коли на рівні регіонів повністю ігнорувалися рішення державних спортивних органів управління, інтереси «частки» стали превалювати над привселюдно - правовими, прокотився парад спортивних суверенітетів і т.д. Аналіз

державного регулювання фізичною культурою й спортом у країнах з розвиненою ринковою економікою дає підставу зробити висновок, що в цих країнах державний вплив на сферу фізичної культури й спорту значно сильніше, чим в Україні.

Як же проблема вирішується сьогодні по закінченні майже десятиліття із часу викладу зазначеного вище судження? Зміцнення вертикалі державної влади в країні значною мірою послабило ту напруженість, яка існувала у взаєминах з питань розмежування компетенції, у тому числі й у справі державного регулювання фізичною культурою й спортом[255]. Однак перед дослідниками специфічних особливостей функціонування фізичної культури й спорту й сьогодні існує питання, як співвідноситься «державне управління» і «державне регулювання» у зазначеній сфері людської діяльності [69, с. 111]

В аспекті вивчення цього питання можна відзначити, що якщо державне управління завжди виходило з необхідності постійного й безпосереднього (прямого) втручання апарату державного управління фізичною культурою й спортом у функціонування фізкультурно - спортивних об'єктів, то в умовах ринку орієнтири управлінського впливу зв'язуються із самостійністю тих або інших структур, з їхнім відомим відокремленням.

У той же час між державним управлінням і державним регулюванням немає принципових відмінностей по цільовому призначенню, тому що регулювання - неодмінний елемент державно-управлінської діяльності, одна з її функцій. Управляючи, держава регулює, а регулюючи, управляє. З певною часткою умовності можна затверджувати, що державне управління традиційно зв'язується з наявністю в його суб'єктів підлеглих об'єктів, а державне регулювання - із впливом переважно на непідлеглі об'єкти.

До форм державного регулювання у сфері фізичної культури й спорту можна віднести:

а) установлення загальних правил для сфери фізичної культури й спорту (нормативне регулювання);

- б) контроль над виконанням правових норм, що регулюють спортивні відносини;
- в) державний захист прав і інтересів учасників спортивних відносин, урегульованих відповідними правилами;
- г) координацію, консультативне визначення пріоритетів у структурній і інвестиційній політиці спортивних відносин;
- д) реєстрацію(спортивно-мисливської зброї, гоночних автомобілі, спортивних яхт, спорт-будівель і т.д.);
- е) ліцензування (освітня-спортивна, фізкультурно - лікувальна діяльність, виробництво спортінвентарю і т.д.);
- ж) сертифікацію спортивних товарів і послуг;
- з) державні замовлення й програми, митні тарифи й мита.

Вони наділяються в ті або інші правові форми. У сучасних умовах своєрідним вираженням державного регулювання у сфері фізичної культури й спорту є приватизація й акціонування спортивних об'єктів.

З урахуванням зазначених форм змістовна сторона діяльності держави в сфері фізичної культури й спорту проявляється в наступному: воно здійснює правове регулювання фізкультурно-спортивних відносин, виявляє економічну й іншу підтримку об'єктам системи фізичної культури й спорту (як державної, так і інших форм власності). Причому в одних випадках за рахунок бюджетного фінансування, в інших - наданням пільгових кредитів, звільненням від податків і т.д.; веде контроль і не допускає (особливо в сфері фізкультурно- оздоровчих послуг населенню, виробництва спортивних товарів) монополізму; шляхом проведення інвестиційної політики домагається пропорційного, рівномірного й сталого розвитку як спорту вищих досягнень, так і масового спорту, фізкультурно-оздоровчих занять і туризму в різних регіонах України; за рахунок засобів від податків, інших доходів держава надає допомогу в можливості займатися фізичною культурою, спортом і туризмом інвалідам, пенсіонерам, неповнолітнім і іншим соціально мало

захищеним категоріям населення, не допускає великого розриву між особистими доходами громадян, що працюють у сфері фізичної культури й спорту, що й професійно займаються спортом шляхом проведення відповідної податкової політики; здійснює безпосереднє управління державними спортивними об'єктами [205].

Багатопланове державне регулювання у всіх сферах суспільства, у тому числі й у сфері фізичного виховання - юридична реальність. Заперечення державного регулювання практично спрямоване на руйнування економіки й соціально-культурної сфери нашої країни. Тому поряд з державними існують також і суспільні фізкультурно-спортивні установи – однак це не суспільні об'єднання, що мають членства, та ставлять метою надання конкретного виду фізкультурно-оздоровчих послуг, що відповідають інтересам учасників і відповідних до статутних зазначеного об'єднання. До них можуть бути віднесені спортивні спорудження недержавної форми власності, різного виду фізкультурно-спортивні клуби, установи, що здійснюють поряд із соціально-педагогічної й культурної роботу з фізичного виховання й ін.

Управління суспільною спортивною установою і її майном здійснюється особами, призначеними засновником (засновниками). В установі може створюватися колегіальний орган, який визначає зміст діяльності суспільної спортивної установи, має право дорадчого голосу при засновнику, але не має права розпоряджатися майном суспільної спортивної установи, якщо інше не встановлене засновником (засновниками).

В організаціях суспільної спортивної самодіяльності - менший ступінь організаційної оформленості, немає відносин членства, як правило, відсутня матеріально-технічна база, немає штатного апарату, утворюються вони найчастіше при державних або громадських організаціях. Це досить прості децентралізовані системи або окремі суспільні об'єднання .

До них ставляться: 1) тренерські ради, суддівські колегії за видами спорту; 2) федерації за видами спорту; 3) органи самодіяльного фізкультурно-

оздоровчого активу, наприклад, ради й комісії сприяння розвитку фізичної культури й спорту; 4) ради колективів фізичної культури, спортивних клубів; 5) фітнес -центри, клуби аматорів оздоровчого бігу й ін.[69, с.90]

Провідне місце зі значимості й ступенем правової урегульованості серед організацій суспільної спортивної самодіяльності займають спортивні федерації.

Відповідно до Закону України «Про громадські об'єднання» [68] орган виконавчої влади в області фізичної культури й спорту, органи и місцевого самоврядування взаємодіють із Міністерством молоді та спорту України із усіх питань розвитку фізичної культури й спорту, у тому числі:

- координації у встановленому законодавством порядку своєї діяльності із проблем фізкультурно-спортивного й олімпійського руху, при необхідності спільно проводять спортивні змагання, спартакіади, інші фізкультурно-спортивні заходи, організують пропаганду фізичної культури й спорту, здійснюють професійну підготовку працівників фізкультурно-спортивних організацій і забезпечують підвищення їх кваліфікації, забезпечують ефективне використання спортивних споруджень і будівництво нових спортивних споруджень;

- наданні допомоги щодо сприяння виконань ними статутних завдань, заслуховують інформацію з основних питань розвитку фізичної культури й спорту, ухваленні відповідних рішень й контролюють їхнє виконання (нормативно-правовою формою угоди в цьому випадку служить адміністративно-правовий договір);

- здійсненні у законодавчо встановленому порядку збору інформації, що представляється відповідно до форм, затверджених державними органами виконавчої влади в області статистики й дають по них висновку й рекомендації.

Отже, залежно від зазначеної функціональної відмінності обирається певний режим правового регулювання, визначаються сфера, характер і

напрямок такої регламентації, окреслюється правоздатність та гарантії їхньої правоздатності.

У теоретичному плані важливим представляється прогнозування з урахуванням подальшого розвитку державного регулювання політики при виборі методу правового регулювання організації й діяльності об'єднань, участі громадян в управлінні фізкультурно-спортивним рухом.

У цілому ситуація в області державного регулювання фізичною культурою й спортом в Україні у цей час характеризується наступним:

Перше. Незважаючи на свою неефективність в Україні дотепер збережена розрізнена структура управління фізичною культурою й спортом, що включає два основні елемента: державні й суспільні органи управління, що, з одного боку визначається; специфікою фізичної культури й спорту як галузі соціальної сфери, а, з іншої, традиціями й історією розвитку цієї галузі в Україні протягом попередніх десятиліть. Збереження державного органа управління повинне супроводжуватися регламентацією функціональних повноважень даного органу.

Друге. Недостатня погодженість у проведенні політики в області фізичної культури й спорту між державним органом управління, Олімпійським комітетом й окремими федераціями за видами спорту, що суттєво знижує ефективність фізкультурно - спортивної діяльності в частині реалізації завдань соціальної політики.

Третє. На сучасному; етапі ще недостатньої є погодженість дій усіх організацій, що приймають участь у розвитку фізичної культури й спорту, але не включених безпосередньо у вертикаль галузевого управління, а саме — органів освіти, охорони здоров'я, культури й інших відомств і організацій;

Четверте. Місце спортивних федерацій за видами спорту в загальній структурі управління галуззю фізичної культури й спорту в країні представляється досить невизначеним. У цей час усі спортивні федерації є

громадськими організаціями (недержавними некомерційними), у завдання яких входять розвиток окремого виду спорту. У той же час відсутній процес координації їх діяльності, немає концепцій розвитку окремих видів спорту, що суттєво знижує ефективність діяльності даних організацій.

Нами пропонуються, на основі проведеного дослідження концептуальні напрями підвищення рівня державного регулювання фізичною культурою й спортом на основі побудови більш досконалої системи взаємодії: різних суб'єктів при посиленні ролі органів державного управління, що обґрунтовує побудова м'якої вертикалі управління, що з одного боку підсилює ступінь державного регулювання, а, з іншого забезпечує розширення прав і обов'язків усіх суб'єктів спортивної діяльності.

Диверсифікованість управлінських повноважень як у рамках державної вертикалі: держава - регіон - муніципалітет, так і в напрямку секторальної структури економіки (суб'єктів економічної діяльності): суспільний (державна й муніципальна форма власності) сектор - недержавний: некомерційний сектор (громадські організації й фонди).

При включенні суспільних структур у вертикаль управління дані об'єднання й організації не повинні підмінювати державну систему управління фізичною культурою й спортом, а покликано сприяти ефективному використанню ресурсів, що направляються на розвиток фізичної культури й спорту в країні. При ситуації в області державного регулювання фізичною культурою й спортом в Україні потрібне посилення позиції державного органа управління, що діє на державному рівні, та являється основою досягнення стратегічних цілей в області фізичної культури й спорту. Важливою умовою створення цілісної системи державного регулювання галуззю є чітке розмежування повноважень між державними й суспільними суб'єктами управління.

Для усунення внутрішньогалузевих диспропорцій у системі державного регулювання ми зосередили увагу не тільки на інституціональних, але й функціональних питаннях, що лежать у руслі адміністративної реформи. По-

перше, це впорядкування функцій, здійснюваних державною владою й органами місцевого самоврядування; по-друге, підвищення ефективності механізмів реалізації цих функцій; по-третє, удосконалення організації державної служби [240].

Успіх функціонування: системи в цілому перебуває у прямій залежності від погоджених дій органів управління як по вертикалі (з вищими органами: управління по ієрархії галузевої структури), так і по горизонталі (у межах між державними й суспільними структурами). Цілком очевидно, що ліквідація вертикальних протиріч вимагає більш чіткої регламентації відповідальності різних рівнів управління за кінцевий результат діяльності, розширення їх самостійності в прийнятті рішень, децентралізації частини функцій управління, делегування повноважень вищими органами нижчестоящим. Реалізація даних пропозицій дозволить упорядкувати процеси взаємодії державного органа виконавчої влади в області фізичної культури й спорту з регіональними органами управління, підвідомчими установами й організаціями, іншими міністерствами й відомствами.

Що стосується горизонтальних протиріч то їх усунення може бути забезпечене за рахунок більш чіткого «розмежування цілей, завдань і напрямків; діяльності державної й суспільної підсистем фізичної культури й спорту; ліквідації дублюючих функцій органів управління; визначення й закріплення; конкретних функцій у частині розвитку фізичної культури й спорту за відомствами (освіта, охорона здоров'я, МВС, оборона, культура й ін.), що побічно впливають на зазначені процеси; передачі ряду регулюючих функцій; від органів виконавчої влади підвідомчим або недержавним установам і організаціям фізичної культури й спорту; створення умов для приватних комерційних структур і громадських організацій для розширення переліку надаваних послуг фізичної культури й спорту.

Аналіз спектра функцій, покладених на різні рівні державного регулювання дозволив нам сформулювати й внести пропозиції по

розмежуванню повноважень і функцій управління між центром і органами місцевого самоврядування.

Пропонується кардинальний варіант удосконалення системи взаємодії зі спортивними громадськими організаціями, реалізація якого приведе до значного підвищення персональної відповідальності керівників регіонів перед державою за розвиток видів спорту, виступ збірних команд країни на Олімпійських іграх, чемпіонатах світу і Європи, раціональне використання виділюваних державних фінансових і матеріальних ресурсів. Це в підсумку означає додання всеукраїнським асоціаціям за різними видами спорту статусу державно-суспільних об'єднань. Стимулюючим фактором підвищення ефективності підготовки спортсменів високого класу є створення регіональних центрів спортивної підготовки, що дасть значний фінансовий ефект за рахунок наближення місць проведення навчально-тренувальних зборів за тими видами спорту, які культивуються в тому або іншому регіоні України за місцем проживання спортсменів і тренерів.

Порядок мобілізації фінансових коштів і їх структура залежать від приналежності суб'єкта фізкультурно-спортивного руху до державного або недержавного сектору. У свою чергу, в кожному секторі є своя правова й функціональна логіка діяльності, заснована на цілком певних принципах ресурсного забезпечення, що впливають із природи організаційно-правової форми власності.

Пропонується удосконалення сучасної вітчизняної політики в області фінансового забезпечення фізичної культури й спорту, що передбачає активну підтримку всіх суб'єктів фізкультурно - спортивного руху й суб'єктів господарювання, що вкладають засоби в галузь або забезпечують умови для підвищення соціальної ролі фізичної культури й спорту. При цьому неодноразово підкреслюється, що концептуальні пропозиції в частині нових гарантій повинні бути законодавчо закріплені, що дозволить

розширити спектр форм і методів фінансового забезпечення розглянутої системи.

Крім цього, у нас акцентована увага на видах фізкультурно-спортивної діяльності, фінансування яких є державною прерогативою; До них ставляться спорт вищих досягнень, включаючи підготовку спортсменів для збірних команд країни; фізична підготовка військовослужбовців і кадрів правоохоронних органів; фізичне виховання в системі державної освіти; лікувальна фізкультура в системі державної охорони здоров'я й санаторно-курортного обслуговування. Також важливою складовою фінансового механізму державного регулювання є суб'єкти фізкультурно-спортивного руху України. Одні з них ставляться до групи управляючих, інші - управляємих, треті - умовно незалежних (при відсутності фінансових взаємин з органами державного регулювання фізичною культурою й спортом).

Таким чином, для досягнення найкращих: результатів з найменшими витратами; ми пропонуємо керуватися певними засадами, що дозволяють оптимізувати функції державного регулювання й структуру фінансових ресурсів залежно від форми власності суб'єктів фізкультурно-спортивного руху. Серед цих принципів названі: доступність, державна підтримка, орієнтація на вирішення пріоритетних завдань, дотримання інтересів усіх учасників спортивно - фізкультурного процесу, відповідальність, соціальна значимість функцій, конкурентоспроможність.

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного аналізу були отримані наступні результати та пропозиції для науки державного управління щодо обґрунтування теоретичних засад та розробки практичних рекомендацій з удосконалення механізмів державного регулювання фізичною культурою і спортом в Україні.

Отримані у процесі дослідження результати підтверджують загальну методологію, покладену в його основу, а реалізована мета і завдання дослідження дають можливість дійти таких висновків:

1. Проаналізовано принципи та сутність державного регулювання фізичної культури і спорту в Україні. Надано теоретичне обґрунтування й висунуті положення про віднесення послуг фізичної культури і спорту до групи змішаних суспільних благ та докладно аргументована необхідність їх бюджетного фінансування; розкрита роль державного регулювання фізичної культури і спорту як складеної частини сфери послуг, що комплексно вирішує соціально-демографічні, соціально-політичні і соціально-економічні завдання розвитку суспільства в цілому й фізичного та емоційного вдосконалення кожного громадянина окремо.

2. Досліджено формування підходів до державного регулювання розвитку фізичної культури і спорту у зарубіжних країнах. Аналіз розвитку спорту в зарубіжних країнах показує, що, незважаючи на деякі національні особливості його розвитку, форми залучення держави у сферу спорту не відрізняються широким різноманіттям. Вона залежать, насамперед від тих цілей, які ставлять перед спортом держава та суспільство. Серед форм залучення держави у спорт на сучасному етапі дві є основними: прийняття законодавчих актів в області спорту на державному та регіональному рівнях; участь держави, регіональних і місцевих органів влади в розвитку спорту й у першу чергу в його фінансуванні (підготовка спортсменів високого класу й

спортивного резерву, будівництво спортивних споруджень, підготовка кадрів і т.д.).

Розвиток спорту вищих досягнень - прерогатива національних державних або національних суспільних спортивних структур. Розвиток масового спорту - функція держави, яка реалізує дане завдання через муніципальні та місцеві органи влади, спортивні організації й установи відповідного рівня. Розвиток професійного спорту здійснюється приватними комерційними структурами, які створюються як правило в рамках окремих видів спорту. Держава надає істотну фінансову допомогу сфері спорту майже у всіх країнах незалежно від характеру відносин між державою й спортивним рухом.

3. Оцінено фінансовий механізм державного регулювання фізичної культури й спорту. У результаті системного дослідження державного регулювання сфери фізичної культури й спорту в сучасній Україні було визначено, що основними проблемами її функціонування є: втрата регулювання як цілісною системою; відсутність сучасного фінансового механізму державного регулювання недостатньо чітка побудова системи пріоритетів; правова система взаємин, що перебуває на стадії свого становлення, між державою, приватним і суспільним секторами. Важливим напрямком удосконалення фінансового механізму є впровадження нових елементів у практику конкурсного розподілу фінансових ресурсів з бюджетів різних рівнів для розвитку фізичної культури й спорту.

4. Здійснено системний аналіз організаційно-правового механізму державного регулювання фізичної культури й спорту. Запропоновано комплекс заходів з розвитку та удосконалення організаційно – правового механізму державного регулювання діяльності суб'єктів фізкультурно - спортивного руху з метою підвищення якості надаваних послуг населенню й розвитку спорту вищих досягнень.

5. Окреслено механізми активізації державного регулювання фізичної культури і спорту в Україні. Визначено методичні підходи до формування законодавчої, нормативно-правової бази та принципів реалізації державного регулювання фізкультурно-оздоровчої діяльності, що формують активізацію державного регулювання фізичної культури і спорту в Україні на основі використання принципів Balanced Scorecard (системи збалансованих показників) для цілей аналізу й побудови нової системи регулювання фізичною культурою й спортом в Україні. Використання концептуальних основ системи збалансованих показників дозволить оптимізувати систему державного регулювання й фінансування фізичної культури й спорту.

6. Обґрунтовано та на основі проведеного структурно-функціонального аналізу розроблено стратегічні засади реформування сфери фізичної культури і спорту. В них сформульовані основні методологічні принципи підвищення державного регулювання фізичною культурою й спортом як цілісною системою. Запропонований комплекс нормативних правових регуляторів діяльності суб'єктів господарювання в даній галузі сфери послуг, що враховують сучасні напрямки лібералізації економіки й соціальної сфери, основні положення яких передбачають необхідність розширення взаємодії різних суб'єктів фізкультурно-спортивної діяльності (комерційних і некомерційних) з одночасним посиленням державного регулювання діяльності з метою підвищення якості фізкультурно - спортивних послуг населенню й розвитку спорту вищих досягнень, розширення прав і відповідальності всіх суб'єктів; фізкультурно-спортивного руху за кінцеві результати діяльності.

7. Здійснено наукове обґрунтування та оптимізація системи державного регулювання у сфері фізичної культури й спорту. Окреслено систему збалансованих показників, що дозволить оптимізувати систему державного регулювання і фінансування фізичної культури і спорту. Відповідно до методологічних принципів концепції «системи збалансованих

показників», функції системи регулювання фізичною культурою і спортом повинні бути розподілені між її конкретними елементами, при цьому склад функцій, закріплених за кожним елементом, повинен бути точно визначений, обмежений і спрямований на досягнення локальних цілей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абашкіна, Н.В. Принципи розвитку професійної освіти в Німеччині/ Н.В. Абашкіна // . – К.: Вища школа, 1998. – 207 с.
2. Амосов Н.М. Раздумья о здоровье. - М.: Физкультура и спорт, 1987. - 64 с.
3. Анатович Н.А. Методология политического анализа эффективности государственного управления // Проблемы управления. - 2009. - № 4 (33). - С. 95-99.
4. Андреева О., Благій О. Фандикова Л. Стан і напрями удосконалення системи підготовки кадрів з рекреації та оздоровчої фізичної культури // Теорія і методика фіз. виховання і спорту. - 2002. - № 2-3. - С. 24-26. - Бібліогр.: 5 назв. - укр.
5. Андрушко В. Поняття та принципи реструктуризації регіонального агропромислового виробництва // ВУАДУПУ. - 2001. - № 2. - С.154-162.
6. Андрейчук С. Державне управління вищою школою в контексті Болонської декларації / С. Андрейчук // Актуальні проблеми реформування державного управління в Україні : матеріали щоріч. наук.-практ. конф. (20 січ. 2006 р.). У 2 ч. / за наук. ред. Я. Й. Малика. – Л. : ЛРІДУ НАДУ, 2006. – Ч. 2. – С. 4–5.
7. Андрейчук С. Управлінські засади розвитку вищої освіти України в умовах інтеграції в європейський освітній простір // Ефективність державного управління. – Вид-во Львів. регіон. ін-ту держ. управління. – Львів, 2007. – Вип. 12. – С.13-18
8. Андрущенко О. А. Концептуальні основи створення єдиного інформаційного поля фізичної культури і спорту України / О. А. Андрущенко // Вісн. Кн. палати. – 2003. – № 1. – С. 33-36.

9. Андрущенко, В. П. Основні тенденції розвитку вищої освіти України на рубежі століть : (спроба прогност. аналізу) / В. П. Андрущенко // Вища освіта України. – 2001. – № 1. – С. 11–17.
10. Андрущенко, В. П. Модернізація освіти: політика і практика / В. П. Андрущенко // Педагогіка і психологія. – 2002. – № 3. – С. 12–15.
11. Андрущук, А. Г. Освіта у країнах європейської спільноти: структура і управління / А. Г. Андрущук // Проблеми науки. – 2000. – № 8. – С. 54–60 ; № 9. – С. 54–69.
12. Андрефф В. Финансирование спорта во Франции: спортивное спонсорство / В. Андрефф // Спорт для всех. – 1996. – № 1. – С. 32 – 33.
13. Антонова Н.Б. Государственное регулирование экономики: Учебник / Антонова Н.Б. - Мн: Академия управління при Президенте Республики Беларусь, 2002. - 775 с.
14. Апанасенко Г.Л. Валеология на рубеже веков // Наука в олимпийском спорте. - 2000. - Специальный выпуск. - С. 14-20.
15. Арделеан Г. І. Реформування системи фізичного виховання в Румунії. – Луцьк: видавництво Волинського державного університету, 2000. – 20 с.
16. Архітектурно-планувальні особливості проектування бейсбольних споруд в Україні / О.С. Слепцов, Г.Д. Підгорна // Містобудування та терит. планув. - 2006. - Вип. 25. - С. 239-251.-Бібліогр.: 10 назв. -укр.
17. Базылюк Т.А. Соответствие подготовки специалистов направления “физическое воспитание и спорт” требованиями рынка услуг / Т.А. Базылюк // Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту. – 2006. – № 10. – С. 81-84.
18. Вавренюк С. А. Генезис організаційно-правового забезпечення державного управління фізичним вихованням молоді на теренах України [Електронний ресурс] /С.А. Вавренюк/Державне будівництво : [Електронне

наукове фахове видання]. – 2014. – № 2. – Режим доступу : <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2014-1/index.html>.

19. Вавренюк С. А. Науково-теоретичні засади програмно-цільового управління розвитком фізичної культури і спорту для студентської молоді/С.А. Вавренюк/Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. праць. – Х. Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2014. – Вип. 2 (46). – С. 324–329.

20. Вавренюк С. А. Закордонний досвід державного управління розвитком фізичної культури і спорту/С.А. Вавренюк/Теорія та практика державного управління : зб. наук. праць. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2014. – Вип. 4 (47). – С. 163–167.

21. Вавренюк С. А. Теоретико-правові основи державного управління фізичною культурою і спортом в Україні/С.А. Вавренюк/Теорія та практика державного управління : зб. наук. праць. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2014. – Вип. 3 (46). – С. 210–215.

22. Вавренюк С. А. Роль виховних функцій фізичної культури і спорту серед студентської молоді: державноуправлінський аспект/С.А. Вавренюк/Інвестиції: практика та досвід. – К., -№ 2, 2015.- С. 138 – 140.

23. Вавренюк С. А. Структурно-функціональна модель системи державного управління розвитком фізичної культури і спорту в Україні/С.А. Вавренюк/Інвестиції: практика та досвід. – К., -№ 21, 2014.- С. 154 - 158.

24. Вавренюк С.А. Шляхи удосконалення системи навчання фізичної культури і спорту у закладах вищої освіти України / С.А. Вавренюк // Публічне урядування: зб. наук. праць. К. : Вид-во ДП «Виробничий дім «Персонал», 2018. – Вип. 2 (12). – С. 85-94.

25. Вацеба О. Діяльність українського науково-дослідного інституту фізичної культури (1931-1939) як науково-організаційна основа формування та розвитку державного науково-дослідного інституту фізичної культури і спорту в сучасній Україні / О. Вацеба // Актуальні проблеми фізичної культури і спорту. – 2003. – №1. – С.39-45.

26. Виноградов П.А., Душанин А.П., Жолдак В.И. Основы физической культуры. – Челябинск: Урал ГАФК, 2006. – 387с.
27. Воробйов М.І. Передумови та шляхи формування сучасної системи Післядипломної освіти фахівців з фізичного виховання і спорту в Україні / М.І. Воробйов, Ю.П. Мічуда // Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту. – 2004. – № 21. – С. 3-8.
28. Воробйов М.І. Перепідготовка фахівців з фізичного виховання і спорту як вимога сучасного ринку праці в Україні / М.І. Воробйов, Ю.П. Мічуда // Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту. – 2005. – № 9. – С. 3-9.
29. Гайдачук Д. Удосконалення фінансового забезпечення підготовки спортсменів високого класу до чемпіонатів світу, Європи і Олімпійських ігор / Д. Гайдачук // Теорія і методика фіз. виховання і спорту. – 2002. – № 4. – С. 71-74.
30. Гайдачук Д.Л. Результати досліджень з питань використання фінансових ресурсів організаційно-управлінськими структурами у спорті вищих досягнень / Д.Л. Гайдачук // Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту. – 2004. – № 13. – С. 29-39.
31. Гайдышев И. Анализ и обработка данных: [спец. справочн.] / И. Гайдышев. – СПб: Питер, 2001. – 752 с.
32. Галкин В.В. Экономика спорта и спортивный бизнес: [учебн. пособ.] / В.В. Галкин. – М.: КНОРУС, 2006. – 320 с.
33. Галкин В.В., Сысоев В.И. Экономика физической культуры и спорта. Учебное пособие для вузов физической культуры. 2-е изд.– Воронеж: Изд-во Моск. Акад. экономики и права, 2000.– 219 с.
34. Гасюк І.Л. “Фізична культура в освітній сфері”: перспективні шляхи державного стимулювання розвитку / І.Л. Гасюк // Інвестиції: практика та досвід. – 2011. – № 12. – С. 95-99.

35. Гасюк І.Л. Державна політика й галузеві програми розвитку фізичної культури і спорту в Україні / І.Л. Гасюк // Університетські наукові записки: часопис ХУУП. – Х.: Вид-во ХУУП – 2010. – № 1(33). – С. 185-195.

36. Гасюк І.Л. Державне управління якістю діяльності та розвитком фізичної культури і спорту: процесуальне моделювання / І.Л. Гасюк // Університетські наукові записки: часопис ХУУП. – Х.: Вид-во ХУУП – 2011. – № 1(37). – С. 363-371.

37. Гасюк І.Л. Еволюція організаційно-правових основ державного управління фізичною культурою і спортом на українських землях наприкінці ХІХ ст. та в радянський період / І.Л. Гасюк // Університетські наукові записки: часопис ХУУП. – Х.: Вид-во ХУУП – 2009. – № 4 (32). – С. 261-272.

38. Гасюк І.Л. Економіко-правові аспекти державного стимулювання розвитку фізичної культури та спорту в Україні / І.Л. Гасюк // Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. – О.: Вид-во ОРІДУ НАДУ – 2011. – № 2(46). – С. 58-61.

39. Гасюк І.Л. Організаційна структура державного управління фізичною культурою і спортом в Україні / І.Л. Гасюк // Університетські наукові записки: часопис ХУУП. – Х.: Вид-во ХУУП – 2010. - № 3(35). – С. 195-203.

40. Гасюк І.Л. Організаційно-правові засади господарської діяльності в сфері фізичної культури і спорту / І.Л. Гасюк // Інвестиції: практика та досвід. – 2010. – № 17 – С. 108-112.

41. Гасюк І.Л. Організаційно-правові засади державного управління фізичною культурою й спортом: сучасний стан і тенденції розвитку / І.Л. Гасюк // Університетські наукові записки: часопис ХУУП. – Х.: Вид-во ХУУП – 2009. – № 2(30). – С. 297-304.

42. Гасюк І.Л. Організаційно-правові основи функціонування фізкультурно-спортивних організацій в Україні / І.Л. Гасюк // 85 років освітнього шляху. Сторінки історії Хмельницької гуманітарно-педагогічної

академії: мат. всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 5-6 жовтня 2006 р.). – Х.: Редакційно-видавничий відділ ХГПА, 2006. – С.110-115.

43. Гасюк І.Л. Підходи до дослідження системи державного управління розвитком фізичної культури і спорту / І.Л. Гасюк // Державне управління та місцеве самоврядування: зб. наук. пр. – Д.: Вид-во ДРІДУ НАДУ, 2010. – № 4(7). – С. 194 - 206.

44. Гасюк І.Л. Програмно-цільовий підхід – наукова категорія теорії державного управління розвитком фізичної культури та спорту / І.Л. Гасюк // Економіка та держава. – 2011. – № 4 – С. 126-128.

45. Гасюк І.Л. Програмно-цільовий підхід як механізм державного управління розвитком фізичної культури та спорту / І.Л. Гасюк // Інвестиції: практика та досвід. – 2011. – № 5 – С. 95-100.

46. Григоренко В. Соціальне підкріплення як фактор оптимізації післядипломної підготовки вчителя фізичної культури / В. Григоренко, В. Пристинський, О. Олійник, О. Зінов'єв // Теорія і методика фіз. виховання і спорту. – 2002. – № 2-3. – С. 95-97.

47. . Гузарь В.М. Процес управління фізичною культурою і спортом / В.М. Гузарь // Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту. – Х., 2009. – № 17. – С. 9-18.

48. Гуськов, С.И. Спортивный маркетинг: учеб. пособ. / С.И. Гуськов. - К.: Олимпийская литература, 2001. - 258 с.

49. Данилко М. Тенденції розвитку вищої освіти у галузі фізичного виховання і спорту / М. Данилко // Теорія і методика фіз. виховання і спорту. – 2002. – № 2-3. – С. 49-52.

50. Домбровська, С. М. Державне управління вищою освітою в умовах трансформаційних змін : [монографія] / С. М. Домбровська. – Х. : Оберіг, 2010. – 176 с.

51. Домбровська, С. М. Якість освіти як одна з запорук вдалого державного реформування вищої школи України / С. М. Домбровська //

Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. / Харк. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Х. : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2011. – Вип. 1. – С. 149–154.

52. Домбровська, С. М. Місце вищої освіти в стратегії державної політики суспільного розвитку України / С. М. Домбровська // Менеджер. Вісн. Донец. держ. ун-ту упр. – 2011. – Вип. 1. – С. 84–88.

53. Домбровська, С. М. До питання про формування державної освітньої політики України та її вдосконалення / С. М. Домбровська // Інвестиції: практика та досвід. – 2011. – № 5. – С. 50–55.

54. Дутчак М. "Спорт для всіх" в утверждении идеалов олимпизма в Украине // Наука в олимпийском спорте. - 2001. - № 3. - С. 61-66.

55. Дутчак М. Стратегія і тактика розвитку спорту для всіх в Україні // Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту. - 2003. - № 16. - С. 3-16. - Бібліогр.: 4 назв. - укр.

56. Економічна ефективність виробництва товарів народного споживання: методологія і практика управління (на прикладі харчової і легкої промисловості): автореф. дис... д-ра екон. наук: 08.07.01 / В.В. Прядко; НАН України. Рада по вивч. продукт, сил України. - К., 2005.-29 с. — укр.

57. Економічна кібернетика: Навч. посібник / Шарапов О.Д., Дербенцев В.Д., Семьонов Д.Є.-К.: КНЕУ, 2004.-231 с.

58. Ермаков С.С. Исследования в спорте: анализ информации в сети Интернет Украины, России и республики Беларусь // Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту. -Х., 2001. -№ 18. - С. 51-59. - Библиогр.: 19 назв. -рус.

59. Ефективність державного управління / Ю. Бажал., О. Кілієвіч, Мертенс та ін.; За заг. ред.. І. Розпутенка. -К.: Вид-во "К.І.С.", 2002.-420 с.

60. Ємець О. Активні методи навчання в фізкультурній освіті // Теорія і методика фіз. виховання і спорту. - 2002. - № 2-3. - С. 56-58. - Бібліогр.: 10 назв. - укр.

61. Єріна А.М. Статистичне моделювання та прогнозування: Навч. посібник. - К.: КНЕУ, 2001.- 170 с.
62. Єрмаков С.С. Інформаційна складова моніторингу наукових досліджень у фізичному вихованні і спорті // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: 36. наук, праць. За заг. ред. С.С. Єрмакова. - Харків, 2007 - № 8- С. 43-50.
63. Єрмаков С.С. Інформаційне забезпечення наукових досліджень стану здоров'я людини, що пов'язані з навколишнім середовищем // Актуальні проблеми фізкультурної освіти: Матеріали IV електронної наукової конференції. - Харків: "ОВС", 2008. - С. 3-5.
64. Жовнірчик Я.Ф. Обумовленість сталого розвитку регіону та необхідність його державного регулювання [Електронний ресурс] / Жовнірчик Я.Ф. // Державне управління: теорія та практика. - 2009/1. - № 9. – С. 3-10.
65. Жуков В.Л., Затилкін В.В. Вивчення показників роботи Сумської обласної фізкультурної організації з розвитку фізичної культури і спорту // Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту. - 2004. - № 3. - С. 11-16.
66. Журняк Б.И., Гуржевская В.Ф. Инновационные технологии в информационных системах при подготовке кадров по физической культуре и спорту // Культура народов Причерноморья. - 2004. - № 48, Т.2. - С. 187-192 - Библиогр. в конце ст.: 14 назв. - рус.
67. Закон «О любительском спорте США». — М, 1978.
68. Законодавча база фізичної культури та спорту в Україні // http://www.noc-ukr.org/ua/officialdocuments/nok_law.html
69. Золотов М.И. Менеджмент и экономика физической культуры и спорта: учеб. пособ. / М.И. Золотов, В.В. Кузин. - 2-е изд., доп. и перераб. - М.: Академия, 2004. - 215 с.

70. Теория и методика обучения предмету "Физическая культура": Учеб. пособие, 2-е изд., стер. / Ю.Д. Железняк, В.М. Минбулатов - М.: Издательский центр "Академия", 2006. - 272 с.
71. Указ Президента України №640/2008 Про пріоритети розвитку фізичної культури і спорту в Україні
72. Указ Президента України №667 Про національний план дій щодо реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту
73. Указ Президента України №107 Про Національну раду з питань фізичної культури і спорту
74. Указ Президента України №1176 Про Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту
75. Управління в органах виконавчої влади України: Навч. посібник / В.Л. Ортинський, З.Р. Кісіль, М.В. Ковалів - К.: Центр учбової літератури, 2008. - 296 с.
76. Управління інституціональним розвитком державної митної служби України: автореф. дис... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.03 / Н.А. Липовська; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. - К., 2007. -36 с.- укр.
77. История и организация физической культуры: Учеб. пособие. Введение / Кулинка Н.Ф. - М.: Просвещение, 1992. - 223 с.
78. История физической культуры: Учеб. пособие. / Сост. Столбов В.В. - М.: Просвещение. 1989. - 288 с.: ил.
79. Іваницький О.О., Черкасов О.М. Контроль соціально-економічної ефективності діяльності облдержадміністрацій. // Актуальні проблеми державного управління: Зо. наук, праць. - Харків. № 2 (17) 2003. - С. 75-80.
80. Іванов О.В., Іванченко Ю.М. Оптимізація розподілу фінансових потоків у спортивній організації // Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту. - 2003.-№ 18. -С. 66-72.-Бібліогр.: 1 назв.-укр..

81. Імас Є.В., Мічуда Ю.П. Економічні проблеми розвитку сфери фізичної культури і спорту в перехідних суспільних системах // Економіка і держава. - 2006. - № 2. — С. 40- 43.

82. Інституціалізація спорту: динаміка структурних змін: автореф. дис... канд. соціол. наук: 22.00.03 / Л.П. Люта; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. - К., 2007. - 20 с. - укр. .

83. Історія фізичної культури і спорту: Навч. посібник / М.С. Солопчук. - Кам'янець- Подільський: "Абетка-Нова", 2001. - 236 с.

84. Історія фізичної культури: Навч. посібник / За ред. проф. С.М. Філя. - Харків : "ОВС", 2003.- 160 с.

85. Ільницький В.І., Ясінський Є.А. Фізичне виховання у навчальних закладах. – Тернопіль, 2000.-260с.

86. Кандрашов О.М. Формування державних програм управління реструктуризацією промислового виробництва [Електронний ресурс] / О.М. Кандрашов. – Державне управління: удосконалення та розвиток. - 2010. - № 5. – С.5-13.

87. Капица С.П., Курдюмов С.П., Малинецкий Г.Г. Синергетика и прогнози будущего. Изд.3-е. - М.: Едиториал УРСС, 2003. - 288 с.

88. Кар'єра державного службовця в Україні: теоретичні засади: автореф. дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.03 / Б.Й. Візіров; Ін-т законодавства ВР України. - К., 2009. - 20 с. - укр.

89. Карамишев Д., Радиш Я. Системний підхід як напрям методології управління соціальними системами (на прикладі управління системою охорони здоров'я) // ВУАДУПУ. - 2006. - № 1. - С. 58-65.

90. Карандашев В.Н. Методика Шварца для изучения ценностей личности: концепция и методическое руководство. - СПб.: Речь, 2004. - 70 с.

91. Карпов Ю. Имитационное моделирование систем. Введение в моделирование :. - СПб.: БХВ-Петербург, 2005. - 400 с.

92. Кісельов А., Главатий С., Руденко А., Майоров В., Абрамов К., Татарова Л. Адаптивна фізична культура і паралімпійський спорт Миколаївської області // Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту. - 2007. - № 6. - С. 125-128.
93. Князева Е.Н., Курдюмов С.П. Законы эволюции и самоорганизации сложных систем. - М.: Наука, 1994. - 236 с. (Серия "Кибернетика - неограниченные возможности и возможные ограничения").
94. Князев В., Бакуменко В. Філософсько-методологічні засади державно-управлінських рішень // ВУАДУПУ. - 2000. - № 2. - С. 341-358.
95. Кобзарь А.И. Прикладная математическая статистика. Для инженеров и научных работников. - М.:Физматлит, 2006. -816 с.
96. Кобилев А.Г. Муниципальное управление и социальное планирование в муниципальном хозяйстве / А.Г. Кобилев, А.Д. Киреев, В.В. Рудой. - Ростов н/Д.: Феникс, 2007. - 608 с.
97. Когут П. Оптимізація системи державного управління на засадах персоніфікації політико-владних відносин // ВНАДУПУ. - 2008. - №3. - С.201-210.
98. Козярик В. Парламент і уряд України: оптимізація владних відносин // Актуальні теоретико-методологічні та організаційно-практичні проблеми державного управління: Матеріали науково-практичної конференції за міжнародною участю, 28 травня 2004 р. - Київ - Т.1 - С. 163-165.
99. Колесников А.А. Синергетическая теория управлением. - Таганрог: ТРТУ, М.: Энергоатомиздат, 1994. - 344 с.
100. Колпаков В.К. Адміністративне право України: Підручник. - К.: Юрінком Інтер, 1999. -736 с.
101. Компьютерное моделирование в решении социально-экономических задач: учебно- методическое пособие / Сост. И.С. Тулохонова - Улан-Удз, Изд-во ВСГТУ, 2007. - 72 с.

102. Кондратенко О. Принципи організації роботи державних службовців у складі управлінської команди // ВНАДУПУ. - 2004. - № 4. - С. 128-134.
103. Конох А.П. Актуальні проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців із спортивно-оздоровчого туризму у вищих навчальних закладах // Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту. - 2005. - № 22. - С. 162-167. - Бібліогр.: 10 назв. - укр.
104. Конох А.П. Принципи відбору змісту професійної підготовки майбутніх фахівців із спортивно-оздоровчого туризму у вищих навчальних закладах // Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту. - 2006. - № 8. - С. 45-49. - Бібліогр.: 5 назв. - укр.
105. Конституційне право України: Вид. 3-тє, виправл. та доповн. Р. 1. гл. 1 Поняття, предмет і метод галузі конституційного права / Кравченко В.В. - К.: Атіка, 2004. - 512 с.
106. Конституційні акти України. 1917-1920. Невідомі конституції України", К.: "Філософська і соціологічна думка", 1992. - 105 с.
107. Коротков З.М.. Исследование систем управления: Учеб. пособие для вузов. - Издательско-консалт.комп."Дека", 2000. - 336 с.
108. Котлер Ф. Маркетинг менеджмент - Спб: Питер Ком, 1999. - 896 с.
109. Кочеткова А.И. Введение в организационное поведение и организационное моделирование: Учеб. пособие. - М.: Дело, 2003. - 944 с.
110. Краснопорова С.В. Система показників оцінки якості управлінських послуг. Теорія та практика державного управління: 36. наук, праць. - Харків, вип. 3 (12) 2005. -С — 49.
111. Кратт, О. А. Ринок послуг вищої освіти: методологічні основи дослідження кон'юктури : (монографія) / О. А. Кратт. – Донецьк : ТОВ “Юго-Восток, Лтд”, 2003. – 360 с.
112. Крегул Ю.І. Правові основи державного управління економікою України: Нав. посібник. - К.: КНЕУ, 2003. - 431 с.

113. Круцевич Т.Ю. Управление физическим состоянием подростков в системе физического воспитания: дис... д-ра наук по физическому воспитанию и спорту: - Национальный ун-т физического воспитания и спорта Украины. - К.. 2010. — 510 с

114. Куделко В.Е. Анализ структурно-функциональных особенностей органов физической культуры и спорта Харьковской области // Педагогіка, психологи та біол. пробл. фіз. виховання і спорту. - 2004. - № 8. - С. 90-96. - Библиогр.:

115. Куделко В. Е. Організація і технологія управління фізичною культурою і спортом у системі районного територіально-адміністративного утворення. – Харків: видавництво Харківської державної академії фізичної культури, 2005. – 20 с.

116. Куделко В.Э. Функционально-структурный анализ управления физической культурой и спортом в системе регионального звена// Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. - Харків: ХДАДМ (ХХІІІ), 2004. - №3. - С. 79 - 85.

117. Куделко В.Э. Анализ проблемной ситуации развития культуры управления физкультурно-спортивной деятельности // Слобожанський науково-спортивний вісник. - Харків: ХДАФК, 2013. - С. 149 - 151.

118. Кулинич О.І., Кулинич Р.О. Теорія статистики: Підручник. - 4-те вих. переробл.ідоповн. - К.: Знання, 2009. - 311 с.

119. Кулинич Р.О. Статистична оцінка чинників соціально-економічного різниці — К.: Знання, 2013. - 311 с.

120. Курило В.С., Мартиненко В.В. Концептуальне основи професійної підготовки спеціалістів фізичного виховання і спорту в Україні // Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту. - 2006. - №12.-С. 102-105. - Библиогр.: 14 назв.-рус.

121. Кухтій А.О. Особливості функціонування та перспективи розвитку галузі фізичного виховання та спорту в Україні // Педагогіка, психологія та

мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту. -Х.: ХХІІІ, 2001. -№ 23. - С. 18-22. -
Бібліогр.: 10 назв. -укр.

122. Куц А.С. Организационно-методические основы физкультурно-оздоровительной работы со школьниками, проживающими в условиях повышенной радиоактивности: автореф. дис. ... докт. пед. наук / Украинский гос. ун-т физического воспитания и спорта.-К., 1997.-44 с.

123. Лафта Дж. К. Эффективность менеджмента организации. Учебное пособие. - М.: Русская Деловая Литература, 1999. - 320 с.

124. Левенець В. Актуальні питання спортивного травматизму // Спортивна медицина. - 2004. -№ 1-2.-С. 84-89.-Бібліогр.: 10 назв.-укр.

125. Леонова А.О., Давидова В.П., Новачук О.О. Ефективність державного управління в контексті євроінтеграції України: Навч.-метод.посіб. - К.: ДПА України, 2007. - 390 с.

126. Линьов К. Принцип нелінійності у державному управлінні // Актуальні теоретико- методологічні та організаційно-практичні проблеми державного управління: Матеріали науково-практичної конференції за міжнародною участю, 28 травня 2004 р. - Київ - Т.1 -С. 68-70.

127. Лисенко І. Побудова системи післядипломної освіти фізкультурних кадрів: постановка проблеми // Теорія і методика фіз. виховання і спорту. - 2000. - № 1. - С. 107-110. - Бібліогр.: 10 назв. - укр.

128. Литвин А.Т. Технология маркетинга в физкультурно-оздоровительных центрах // Педагогика, психология та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту. - Х., 2002. - № 9. - С. 78-82. - Библиогр.: 4 назв. - рус.

129. Лоза Т.О., Затилкін В.В. Пошук шляхів поліпшення методичної підготовки магістрантів у сфері фізичного виховання і спорту // Педагогика, психология та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту. - 2004. - № 1. - С. 23-28. - Бібліогр.: 4 назв. - укр.

130. Луговий В. Шляхи вдосконалення керівного персоналу державної служби (аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду). - К.: Вид-во УАДУ, 1999. - 247 с.
131. Лукашук В.І. Тенденції розвитку спорту в умовах ринкових перетворень: Автореф. дис..канд.соц.наук / Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. - Х., 2006. - 24 с.
132. Майборода В. Наукові засади підвищення кваліфікації державних службовців в Україні // Актуальні питання організації навчання і методики викладання в системі підвищення кваліфікації державних службовців. - К.: В-во УАДУ, 1998. - С. 191-197.
133. Майборода В. Наукові засади підвищення кваліфікації державних службовців в Україні // Вісник УАДУ. - 1997. - № 2. - С. 121-127.
134. Малахівська С. Етапи та принципи експертизи інвестиційних процесів // Актуальні теоретико-методологічні та організаційно-практичні проблеми державного управління: Матеріали науково-практичної конференції за міжнародною участю, 28 травня 2004 р.Київ — Т.2 — С. 13-14.
135. Малиновський В. Принципи територіальної організації влади в контексті трансформаційних процесів // ВНАДУПУ. - 2008. - № 2. - С. 209-217.
136. Малиновський В.Я. Державне управління. / Луцьк: Ред.-вид. відд. "Вежа" Вол. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2000. - 558 с.
137. Мазурашу Г. Г. Здоров'я – пріоритет державної політики / Георгій Мазурашу // Спортивно-розважальне видання "Супер!»: спец. випуск, присв. пробл. сфери фіз. культури і спорту в Україні. – Ч. 2009. – 24 с.
138. Мальона С. Б. Організаційно-правові основи фізичної культури: курс лекцій / Світлана Мальона. – Івано-Франківськ, 2008. – 345 с..
139. Мальона С. Право - специфічний засіб управління фізичною культурою і спортом // Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту. - 2006. - № 4. - С. 108-110.-Бібліогр.: 11 назв.-укр.

140. Мальона С. Б. Рівень готовності випускників факультетів фізичного виховання вищих навчальних закладів до правового забезпечення їх професійної діяльності / Світлана Мальона // Вісник Прикарпатського університету. Серія: Фізична культура. – Івано-Франківськ, 2008. – Вип. 8. – С. 79-83.

141. Месь А.В. Комплексна оцінка фізичної підготовки військовослужбовців. // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – К.: Олімпійська література, 2001. №1, – с. 52-54.

142. Мічуда Ю.П. Функціонування та розвиток сфери фізичної культури та спорту в умовах ринку: автореферат дис.доктора наук. з фізичного виховання та спорту : 24.00.02/Мічуда Ю.П.; Нац. Ун-т фіз.виховання та спорту України.- К. 2008., -39 с.

143. Мудрик В.И. Методология исследования отрасли «Физическая культура и спорт в системе управления/В.И. Мудрик/Педагогіка та психологія та медико психологічні проблеми фізичного виховання та спорту. — 2003. – К. -№ 12. – С. 81 – 88.

144. Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту №5017 Про затвердження Плану організаційно-практичних заходів Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту на 2009 рік щодо реалізації заходів Державної програми розвитку фізичної культури і спорту на 2007-2011 роки від 22.01.2009

145. Наказ МОНУ «Про затвердження Концепції фізичного виховання в Україні від 23.04.1997- №7/6-18 /Режим доступу <http://www.tmfv.com.ua/journal/issue/viewFile/13/13>

146. Національна доктрина розвитку фізичної культури і спорту (затверджена Указом Президента України від 28.09. 2004 року №1148/2004). – К., 2004. – 16 с.

147. Нормативна база Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту// <http://www.kmu.gov.ua/sport/control/uk/doccatalog/list?currDir=91030> .

148. Огаренко В. Концепція управління освітою в Україні/ В. Огаренко //Вісн. НАДУ. – 2005. – №1. – С. 211 – 217.

149. Огаренко В. М. Державне регулювання діяльності вищих навчальних закладів на ринку освітніх послуг: монографія/ В. М. Огаренко. – К.: Вид-во НАДУ, 2005. – 328 с.

150. Огаренко В. М. Державне регулювання розвитку вищих навчальних закладів в Україні: автореф. дис... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.02 /В.М. Огаренко /Нац. Акад. державного управління при Президентові України. – К., 2005. – 36 с.

151. Олейник Н.А., Мудрик В.И., Приходько И.И., Горбенко А.В., Куделко В.Э., Путятин Г.Н. Организационные и управленческие аспекты развития физической культуры и спорта в Украине //Слобожанський науково-спортивний вісник. - Харків: ХДАФК, 2004. - С. 300 - 310.

152. Олуйко В. Державний управлінець. Анфас і профіль/ В.Олуйко // Віче. – 2003. – № 12. – С. 34 –37.

153. Олуйко В. Завдання вищої школи в реалізації державної та регіональної кадрової політики: проблеми і перспективи /В.Олуйко // зб. наук. пр. НАДУ; за заг. ред. В.І. Лугового, В.М. Князева. – К.: Вид-во НАДУ, 2004. – Вип. 2. – С. 551 – 559.

154. Олійник М. О. Теоретичні і методичні основи управління фізичною культурою і спортом в Україні. – Київ: видавництво Національного університету фізичної культури і спорту, 2000. – 131с.

155. Папуша В.Г. Фізичне виховання школярів: форми, зміст, організація/ В.Г.Папуша. – Тернопіль: Збруч, 2000 – 248 с.

156. Парубчак И. Соотношение культурно-воспитательной функции с другими сферами и ведомствами государства с целью повышения эффективности социализационных процессов в стране [Текст] / И.О. Парубчак // Социально-гуманитарный Вестник Юга России / Научный журнал ; за ред. Киселева А.А. – Вып. № 8. – 2013. – С. 126 – 135.

157. Парубчак И. Реализация культурно-воспитательной функции в стране – основа социального назначения государства [Текст] / И.О.Парубчак // Экономика. Управление. Право / Научно-практический журнал / За ред. Черняка В.З. – Выпуск №8 (44). – 2013. – С. 30-34.

158. Парубчак І. Вплив громадських організацій та об'єднань на соціальні характеристики державного управління в Україні [Текст] / І.О.Парубчак // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. праць / Одес. регіон. Ін.-т держ. Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України ; за заг. ред. Іжї М.М. – Львів : ОРІДУ НАДУ, 2013. – Вип. № 1 (53) – С. 112– 116.

159. Пашко Л. А. Людські ресурси у сфері державного управління: теоретико-методологічні засади оцінювання: монографія / Л. А. Пашко. – К.: Вид-во НАДУ, 2005. – 236 с.

160. Пашко Л. А. Сучасний підхід до професійної підготовки управлінців-менеджерів як необхідна умова підвищення ефективності державного управління/ Л. А. Пашко // Менеджер. – 2003. – №4. – С. 196 – 200.

161. Пашко Л. До проблеми активізації людини адміністративної у сфері державного управління // Командор. – 2005. – № 1. – С. 33– 37.

162. Пашко Л.А. Професійна підготовка менеджерів державного управління – виклик ХХІ століття / Л.А. Пашко, С.А. Кіндзерський // Статистика України. – 2004. – № 4 . – С. 31–34.

163. Павленченко В.В. Педагогика и психология высшей школы: учебное пособие/ В.В. Павленченко. – Ростов н/Д: Феникс, 2002 – 544 с.

164. Петрова І.О. Дозвілля в зарубіжних країнах: Підручник. – К. Кондор, 2005. – 408 с.

165. Про перелік напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра: постанова Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2006 р. № 1719 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 6. – С. 499 – 505.

166. Про ліцензування освітніх послуг: постанова Кабінету Міністрів України від 29.08.2003 р. № 1380 // Інформаційний вісник вищої освіти. – 2004. – № 12. – С. 2 – 8.

167. Почтовюк А. Б. Формування системи підготовки кадрів державних службовців: регіональний аспект: автореф. дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.04 / А. Б Почтовюк. – Укр. акад. держ. управління при Президентові України. – К, 2002. – 21 с.

168. Постанова Кабінету Міністрів України №1594 від 15.11.2006р. Про затвердження Державної програми розвитку фізичної культури і спорту на 2007-2011 роки

169. Постанова Кабінету міністрів України від 15 січня 1996 р. N 80 «Про державні тести і нормативи оцінки фізичної підготовленості населення України»/Режим доступу <http://www.uazakon.com/document/spart93/inx93842.htm>

170. Про національну доктрину розвитку освіти: указ Президента України від 17 квіт. 2002 №347/2002. – К., 2002. – 20 с.

171. Про проведення педагогічного експерименту з кредитно-модульної системи організації навчального процесу № 48 від 23 січня 2004 р //Освіта. – 2004. – 11 лют.

172. Про схвалення концепції державної програми розвитку освіти на 2006-2010 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 липня 2006р. №396-р //Урядовий кур'єр – 2006. – 2 серпня.

173. Проект Закону України «Про внесення змін до Закону України “Про фізичну культуру і спорт”». – Режим доступу : www.kmi.gov.ua.

174. Про фізичну культуру і спорт : Закон України від 08 черв. 2007 р. №3808-12. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua.

175. Про затвердження Положення про «Державний комітет України з питань фізичної культури і спорту» від 21.05.2004 N 1561 .

176. Професійна освіта: словник: навчальний посібник / укл. С.У. Гончаренко та ін., за ред. Н.Г. Ничкало. – К.: Вища школа, 2000. – 380 с.

177. Приказ министерства высшего и среднего специального образования СССР от 15 мая 1978 г. n 525 «Об утверждении инструкции по организации и содержанию работы кафедр физического воспитания высших учебных заведений»/ режим доступа <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=esu;n=19849>

178. Психология и педагогика: учебное пособие / под ред. К.А. Абульхановой, Н.В. Васиной, Л.Г. Лаптева, В.А. Слостенина. – М.:Совершенство, 1998. – 320с.

179. Пулатіна Г. М. Організаційні аспекти оптимізації діяльності спортивних шкіл на основі програмно-цільового управління. – Харків: видавництво Харківської державної академії фізичної культури, 2007. – 20 с.

180. . Пуни А. Ц. Проблема особистості в психології спорту // Лекція для слухачів факультету підвищення кваліфікації. – М., 2000. – 28 с.

181. Рибчич И. Е. Концептуальные основы валеологии в процесса государственного управления развитием физической культуры в стране / Рибчич И. Е. // *Legea și viața : revista științifico-practică*. – Republica Moldova, Chisinau – 2015.– Nr. 9/2 (285). – С. 74 – 77.

182. Рибчич И. Е. Гуманитарные аспекты валеологии в государственной политике популяризации физического воспитания общества [Текст] / И.О.Парубчак // *Актуальные проблемы современности: наука и общество* / Балаковский филиал РАНХиГС / За ред. Солдаткина А.А. – Выпуск №3 (8). – 2015г. – С. 7-11.

183. Рибчич И. Е. Правовое регулирование государством развития физической культуры и спорта – доминирующее направление управленческой стратегии страны [Электронный ресурс] / И.Е. Рибчич // *Электронный научный информационно-образовательный журнал*; за ред. И. Санжаревского

– випуск № 02 (010). – 2015. – Режим доступа : <http://www.pu.virmk.ru/arhiv/2015/02/Rybchych.htm>

184. Рибчич І. Є. Правові аспекти державного управління сферою фізичної культури і спорту в Україні [Електронне видання] / І.Є. Рибчич // Державне будівництво : Електронне фахове видання з державного управління ; за заг. ред. Кармишева Д.В. – Х. : Вид-во ХарPI НАДУ. – Вип. № 1. – 2015.

185. Рибчич І.Є. Соціалізаційний контекст спорту як системи комунікації в гуманітарній сфері управління державою [Текст] / І.О. Парубчак, І.Є. Рибчич // Публічне управління : теорія і практика : збірник наукових праць Асоціації докторів наук з державного управління. - Х. : Вид-во "ДокНаукДержУпр". - Вип. 3 (19). Вересень, 2014. - С. 204 - 209.

186. Рибчич І.Є. Фізична культура і спорт як складова розвитку державної молодіжної та соціальної політики [Електронний ресурс] / І.Є. Рибчич // Теорія та практика державного управління та місцевого самоврядування: електр. наук. фах. вид. Херсонського національного технічного університету / голов. ред. проф. Лопушинський І.П. - 2014. – № 2- Назва з екрана.

187. Рибчич І.Є. Публічне адміністрування процесу реалізації особистості в спорті: соціально- філософський аспект [Текст] / І.Є. Рибчич // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. праць / ХарPI НАДУ. – 2015. – Вип. 1 (47). - С. 405 – 412.

188. Рибчич І.Є. Організаційно-правові механізми управління системою надання фізкультурно-спортивних послуг в державі [Текст] /І.Є. Рибчич // Ефективність державного управління : зб. наук. праць / Львів. регіон. ін-т держ. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; за заг. ред. Загорського В.С. - Львів : ЛРІДУ НАДУ, Випуск № 42. - С. 191-197.

189. Рибчич І.Є. Державне регулювання розвитку ресурсного забезпечення сфери фізичної культури та спорту в Україні [Текст] / І.Є.

Рибчич // Теорія та практика державного управління / Вісник ХарПІ НАДУ. – Вип. 1 (48). - С. 133– 140.

190. Рибчич І.Є. Організаційно-правові засади регулювання розвитку фізичної культури і спорту у сфері публічного управління [Текст] / І.Є. Рибчич // Аналітика і влада: журн. експерт.-аналіт. матеріалів і наук. пр. Ін-ту пробл. держ. упр. та місц. самовр./ Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. - К.: НАДУ, 2014. - № 9. - С. 66-71.

191. Рокотянська Л. Соціалізація студентів з особливими освітніми потребами: актуальність проблеми [Електронний ресурс] / Л. Рокотянська // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами . - 2012. - № 9. - С. 95-103. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/apnvlop_2012_9_12.pdf

192. Рождественський А. Ю. Феноменологія тілесності у просторі життєвих перспектив особистості: монографія / А. Ю. Рождественський. – К.: Міленіум, 2005.

193. Соколов А. С. Роль и участие местных органов власти Германии и Франции в развитии физического воспитания и спорта // Теория и практика физической культуры. — 2010. — № 2.-С.79-90.

194. Сіренко Р.Р. Організаційно-правові та мотиваційні засади державного управління фізкультурно-спортивною діяльністю студентської молоді [електронний ресурс] / Р.Р. Сіренко // Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування: електр. наук. фах. вид. Херсонського нац. техн. ун-ту ; гол. ред. проф. Лопушинський І.П., 2017. – №2. – режим доступу: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua>

195. Сіренко Р. Державне управління системним розвитком сфери фізичної культури і масового спорту: програмно-цільовий підхід / Р. Сіренко // Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія “Державне управління”. – Вип. 2(7). – Харків, 2017. – С. 180–190.

196. Сіренко Р. Державна політика ефективного управління системою фізичної культури та масового спорту в Україні / Р.Сіренко // Публічне управління та митне адміністрування (правонаступник наук. зб. «Вісник Академії митної служби України». Серія «Державне управління»). – Дніпро : Університет митної справи та фінансів, 2018. – №2 (17). – С. 116–120.

197. Сіренко Р. Трансформація соціально-психологічних рис студентства за умов формування активної участі молоді в державотворчих процесах / Р. Сіренко // Право та державне управління : Зб. наук. пр.; за ред. О.В. Покатаєвої. – Запоріжжя : КПУ, 2018. – № 1 (30). – Том 2. – С. 166–171.

198. Сіренко Р. Педагогічні аспекти соціального управління процесами формування особистості студента засобами фізичної культури / Р. Сіренко // Публічне управління та митне адміністрування : наук. збірник. – №1(18). – Дніпро, 2018. – С. 127–133.

199. Сіренко Р. Державний вплив на формування соціально-гуманістичних цінностей у студентства через системну активність молоді у сфері фізичної культури / Р. Сіренко // Науковий журнал “Вчені записки ТНУ ім. В.І. Вернадського. Серія : Державне управління”. – Том 29 (68). – № 22018. – К., 2018. – С. 108–112.

200. Сіренко Р. Державна політика компетентно-орієнтованого підходу до формування фізкультурно-оздоровчих цінностей у студентської молоді в Україні / Р. Сіренко // Вісник НУЦЗУ. Серія “Державне управління” : Збірник наук. праць. – Харків, 2018. – Випуск 2(9). – С. 441–448.

201. Сіренко Р. Ефективність державного регулювання процесами соціалізації української молоді за її активної участі у масовому спорті / Р.Сіренко // Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. – Том 29 (68). – № 52018. – Київ, 2018. – С. 175–179.

202. Сіренко Р. Роль державної молодіжної політики у виборі життєвих цінностей студентством в умовах глобалізаційних викликів / Р.Сіренко // Публічне управління і адміністрування в Україні : наук. журнал. – Випуск 5. –

Одеса, 2018. – С. 77–81. Теория и методика физического воспитания: Учебник / Под. ред. Б.А. Ашмарина. - Москва: Просвещение, 1990. - 288 с.

203. Теория и методика физического воспитания: Учебник для ин-тов физ. культуры/ Под общ. ред. Л.П. Матвеева и А.Д. Новикова. Изд. 2-е, испр. и доп. Т.1. Общие основы теории и методики физического воспитания. - Москва: Физкультура и спорт, 1999. - 304 с.

204. Теория и методика физической культуры (общие основы теории и методики физического воспитания; теоретико-методические аспекты спорта и профессионально-прикладных форм физической культуры): Учеб. для ин-тов физ. культуры. Ч. 2, Р. 1, гл. 11 Спорт в системе социальных явлений / Сост. Л.П. Матвеев. - М.: Физкультура и спорт. 2009. - 543 с., ил.

205. Теория и методика физической культуры: Учебник / Под. ред. проф. Ю.Ф. Курамшина. - 2-е изд., испр. - М.: Советский спорт, 2004. - 464 с.

206. Теория систем и системный анализ в управлений организациями: ТЗЗ Справочник: Учеб. пособие / Под ред. В.Н. Волковой и А.А. Емельянова. - М.: Финанси и статистика. 2006. - 848 с: ил.

207. Теория спорта: Учебник / Под. ред. В.Н. Платонова - К.: Вища, шк., 2001. - 424 с.

208. Теорія і методика фізичного виховання школярів: Навчальний посібник. Ч.І.Р.І.гл.3.1. Фізична культура / Шиян Б.М. - Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2001. - 272 с.

209. Теорія статистики: Навчальний посібник / Вашків П.Г., Пастер П.І., Сторожук В.П., Ткач Є.І. - К.: Либідь, 2001. - 320 с.

210. Тимків В.М. Структура моделі ефективності діяльності органу місцевого самоврядування (на прикладі Івано-Франківської міської ради) // Економіка та держава. -2009. -№ 3. - С. 81-84.

211. Тихонов З.Е. Метода прогнозирования в условиях рынка: учебное пособие. - Невинномисск, 2006. - 221 с.

212. Токовенко В. Основні підходи до визначення поняття "державне управління" // ВУАДУПУ. - 2002. - № 4. - С. 39-47.
213. Токовенко В. Системний підхід у методології дослідження сутності державного управління в сучасному суспільстві // ВУАДУПУ. - 2005. - № 1. - С. 86-92.
214. Томашевский В., Жданова Е. Имитационное моделирование в среде OP88. - М.:Бестселлер, 2003. - 416 с.
215. Указ Президії Верховної Ради УРСР "Про встановлення почесного звання "Заслужений працівник фізичної культури Української РСР" // Відомості Верховної Ради УРСР - № 50 - 1981. - Стор. 887-888.
216. Управління в органах виконавчої влади України: Навч. посібник / В.Л. Ортинський, З.Р. Кісіль, М.В. Ковалів - К.: Центр учбової літератури, 2008. - 296 с.
217. Управління інституціональним розвитком державної митної служби України: автореф. дис... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.03 / Н.А. Липовська; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. - К., 2007. -36 с.- укр.
218. Философия науки в вопросах и ответах: Учебное пособие для аспирантов / В.П. Кохановский и др. - Ростов н/Д: Феникс, 2006. - 352 с.
219. Философия науки: Учебное пособие для вузов / Изд.5-е, гієрераб. и доп. под ред. С.А. Лебедева. - М.: Академический Проект; Альма Матер, 2007. - 731 с.
220. Философия: Учеб. - 2-е изд., испр. / Н.С. Савкин, В.А. Абрамов, А.И. Белкин и др. - Саранск: Изд-во Мордов. ун-та, 2002. - 356 с.
221. Философский энциклопедический словарь. М.: Советская энциклопедия, 1983. - 840 с.
222. Формування змісту вищої освіти за спеціальністю "державне управління": автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.03 / М. В.

Терентьєв; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Дніпропетр. регіон, ін-т держ. упр. - Д., 2010. - 20 с. - укр.

223. Цегольник П. А. Формування професійної моделі фахівця в сфері управління: автор. дис ... канд. наук з держ. упр. спец.: 25.00.02/ П. А. Цегольник. – К., 1997. – 16 с.

224. Цехмістрова Г. С. Управління в освіті та педагогічна діагностика; навчальний посібник / Г.С. Цехмістрова, Н.А. Фоменко.– К: Слово, 2005.– 280с.

225. Чобіток В. Акредитація вищих закладів освіти / В.Чобіток, В. Шеховцов // Сучасні системи вищої освіти: порівняння для України / В.Зубко (ред.). – К.: КМ Academia, 1997. – С. 229– 253.

226. Шамхалов Ф. Основы теории государственного управления: Учебник для вузов/ Ф. Шамхалов. – М.: Экономика, 2003. – 518 с.

227. Шевчук О.Р. Правовий механізм державного регулювання фізичної культури й спорту. Вісник Нац. ун-ту цивіл. захисту України: зб. наук. пр. – Харків: НУЦЗУ, 2018. Вип. 2 (9). С.189-195. (Серія «Державне управління») (включено до міжнар. бази Re Res та до міжнар. наукометричної баз даних Index Copernicus International, OpAuer).

228. Шевчук О. . Теоретичні основи державного регулювання фізичною культурою і спортом в Україні. Публічне управління і адміністрування в Україні». Одеса. Випуск 10/2019. С.131-135.

229. Шевчук О.Р. Соціально-орієнтовані напрями державного регулювання як фактор оптимізації розвитку фізичної культури і спорту . Вчені записки Таврійського Національного університету ім.. В.І. Вернадського: Серія Державне управління. К. Т.30(69). № 1. 2019. С.113-116.

230. Шевчук О.Р. Модернізації державного регулювання у сфері фізичної культури й спорту. Вісник Нац. ун-ту цивіл. захисту України: зб. наук. пр. – Харків: НУЦЗУ, 2019. Вип. 1 (10). С. . (Серія «Державне управління»)

(включено до міжнар. бази Re Pec та до міжнар. наукометричної баз даних Index Copernicus International, OpAuer).

231. Шевчук О.Р. Основы муниципального управления развитием физической культуры. East Journal of Security Studies. Слупцк (Польша). 2018. – № 3. – С.21-27. Режим доступу : <http://nuczu.edu.ua/ukr/nauka/zbirky-naukovykh-prats/east-journal-of-security-studies>

232. Шевчук О.Р. Визначення правового механізму державного регулювання фізичної культури і спорту в Україні. Економіка і культура України в світових глобалізаційних процесах: позиціонування і реалії: тези доповідей III Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 21–22.03, 2018 р. С.132-135.

233. Шевчук О.Р. Сучасні реалії державного управління фізкультурно-спортивною діяльністю. Громадське здоров'я в Україні: проблеми та способи їх вирішення. - Матеріали науково-практичної конференції з міжнародною участю (до 95-річного ювілею з дня заснування кафедри громадського здоров'я та управління охороною здоров'я Харківського національного медичного університету) 24 жовтня 2018 року. Х. 2018.С. 114-116.

234. Шевчук О.Р. Державне регулювання в сфері фізичної культури й спорту як складова державної соціально-економічної політики. Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика : матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет- конференції, 19–20 квітня 2018 р. / за заг. ред. В. П. Садкового. – Х. : Вид-во НУЦЗУ, 2018. –С.165-66.

235. Шевчук О.Р. Проблемні питання державного регулювання фізичної культури й спорту в Україні. Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 17–18 травня 2019 р. / за заг. ред. В. П. Садкового. Х. : Вид-во НУЦЗУ, 2019. С.60-62.

236. Шевчук О.Р Развитие физической культуры и спорта в Украине. სამეცნიერო ჟურნალი „ხელისუფლება და საზოგადოება (ისტორია, თეორია, პრაქტიკა)” Scientific magazine“ AUTHORITY AND

SOCIETY(History, Theory, Practice)”Научный журнал “ВЛАСТЬ И ОБЩЕСТВО(История, Теория, Практика)”- Грузія.- «Власть и общество - 2018» С.134-135.

237. Щерба Л. А. Системный подход к управлению учебным процессом /Л. А. Щерба //Социальный менеджмент и управление информационными процессами: сб. научн. трудов ДонГАУ. – Донецк: ДонГАУ, 2001. – т. II. – С. 278 – 281. – (Государственное управление; вып.4).

238. Щокін Г. В. Управління соціальним розвитком: загальна концепція/ Г. В. Щокін. – К.: МАУП, 2005. – 184 с.

239. Щокін Г. В. Закони соціального розвитку і управління/ Г. В. Щокін. – К.: МАУП, 2006 – 192 с.

240. Щур Ю.В., Дмитрук О.Ю. Спортивно-оздоровчий туризм. Навчальний посібник. – К.: «Альтпрес», 2003. – 232 с.

241. Цзен Н.В., Пахомов Ю.В. Психотехнічні ігри у спорті. – М.: Фізкультура і спорт, 1995. – 160 с.

242. . Цьось А. В. Розвиток фізичного виховання на території України з найдавніших часів до початку ХІХ ст.: Автореферат на здобуття наукового ступеня доктора наук з фізичного виховання і спорту. – Харків: ПП Якубович І. І., 2005. – С. 9.

243. . Эффективность государственного управления / общ. ред. С. А. Батчикова, С. Ю. Глазьева; пер. с англ. – М: Фонд «За экономическую грамотность»; Консалтбанкир, 1998. – 848 с.

244. Янкевич В. Системний аналіз – методологічна основа реформування управління і освіти / В. Янкевич // Освіта і управління. – 1998. – Том 2. – № 1. – С. 31-37.

245. Edwards H. Sociology of Sport / H. Edwards. – N.Y. : The Dorsey Press, 1973. – 198 p.

246. Gorzelak G. and Zawalicska K. (eds.). European Territories: From Cooperation to Integration. – Warsaw : Scholar, 2013. – 320 p.

247. Grupe O. Vom Sinn des Sports / O. Grupe. – Schorndorf : Hofmann, 2000. – 312 p.
248. Heinila K. Sport in Social context / K. Heinila. – Jyvaskyla : University of Jyvaskyla, 1998. – 212 p.
249. Human Development Index (HDI) - 2012 Rankings [Electronic resource] – Access mode : <http://hdr.undp.org/en/statistics>
250. Janiak A. Działalność Międzynarodowego Stowarzyszenia Federacji Lekkoatletycznych jako organizacji międzynarodowej / A. Janiak, J. Kisiel. – PWSZ, Kalisz, 2011. – Zeszyt naukowy nr 24.
251. Kiku K. Sport and Society Research around the Globe : Japan / K. Kiku // Handbook of Sport Studies / J. Coakley, E. Dunning (eds). – London : Sage, 2000. P. 542–545.
252. Kisiel K. Chód sportowy. Centralny Ośrodek Sportu / K. Kisiel. – Warszawa, 2008.
253. Kisiel K. Struktura szkolenia i organizacji w chodzie sportowym w roku olimpijskim / K. Kisiel, J. Kisiel, A. Janiak. –2012 : Кісель Я. Міжнародні контакти між Україною та Польщею в спорті PWSZ Kalisz, 2013.
254. Loy J. Sport, Culture and Society: a Reader for the Sociology of Sport / J. Loy, G. Kenyon and B. McPherson. – Philadelphia, 1981. – 318 p.
255. Matyja D. Encyklopedia gwiazd polskiego sportu / D. Matyja. – Imbir, 2011.
256. McIntosh P. Sport in Society / P. McIntosh. – London : West London Press, 1989. – 208 p.
257. Reporters Without Borders. Worldwide press freedom index 2010. [Electronic resource] – Access mode : <http://en.rsf.org/spip.php?page=classement&id>
258. Ronald F.Fox. Energy and the evolution\\W.H.Freeman a.Co, N.-Y, 1992, 262 p.
259. Saltin B. The aging endurance athlete\\Indianapolis, 1986, p.59-80.

260. Strandberg T., Salmaan V., NauKkarinen V. et al. Long term Mortality after 5-years Multifactorial Primary Prevention of Cardiovascular disease in Middle-aged Men. JAMA, 1991, -Vol. 266, № 9 – P. 1225-1229.

261. Sirenko Romana. The socio-psychological aspects of the pedagogical influence on the physical education of students in the university education system / Romana Sirenko, Marek Lewandowski // Gospodarka, rynek, edukacja (Economy, market, aducation) : Wyzcza Sckola Zarzadzania “Educcacja”. – Volumen 19. – №3. – 2018. – P. 27–34.

262. The Future of Representative Democracy / Edited by : Sonia Alonso, John Keane and Wolfgang Merkel. Cambridge University Press, 2011. – 328 p.